

Kehtiv põhiseadus¹

V. peatükk

VABARIIGI PRESIDENT

§ 77. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 78. Vabariigi President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt põhiseaduse §-dele 89, 97, 105 ja 119 Riigikogu erakorralised valimised;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le 66 ja avab selle esimese istungi;
- 5) teeb Riigikogu esimehele ettepaneku Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks vastavalt põhiseaduse §-le 68;
- 6) kuulutab välja seadused vastavalt põhiseaduse §-dele 105 ja 107 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 7) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 109 ja 110;
- 8) algatab põhiseaduse muutmist;
- 9) määrab peaministrikandidaadi vastavalt põhiseaduse §-le 89;
- 10) nimetab ametisse ja vabastab ametist valitsuse liikmed vastavalt põhiseaduse §-dele 89, 90 ja 92;
- 11) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri ja õiguskantsleri ametissenimetamiseks;
[RT I, 27.04.2011, 1 - jõust. 22.07.2011]
- 12) nimetab Eesti Panga nõukogu ettepanekul ametisse Eesti Panga presidendi;
- 13) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;
- 14) [Kehtetu - RT I, 27.04.2011, 1 - jõust. 22.07.2011]
- 15) annab riiklikke autasusid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;
- 16) on Eesti riigikaitse kõrgeim juht;
- 17) teeb Riigikogule ettepanekud sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt põhiseaduse §-le 129 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;
- 18) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni vastavalt põhiseaduse §-le 128;
[RT I, 27.04.2011, 1 - jõust. 22.07.2011]
- 19) vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
- 20) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt põhiseaduse §-le 145.

§ 79. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu või käesoleva paragrahvi neljandas lõikes sätestatud juhul valimiskogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib seada sünnilt Eesti kodaniku, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

¹ RT 1992, 26, 349 - RT I, 15.05.2015, 2.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvoorutoimub uus kandidaatide ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel samal päeval kolmas hääletusvoor. Kui Vabariigi Presidenti ei valita ka kolmandas hääletusvoorus, kutsub Riigikogu esimees ühe kuu jooksul Vabariigi Presidenti valimiseks kokku valimiskogu.

Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskogusse vähemalt ühe esindaja, kes peab olema Eesti kodanik.

Riigikogu esitab valimiskogule presidendikandidaadiks kaks Riigikogus enim hääli saanud kandidaati. Presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on ka vähemalt kahekümne ühel valimiskogu liikmel.

Valimiskogu valib Vabariigi Presidenti hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete häälteenamusega. Kui esimeses voorus ükski kandidaat ei osutu valituks, korraldatakse samal päeval kahe enim hääli saanud kandidaadi vahel teine hääletusvoor.

Vabariigi Presidenti valimise täpsema korra sätestab Vabariigi Presidenti valimise seadus.

§ 80. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidenti korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidenti ametiaja lõppemist.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse järgmise ametivande andmisega Eesti rahvale Riigikogu ees: "Astudes Vabariigi Presidenti ametisse, annan mina, (ees- ja perekonnanimi), pühaliku töötuse kaitsta vankumata Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult kasutada minule antud võimu ning täita ustavalt oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Vabariigi kasuks."

§ 82. Vabariigi Presidenti volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) teda süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidenti ametisseastumisega.

§ 83. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kehvasti võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seaduses nimetatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused enne tähtaega lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu esimehele.

Ajaks, mil Riigikogu esimees täidab Vabariigi Presidenti ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu esimehel Vabariigi Presidenti ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on enne tähtaega lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul uue Vabariigi Presidenti vastavalt põhiseaduse §-le 79.

§ 84. Ametisseastumisega lõpevad Vabariigi Presidenti volitused ja ülesanded kõigis valitavates ja nimetatavates ametites ning ta peatab ametisoleku ajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 85. Vabariigi Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

1992. aastal jõustunud põhiseaduse tekst²

V. peatükk

VABARIIGI PRESIDENT

§ 77. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 78. Vabariigi President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt põhiseaduse §-dele 89, 97, 105 ja 119 Riigikogu erakorralised valimised;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le 66 ja avab selle esimese istungi;
- 5) teeb Riigikogu esimehele ettepaneku Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks vastavalt põhiseaduse §-le 68;
- 6) kuulutab välja seadused vastavalt põhiseaduse §-dele 105 ja 107 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 7) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 109 ja 110;
- 8) algatab põhiseaduse muutmist;
- 9) määrab peaministrikandidaadi vastavalt põhiseaduse §-le 89;
- 10) nimetab ametisse ja vabastab ametist valitsuse liikmed vastavalt põhiseaduse §-dele 89, 90 ja 92;
- 11) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametissenimetamiseks;
- 12) nimetab Eesti Panga nõukogu ettepanekul ametisse Eesti Panga presidendi;
- 13) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;
- 14) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhtkonna;
- 15) annab riiklikke autasusid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;
- 16) on Eesti riigikaitse kõrgeim juht;
- 17) teeb Riigikogule ettepanekud sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt põhiseaduse §-le 129 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;
- 18) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja vastavalt põhiseaduse §-le 128;
- 19) vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
- 20) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt põhiseaduse §-le 145.

² RT 1992, 26, 349.

§ 79. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu või käesoleva paragrahvi neljandas lõikes sätestatud juhul valimiskogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib seada sünnilt Eesti kodaniku, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub uus kandidaatide ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel samal päeval kolmas hääletusvoor. Kui Vabariigi Presidendi ei valita ka kolmandas hääletusvoorus, kutsub Riigikogu esimees ühe kuu jooksul Vabariigi Presidendi valimiseks kokku valimiskogu.

Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskogusse vähemalt ühe esindaja, kes peab olema Eesti kodanik.

Riigikogu esitab valimiskogule presidendikandidaadiks kaks Riigikogus enim hääli saanud kandidaati. Presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on ka vähemalt kahekümne ühel valimiskogu liikmel.

Valimiskogu valib Vabariigi Presidendi hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete häälteenamusega. Kui esimeses voorus ükski kandidaat ei osutu valituks, korraldatakse samal päeval kahe enim hääli saanud kandidaadi vahel teine hääletusvoor.

Vabariigi Presidendi valimise täpsema korra sätestab Vabariigi Presidendi valimise seadus.

§ 80. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse järgmise ametivande andmisega Eesti rahvale Riigikogu ees: "Astudes Vabariigi Presidendi ametisse, annan mina, (ees- ja perekonnanimi), pühaliku töötuse kaitsta vankumata Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult kasutada minule antud võimu ning täita ustavalt oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Vabariigi kasuks."

§ 82. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) teda süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidendi ametisseastumisega.

§ 83. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kehvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seaduses nimetatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused enne tähtaega lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu esimehele.

Ajaks, mil Riigikogu esimees täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu esimehel Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on enne tähtaega lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul uue Vabariigi Presidendi vastavalt põhiseaduse §-le 79.

§ 84. Ametisseastumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitavates ja nimetatavates ametites ning ta peatab ametisoleku ajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 85. Vabariigi Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

1938. aasta põhiseadus³

4. peatükk.

Vabariigi President.

§ 38. Vabariigi President on riigipea.

Ta on riigivõimu ühtluse kandja ja riigi esindaja. Ta hoolitseb riigi välise puutumatus ja sisemise julgeoleku ning riigi ja rahva üldise heaolu ja õigusliku korra säilitamise eest.

§ 39. Vabariigi President peale muude Põhiseaduses ettenähtud ülesannete:

- 1) nimetab Eesti Vabariigi esindajad välisriikidesse ja võtab vastu välisriikide esindajad;
- 2) nimetab ametisse ja vabastab ametist kõrgemaid riigiametnikke;
- 3) eriõigusel nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi Presidendi juures oleva ametkonna juhtivad jõud;
- 4) annab kokkukõlas seadustega määrusi;
- 5) eriõigusel teostab valvet riigi- ja muude avalikõiguslike asutiste tegevuse järele;
- 6) eriõigusel annetab riiklikke au- ja teenetemärke;
- 7) otsustab küsimusi, mis seadusega tema otsustada antud.

§ 40. Vabariigi President valitakse ametisse kuueks aastaks. Kandidaadiks Vabariigi Presidendi kohale võidakse üles seada iga hääleõiguslikku kodanikku, kes on vähemalt nelikümmend viis aastat vana.

Kandidaate Vabariigi Presidendi kohale seavad üles salajasel hääletamisel:

- 1) ühe kandidaadi Riigivolikogu;
- 2) ühe kandidaadi Riiginõukogu;
- 3) ühe kandidaadi omavalitsuste esinduskogude poolt valitud esindajate kogu, kes koosneb kaheksakümnest maa- ja neljakümnest linnaomavalitsuste esinduskogude poolt valitud esindajast.

³ RT, 03.09.1937, 71, 590.

Ülesseatud kandidaatidest valib rahvas Vabariigi Presidendi üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel. Hääletamisel loetakse Vabariigi Presidendiks valituks kandidaat, kes on saanud kõige rohkem hääli. Kui kandidaadid on saanud ühepalju hääli, loetakse valituks kõige vanem kandidaat. Hääletamine peab toimuma hiljemalt kahekümne päeva jooksul arvates kandidaatide ülesseadmisest.

Kui on üles seatud ainult üks kandidaat, siis peetakse Riigivolikogu Esimehe kokkukutsel ja juhatusel kõigi kolme kandidaati ülesseadnud asutise ühine valimiskoosolek. Kui ülesseatud kandidaat sellel valimiskoosolekul salajasel hääletamisel saab poolt vähemalt kolm viiendikku valimiskoosoleku seadusliku koosseisu häältest, siis see kandidaat loetakse Vabariigi Presidendiks valituks ja rahva hääletamine jääb ära.

Vabariigi Presidendi kandidaatide ülesseadmine ja valimise lähema korra määrab seadus.

§ 41. Vabariigi President loetakse ametisse astunuks Riigikogu üldkoosolekul Eesti rahvale järgmise pühaliku töötuse andmisega:

"Mina, N. N., astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse, pühalikult töotan vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti Vabariigi ja rahva kasuks."

Vabariigi Presidendi volitused lõpevad uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 42. Vabariigi Presidendi otsused ja muud aktid on kehtivad, kui nad kannavad Vabariigi Presidendi allkirja ning Peaministri ja asjaomase ministri kaasallkirja. Nende otsuste ja aktide eest vastutab Vabariigi Valitsus poliitiliselt ja kaasallkirja andnud ministrid ka ametialaselt, eriti kandes vastutust selle eest, et otsus või akt oleks kokkukõlas Põhiseadusega ja seadustega.

Kaasallkirja ei vaja otsused ja aktid, mis Vabariigi President teeb Põhiseaduse järgi erioigusel.

§ 43. Vabariigi Presidendi amet ei või olla seotud ühegi muu teenistusega ega kutseülesandega.

Kui Vabariigi Presidendiks on valitud Riigikogu liige, siis loetakse ta Riigikogust lahkunuks Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 44. Vabariigi Presidendile ametiaja kestel makstav tasu määratakse seadusega, mida võib muuta alles järgneval valimisel valitava Vabariigi Presidendi kohta.

Ametist lahkunud Vabariigi Presidendile makstakse pensioni kolme neljandiku suuruses Vabariigi Presidendi palgast.

§ 45. Vabariigi Presidenti ei saa tema ametisoleku kestel kohtulikule vastutusele võtta muidu kui Riigikogu üldkoosoleku otsusel süütegude eest kõrgeima riigivõimu vastu ja riigiäraandmise eest. Kohtulikule vastutusele võtmine samade süütegude eest ning ka eraõiguse alal toimepandud ametialaste süütegude eest võib toimuda pärast ametist lahkumist samuti ainult Riigikogu üldkoosoleku otsusel. Vastutusele võtmist mõlemal juhul võib algatada ainult Riigikogu seadusliku koosseisu enamus. Vastutusele võtmine otsustatakse Riigikogu üldkoosolekul Riigikogu seadusliku koosseisu kolmeneljandikulise häälteenamusega. Asja arutamine ja otsustamine allub Riigikohtule.

Vabariigi Presidendi vastutusele võtmise korral tema ametisoleku kestel § 46 tähendatud Valimiskogu valib Vabariigi Presidendi Asetäitja, kes täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid kuni õigeksmõistva või kriminaaljälitamist lõpetava kohtuotsuse seadusjõusse astumiseni või uue Vabariigi Presidendi ametisse astumiseni. Vabariigi Presidendi Asetäitjal ei ole õigust määrata Riigivolikogu uue koosseisu valimisi ega Riiginõukogu uue koosseisu kujundamist.

Kui kohus mõistab Vabariigi Presidendi õigeks või lõpetab tema suhtes kriminaaljälitamise, võetakse kohe ette Riigivolikogu uue koosseisu valimised ja Riiginõukogu uue koosseisu kujundamine. Kui kohus mõistab Vabariigi Presidendi süüdi, asutakse kohe uue Vabariigi Presidendi valimisele.

Vastutusele võtmise ja asja arutamise lähema korra määrab seadus.

§ 46. Kui Vabariigi Presidendi ametikoht on vaba või Vabariigi President seaduses tähendatud juhtudel on takistatud oma ametikohuste täitmisel, siis täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid Peaminister, pannes Peaministri ülesanded Vabariigi Presidendi ülesannete täitmise ajaks Peaministri asetäitjale.

Kui Vabariigi Presidendi ametikoht vabaneb enne tähtaega, siis asutakse kohe uue Vabariigi Presidendi valimisele. Kui takistused Vabariigi Presidendi ametikohuste täitmisel on seaduses tähendatud juhtudel järjest kestnud üle kuue kuu, siis võidakse Valimiskogu otsusel asuda uue Vabariigi Presidendi valimisele.

Kui sõja ajal Vabariigi Presidendi ametikoht vabaneb või takistused Vabariigi Presidendi ametikohuste täitmisel on seaduses tähendatud juhtudel järjest kestnud üle kuue kuu, siis Valimiskogu asub kohe Vabariigi Presidendi Asetäitja valimisele. Kui takistused on järjest kestnud üle ühe kuu, siis võib Valimiskogu riiklikel kaalutlustel asuda Vabariigi Presidendi Asetäitja valimisele ka enne kuut kuud.

Valimiskogusse kuuluvad: Peaminister, Sõjavägede Ülemjuhataja või Sõjavägede Juhataja, Riigivolikogu Esimees, Riiginõukogu Esimees ja Riigikohtu Esimees. Valimiskogu kutsub kokku Peaminister kas omal algatusel või vähemalt kolme Valimiskogu liikme nõudmisel, nende hulgas sõja korral Sõjavägede Ülemjuhataja. Valimiskogu tegevuse lähem kord määratakse seadusega.

Vabariigi Presidendi Asetäitja volitused algavad pühaliku töötuse andmisega Valimiskogu ees ja lõpevad uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

Vabariigi Presidendi ülesandeid täitval Peaministril ei ole õigust määrata Riigivolikogu uue koosseisu valimisi ega Riiginõukogu uue koosseisu kujundamist.

Vabariigi Presidendi Asetäitja ametisse astumisega lõpevad senise Vabariigi Presidendi volitused.

§ 47. Vabariigi Presidendi juures on Õiguskantsler, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi President erioigusel.

Õiguskantsleri ülesandeks on valvamine riigi- ja muude avalikõiguslike asutiste tegevuse seaduspärasuse järele. Ta annab aru oma tegevusest, leitud puudustest ja tehtud korraldustest

Vabariigi Presidendile ning esitab ülevaateid oma tegevusest Riigivolikogule ja Riiginõukogule teadmiseks.

Oma ametkonna juhtimise alal on Õiguskantsleril kõik õigused, mis vastavate seadustega on ette nähtud ministrite kohta. Tal on õigus osa võtta sõnaõigusega Vabariigi Valitsuse istungeist.

Õiguskantsleri lähemad ülesanded ja tegevuse alused määratakse seadusega.

I. Gräzini eelnõu⁴

4. peatükk

Eesti riigi võimukorraldus. Vabariigi President

Eesti riigi võimukorraldus rajaneb võimude lahususe põhimõttel, mis tähendab, et riigi seadusandlik ja täitevvõim on omavahel osaliselt ning kohtuvõim nendest täielikult lahutatud. Kõik nimetatud võimud alluvad Põhiseadusele ja tegutsevad üksnes ettenähtud voilituste piires.

§ 47. Ühelgi riigi ametiisikul, k.a Vabariigi President ja Peaminister, ei ole mingisuguseid muid privileege peale nende, mis on hädavahalikud nende ametisüleannete täitmiseks ning on ette nähtud seadusega. Seadusega on fikseeritud ka kõigi riigi ametiisikute ja saadikute palk. Seadusandliku Kogu liikmetele (saadikutele) ja Vabariigi Presidendile on tagatud saadikupuutumatus.

§ 48. Vabariigi riigipeaks on President.

Vabariigi President on riigivõimu ühtsuse kandja ja riigi kõrgeim esindaja.

Lisaks kõrgematele esindusfunktsioonidele teostab President ka seadusandlikke ja täitevkorraldavaid ülesandeid käesoleva Põhiseadusega ettenähtud ulatuses.

§ 49. Vabariigi President valitakse ametisse seitsmeks aastaks.

Kandidaadiks Vabariigi Presidendi kohale võidakse üles seada iga hääleõigusliku kodaniku, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Kandidaate Vabariigi presidendi kohale seavad üles poliitilised parteid ja muud ühiskondlikud organisatsioonid ning liikumised, kellede esindajad moodustavad vähemalt 1/3 Seadusandliku Kogu koosseisust.

Ülesseatud kandidaatidest valib rahvas Vabariigi Presidendi üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel. Hääletamisel loetakse Vabariigi Presidendiks valituks kandidaat, kes on saanud kõige rohkem hääli. Kui ühepalju hääli on saanud mitu kandidaati, siis loetakse valituks kõige vanem kandidaat. Hääletamine peab toimuma hiljemalt ühe kuu jooksul arvates kandidaatide ülesseadmisest.

Vabariigi Presidendi kandidaatide ülesseadmise ja valimise lähema korra määrab seadus.

§ 50. Vabariigi President loetakse ametisse astunuks Seadusandliku Kogu üldkoosolekul Ülemkohtu esimehele järgmise pühapäeva töötuse andmisega:

„Mina, N. N., astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse pühapäeval toetan vankumata kaitsta Eesti Demokraatliku Sotsialistliku Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja parima arusaamisega Eesti riigi ja rahva kasuks“.

⁴ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1120–1122.

Vabariigi Presidendi volitused lõpevad uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 51. Vabariigi Presidendi dekreedid ja muud aktid on kehtivad, kui nad kannavad Vabariigi Presidendi ning Peaministri ja asjaomase ministri kaasallkirja. Nende dekreetide ja aktide eest vastutab Vabariigi Valitsus poliitiliselt ja kaasallkirja andnud ministrid ametialaselt, eriti kandes vastutust selle eest, et otsus või akt oleks kooskõlas Põhiseadusega.

Kaasallkirja ei aja dekreedid ja aktid, mis Vabariigi President teeb Põhiseaduse järgi erioigusel.

§ 52. Vabariigi Presidendi amet ei või olla seotud ühtegi muu teenistusega ega kutseülesandega. Kui Vabariigi Presidendiks on valitud Seadusandliku Kogu liige, siis loetakse ka Vabariigi Presidendi ametisse astumisega viimasest lahkunuks.

§ 53. Vabariigi Presidendile ametiaja kestel makstava tasu võib muuta alles järgmisel valimisel vastava Vabariigi Presidendi kohta.

Ametist lahkunud Vabariigi Presidendile makstakse pensioni kolme neljandiku suuruses Vabariigi Presidendi palgast.

§ 54. Vabariigi Presidenti ei saa tema ametisoleku kestel kohtulikule vastutustele võtta muidu kui Seadusandliku Kogu üldkoosoleku otsusel süütegude eest kõrgeima riigivõimu vastu ja riigireetmise eest. Kohtulikule vastutusele võtmine samade süütegude eest ning ka erioiguse alal toimepandud ametialaste süütegude eest võib toimuda pärast ametist lahkumist samuti ainult Seadusandliku Kogu üldkoosoleku otsusel.

Vastutusele võtmise ja asja arutamise lähema korra määrab seadus.

§ 55. Kui Vabariigi Presidendi ametikoht on vaba või Vabariigi President seaduses tähendatud juhtudel on takistatud oma ametikohustuste täitmisel, siis täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid Seadusandliku Kogu esimees, pannes oma ülesanded Vabariigi Presidendi ülesannete täitmise ajaks mõnele juhatuse liikmele.

Kui Vabariigi Presidendi ametikoht vabaneb enne tähtaega, siis asutakse kohe uue Vabariigi Presidendi valimisele. Kui takistused Vabariigi Presidendi ametikohustuste täitmisest on seaduses tähendatud juhtudel järjest kestnud üle kuue kuu, siis võidakse Valimiskogu otsusel asuda uue Vabariigi Presidendi valimisele.

Valimiskogusse kuuluvad: Peaminister, Seadusandliku Kogu Esimees, Vabariigi Ülemkohtu Esimees.

§ 56. Vabariigi Presidendi juures on Õiguskantsler, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi President erioigusel.

Õiguskantsleri ülesanded on esindada Vabariigi, tema seadusandliku organi ja Valitsuse ning rahva huve Vabariigi suveräniteedi ja muid õigusi puudutavates vaidlustes. Õiguskantsler ja tema asetäitjad esinevad riiklike süüdistajatena Ülemkohtus. Vabariigi justiitsminister on kohustatud osutama Õiguskantslerile igakülgset abi tema tegevuses. Õiguskantsler annab aru oma tegevusest Vabariigi presidendile ja Seadusandlikule Kogule.

E. Talviku ja J. Kaljuvee eelnõu⁵

⁵ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1132

5. peatükk

Vabariigi president

§ 59. Vabariigi president on riigipeane riigivõimu ühtluse kandja ja riigi esindaja.

§ 60. Vabariigi president, peale muude põhiseaduses ettenähtud ülesannete

- 1) nimetab Eesti Vabariigi esindajad välisriikidesse, võtab vastu välisriikide esindajad ja peab läbirääkimisi teiste riikidega ning sõlmib rahvusvahelisi lepinguid;
- 2) saadab välisriikidesse oma eriesindajaid;
- 3) annab kooskõlas põhiseadusega dekreete ja avaldab Riigikogu poolt vastuvõetud seadused;
- 4) nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi presidendi kantselei vastutavaid töötajaid;
- 5) annab riiklikke au- ja teenetemärke ja aunimetusi;
- 6) määrab Riigikogu ettepanekul ametisse ja vabastab kaitseväge juhtkonna;
- 7) otsustab muid seadusega tema pädevusse antud küsimusi.

§ 61. Vabariigi president valitakse ametisse kuueks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks järgnevaks ametiajaks. Vabariigi presidendi kandidaadiks võidakse üles seada iga hääleõiguslik kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Ühe kandidaadi Vabariigi presidendi kohale seavad üles salajasel hääletamisel

- 1) Riigikogu;
- 2) omavalitsuste esinduskogude valitud linna- ja maaomavalitsuste esindajate kogu.

Ülesseatud kandidaatidest valib rahvas Vabariigi presidendi üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel. Hääletamisel loetakse Vabariigi presidendiks valituks kandidaat, kes on saanud rohkem hääli. Hääletamine peab toimuma hiljemalt kahekümne päeva jooksul pärast kandidaatide ülesseadmist.

Kui on üles seatud üks ja sama kandidaat, kutsub Riigikogu juhataja kokku kandidaadi ülesseadnud organisatsioonide ühise valimiskoosoleku. Kui ülesseatud kandidaat saab sellel valimiskoosolekul salajasel hääletamisel poolt vähemalt kolm viiendikku häältest, siis loetakse see kandidaat valituks Vabariigi presidendiks ja rahvahääletus jääb ära. Vastasel juhul järgneb rahvahääletus. Vabariigi presidendi kandidaatide ülesseadmise ja valimise kord määratakse seadusega.

§ 62. Vabariigi president loetakse ametisse astunuks pärast Riigikogu koosolekul eesti rahvale järgmise töötuse andmist:

„Mina, N.N., astudes rahva tahtel Eesti Vabariigi presidendi ametisse, toetan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti Vabariigi ja rahva kasuks.“

Vabariigi presidendi volitused lõpevad uue presidendi ametisse astumisega.

§ 63. Vabariigi presidendi amet ei või olla ühitatud ühegi teise ametiga ega kutseülesandega ning president ei või olla ühegi erakonna liige.

Kui Vabariigi presidendiks on valitud Riigikogu liige, siis loetakse ta Riigikogust lahkunuks presidendi ametisse astumisega.

§ 64. Vabariigi presidendile ametiaja kestel makstav töötasu määratakse seadusega, mille muutmisel võib seda kohaldada alles järgmisel valimisel valitavale riigi presidendile.

§ 65. Vabariigi presidendi otsused ja dekreedid on kehtivad, kui nad kannavad Vabariigi presidendi ja õiguskantsleri allkirja.

§ 66. Vabariigi presidenti ei või tema ametisoleku kestel võtta kohtulikule vastutusele muidu kui Riigikogu valitud koosseisu enamuse otsusega võimu kuritarvitamise või muu kuriteo eest. Asja arutamine ja otsustamine allub Riigikohtule. Vastutusele võtmise ja asja arutamise üksikasjalik kord määratakse seadusega.

§ 67. Kui Vabariigi presidendi ametikoht on täitmata või kui presidenti seaduses ettenähtud juhtudel on takistatud täitmast oma ametikohustusi, siis täidab Vabariigi presidendi ülesandeid peaminister. Kui Vabariigi presidendi ametikoht vabaneb enne tähtaega või tema ametikohustuste täitmine on olnud takistatud üle kuue kuu, siis võidakse Riigikogu otsusega asuda uue presidendi valimisele.

§ 68. Iga Riigikogu poolt vastuvõetud seadus jääb välja kuulutamata kahe kuu jooksul, kui Vabariigi president jätab riiklikel kaalutlustel seaduse välja kuulutamata ja annab selle Riigikogule uueks arutamiseks. Kui seadus uuel arutamisel võetakse 1 kuu jooksul vastu muutumatu Riigikogu valitud koosseisu 2/3 hääldenamusega, siis on Vabariigi president kohustatud seaduse välja kuulutama.

§ 69. Vabariigi president võib Riigikogu istungjärkude vaheajal edasilükkamatu riikliku vajaduse korral anda dekreete, mis saadetakse istungjärku alguseks Riigikogule, kes võib neid muuta või tunnistada kehtetuks. Riigikogu võib seda teha, järgimata seaduseelnõude algatamiseks ettenähtud korda, kui Riigikogu kahe nädala jooksul pärast korralise või erakorralise istungjärku algust on otsustanud võtta arutusele dekreeidi muutmise või kehtetuks tunnistamise seaduse eelnõu.

Vabariigi president ei või dekreediga kehtestada ega muuta

- 1) rahvahääletusseadust;
- 2) Riigikogu valimise seadust;
- 3) Vabariigi presidendi valimise seadust;
- 4) Riigikogu kodukorda;
- 5) rahvusvahelisi lepinguid;
- 6) Vabariigi presidendi ja Riigikogu liikmete tasustamise seadust;
- 7) Vabariigi presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikmete kohtulikule vastutusele võtmist käsitlevaid seadusi;
- 8) riigikontrolliseadust;
- 9) kohtukorraldusseadust;
- 10) riigieelarveseadust;
- 11) välis- ja siselaenusesse puutuvaid seadusi;
- 12) seadusi, mille alusel võidakse sõlmida lepinguid või võtta riigile kohustusi, mis tingivad riigi tulude ja kulude eelarvetesse uute kulusummade sissevõtmist;
- 13) kontsessioonide, monopolide ja riigi fondide kohta käivaid seadusi.

Vabariigi president ei või dekreedina kehtestada ega muuta riigi eelarvet ega akte, mis põhiseaduse alusel kuuluvad Riigikogu pädevusse.

§ 70. Vabariigi presidendi juures on õiguskantsler, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi president. Õiguskantsleri ülesandeks on järelevalve riigiorganite, asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tegevuse seaduspärasuse üle. Õiguskantsleril on õigus oma pädevuse raames osa võtta Vabariigi Valitsuse istungitest. Õiguskantsleri üksikasjalikud ülesanded määratakse seadusega.

J. Raidla töögrupi eelnõu⁶

V peatükk

Vabariigi president

§ 69. Vabariigi President on riigipea.

§ 70. Vabariigi President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt üldistel, ühetaolistel, otsesel ja salajasel hääletamisel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks järgneva ametiajaks. Vabariigi Presidendiks võib valida Eesti Vabariigi kodaniku, kes on vähemalt 40 aastat vana ja elanud Eestis vähemalt 25 aastat.

Vabariigi Presidendi valimise korra määrab seadus.

§ 71. Vabariigi President astub ametisse Riigikogu ees eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: „Mina N.N., astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse, tõotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja usutavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega eesti rahva ja Vabariigi kasuks.“

§ 72. Ametisse astumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis teistes valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab oma erakondliku kuuluvuse.

§ 73. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad ametist tagasiastumisega, tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega või uue Vabariigi Presidendi ametisseastumisega.

§ 74. Kui Vabariigi President ei saa seaduses tähendatud juhtudel ametikohuseid täita või tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, täidab ajutiselt Vabariigi Presidendi kohuseid peaminister. Peaministri ülesandeid täidab sel ajal üks Vabariigi Valitsuse liikmetest Põhiseaduse § 86 kohaselt.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohuseid täita rohkem kui kolm kuud järjest või tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus, kuulutab Riigikogu välja Vabariigi Presidendi valimised.

§ 75. Peaministril Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust välja kuulutada ennetähtaegseid Riigikogu valimisi ega Ülemkohtu nõusolekuta keelduda seaduste väljakuulutamisest.

§ 76. Vabariigi Presidendi volituste ennetähtaegsel lõppemisel viiakse presidendivalimised läbi kolme kuu jooksul.

§ 77. Vabariigi President:

1) esindab Eesti Vabariiki suhetes välisriikidega;

⁶ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1147–1148.

- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariigi akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht ja Kaitsenõukogu esimees;
- 4) kuulutab välja Riigikogu valimised;
- 5) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;
- 6) nimetab ametisse ja vabastab ametist Põhiseaduse § 85 korras Eesti Vabariigi Peaministri ja ministrid;
- 7) teeb Riigikogule ettepaneku Eesti Panga presidendi, Õiguskantsleri, Riigikontrolöri, Ülemkohtu esimehe ja Kaitsevägede juhataja ametisse nimetamiseks;
- 8) nimetab Vabariigi Valitsuse ettepanekul ametisse maavanemad ja Kaitsejõudude juhtkonna;
- 9) nimetab Ülemkohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;
- 10) nimetab Eesti Panga ettepanekul Eesti Panga juhatuse;
- 11) kuulutab välja Riigikogu poolt vastuvõetud seadused ja kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 12) algatab Põhiseaduse muutmist ja teeb Vabariigi Valitsusele esildise seaduseelnõude algatamiseks;
- 13) seadusega ettenähtud juhtudel ja korras peatab Vabariigi Valitsuse ettepanekul kohaliku omavalitsuse organite tegevuse või tunnistab nende tegevuse lõppenuks;
- 14) vabastab kohtu poolt süüdimõistetud isikuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
- 15) annab Eesti Vabariigi autasusid ja aunimetusi;
- 16) annab Vabariigi Valitsuse ettepanekul sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;
- 17) kuulutab vastavalt Põhiseaduse §-le 123 riigis välja sõjaseisukorra, teatan sellest Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Julgeolekunõukogule ja asub täitma Kaitsejõudude ülemjuhataja ülesandeid;
- 18) algatab seaduses ettenähtud korras Riigikogu ees Õiguskantsleri vastutusele võtmise.

§ 78. Vabariigi President võtab vastu otsuseid ja annab Põhiseaduse § 105 alusel dekreete.

§ 79. Vabariigi Presidendi saab kriminaalvastutusele võtta Õiguskantsleri ettepanekul kahte kolmandiku Riigikogu koosseisu nõusolekul.

Kui Vabariigi Presidendi suhtes jõustub süüdimõistev kohtuotsus, loetakse Vabariigi Presidendi volitused lõppenuks.

A. Lepsi eelnõu⁷

4. peatükk

Vabariigi President

46. Vabariigi President on riigipea.

Ta on riigivõimu ühtluse kandja ja riigi esindaja, kes hoolitseb riigi välise puutumatus ja sisemise julgeoleku ning riigi ja rahva heaolu ning õiguskorra parandamise eest.

47. Vabariigi President peale muude Põhiseaduses ettenähtud ülesannete:

- 1) nimetab Eesti Vabariigi esindajad välisriikidesse, võtab vastu välisriikide esindajaid ja peab läbirääkimisi teiste riikidega ning sõlmib rahvusvahelisi lepinguid;
- 2) saadab välisriikidesse oma esindajaid;
- 3) annab kooskõlas Põhiseadusega dekreete ja avaldab Riigikogu poolt vastuvõetud seadused;
- 4) nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi Presidendi kantselei vastutavaid töötajaid;
- 5) annab riiklikke au- ja teenetemärke;
- 6) määrab Riigikogu ettepanekul ametisse ja vabastab Kaitseväge juhtkonna;
- 7) otsustab muid seadusega tema pädevusse antud küsimusi.

48. Vabariigi President valitaks ametisse viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks järgneva ametiajaks.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võidakse üles seada iga hääleõiguslik kodanik, kes on vähemalt nelikümmend viis aastat vana, kes on olnud vahetpidamata viieteist aastat Eesti kodakondsuses ja kes on vähemalt kümne aasta kestel enne valimisi omanud elukohta Eesti Vabariigi territooriumil.

Ühe kandidaadi Vabariigi Presidendi kohale seavad üles salajasel hääletusel:

- 1) Riigikogu;
- 2) omavalitsuste esinduskogude valitud linna- ja maakonnaliikmete esindajate kogu.

Ülesseatud kandidaatidest valib rahvas Vabariigi Presidendi üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletusel. Hääletusel loetakse Vabariigi Presidendiks valituks kandidaat, kes on saanud rohkem hääli. Hääletamine peab toimuma hiljemalt kahekümne päeva jooksul pärast kandidaatide ülesseadmist.

Kui on üles seatud üks ja sama kandidaat, kutsub Riigikogu Esimees kokku kandidaadi ülesseadnud esinduskogude ühise valimiskoosoleku.

Kui ülesseatud kandidaat saab sellel valimiskoosolekul salajasel hääletamisel poolt vähemalt kolm viiendikku häältest, siis loetakse see kandidaat valituks Vabariigi Presidendiks ja rahvahääletus jääb ära. Vastupidisel juhul järgneb rahvahääletus.

Vabariigi Presidendi kandidaatide ülesseadmine ja valimise kord määratakse seadusega.

49. Vabariigi President loetakse ametisse astunuks pärast Riigikogu koosolekul Eesti rahvale järgmise pühaliku töötuse andmist:

“Mina, N.N. , astudes rahva tahtel Eesti Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada

⁷ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1161–1163.

minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti Vabariigi ja rahva kasuks. ”

Vabariigi Presidendi volitused lõpevad uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

50. Vabariigi Presidendi amet ei või olla ühitatud ühegi teise ametiga ega kutseülesandega ning ta ei või olla ühegi erakonna liige.

Kui Vabariigi Presidendiks on valitud Riigikogu liige, siis loetakse ta Riigikogust lahkunuks Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

51. Vabariigi Presidendi ametiaja kestel makstav töötasu määratakse seadusega, mille muutmisel võib seda kohaldada alles järgmisel valimisel valitavale Vabariigi Presidendile.

52. Vabariigi Presidendi otsused ja dekreedid on kehtivad, kui nad kannavad Vabariigi Presidendi allkirja ja Peaministri ning vastava haldusala ministri kaasallkirja. Nende otsuste ja dekreetide eest vastutab Vabariigi Valitsus poliitiliselt ja kaasallkirja andnud ministrid ka ametialaselt, eriti kandes vastutust selle eest, et otsus või dekreet oleks kooskõlas Põhiseaduse ja teiste seadustega.

Kaasallkirja ei vaja otsused ja dekreedid, mida Vabariigi President teeb Põhiseaduse järgi eriõigusel.

53. Ametist lahkunud Vabariigi Presidendile makstakse pensioni kolme neljandiku suuruses Vabariigi Presidendi palgast

54. Vabariigi Presidenti ei või tema ametisoleku kestel võtta kohtulikule vastutusele muidu kui Riigikogu valitud koosseisu kolmeneljandikulise häälteenamusega võimu kuritarvitamise või muu kuriteo eest. Asja arutamine ja otsustamine allub Riigikohtule.

Vastutusele võtmise ja asja arutamise kord määratakse seadusega.

55. Kui Vabariigi Presidendi ametikoht on täitmata või kui Vabariigi Presidenti seaduses ettenähtud juhtudel on takistatud täitmast oma ametikohustusi, siis täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid Peaminister.

Kui Vabariigi Presidendi ametikoht vabaneb enne tähtaega või tema ametikohustuste täitmine on olnud takistatud üle kuue kuu, siis võidakse Riigikogu otsusega asuda uue Vabariigi Presidendi valimisele.

56. Iga Riigikogu poolt vastuvõetud seadus jääb välja kuulutamata kahe kuu jooksul, kui Vabariigi President jätab riiklikel kaalutlustel seaduse välja kuulutamata ja annab selle Riigikogule uueks arutamiseks. Kui seadus uuel arutamisel võetakse ühe kuu jooksul vastu muutumatult Riigikogu valitud koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega, siis on Vabariigi President kohustatud seaduse välja kuulutama,

57. Vabariigi President võib Riigikogu istungjärkude vaheajal edasilükkamatu riikliku vajaduse korral anda dekreete, mis saadetakse istungjärku alguses Riigikogule, kes võib neid muuta või tunnistada kehtetuks. Riigikogu võib seda teha, järgimata seaduseelnõude algatamiseks ettenähtud korda, kui Riigikogu kahe nädala jooksul pärast korralise või erakorralise

istungjärgu algust on otsustanud võtta arutusele dekreediga muutmise või kehtetuks tunnistamise seaduse eelnõu.

Vabariigi President ei või dekreediga kehtestada ega muuta:

- 1) rahvahääletusseadust;
- 2) Riigikogu valimise seadust;
- 3) Vabariigi Presidendi valimise seadust;
- 4) Riigikogu kodukorda;
- 5) rahvusvahelisi lepinguid;
- 6) Vabariigi Presidendi ja Riigikogu liikmete tasustamise seadust;
- 7) Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikmete kohtulikule vastutusele võtmist käsitlevaid seadusi;
- 8) riigikontrolliseadust;
- 9) kohtute seadust;
- 10) riigi eelarveseadust;
- 11) välis- ja siselaenudesse puutuvaid seadusi;
- 12) seadusi, mille alusel võidakse sõlmida lepinguid või võtta riigile kohustusi, mis tingivad riigitulude ja kulude eelarvetesse uute kulusummade sissevõtmist;
- 13) kontsessioonide, monopolide ja riigi fondide kohta käivaid seadusi

Vabariigi President ei või dekreedina kehtestada ega muuta riigi eelarvet ega akte, mis Põhiseaduse alusel kuuluvad Riigikogu pädevusse

58. Ükski seadus ei hakka kehtima ilma Vabariigi Presidendi väljakuulutamise otsuseta. Kui seaduses eneses ei ole ette nähtud muud korda ega tähtaega, hakkab seadus kehtima kümnendal päeval pärast avaldamist Riigi Teatajas.

59. Vabariigi Presidendi juures on Õiguskantsler, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi President.

Õiguskantsleri ülesanne on järelevalve riigiorganite, asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tegevuse seaduspärasuse üle. Ta täidab ühtlasi kõrgeima järelevalve funktsioone inim- ja kodanikuõiguste jälgimise üle. Õiguskantsler annab aru oma tegevusest, leitud puudustest ja tehtud korraldustest Vabariigi Presidendile ning esitab ülevaateid oma tegevusest Riigikogule ja Vabariigi Valitsusele teadmiseks.

Oma ametkonna juhtimiseks on Õiguskantsleril kõik õigused, mis vastavate seadustega on ette nähtud ministritele. Tal on õigus sõnaõigusega osa võtta Vabariigi Valitsuse istungitest. Õiguskantsleri tegevuse alused ja ülesanded määratakse seadusega.

III ja IV toimkonna 21.09.1991 ühiskoosoleku protokoll⁸

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee
Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Riigi eelarve
teematoimkonna ja
teematoimkonna koosoleku
p r o t o k o l l

Koosolek toimus 21. septembril 1991.a. Toompeal kell
10.00 - 11.30.

Koosolekust võtsid osa: Ü.Aaskivi M.Lauristin P.Kask
 I.Hallaste V.Lebedev M.Laar
 K.Koha V.Niitsoo R.Ruutsoo
 T.Käbin J.Reinson S.Vahre

Koosolekut juhatas hr. I. Hallaste.

P ä e v a k o r d:

1. Teematoimkondade vastastikune informatsioon.
2. Riigikorralduse põhimõtted.

1. Päevakorras küsimuses otsustati võtta informatsioon teadmiseks.

2. Toimkonnad on seisukohal, et Eesti peab olema parlamentaarne vabariik, kus presidendil on tasakaalustav osa Riigikogu ja Valitsuse vahel ilma iseseisva seadusandliku ja täidesaatva võimuta.

2.1. Toimkonnad ei jõudnud ühisele seisukohale küsimuses, "Kelle poolt valitakse president?"

Hääleõigusliku kodaniku poolt valimist toetavad I.Hallaste, K. Koha, S. Vahre, V. Lebedev, *J. Reinson*

Riigikogu poolt valimisi toetab V.Niitsoo.

Riigikogu ja omavalitsuste esinduste poolt valimisi toetavad P.Kask, M.Lauristin, Ü. Aaskivi, R. Ruutsoo.

2.2. Toimkonnad on seisukohal, et Riigikogu on ühekojaline.

M. Lauristin, S. Vahre, V. Lebedev peavad võimalikuks ka teise piiratud õigustega koja olemasolu.

⁸ ERA.R-2324.1.26, 12-3.

2.3. Riigikogu volituste aja küsimuses jõudsid toimkonnad ühisele seisukohale s.o. Riigikogu volitused kestavad kolm aastat.

J. Reinsoni reservatsioon: Juhul kui valitsuskabinet läheb Riigikogus kinnitamisele peab Riigikogu volitusi pikendama ühe aasta võrra.

2.4. Toimkonnad arutasid järgmisi valitsuse moodustamise kordasid.

2.4.1. President nimetab Riigikogu valimistulemuste põhjal peaministri kandidaadi, Riigikogu kinnitab valitsuskabineti.

Nimetatud korda toetasid Ü. Aaskivi, I. Hallaste, K. Koha, M. Laar, M. Lauristin, V. Lebedev, V. Niitsoo.

2.4.2. President esitab peaministri kandidaadi Riigikogule kinnitamiseks. Valitsuskabineti kinnitab president. Nimetatud korda toetasid J. Reinson, R. Ruutsoo, S. Vahtre.

2.4.3. President nimetab konsultatsioonide tulemusel peaministri, kes moodustab kabineti. Riigikogul on umbusaldusvõimalus.

Nimetatud korda toetas P. Kask. Kui nimetatud kord ei leia toetust, toetab hr. P. Kask varianti 2.4.2.

2.5. Toimkonnad on ühisel seisukohal, et Riigikogu liige, täites valitsusliikme kohuseid, peatab oma tegevuse Riigikogus. Tema asemele astub asendusliige.

2.6. Toimkonnad on ühisel seisukohal, et seaduseelnõu, mida valitsus seostab usaldusega, lükatakse Riigikogu poolt tagasi, loetakse umbusaldusavaldus vastuvõetuks.

2.7. Toimkonnad on seisukohal, et peaministri äraolekul teda asendav minister peab saama kinnituse volitusteks täita peaministri kohuseid presidendilt.

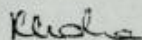
2.8. Toimkonnad jõudsid ühisele seisukohale, et erakondlikule tegevusele parlamendis peab saama põhiseaduslikud garantiid.

Koosoleku juhataja

I. Hallaste

Protokollis

K. Koha

PA 27.09.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Nagu leppisime kokku eelmisel istungil, jätkab härra Jüri Raidla oma ettekannet, esitades täna meile ettekande teise osa. Härra Jüri Raidla palus ettekande esitamiseks aega tund ja 20 minutit. Palun, härra Jüri Raidla!

J. Raidla Lugupeetud assamblee liikmed! Lubage mul järgnevalt jagada teiega mõningaid sissejuhatavaid mõtteid põhiseaduse eelnõu sisu ja vormi kohta ning lisada mõningaid kommentaare eelnõu tähe ja vaimu juurde. [...]

V PEATÜKK. VABARIIGI PRESIDENT Nii nagu struktuuris, on ka põhiseaduse eelnõu sisus president Riigikogu ja valitsuse vahel. Käsitleva eelnõu president ei ole riigi võimupüramiidi tipp, nii nagu see oli 1937. aasta põhiseaduse järgi. Käsitleva president on arbiter, tasakaalustaja ning riigi esindaja. Sellisena saab ta toimida vaid riigipeana (§ 69), kes on § 70 kohaselt valitud rahva poolt otsevalimistel. Spetsiifilisi võimufunktsioone teostab president vaid sõjaseisukorras. President valitakse viieks aastaks, kusjuures ühe ja sama kodaniku jaoks kehtib presidendina tegutsemiseks kahe järjestikuse ametiaja piirang. Ametisse astub president vande andmisega Eesti rahvale Riigikogu ees. Ametisse astumisega lõpevad § 72 kohaselt presidendi volitused kõigis teistes ametites ja ülesannetes. Kohustuslikus korras peatab president oma erakondliku kuuluvuse, et olla segamatult kogu rahva ja terve riigi teenistuses. Paragrahv 73 näeb Vabariigi Presidendi volituste lõppemiseks ette kolm alust: 1) kõige loogilisem ja loomulikum on neist uue Vabariigi Presidendi ametisse astumine; 2) volitused lõpevad presidendi ametist tagasiastumisega ja 3) presidendi suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega. Perioodil, mil president ei saa seadusega fikseeritud juhtudel ajutiselt oma ülesandeid täita, asendab teda peaminister. Peaministrina töötab sel ajal § 86 korras määratud minister. Oluline on seejuures tõsiasi, et antud minister on peaministri poolt juba varem määratud; teda ei määrata mitte sel momendil, kui peaminister asub täitma presidendi kohuseid. Reeglina saab peaministri poolt presidendi ülesannete täitmise periood kesta maksimaalselt kuus kuud. Peaministri poolt presidendi ülesannete täitmise perioodil on põhiseaduslik tasakaal häiritud. Selle kompenseerimiseks ja Riigikogu seisundi kindlustamiseks tuuakse §-ga 75 sisse üks täiendav piirang ja üks täiendav tasakaal. Piiranguna, mis on loomulikult samuti tasakaalustava iseloomuga, käsitlen ma siinkohal keeldu peaministrile Vabariigi Presidendi ülesannetes kuulutada välja ennetähtaegseid Riigikogu valimisi. Täiendava tasakaaluna sel perioodil toimib aga ülemkohus, kelle nõusolekuta ei saa peaminister presidendi ülesannetes keelduda seaduste väljakuulutamisest. Vabariigi Presidendi kompetents on §-s 77 välja pakutud ammendava loeteluna, mis ei kuulu laiendavale tõlgendamisele. Ka ei kehti presidendi suhtes reegel, mis oleks analoogne §-s 61 sisalduva normiga Riigikogu suhtes. Paragrahvi 77 punktid 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ja 18, s. t. kokku kaheksa punkti, on punktid, mis sätestavad kõrgemate ametnike nimetamist või vormistamist või vastavate ettepanekute tegemist. Punktid 4, 11, 12 ja 13 sisaldavad endas kas tasakaalumehhanisme või seadusandlikku initsiatiivi. Siinkohal juhin tähelepanu, et president ei saa seadusandliku initsiatiiviga pöörduda parlamenti; ta saab vaid teha valitsusele ettepaneku algatada seaduseelnõu. Punktil 1 on spetsiifiline esindusfunktsioon – selle järgi esindab president Eesti Vabariiki suhetes välisriikidega; sarnast esinduskoormust kannavad ka punktid 14, 15 ja 16. Võimufunktsioone kätkeb endas punkt 3, mis rakendub täies mahus tööle vaid sõjaseisukorras. Seoses Vabariigi Presidendiga on arutlustes eeldatavasti kõige poleemilisemaks § 78 ja eriti § 105, mis reguleerib dekreedidõigust.

Enne kui sukelduda poleemikasse § 105 vajalikkuse ja otstarbekuse suhtes, analüüsiksin §-s 105 sisalduvaid mehhanisme veidi lähemalt. Paragrahvi 105 lõikes 1 sätestatakse tingimused, millal on presidendi seadusjõuline dekreet üldse võimalik. Neid on kolm: 1) edasilükkamatud riiklikud vajadused; 2) Riigikogu istungjärkude vaheaeg; 3) Riigikogu tegevus on takistatud. Edasi tuleb analüüsi juures silmas pidada, et dekreet on Riigikogu eel- ja järelkontrolli all. Eelkontrolli all on see peaministri kaasallkirja kaudu. Peaminister teab, et rumalale dekreedile kaasallkirja andmine lõpeb tema errusaatmisega Riigikogu poolt. Ilma peaministri kaasallkirjata pole dekreet aga normatiivakt. Järelkontroll on § 105 lõikes 2: "Vabariigi President esitab dekreedid Riigikogule kahe nädala jooksul, arvates Riigikogu korralise või erakorralise istungjärgu algusest, kes võtab vastu nende kinnitamise, muutmise või tühistamise seaduse." Antud kontekstis hakkab tööle ka esimeses lõigus seatud, algul üsna ujuvana tunduv tingimus – edasilükkamatud riiklikud vajadused. Parlament, sedastades edasilükkamatute riiklike vajaduste puudumise, võib tühistada ka muidu igati seadusjärgse ja seaduspärase dekreedid. Seda peab president, eriti aga peaminister arvestama, kui nad kipuvad dekreedid allakirjutamisega liialt hoogu minema. Vastuargument dekreedile on selge – autoritaarsuse oht. Kontraargument eelmisele on sama selge – riigivõimu perioodiline ebaefektiivsus. Eeltoodud argumentid on rohkem emotsionaalsed. Analüüsigem dekreeti õiguspoliitiliselt ning langetagem seejärel otsustus. [...]

S. Sovetnikov: [...] Ja teine küsimus, V peatüki "Vabariigi President" § 70 kohta. Kuidas te arvate, võib-olla kirjutame, et "presidendi tervisliku seisundi kohta", ja võib-olla piirame vanust, näiteks 70 või 75 aastat?

J. Raidla: [...] Presidendi vanus ja tervis. Vanuse ülemmäära me tõesti ei pidanud vajalikuks siia sisse kirjutada. Me eeldame seda, et rahva tarkus on suur ja suurem ka seaduste tarkusest ning valimiskampanias suudab rahvas otsustada ka selle üle, kas president nii valimiskampania alguses kui ka ametiperioodi lõpus on oma vanuselise seisundi tõttu eeldatavasti võimeline täitma presidendi kohuseid või mitte. Tervist on arvestatud. Tervise puhul on ette nähtud spetsiaalsed paragrahvid. Kui president ei saa ajutiselt täita oma ametikohuseid, siis kolme kuu vältel teeb seda peaminister ja kui kolme kuu vältel see seisund, mille tõttu president ülesandeid täita ei saa, ei möödu, toimuvad uue presidendi valimised kolme kuu jooksul.

R. Tamme: [...] Ja edasi: § 61 punkt 6 sätestab, et Kaitsejõudude Peastaabi ülem nimetatakse ametisse Riigikogu poolt presidendi esildise alusel. Paragrahv 77 sätestab, et president teeb Riigikogule ettepaneku kaitseväge juhataja nimetamise kohta. Kas on jutt ühest ametiisikust, peastaabi ülemast või kaitsejõudude juhatajast, või mõlemast?

J. Raidla: [...] Nüüd, mis puudutab teist küsimust. Nendes ametinimetustes on vaja ka Põhiseaduslikus Assamblees kokku leppida, kumba kasutada. Kahte ametimeest me siiski silmas ei pea.

V. Korrovits Härra minister, mul on teile kaks küsimust. Esiteks, mis kaalutlustel on eelnõus ette nähtud võrdlemisi tugev presidendivõim parlamendi arvel? Teatavasti on parlamentaarne riigivõim stabiilsem ja ka demokraatia kooliks, nagu te ka ise rääkisite 20. septembri istungil. [...]

J. Raidla: Kõigepealt tugevast presidendist ja presidentlusest parlamendi arvel. Meie eesmärk on olnud programmeerida siia sisse mõõdukas presidentivõim ja mõõdukas parlamentarism, nende süntees. Me arvame, et meil see enam-vähem ka õnnestus, sest nagu te võite ka mitmest eelnõu sättest veenduda, presidendil parlamendi suhtes subjektiivsed volitused ju praktiliselt puuduvad. Hinnangulise otsuse langetamise võimalus on presidendil seaduste väljakuulutamise otsustamisel. Mis puudutab ülejäänud kolme koosseisu, mil parlament võib laiali minna, siis läheb ta laiali mitte presidendi otsusega, vaid põhiseaduses ette nähtud koosseisu saabumise puhul. Edasi, väga mitmed institutsioonid, mis presidentliku vabariigi puhul oleksid presidendi ainupädevuses, on praegu toodud just parlamendi pädevusse, ka kõrgemate ametiisikute nimetamine. Kolmandaks, kui te viitate presidendi peatükis olevale 18-punktilisele loetelule presidendi funktsioonide kohta, siis tavaliselt on loetelu suurus pöördvõrdeline funktsioonide mahuga. See on ka siin näha: mida detailsem on loetelu, seda piiritletum on ka funktsioonide maht. [...]

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud härra Raidla! Minu küsimus on V peatüki § 70 kohta. Nimelt, siin on öeldud, et Vabariigi President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt, ja sama paragrahvi lõikes 2 on, et Vabariigi Presidendiks võib valida Eesti Vabariigi kodaniku. Ma tahaksin küsida, kuidas siin on mõeldud. Kas see, et Vabariigi Presidendiks valitakse Eesti Vabariigi kodanik, mis ühes kohas on välja kirjutatud, aga lõikes 1 on jäänud välja kirjutamata, tähendab seda, et valimistes võivad osaleda ka mitte Eesti Vabariigi kodanikud? Ja muide, see on ka mõnel pool mujal. Aitäh!

J. Raidla: See oleks täielikult välistatud ainuüksi viitega §-le 51 – kõrgeim riigivõimu kandja Eestis on rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu. Hääleõiguslikud kodanikud Eesti Vabariigis on ainult Eesti Vabariigi kodanikud. Hääleõigust ei oma kodakondsuseta ja teiste riikide kodanikud. Vabariigi Presidendi puhul, jah, on võimalik formuleerida ka nii, et valitakse presidendiks kodanik, see on rohkem stiili küsimus, tähendab Eesti Vabariigi kodanik.

A. Kaalep: Härra eesistuja! Härra minister! Mul on kaks küsimust. Esiteks, kas põhiseaduse eelnõu valmistanud autorid, eksperdid ja keeleline korrektor olid ühel nõul, kui nad otsustasid tekstis kasutada võõrapärast nimetust "president" ja mitte eestipärast "riigivanemat"? President, muide, tähendab sõnasõnalises tõlkes "eesistuja". [...]

J. Raidla: Esmalt esimese küsimuse kohta, termin ja mõiste "president". Töögrupp oli siin tõepoolest ühel nõul, kui asja arutati (ja asja arutati üsna põhjalikult) ja tutvuti ka Rahvuskogu protokollidega, kus sama küsimus oli diskussiooni objektiks ja kus, võiks öelda, argumentid jagunesid pooleks nii oma arvult kui ka oma sisuliselt jõult. Meile imponeeris presidendi mõiste, termin rohkem. Imponeeris see rohkem sellepärast, et võrreldes Rahvuskogu aegadega on terves maailmas aeg väga kiiresti edasi läinud. Presidendi nimetus on saavutanud laia populaarsuse ning kõigile on üheselt mõistetav, millise ametiisikuga tegemist on, ja eriti mõistetavaks muutub see pärast seda, kui loetakse läbi ka põhiseadus ja saadakse teada tema volituste maht. [...]

J. Rätsep: Lugupeetud juhataja, ettekandja ja kolleegid! Ma esitaksin niisuguse küsimuse, milles on ka tegelikult küsimuse esitaja seisukoht sees ja see puudutab terminoloogiat.

Arendaksin edasi Kaalepi esimest küsimust. Kuidas kõrvutamisel õigustada selliseid termineid nagu Riigikogu, president, ülemkohus? Selle kõrval on minu arvates loogilisem kolmik: Riigikogu, riigivanem, Riigikohus. Arendusena veel: riigivanem, vanema alamad astmed on maavanem, vallavanem. Riigikohtust alamad astmed: ringkonnakohus, maakohus, linnakohus. Kas on küllalt argumentatsiooni, et praegu tarvitusele võetud termineid oleks võimalik põhjendada?

J. Raidla: [...] Mis puudutab järgmist ahelat – maavanem, riigivanem –, siis see on tõepoolest omaette huvitav probleem. Kui oleks aega antud teemal pikemalt peatuda, võiks väga pikalt põhjendada, mismoodi Eesti ühiskonnale on aastasadu olnud omane just nimelt omavalitsuslik juhtimissüsteem, ja samas juurde tuua, et riiklik traditsioon on üsna lühikene, s. o. mõõdetav aastakümnetega, ja seetõttu ka siin sisuliselt langevad need omavahelisse, mitte kõige täpsemasse suhtesse: omavalitsuslik termin "maavanem", aastate pikku siin kasutusel olnud, ja teiselt poolt "riigivanem", tegelikult presidendi funktsioonides, nii nagu ta praegu tekstis ka ette on nähtud. Selline oleks meiepoolne argumentatsioon, mida kolleegid kindlasti täiendaksid. Kõrvutame, ühitame, otsustagem – see õigus on assambleel.

J. Reinson: [...] Ma tahtsin küsida ka presidendi kohta. Põhiseaduses on sätestatud selliselt, et Riigikogul on seadusandliku algatuse õigus sätestatud seadusandluse peatükis, valitsusel ja presidendil on see nimetatud ka vastavates peatükkides. Miks see nii on? Ja haakuvalt Peet Kase küsimusega presidendi õigusest Riigikogu laiali saata vastavalt § 77 lõikele 4. See redaktsioon jätab tõesti mulje, et see õigus on piiramatu, kuna selle seaduse teistes peatükkides, kui mingi õigus või piirang on seotud teiste paragrahvidega, siis sellele ka viidatakse, aga siin ei viidata sellele, et kuulutab välja vastavalt §-dele 102, 84, 118. Miks see nii on?

J. Raidla: [...] Järgmine küsimus. Miks on seadusandlik initsiatiiv Riigikogu puhul antud seadusandluse peatükis, valitsuse ja presidendi puhul aga nende peatükkides? Üsna lihtsal põhjusel. Riigikogu traditsiooniliseks tegutsemisvormiks seadusandluses on seaduste vastuvõtmine. Seaduste algatamine on tema õigus, kuid see ei ole tema traditsiooniline tegevusvorm, seetõttu on see viidud ka seadusandlusesse, et anda seadusandluse peatükis täielikum ülevaade ja kompaktsem pilt sellest, mismoodi seadusandlik protsess ja protseduur selle põhiseaduse järgi liigub. Kui assamblee peab vajalikuks märkida see ära Riigikogu pädevuse sätestamisel, on see täiesti võimalik. Mis puudutab § 77 lõiget 4, siis ma juhin tähelepanu, et president siin nimelt kuulutab Riigikogu valimised välja, mitte ei otsusta. Need asjaolud, mille puhul Riigikogu valimised toimuvad, on põhiseaduses kirjas.

Ü. Uluots Mul on teile niisugune küsimus. Kuidas te hindate presidendi rolli härra Raidla poolt esitatud variandis?

Ü. Seppa: Ma leian, et presidendi roll on Raidla eelnõus liiga suur. Mina isiklikult pooldaksin, et Eesti Vabariigis oleks riigivanem, kelle võim oleks küllaltki piiratud, et parlamentaarne võim oleks suur, võimalikult tugev, ja et president oleks riigivanem, kes kajastaks rohkem vanemlikku kui valitsevat võimu.

I. Raig: Härra Seppa, ma sooviksin jätkata küsimusega, mille esitas juba härra Uluots. Nimelt, kuidas teie arvates on võimalik kokku viia tugev presidendivõim, mida te ka nagu toetate, ja parlamentaarne riik?

Ü. Seppa: Ma ei ole seda öelnud, et ma toetaksin tugevat presidendivõimu. Ma tunnistasin, et ma toetan tugevat parlamendivõimu ja presidendivõimu vähendamist. Ma nimetasin, et presidendi asemel võiks meil olla riigivanem, kellel on rohkem vanemlik kui valitseja võim.

P. Kask: Lugupeetud härra spiiker! Kallid kolleegid! Neljas toimkond eelistab üksmeelselt nn. Raidla eelnõu 1938. aasta põhiseaduse eelnõule, aga lõplikku otsust aluseks võtmise kohta ei saa teha enne, kui eelnõude esitamise tähtaeg on käes. Kui esitatakse veel teisi eelnõusid, siis tuleb küsimust uuesti arutada. Põhjus ei ole mitte niivõrd selles, et Raidla eelnõu kontseptsioon oleks vastuvõetavam, vaid pigem selles, et vormiliselt võimaldab see väga suuri manööverdusi, muudatusi presidendivõimu ulatuses suhteliselt väikeste paranduste läbi. Komisjoni üksmeelne seisukoht ongi see, et presidendivõimu ulatus Raidla skeemis on liiga suur, vaja on tugevat nihet parlamentarismi suunas. Me oleme koostööd teinud kolmanda toimkonnaga ja meie seisukohad on paljus väga sarnased. Kõigepealt seostub kohe parlamentarismi küsimusega presidendivalimise skeem. Ehkki parlamentaarse riikides valivad presidendi ka kodanikud otse, on klassikalise parlamentaarse süsteemi presidendivalimiste skeem siiski parlamendi kaudu ja meie toimkonnas (kolm ühe vastu) eelistatakse seda skeemi. Muuseas, meie toimkonna tööst võtab üks liige, nimelt Rein Taagepera, osa faksi teel, mitte otseselt istungil viibides. Erinevalt kolmandast toimkonnast toetab neljas toimkond häälteenamusega 4 : 1 seda valitsuse moodustamise skeemi, mis on pakutud Raidla eelnõus, ja vaid üks liige toetas sellist skeemi, kus kogu kabinet tuleks parlamendis kinnitamisele. Just nimelt kabineti moodustamise kohapealt ei kardeta presidendile liigseid volitusi anda, sest paljudes parlamentaariikides on see presidendi märkimisväärne võim peale esindusvõimu ja see ei ole kuskil kujutanud endast ohtu. Selle tunnistuseks on ka, et kaks toimkonna liiget peavad võimalikuks koguni skeemi, kus president nimetab peaministri, peaminister moodustab kabineti ja parlamendile jääb vaid võimalus umbusaldust avaldada. Kolmanda ja neljanda toimkonna ühine etteheide Raidla projektile on, et presidendivõimu ulatus ei ole mitte ainult liiga suur, vaid ka täpselt piiritlemata. Juba siin esitatud küsimustest selgus, et paljudel juhtudel ei tule seaduse tekstist, vabandust, eelnõu tekstist välja, kas president võib ühte või teist asja teha oma suva järgi. Isegi kõige tähtsamates küsimustes, s. o. kabineti, samuti parlamendi laialisaatmise küsimustes ei ole selles tekstis selgust, kas president võib tegutseda oma suva järgi või mitte. Nii et sellised asjad vajavad täpsustamist. Järgmisel istungil tulevad nähtavasti konkreetselt esile need küsimused, mille osas presidendi võimu tuleks nõrgendada. Põhjendatult kõige tugevamaks komponendiks skeemis võib pidada presidendi vetoõigust, mis on kummutatav kahe kolmandikuga absoluutkoosseisust – see on väga tugev relv presidendi käes parlamendi vastu ja sellega ei saa kuidagi nõus olla. Lõpetuseks märgin, et esimesed istungid kuluvad paratamatult toimkonna töö käimaminemiseks. Tõsiselt, konkreetsed ettepanekud saavad arutuse alla tulla alles siis, kui mingi eelnõu on aluseks võetud ja toimkonna töö on juba hoo sisse saanud. Tänan!

P. Kask: Lugupeetud härra juhataja! Kallid kolleegid! Ma ei esine niivõrd enda kui professor Rein Taagepera nimel, kes tahab ja suudab koostööd teha vaatamata sellele, et ta on lepinguliste kohustuste tõttu sunnitud Californias viibima. Ma loeksin ette mõned tema küllaltki hästi

sõnastatud mõtted, mis on fundamentaalse tähenduse ja iseloomuga ja nii õpetlikud, et ma arvan, et mitte ainult kolmas ja neljas toimkond, kellele see otseselt on mõeldud, vaid Põhiseadusliku Assamblee kõik liikmed ja autorid kuulavad seda loodetavasti naudinguga. Esiteks, eelistan parlamentaarset lähtepunkti umbes sama piiratud riigipea võimuga, kui on Iiri või 1991. aasta järgsel Soome presidendil. See riigipea peaks olema ainult sümboolse võimuga ja need, kes sellist nimetavad "lilleneiuks", parem seletagu endale ära, miks enamikul stabiilseist demokraatiaist on just selline nn. lilleneiu eesotsas. Ja veel tähtsam, miks seal, kus "lilleneiu" asemel on eesotsas "nuiamees", on demokraatia suutnud püsida stabiilselt ainult paaril-kolmel puhul. Meil pole vaja Gamsahhurdia laadi rahvuslikku nuiameest, kes on kõva käega sissepoole ja nõrk väljapoole. Parlamentlikul riigipeal ei peaks olema veto- ega referendumioigust ja ammugi mitte parlamendi laialisaatmise õigust, küll aga peaks parlamendi poolt vallandatud peaministril olema uute parlamendivalimiste õigus, nagu 80% stabiilsete demokraatiate puhul. Kui riigipea on kaitsejõudude ülemjuhataja, siis jällegi ainult sümboolselt, kaasallkirja andjana, kes saab raskendada võimuharet kaitseministri või kindralist väejuhataja poolt. Riigipea võimu puhul lähtuksin näiteks Taani kuninga omast. Ta peab poliitikat tähelepanelikult jälgima ilma vähimalgi määral sekkumata, et vahele astuda ainult siis, kui kõik poliitikud on end kuidagi korraga "täis teinud" ja normaalne protseduur umbe jooksnud, mis ehk juhtub kord sajandis. Just selleks puhtaks alternatiiviks peab ta tavaliselt jälgima, aga mitte sekkuma. Teiseks, riigipea valimise viis – soovitatavalt parlamendi poolt. Maakondade esindajate osavõtt on mõeldav, aga nende arv ei peaks ületama poolt parlamendi liikmeid. Rahva poolt valitud riigipeal võib tema otsene volitus pähe lüüa, eriti kui demokraatlik kultuur on veel habras, võib ta liiga kergesti pidada selle aasta kriisikest sajandi kriisiks. Kolmandaks, valitsuse moodustamise viisiks soovitan midagi niisugust nagu Taanis. Parlamendis esindatud erakondade juhid tulevad kokku pärast parlamendivalimisi või usaldamatushääletust, arutavad ning esitavad oma peaministri kandidaadi soovitusel või harukordadel mitmed soovitusel riigipea kohale, ja tolele kandidaadile või harukordadel ühele neist kandidaatidest tehakse ülesandeks valitsus moodustada. See peaminister ja valitsus kestavad seni, kui parlamendi koosseisu enamus üksikministrile või peaministrile umbusaldust ei väljenda. Üksikministri loobumise või usaldamatuse puhul asendab peaminister ta oma äranägemise järgi. Peaministri usaldamatuse puhul on tal õigus taotlema riigipealt uusi parlamendivalimisi. Selle taotluse peab riigipea rahuldama. Eelised minimeerivad hääletamisi, mis võivad panna parlamendiliikme ebamugava kohustuse ette võtta seisukoht. Naiivne teooria eeldab, et kõik on antud peaministri poolt või vastu. Tegelikult on aga tihtipeale erapooletuid, neid, kes ei soovi valitsust takistada tegutsemast, aga ei taha valitsuse sammude eest jumala eest ka mingit vastutust võtta. See pole sugugi antud parlamendiliikme poolt ebaprintsiipiaalne kohustuse mittetäitmine, vaid täiesti vastutustundlik ja ratsionaalne hoiak. Tulemuseks on, et vähemuskabinetid on Taanis võimalikud ja stabiilsed, sellal kui maades, nagu Kreeka, kus nõutakse, et valitsusel peab olema parlamendi enamus seljataga, on jõudude kolmeks jagunemise puhul ehk tulemuseks lahendamatu kriis. Muide, praegune Eesti Vabariigi viis, kus ülemnõukogu igat valitsuse liiget eraldi arutab ja hääletab, on absurdne. Valitsus peab olema tõhus võistkond, kuhu peaminister saab kaasa just neid mängijaid, keda ta tahab, sest töö on niikuinii raske. Ja parlament kas usaldab peaministri algset valikut või annab valitsuse moodustamise töö kellelegi teisele. Neljandaks, kas üks või kaks koda? Kindlasti üks. Peale Irimaa on kõigil alla kümne miljoni elanikuga mitteföderaalsetel riikidel ainult üks koda. Viimase 40 aasta jooksul on mõnigi riik oma ajaloolise teise koja kõrvaldanud, näiteks Rootsi. Teise koja lisamise näiteid mul ei tule stabiilseist ja demokraatlikest riikidest aga meelde.

Milleks keeruliselt, kui lihtsamalt saab? Viiendaks, riigipea ja Riigikogu volituste kestus. Kui parlamendi tegelik kestus võib olla ettenähtamatu enneaegsete valimiste tõttu ja riigipea võim piiratud, siis ei ole see kriitiline ning neli ja viis aastat on keskmine. Kui aga Riigikogu kestus on rangelt neli aastat ja liiga tugeva võimuga riigipeal viis aastat, siis on poliitiline mäng ebastabiilselt võnkuv: kord langevad kahed valimised kokku, kord on riigipea omad enne, kord on Riigikogu omad enne. Matthew Søberg Shugart on asja põhjalikult uurinud ja leiab, et mõju poliitikale on väga suur ja aitab kaasa Tšiili demokraatia varisemisele. Kindlam on, kui riigipea ja parlamendi volituste kehtivus on sama, kas siis mõlemad neli või mõlemad viis. Kuuendaks, kvoorum Riigikogus. Korraliste istungite puhul tingimata alla 50%! Soovitatavalt 25%. Kõrgemas demokraatlikes maades on väga raske 50% kätte saada, kui päevakorras on igavad tehnilised küsimused. Meie tänane koosolek on selle tõestus. Erakorralistel istungitel on 50% soovitatav, vältimaks ootamatut kokkukutsumist just siis, kui on teada, et oma meeste kohaletulek on probleem. Kui Riigikogu tuleb erakorraliselt kokku välisrännaku või sisemäsu oludes, võib 50% kvoorum teha Riigikogu teovõimetuks just siis, kui teojõudu kõige rohkem vaja on. Mõelgem, mis võinuks juhtuda 19. augustil! Raske küsimus. Seitsmendaks (see on eelviimane), Riigikogu valimise reegli nagu ka riigipea oma punktis 2 võiks jätta põhiseaduses lahtiseks, sest seda võib ehk olla vaja muuta sagedamini kui kõike muud, ja praegu on see päevaprobleemiks, millesse Põhiseaduslik Assamblee ei peaks sekkuma. Kaheksandaks (oluline!), kõik hääletamised Riigikogus peavad olema avalikud. Hääletamissaladus on lihtvalija kaitseks. See, kes pürib rahva esindajaks, peab avalikult valijatele aru andma oma tegude üle. Itaalia on hoiatavaks näiteks, kuhu salajane hääletamine parlamendis rahva viib. Tänan!

III ja IV toimkonna 28.09.1991 ühiskoosoleku protokoll:⁹

Eesti Vabariigi Põhiseaduseliku Assamblee
Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Riigi eelarve,
teematoimkonna ja Presidendi ning välislepingute
teematoimkonna koosoleku

p r o t o k o l l n r . 2

Koosolek toimus 28. septembril 1991.a. Toompeal kell
12.05-15.10.

Koosolekust võtsid osa:

Ü. Aaskivi
I. Fjuk
I. Hallaste
J. Adams
K. Koha
T. Käbin
M. Lauristin
V. Lebedev
V. Niitsoo
J. Reinson
P. Kask
R. Ruutsoo
S. Vahtre
I. Raig
Ü. Uluots
E.-J. Truuväli
R. Lang

Ekspertid:

⁹ ERA.R-2324.1.26, l 11-16.

Kohal oli ka M. Kingo

Koosolekut juhatas P.Kask

P.Kask pani hääletusele päevakorra eelnõu, mis ka päevakorrana kinnitati.

P ä e v a k o r d :

1. Presidendi võimu ulatus konkreetsetes küsimustes:
 - a) vetoõigus;
 - b) referendumiõigus;
 - c) parlamendi laialisaatmise õigus;
 - d) president kaitsejõudude ülemjuhatajana.
2. Avalik või salajane hääletamine
3. Riigikogu kvorum
4. Millise hääletusreegli alusel kinnitab Riigikogu valitsuse koosseisu või peaministri?

5. Seadusandliku algatuse õigus
6. Kas õiguskantsler või konstitutsioonikohus?
7. Töökorralduslikud küsimused
8. Kohalalgatatud küsimused.

Eelnevalt otsustati veel arutada ekspertgrupi (nn. "Raidla") põhiseaduse eelnõu tagasivõtmise võimalust juhul, kui see muutub liialt "parlamentaarseks".

R.Lang pidas teatud juhtudel võimatuks edasist koostööd Põhiseadusliku Assambleega.

E.-J. Truuväli lisis, et juriidiline dokument on tervik ja "lappima" autorite kollektiiv seda ei hakka, kuna selle all kannatab süsteem - tervik.

Pingelises arutelus kujunes välja 3 eri seisukohta:

- 1) eelnõu aluseks võtmine tähendab ka kontseptsiooni omaks võtmist
- 2) võtame eelnõu aluseks ja teeme sellesse selliseid muudatusi nagu soovime
- 3) arutame probleemid enne sisuliselt läbi ja seejärel otsustame, millist eelnõu aluseks võtta.

Lisaks J.Adamsi mõte, et nn. "Raidla" eelnõu tuleks korjata kokku viimse eksemplarini, kui hr. R.Lang soovib eelnõud tagasi võtta.

1. Presidendivõimu ulatus konkreetses küsimustes:

1.1. Vetoõigus

P.Kask tõstatas probleemi, et "Raidla" eelnõus presidendil liialt suur vetoõigus (3 palli) ning tõi ära 5 palli süsteemi, millisega hinnata presidendi vetoõiguse tugevust. 4 palli absoluutne vetoõigus - 0 palli vetoõigus puudub.

P. Kask tegi ettepaneku toimkonna liikmena presidendile anda vaid seaduse edasilükkamise õigus, s.t. annab tagasi parlamendile.

1) Presidendi vetoõigus tugineb puhtalt autoriteedil. On kummutatav enamusega parlamendis. 0 või 1 pall. I. Hallaste.

2) Pooldan piiratud volitustega riigipead - vaid esindusfunktsioon. Ei mingit vetoõigust V. Niitsoo

3) Vetoõigust võimaldab vaid üks võimalus - kui presidendil tekib kahtlus, et seadus pole kooskõlas põhiseadusega - J. Adams.

4) Kui presidendilt võtta ära vetoõigus, tähendab see tasakaalustava jõu puudumist 50%+-1 Ü.Uluots; K.Koha, T.Käbin, Ü.Aaskivi.

5) Saadab parlamenti tagasi argumenteeritult seadused, mis ei meeldi. Parlament olles nõus parandama, teeb seda ja probleem saab lahendatud - Ü. Uluots.

6) vetoõigus 0 palli nagu Soomes ja Prantsusmaal - I. Raig.

7) presidendil tasakaalustav jõud. Riigikogu võib saada liialt võimukaks.

Presidendi veto kummutatav lihthälteenamusega - S.Vahtra, R.Ruutsoo.

Otsustati hääletada. Hääleõigust palus ka R.Taagepera, kes suhtles ~~toimkonnaga~~ faksi teel. Talle anti hääletamise õigus.

a) vetoõigus 0 palli ulatuses kummutatav lihthälteenamusega. P.Kask, S.Vahtra

b) vetoõigus 1 palli kummutatav poolega valitud koosseisust. 50% + 1. I.Hallaste, Uluots, Reinson, Koha, Ruutsoo, Aaskivi, Käbin

c) 0 palli - ei oleks üldse vetoõigust. I.Fjuk, J.Adams, V.Niitsoo, R.Taagepera

1.2. Referendumiõigus

Selgituse "Raidla" eelnõu seisukohast andis E.-J. Truuväli. Eelnõu kohaselt on presidendil referendumit õigus ainult välja kuulutada või teiste sõnadega välja öelda. Ta on selles küsimuses vahendaja (§§ 101,102). Ei ole initsiatiivi õigust.

Sellega loeti see probleem lahendatuks.

1.3. Parlamendi laialisaatmise õigus.

Täpsustab E.-J.Truuväli. Kellegil ei ole õigus "Raidla" eelnõu kohaselt parlamenti laiali saata. Puudub subjektiivse lähenemise võimalus. Küll on aga põhiseaduses ettenähtud 3 juhtu, millal parlament on sunnitud laiali minema. Ning nende kolme komponendi koosseisude saabumisel, kuulutab president välja parlamendi laialisaatmise.

Need kolm juhtu on "Raidla" eelnõu järgi:

1) parlament ei suuda tähtajaks valitsust moodustada

2) parlament ei kinnita tähtajaks eelarvet

3) parlamendi poolt pakutud referendum kukub läbi.

Arutelu jätkus sellegipoolsest teemal, millistel juhtudel võib president parlamenti laiali saata.

Presidendil peab olema õigus parlamenti laiali saata valitsuskriisi tõttu - J.Adams. I.Hallaste soovivad loetleda põhiseaduses kõik juhud, millal võib laiali saata, lisades vastava normi.

P.Kask selgitas toimekondadele tasakaalustatud ja tasakaalustamata süsteemide olemasust ja vahetordi maailma praktikas, millele järgnes Ü.Üluotsa protest. Protesti sisu oli järgmine: "P.Kask kuritarvitab koosoleku juhataja positsiooni ja loeb kohalolijatele ebavajalikku loengut. Eelneva P.Kase selgituse pinnalt süüdistas J.Adams P.Kaski ja R.Taagepera desinformatsiooni levitamises leides, et maailmas ei ole riiki, kus valitsus saaks parlamenti laiali saata.

P.Kask arvas, et Rootsis ja Kanadas on see võimalik.

E.J.Truuväli selgitas veelkord, et "Raidla" eelnõu pinnalt ei saada keegi parlamenti laiali.

M.Lauristin leidis, et võrdluse aluseks peab võtma reaalse poliitilise situatsiooni. Ei saavat end võrrelda Rootsi. Lähimad 10 aastat tuleb õppida enda vigade parandamise meetodist.

1.4. President kaitsejõudude ülemjuhatajana.

Kuna "Raidla" eelnõu järgi on presidendil ülemjuhatajana sümboolne roll, siis seda toimkonnad ei vaidlustanud.

Eriarvamusele jäi J.Adams, kuna tema arvates pole veel selge, mida me mõistame presidendi all, kas täidesaatva võimu juhti või riigipead.

1.5. Dekreediõigus.

P.Kask püstitas küsimuse, kas presidendil võib olla üldse dekreetide andmise õigus. Kui jah, siis kas ainult eriolukorras, või ka normaalolukorras.

Arutelu toimus dekreedioiguse vajalikkuse üle üldse ja dekreedioiguse pooldajate vahel juhtude üle, millisel puhul ja mis korras seda õigust president võiks kasutada.

Arutelust tuli välja 4 küsimust, millekohta P.Kask palus ka toimkonnaliikmeid hääletada.

1.5.1. Kas eriolukorras ja tavalises olukorras dekreedioigus on erinev?

a) Hallaste, Niitsoo, Adams, Vahtre, Koha, Reinson, Lebedev, Aaskivi, Käbin, Kask - arvasid, et on erinev

b) Fjuk arvas, et peab olema eraldi sätestatud

c) Uluotsa arvates ei ole neil olukordadel mingit vahet.

1.5.2. Kas tavaolukorras on dekreedioigust?

a) Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Kask, Taagepera - ei

b) Käbin, Vahtre, Uluots, Reinson - on

c) Aaskivi - piiratud õigus.

1.5.3. Kas eriolukorras on dekreedioigus?

a) Hallaste, Fjuk, Uluots, Koha, Vahtre, T Reinson, Lebedev, Aaskivi, Käbin - on

b) Adams - ei ole seisukohta

c) Niitsoo - ei

d) Kask - on, oos kaasalkirjadega.

1.5.4. Kas presidendi dekreet kaotab kehtivuse kui ei kinnitata hiljem parlamendi poolt?

a) Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Adams, Vahtre, Koha, Ruutsoo, Aaskivi - jah.

b) Uluots, Lebedev - toetavad "Raidla" eelnõu varianti

c) Kask - ei, Riigikogu peab aktiivselt selle tühistama.

2. Avalik või salajane hääletamine.

2.1. Erapooletus.

Erapooletuse insituuti pooldasid - Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Adams, Uluots, Reinson, Vahtre, Ruutsoo. Erapooletuse vastu oli Koha, Aaskivi, Kask.

2.2. Avalik või salajane hääletamine.

Leiti, et see on kodukorra probleem, mis tuleb fikseerida seaduse tasemel. Avalikkuse insituuti põhiseadusest välja jätma olid nõus enamus, v.a. Koha, Ruutsoo, Kask.

3. Riigikogu kvoorum

P.Kask tõstatas probleemi.

Enamuses demokraatlikes süsteemides ei nõuta kvalifitseeritud poolt parlamendis küsimuste otsustamisel. Tullakse kohale kui asi huvitab. P.Kask tegi ettepaneku vähendada kvoorumit 1/4 või 1/3.

a) kvoorumit vähendamist pooldasid põhimõtteliselt I.Hallaste, Koha, Aaskivi,

b) 50% + 1 valitud saadikutest - Uluots, Reinson, Vahtre, Lebedev.

c) 1/4 - Niitsoo, Käbin, Kask

d) 1/3 - Ruutsoo, Lauristin

e) Lisaks esitati kvoorumit allaviimise nõudele tingimus, et töökorraldus oleks paigas - Käbin, Koha, Lauristin, Adams.

4. Millise hääletusreegli alusel kinnitab Riigikogu valitsuse koosseisu või peaministri?

P.Kase probleemi püstituse järel lisas I.Hallaste, et eelmisel õhiskoosolekul arutati antud küsimust ja kas on mõtet seda veelkord teha.

P.Kask selgitas, et hääletusreeglit ei ole arutatud ning et reegel võiks olla selline, mis laseks moodustada nn. vähemusvalitsusi.

Hääletusele toimkonnas pandi järgmised variandid:

1. Absoluutse enamuse reegel
2. Lihthäälteenamuse reegel
3. Taani-Rootsi variant - negatiivne absoluutne enamus.

a) Absoluutse enamuse poolt olid - Uluots
Reinson

b) lihthäälteenamuse poolt - Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Adams, Koha, Ruutsoo, Aaskivi, Lauristin, Käbin.

Kuna 3 variandi poolt oli Kask ning Taagepera, siis andis

P.Kask oma hääle 2 variandi kasuks.

Hääletusele seati ka küsimus, kas toetatakse voorude kaupa hääletamist kus on erinevad reeglid?

Seda ei pooldanud toimkondade enamus, v.a. Uluots.

Lõpuks hääletati lahendamaks gelneva vaidluse objekti selles küsimuses, kumba kinnitatakse parlamendi poolt, kas valitsust või peaministrit?

Valitsuse kinnitamist pooldasid Hallaste, Niitsoo, Koha, Lauristin, Käbin.

b) peaministri kinnitamist pooldasid Fjuk, Adams, Uluots, Ruutsoo, Aaskivi, Kask, Taagepera.

Koosoleku juhataja P. Kask

Protokollis H. Sibul

J. Adamsi töögrupi eelnõu¹⁰

IV peatükk

RIIGIVANEM

§ 42. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtluse kandja.

Riigivanema ülim kohus on hoolt kanda, et oleks tagatud põhiseadusest kinnipidamine.

§ 43. Riigivanem peale muude põhiseaduses ettenähtud ülesannete:

- 1) nimetab välisministeeriumi ettepanekul ja riigikogu välistoimkonna nõusolekul Eesti esindajad välisriikidesse;

¹⁰ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1173–1174.

- 2) võtab vastu välisriikide esindajad;
- 3) nimetab ametisse ja vabastab ametist peaministri, ministrid, riigisekretäri, õiguskantsleri, riigikontrolöri ja teisi kõrgemaid riigiametnikke;
- 4) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 5) kirjutab alla välislepingud;
- 6) teostab armuandmist.

§ 44. Riigivanem valitakse ametisse neljaks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks.

VARIANT 1.

§ 45. Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega riigikogu.

§ 46. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on viimased kolm aastat elanud Eestis. Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul riigikogu liikmetest.

VARIANT 2.

§ 45. Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valijameestekogu, mis koosneb riigikogu liikmetest ja esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeritud liikmetest. Valijameeste kogu täpsema moodustamise määrab seadus.

§ 46. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on viimased kolm aastat elanud Eestis. Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valijameeste kogu liikmetest.

§ 47. Kui riigivanema koht vabaneb ennetähtaegselt või kui ta tervisliku seisundi tõttu või muudel põhjustel ei saa jätkata oma kohustuste täitmist, lähevad tema kohustused ajutiselt üle riigikogu esimehele, kes määrab viivitamatult uue riigivanema valimised kolmekümne päeva jooksul.

§ 48. Riigivanem ei tohi samal ajal olla riigikogu liige ega mingis muus riigiametis, samuti ei tohi ta kuuluda oma ametiaja jooksul tulunduslike ettevõtete juhatusse. Kui riigikogu liige valitakse riigivanemaks, astub tema kohale riigikogus asendusliige, kui selline on olemas.

§ 49. Riigivanemat saab tema ametisoleku kestel kohtulikule vastutusele võtta ainult süütegude eest põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste tahtliku rikkumise puhul. Sellekohase süüdistuse tõstatamise õigus on õiguskantsleri ettepanekul ühel kolmandikul riigikogu seaduslikust koosseisust ja otsuse vastuvõtmiseks on vaja kahekolmandikulist häälteenamust riigikogu seaduslikust koosseisust. Pärast süüdistuse esitamist astub riigivanem ajutiselt tagasi kuni kohtuotsuse tegemiseni Riigivanema süü küsimuse otsustab riigikohus.

K. Kulboki eelnõu¹¹

VI Peatükk

RIIGIPEA

60. Eesti riiki esindab Riigipea, kes on riigi stabiilsuse kandja.

61. Peale muude põhiseaduses määratud ülesannete Riigipea:
1) nimetab kooskõlas Valitsusega Eesti esindajad välisriikidesse ja võtab vastu välisriikide esindajaid;
2) annab riiklikke au- ja teenetemärke ning aunimetusi;
3) esitab Valitsuse ettepanekul ametiisikuid Riigikogule kinnitamiseks;
4) nimetab Kaitseväge juhataja ettepanekul Kaitseväge juhtkonna;
5) kuulutab välja mobilisatsiooni vastavalt kaitseadusele;
6) täidab mitmesuguseid muid tseremoniaalseid ülesandeid.

62. Riigipea ei või olla samaaegselt Riigikogu või Valitsuse liige. Riigipea ei või maalt lahkuda, määramata endale ajutist asendajat ja hoiatamata Valitsust.

63. Riigipea nimetuse, ametisseastumise korra ja volituste lõppemise sätestab seadus.

64. Riigipead ei saa kohtulikule vastutusele võtta tema ülesannete täitmise eest.

PA 04.10.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Meil on põhjust tänast istungit alustada sellest, et tänada lisaks härra Ando Lepsile kolleeg Jüri Adamsit ja härra Kalle Kulbokit, et nad on õla alla pannud põhiseaduse projekti väljatöötamisele, esitades omalt poolt ühe projekti. Juhatus on planeerinud esitatud põhiseaduse eelnõude tutvustamist selles järjekorras, nagu need on esitatud Põhiseaduslikule Assambleele. Härra Ando Leps soovis oma eelnõu tutvustamiseks aega 45 minutit. Esimesena on sõna härra Ando Lepsil. Palun!

A. Leps: [...] Peatükkide järjekorral on üks oluline nüanss. Kui härra Raidla töörühma eelnõus on juba kirjas, et meil on riigipea, kelleks on president, siis peab see peatükk olema enne Riigikogu peatükki, mitte vastupidi. Kui Riigikogu on ees, siis peaks olema ka kirjas, et ta on kollektiivne riigipea. Kui riigipeaks on tunnistanud president, siis olgu ta riigipea ja siin pole mõtet pead liiva sisse pista. Mõned kardavad presidendivõimu nagu tuld. Minu eelnõu preambulas on selgelt kirjutatud, et kõrgeim võim on rahva käes, mida juhivad rahva poolt valitud Vabariigi President, Riigikogu ning Vabariigi Valitsus võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel. Seda peetakse arvatavasti minu eelnõu üheks puuduseks. See ei

¹¹ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1188–1189.

ole puudus, vaid, vastupidi, eelnõu tugevus. Praegu on vaja tugevat, õigem oleks öelda, tugevdatud presidendivõimu, mitte aga anarhiat ja majanduslikku laostatust. Fikseeritud õiguste ja kohustustega president oleks see, kes ei laseks ühiskonda laiali valguda, oleks kooshoidja. Me ei saa lubada 1920. aastate olukorda, kus üks valitsuskriis järgnes teisele, me ei saa lasta ajalugu korduda selles halvas mõttes. Pidage meeles, et valitsus on see mootor, kelle tegevusest oleneb paljus meie inimeste heaolu. Samas me ei tohi unustada vaikiva ajastu ja Konstantin Pätsi ainuisikulise valitsemisaja riigiõiguslikku ja majanduslikku tulemust. 1937. aasta põhiseaduses oli valitsuse peatükk peale presidendi peatükki ja alles siis tuli Riigikogu. Trükkis ainsana avaldatud härrade Talviku ja Kaljuvee eelnõus on kahjuks öeldud, et Riigikogul on täielikud volitused valitsuse tegevuse kontrollimiseks. Tegelikus elus juhtub ikka nii, et mitmest võimust püüab üks, näiteks president või valitsus, juhtohjad oma kätte võtta, tehes seda isegi seadusandluse raames. Ka see on omaette konkurents – olgugi et nende funktsioonid on jaotatud, täidab üks või teine oma ülesandeid ikkagi paremini. Näiteks praegu on minu arvates valitsus teguvõimsam kui ülemnõukogu esimees oma meeskonnaga. Kas selles on midagi halba? Ma arvan, et ei ole. Meile kõigile on teada ülemnõukogu küllalt loid tegevus seaduseelnõude üle otsustamisel ja nende vastuvõtmisel. Siin on muidugi mitmeid põhjusi. Presidendi tugevdatud võim n.-ö. hanejalgadel, mis tegelikult ei kujuta teab mis tugevat võimu, on see, mille abil saab kiiresti ja operatiivselt lahendada mõningaid väga vajalikke küsimusi. Näiteks augustikuu riigipöördekatse ajal istus ülemnõukogu esialgu kodus, nii imelik kui see ka ei olnud. Kui meil oleks olnud valitud president, siis oleks saanud nii mõnigi küsimus kiiresti lahendatud. Siinjuures tahan presidendivõimu kartjatele öelda, et minu eelnõus on president küll seotud. Paragrahv 52 ütleb, et Vabariigi Presidendi otsused ja dekreedid kehtivad, kui nad kannavad Vabariigi Presidendi allkirja ja peaministri ning vastava haldusorgani ministri kaasallkirja. Kus on siis presidendi diktatuur, julgen ma küsida. [...]

IV peatükk "Vabariigi President". Seal tekitab vaidlusi arvatavasti § 48. Esimene lõige ütleb, et Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Võib-olla on seda Eesti rahvale palju. Ta tüdineb ära, arvesse tuleks siiski nelja-aastane tähtaeg. Lõige 2 ütleb, et presidendikandidaat peab olema vähemalt 45 aastat vana. Nii oli see ka 1937. aasta põhiseaduses. Võidakse väita, et härra Savisaar ei saagi kandideerida. Tõsi, ei saa. Kuid põhiseadust ei tehta ühe konkreetse isiku jaoks, vaid kogu rahva jaoks. Presidendikandidaat peab olema olnud vahetpidamata Eesti kodakondsuses ja vähemalt kümne aasta kestel enne valimisi omanud elukohta Eesti Vabariigi territooriumil. Seda kohta tuleb küll parandada. Seda tuleb täiendada mõttega, et poliitvandid, kes viidi vägivallaga karistust kandma väljapoole Eesti Vabariigi piire, tahaksid osaleda valimistel, s. t. valida ja olla valitud. Täiendused tuleb seega teha §-desse 39 ja 61. Sama paragrahvi lõike 3 loetellu, kes esitavad kandidaadi Vabariigi Presidendi kohale, tuleks kolmanda punktina teha arvatavasti täiendus, et see võimalus on ka 50 000 hääleõiguslikul kodanikul. [...]

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Minu küsimus käsitleb kõnesoleva eelnõu kahte paragrahvi: § 48 ja § 61. Paragrahvis 48 on öeldud, et Vabariigi President valitakse ametisse, ja siis on loetelu, mille viimases lõigus on sõnad "... ja kes on vähemalt viimase 10 aasta kestel enne valimisi omanud elukohta Eesti Vabariigi territooriumil". Paragrahvis 61 räägitakse Riigikogu liikmete valimisest ja siin on samuti piirang "... ja kes on vähemalt 5 aasta kestel enne valimisi omanud elukohta Eesti Vabariigi territooriumil". Ma palun seda selgitada.

Praeguses sõnastuses ei saa näiteks mina ja teised vabadusvõitlejad, kes olid sunnitud eemal olema, kandideerida ei presidendiks ega Riigikogu liikmeks. Aitäh!

A. Leps: Oma ettekandes ma seda momenti ka mainisin. Seda kohta tuleb küll parandada, seda tuleb täiendada mõttega, et poliitvangid, keda vägivallaga viidi karistust kandma väljapoole Eesti Vabariigi piire, saaksid osaleda valimistel, s. t. saaksid valida ja olla valitud. Täiendused tuleb teha ka §-desse 39 ja 61. Paragrahv 39 ütleb, et hääleõiguslik on iga kodanik, kes on saanud 18 aastat vanaks ja olnud vahetpidamata vähemalt kolm aastat Eesti kodakondsuses. Paragrahvis 61 tuleb ka need parandused teha, see on väga õige. Ma pean ütlema, et kahjuks juristid ei näe alati kõiki nüansse ning mittejurist võib teinekord väga häid soovitusi anda ja väga häid parandusi teha. Sellisel kujul, nagu see mul kirjas on, see muidugi ei lähe. Tuleb teha parandus, olgugi et 1937. aasta põhiseadus näeb ette niisuguseid tsensusi. Ma võin praegu natukene eksida, aga ma ütlen, et sel juhul, kui hakatakse võrdlema kõiki neid eelnõusid 1937. aasta põhiseadusega, tuleb teha ka siin parandus. Nii et vastus on selline: teil on täiesti õigus.

V. Korrovits: Lugupeetud härra Leps! Mul on veel üks küsimus § 48 kohta. Miks te ei arva, et president peaks olema sünnipärane Eesti kodanik? Ja teine küsimus. Paragrahvis 55 on kirjas, et presidendi ametikohustusi võib teatud tingimustel täita peaminister. Te rääkisite oma ettekandes aga valitsuse vanimast liikmest. Kumba te õigeks peate?

A. Leps: Ma püüan vastata. Mis puutub sünnipärasusse, siis ma mõtlesin selle üle, kuid hakkasin millegipärast kahtlema, kas sünnifakt on nii tähtis. Ta on võib-olla sündinud näiteks teises riigis ja kolmandal päeval asunud Eesti Vabariiki elama. Sünnifakt on isenesest väga tähtis, sest ikkagi uus maailmakodanik on sündinud ilmale, aga kas ta võib siiski võtta ära võimaluse kandideerida nii tähtsatele kohtadele? Sellepärast ma siiski loobusin sünnipärasusest, olgugi et see on mulle küllaltki meelepärane. Mis puutub § 55, siis ma ootasin, et niisugune küsimus tõstatatakse. Me lähtume praegu sellest momendist, et paljudele võib-olla ei meeldi härra Savisaar, öeldakse, et härra Savisaar on niisugune peaminister ja niisuguste omadustega ja mis kõik puha. Kuid ma mõtlen, et on ikkagi tark selline võrdlus ära jätta ja vaadata asja isikut konkretiseerimata. Ja ma arvan, et niisugune võimalus võiks siiski jääda, et presidendi ülesandeid täidab teatud juhtudel peaminister. Teine moment puudutab § 55 lõiget 2: kui Vabariigi Presidendi ametikoht vabaneb enne tähtaega või tema ametikohustuste täitmine on olnud takistatud üle kuue kuu, siis võidakse Riigikogu otsusega asuda uue presidendi valimisele. Te ütlete, et kui peaminister valitseb kuus kuud, pool aastat, siis seda on liiga palju. Kõik võib olla, aga ette võib tulla ka näiteks haigus. President põeb näiteks vähki ja see vajab ravimist. Aga siiski tulla võib-olla viie kuuga toime ja ta saab oma tööülesandeid täita. Kas on õigus teda tagandada? Küsimus on keeruline.

Ü. Uluots Väga austatud härra Leps! Me teame, et 1938. aasta põhiseadus tugineb suurel määral presidendi eriõigustele. Milline on teie suhtumine presidendi eriõigustesse?

A. Leps: Ma vastaksin nii: presidendil peab oma eriõigus olema. Ei ole päris selge, milles see peab täpselt väljenduma. President aga selleks ongi president, et tal on ka midagi oma. No peale selle, et ta presidendi kantselei kohale määrab. Ma arvan, et tal peaksid olema mingisugused funktsioonid, mis temast nagu teeksidki just presidendi, ütleme, need ongi siis

tema eriõigused. Millised need peaksid olema, ei oskagi täpselt öelda, seda te peaksite kaaluma, aga arvan, et eriõigus peaks olema.

Ü. Seppa: Austatud eesistuja! Austatud ettekandja! Ma palun luba esitada ettekandjale järgmine küsimus. Kas te mõtlete § 55 all, kus te räägite presidendi ametikoha täitmisest siis, kui president ei suuda oma ülesandeid täita, tema ülesannete täitmine on takistatud, peaministrit? Kas te olete selle mõtte siia sisse pannud ka seoses okupatsioonitingimustega, et garanteerida riigi säilimine ka okupatsioonis?

A. Leps: Jah, kindlasti.

Juhataja: Lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed, palun võtke istet! Vaheaeg on lõppenud. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 31 liiget. Päevakorrapunktis 1.2. saab ettekandeks sõna härra Jüri Adams. Härra Jüri Adamsiga oli juhatusel selline kokkulepe, et tema ettekanne koosneb kahest osast. Esimese osa, 45 minutit, me kuulame ära täna ja teise osa nädala pärast. Härra Adams, palun!

J. Adams: [...] Nimelt, mitmed sätted, eriti mis puutuvad riigivõimu ülesehitusse, kuuluvad korraga loogiliselt kahte erinevasse peatükki, näiteks "Valitsus" ja "Riigikogu". Kas on mõtet dubleerida? Need küsimused ei ole selles projektis järjekindlalt lahendatud. Ainukene erinevus on see, et ühele institutsioonile pühendatud peatükis on jäetud ära paragrahv, kus on loetletud selle institutsiooni põhiülesanded. Need loetelud pole kunagi olnud ammendavad, nad ei saagi seda olla. Nad ikka lõpevad viimase punktiga, et on veel teised küsimused. See on võib-olla niisugune oluline erinevus.

[...]

J. Adams: [...] Riigivanema institutsiooni sisse viies ei ole see see, mis oli 1938. aasta põhiseaduses, vaid siin on võetud eeskujuks Kesk-Euroopas levinud riigivanema institutsioon, mis on piiratud võimuga president. Ta oleks valitav. On pakutud kahte varianti. On mõeldav ka rohkem variante. On pakutud ka üldrahvalikku valimist, kui seda peetakse vajalikuks. Riigivanem valitaks kindlaks ametiperioodiks, mis ei kattu aastate arvult parlamendi töö kestusega, sest tema põhifunktsioon on riigielu korraldamine üleminekuperioodil või kriisiperioodil, tähendab, kui vahetub parlament, kui vaheldub valitsus. Talle on antud õigus nimetada peaministreid, kellel on omakorda õigus nimetada teisi ministreid. Lähtutud on parlamentarismi üldpõhimõtetest, et igasugune täidesaatev võim saab tegutseda vaid seadusandliku võimu heakskiidul. Sellisele riigivanemale on antud suspensiivne vetoõigus selles konstruktsioonis, kuid see veto ei ole küllaldane. Selline vetoõigus ei ole antud mitte poliitilistel põhjustel. Riigikogu laialisaatmine on siin ette nähtud ainult ühel tingimusel: kui Riigikogu ei ole suuteline moodustama tegusat valitsust. See oleks siis põhiline korrektiiv nn. 1920. aastate põhiseaduse kriisile, mil Riigikogu pidi oma kolm aastat lõpuni ära olema, sest teist võimalust ei olnud. Siin on konkreetselt sisse viidud ka väide praegusest Saksa põhiseadusest, et kui Riigikogu ei ole kahel korral suutnud või tahtnud kinnitada riigivanema poolt nimetatud peaministrit, on riigivanemal õigus korraldada uued valimised, kuid Riigikogu võib seda ennetada, valides omalt poolt oma enamusega peaministri. See on küllalt arukas,

tähendab, alternatiiv säilib, mis välistab võimaliku pahatahtluse või mingisuguse muu sellise asja. [...]

Juhataja: Suur tänu, härra Adams! Rohkem küsimusi assamblee liikmetel praegu ei ole. Me jätkame teie projekti arutelu nädala pärast. Tänan! Päevakorrapunktis 1.3. on sõna ettekandeks härra Kalle Kulbokil, kes palus ettekande tegemiseks aega 15 minutit. Palun, härra Kulbok!

III toimkonna 5.10.1991 koosoleku protokollist¹²

RIIGIVANEM (PRESIDENT)

I.Fjuk: Ei saa toetada presidendi otsevalimist
§45 toetan varianti 2.
§78 dekreedisõigus - ei ole nõus
Ei toeta kumbagi. Tuleb teha uus korralik peatükk.

V.Niitsoo: "Adamsi" poolt.

J.Reinson: "Raidla" poolt.

K.Koha: "Raidla" poolt. Ei poolda valijameeste süsteemi. Valimine toimugu otse rahva poolt.

§47 - miks on toodud 4.võimukeskus ajutise variandina "Adamsi" eelnõus?

Ü.Aaskivi: "Raidla" eelnõu poolt.

T.Käbin: "Raidla" eelnõu poolt.

- president, mitte riigivanem

- pädevus tuleb fikseerida
- rahva poolt valitud
- §74 presidenti ei tohi asendada peaminister, vaid asepresident ("Raidla")
Tuleb sisse tuua uus institutsioon.

I.Hallaste: "Adamsi" eelnõu meeldib rohkem.

4 "Raidla"

2 "Adamsi" poolt.

Fjuk erapooletu.

I.Hallaste seadis hääletamisele küsimuse, kas põhiseaduses peaks olema president, riigivanem või riigivanem (president)?

President - Fjuk, Aaskivi., Käbin.

Riigivanem (president) - Niitsoo, Reinson, Koha, Hallaste.

E.-J.Truuväli: Riigivanem pole ajalooliselt olnud presidendi tähenduses.

Rahvale praegu suupärasem president.

Valitakse otse rahva poolt.

Asepresident Eestile liialt kallid institutsioon.

Pädevuse täpne loetelu on alati parem kui umbmäärasus.

Süü küsimus - ole kes sa oled, kohtu ees tavaline kodanik.

¹² ERA.R-2324.1.26, l 19-20.

J.Adams: Kohtute küsimus võetud 1937.aasta põhiseadusest.

- selles peatükis on eelnõud üksteist välistavad
- ei ole lähtunud tasakaalu põhimõttest, vaid seotuse põhimõttest.

- ilma võimuta riigipead liigne luksus üldrahvalikult valida
- dekreedisõigus - mida me mõtleme selle sõna all. Tuleb see Vene keisririigist ja kummitab meid tänapäevani. Ei tohiks riigipea anda 10 leheküljelist põhjalikku seadust, vaid eriolukorras väikest korraldust dekreedina.

- asepresidenti ei poolda
- nime osas pooldan omakeelset sõna. Põhiseadusesse võiks kirjutada mõlemad, sest me ei tea kumba rahvas hakkab kasutama.

I.Hallaste pani hääletusele küsimuse, kes on riigivanema kohusetäitja. Kas 1. peaminister
2. riigikogu esimees
3. asepresident

Peaminister - K.Koha, Ü.Aaskivi
Riigikogu esimees - V.Niitoja, J.Reinson
Asepresident - T.Käbin, I.Hallaste

PA 04.10.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Päevakorrapunktis 1.3. on sõna ettekandeks härra Kalle Kulbokil, kes palus ettekande tegemiseks aega 15 minutit. Palun, härra Kulbok!

K. Kulbok: [...] 30. septembriks olid esitatud peamiselt presidentaalsed seaduseelnõud. Jüri Adamsi eelnõu ma kahjuks ei ole näinud, sellepärast ma ei oska selle kohta hinnangut anda. Ainult see tõsiasi sundis Peet Kaske, kellele ma kuningriigi põhiseaduse töövarianti näitasin, esitama seda väikeste korrektiividega, nimelt jäeti "Riigipea" peatükist paar paragrahvi välja või muudeti selle sõnastust. Jäi välja viide troonipärilusele, jäid välja riigipea võimalikud nimetused. Kõik ülejäänud, mida me kuninglikule assambleele kavatsesime esitada, on selles põhiseaduse maketis jäänud samaks.[...]

Riigipea kannab tõesti põhiliselt tseremoniaalset rolli. Talle on antud otsustusõigus ainult juhul, kui tekib lahkeli kas seadusandliku võimu ja rahva vahel või seadusandliku võimu ja täidesaatva võimu vahel või siis, kui Riigikohus tunnistab mõned seadused põhiseadusele mittevastavaks.

PA 11.10.1991 istungi stenogrammist:

J. Adams: Pean siis lõpetama kell 12.19. Riigivõimu korraldus. Ma ei saa seda üksikute peatükkide kaupa enam käsitleda, olen suurema osa oma ajast ära raisanud. Riigikorralduse oluliseks juhtmõtteks on olnud riigikorralduse tasakaalustatus. Tasakaalustatuse ühe elemendina näen ette riigivanemat. Ma kordan: oma eelnõus ma eelistasin emakeelseid, tähendab, eestikeelseid termineid, see ei tähenda seda, et meil ei võiks olla ka rahvusvahelisi termineid. Võib minna ka kompromissvariandile, et mõlemad on paralleelselt käibel. Riigivanema ülesandeks on nähtud ette riigivõimu tasakaalustamine. Vähemalt formaalselt

nimetab tema ametisse, muidugi vastavate parlamentaarsete soovitude piirides, kõik riigiametnikud. Kuid tema erakordne funktsioon on aidata üle saada riigielu loomulikest kriisiperioodidest, s. t. valitsuste vahetuse perioodist, ka parlamendi, Riigikogu koosseisude vahetamise perioodidest. Riigivanema valimiseks on antud kaks varianti: kas valib Riigikogu või valib eraldi valijatekogu, nagu see on mitmetes maades. Kolmanda variandina tuleb arvesse valimine üldrahvalikul valimisel. Mina arvan, et see on küsimus, mille me peame oma otsuses läbi hääletama, kui selle projekti juurde jäädakse. Põhiliselt on need võrdväärased mõtted, ma usun, et saadakse praktiliselt üks ja sama tulemus, nii et siin on küsimus otstarbekuses ning arvatavasti ka aja ja raha kokkuhoius. Riigivanemale on pandud ülesanne nimetada või omalt poolt välja pakkuda peaministrikandidaat. Edasine valitsuse moodustamine toimuks juba nii, et oma meeskonna pakuks välja peaminister. Professor Taagepera mõni päev tagasi pakkus meile variandi, et me läheksime Taani teed. Nimelt, kui riigipea on nimetanud peaministrikandidaadi, siis Riigikogu vaikselt aktsepteerib, kui ei ole avaldatud umbusaldust. Ma arvan, et me seda teed siiski minna ei saa, meil ei ole vastav mehhanism välja kujunenud. Meil on pakutud variant, et esimesel juhul kiidaks peaministrikandidaadi heaks Riigikogu absoluutse häälteenamusega, siis tuleks edasi valitsuse moodustamine, järgmisel korral oleks vähemusvalitsuse moodustamine, piisaks ainult lihthäälteenamusest. Riigikogu oleks laialisaadetav juhul, kui ta ei suuda valitsust moodustada. Saksa põhiseaduse eeskujul on pakutud siin ka variant, et juhul, kui peaks olema konflikt, et riigipea ei nimeta ühte kandidaati, siis saab seda algatada Riigikogu ise. See oleks arvatavasti vajalik sisse jätta. Võib-olla selle kasutamist ei läheks ka kunagi vaja. Siin on antud ka suspensiivne vetoõigus, kuigi see on natukene piiratud. Aga kardinaalselt on erinev suhtumine dekreedioigusesse. Dekreedioigust ei poolda meie autorid kõigepealt meie ajalooliste traditsioonide tõttu. Teisest küljest tugineb dekreedioigus ise või see mõte üldse minu arvates kahele allikale, millest me ei peaks lähtuma. Üks on nõukogude traditsioon lasta valitseda ülemnõukogu presiidiumi kaudu. See on tema üks juur, aga kaugem juur ulatub siiski Vene keisririigi isevalitsuslikku aega, kust ka tõenäoliselt Konstantin Päts oma juriidiliste sümpaatiate tõttu selle üle võttis. Tõenäoliselt olid Vene keisririigi dekreetidena antud seadused juriidiliselt tõesti paremad kui hiljem ühinenud vabariikide parlamentide antud seadused. Uue riigivanema valimise probleem, juhul kui midagi on juhtunud. Siin on antud asendusõigus kuni kaheks kuuks (ei osanud targemat välja pakkuda) Riigikogu esimehele või juhatajale. Minu arvates on see täiesti mõistlik lahendus. Nüüd seaduste jõustumise küsimusest. Üldreeglina on jõustumine nähtud ette pärast seda, kui riigivanem on alla kirjutanud. Kuid juba juhiti tähelepanu sellele, et see võiks väga piirata riigivanema liikumisvabadust, seetõttu on siin ka ette nähtud muud võimalused. Juhul kui ta mingil põhjusel isiklikult alla ei kirjuta, siis lepatakse ka vaikiva nõusolekuga teatud aja möödudes.

Ü. Uluots Lugupeetud ettekandja! Ma esitan teile täpselt sama küsimuse, mille ma esitasin härra Lepsile. Kuidas te suhtute 1938. aasta põhiseadusest kandva juriidilise jõuna läbikäivasse presidendi eriõigusesse?

J. Adams: Mis puutub presidendi eriõigusesse, siis siin tekib teatud tähenduskonflikt sellesama eriõiguse õigusliku tähenduse ja tavakeelse arusaamise vahel. Seda, et presidendil on kitsamas juriidilises mõistes eriõigus, ma pooldan. Just nimelt oma eriõigusega nimetab ta seadusega määratud piirides ametisse kõrgemad ametnikud ja teeb need asjad, mis siin on pandud Riigikogu ette. Mis puutub eriõigusesse selles tähenduses, nagu eesti keel seda sõna mõistab,

s. t. mingisuguse erakorralise õiguse tähenduses, siis sellesse suhtun ma eitavalt. Ma ei näe selleks mingit vajadust normaalselt funktsioneeriva riigikorra puhul. See võiks kõne alla tulla ainult sõjaolukorras.

Juhataja: Enne kui läheme vaheajale, lepime kokku, et pärast vaheaega saavad järjekorras sõna assamblee toimkondade juhid. Vaheaeg 20 minutit. Me kohtume teiega kell 12.45. [...]

Juhataja: Aitäh, härra Hallaste! Palun, kas on küsimusi? Ei ole. Tänan! Härra Kask! Kaasettekandeks saab sõna neljanda toimkonna esimees. Palun!

P. Kask: Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Neljas toimkond arutas eelmisel nädalavahetusel kaht küsimust. Esiteks, milline on 1938. aasta põhiseaduse ja meie poolt välja töötatava põhiseaduse eelnõu vahekord, ja teiseks, milline eelnõu tuleks aluseks võtta või millise peaks aluseks võtma oma edasises töös. Esimesele küsimusele leiti võrdlemisi üksmeelne vastus. Kõik rõhutasid, et kõik esitatud eelnõud on suuremal või vähemal määral üles ehitatud 1938. aasta põhiseaduse alusele. Märgiti, et uut põhiseaduse teksti saab üles ehitada formaalselt kahes erinevas vormis. Esiteks, parandustena 1938. aasta põhiseaduses, teiseks, uue põhiseaduse tekstina. Märgiti ka, et kõik esitatud eelnõud, välja arvatud üks, on esitatud uue tekstina ja ükski esitatud eelnõu pole esitatud parandustena 1938. aasta teksti. Toimkonna liikmed pidasid täiesti vastuvõetavaks seda, kui me uue eelnõu töötame välja uue tekstina, aga samal ajal pidasid kõik otstarbekaks, kui selle uue teksti preambulas on viidatud ajaloolle, on viidatud 1938. aasta põhiseadusele, võimalik, et ka 1920. ja 1934. aasta põhiseadusele. Teine küsimus: millist eelnõu eelistada? Seda teravat küsimust meie toimkond ei arutanud. Väga paljud sõnavõtjad märkisid, et ükskõik, millise eelnõu teksti me aluseks võtame, lõpptulemusena jõuame välja ühte ja samasse punkti. Kõik eelnõu tekstid teevad läbi paranduste jada ja see kontseptsioon, mida enamuse siin saalis olijaist toetab, läheb lõppteksti nii või teisiti sisse. Kui me võtame aluseks teksti, mis on meie sihist kõige kaugemal, on meil lihtsalt rohkem tööd, nende paranduste tegemine võtab rohkem aega. Sellest lähtudes pidaski hulk toimkonna liikmeid oma eelistuste tegemisel kõige tähtsamaks seda, milline eelnõu on tekstiliselt kõige lähedasem meie töö kujuteldavale lõppeesmärgile. Muidugi räägiti ka kontseptuaalsetest alustest, nii mõnigi sõnavõtja nimetas Jüri Adamsi töörühma projekti kui taotlustele kontseptuaalselt kõige lähedasemat. Sellest hoolimata pidas 5 toimkonna liiget 6-st aluseks võtmiseks sobivaks Raidla töörühma eelnõu, 6. toimkonna liige jäi selles küsimuses erapooletuks. Lõpuks pidasid toimkonna liikmed üksmeelselt otstarbekaks, et leitaks võimalus 1938. aasta põhiseaduse teksti täna hääletusele mitte panna. Põhjendusi on mitu. Kõigepealt, mõned arvavad, et kui sel hääletusel 1938. aasta põhiseaduse tekst kaotaks, tähendaks see umbusalduse avaldamist sellele põhiseadusele või tema kehtivuse kahtluse alla panekut. Mõned leidsid, et selle aluseks võtmine toob meile kaasa kohutavalt suure töökoormuse. Ka need, kes esitasid meile 1938. aasta põhiseaduse aluseks võtmiseks, märkisid, et 80% ulatuses tuleb põhiseaduse tekst ära muuta. Samal ajal muudatuste teksti esitatud pole. Nendest kaalutlustest lähtudes jõuti juba nimetatud otsusele. Kõige lõpuks võttis toimkond endale ülesande, juhul, kui me täna valime ühe teksti aluseks, alustada juba homme selle teksti kallal tööd. Toimkond palub kõiki assamblee liikmeid, et nende peatükkide kohta, mis on antud neljanda toimkonna kompetentsi (s. o. president ja välissuhted), esitataks toimkonnale kirjalikult ettepanekud homme kella 10-ks. Sel juhul saame neid ettepanekuid arutada juba esimesel lugemisel. Tänan!

[...]

J. Adams: [...] Minnes veel selle põhiküsimuse juurde, ma tahan öelda, et riigipea, presidendi või riigivanema all me mõistame kardinaalselt erinevaid asju. Siit ka vastused küsimusele, kes neid peab asendama, kas asepresident, peaminister või Riigikogu juhataja. Kui riigipea või president on riigi täidesaatva võimu juhataja, siis peab tal olema kindlasti väga võimas asendaja. See on maailmas lahendatud väga mitut moodi. Ameerika Ühendriikides on see asepresident, mitmetes teistes sama tüüpi riikides on see peaminister. Seal on mindud tegelikult kompromissile, et president ei juhata otseselt valitsuskabinetti, koosolekuid. Temal on nagu abiline või parem käsi peaministri nime all, kes seda teeb. Sellisel juhul on muidugi võimalikud paradoksid, nagu näiteks praegu Prantsusmaal, et tegelikult peaminister ja riigipea on poliitilised vastased. Kui minnakse seda tüüpi riigipea teed, siis on kahtlemata vaja asepresidenti või peaministrit, ühte neist kahest. Kui minnakse teist teed, siis jääb asendajaks Riigikogu juhataja. Sama küsimus taandub riigipea valimisele. Kui põhiseadus näeb ette riigipea, kes on riigi täidesaatva võimu juht, siis on ainuke võimalus, et ta valitakse otsesel rahvahääletusel. Kui nähakse ette hoopis teistmoodi, siis miks mitte valida ka rahvahääletuse teel, s. o. üldrahvalikel valimistel. See on täiesti võimalik, kuigi ma ei tea maailmas ühtegi pretsedenti. Aga on ka teised võimalused, näiteks valijameeste kogu ja valimine Riigikogu poolt. Need on minu arvates alaküsimused, mida me ei saa käsitleda lahus sõnale "riigipea" antud tähendusest. Ma arvan, et hääletamine, mis meil täna ees seisab, taandubki osaliselt sellele, millise võimumahuga riigipead me tahame, kas me tahame presidentaalset või parlamentaarset korda. [...]

K. Kulbok: [...] Küll aga pean ma oluliseks, et te ei langetaks otsust, kas te valite presidentaalset süsteemi või parlamentaarset süsteemi. Meeldetuletuseks 1927. aasta õigusteaduse päeval Konstantin Pätsi poolt öeldu. Konstantin Päts nimetas Riigikogu sajapealiseks monarhiks, kelle eest suudab Eesti rahvast kaitsta vaid demokraatlik president. Kuidas ta seda tegi, mäletate ise. [...]

T. Käbin: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud assamblee liikmed! Ma olen sunnitud tegema lühikese repliigi seoses härra Adamsi lõppsõnaga. Ta nimetas, et valik on presidentaalset ja parlamentaarset süsteemi vahel ja ühel juhul on president täitevvõimu eesotsas. Piisab vaid sellest, et lugeda Raidla töögrupi koostatud projekti. President ei ole täitevvõimu eesotsas, ta on pigem arbiteri rollis. Ekslik on väide, et tööprotsessis seda projekti muuta ei saa. Kõiki projekte saab muuta ja täiendada.

[...]

Juhataja: Palun võtke istet! Vaheaeg on lõppenud. Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 41 assamblee liiget. Asume päevakorrapunkti 1.2. juurde. Esimesena saab kaasettekande esitamiseks sõna esimene toimkond, kellele kuulusid küsimused, mis puudutavad preambula sätteid, seadusandlust ja põhiseaduse muutmist. Härra Salum, palun teid! Me leppisime juhatuse istungil kokku, et toimkondade kaasettekanded mahuvad kümne minuti raamesse. Palun, härra Salum!

V. Salum: Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Esimese toimkonna eelmise istungjärgu päevakord oli seotud rohkem eelnõude põhimõistete läbiarutamisega, läbihääletamisega. Me jätkasime peatüki "Rahvas" arutelu, kuid põhiosa moodustasid just sellised küsimused nagu riigivanema nimetus, kas riigivanemal on vaja aseriigivanemat või asepresidenti. Seal jagunesid hääled 2 : 4, põhjendusega, et meil ei ole presidentaalne valitsussüsteem, vaid parlamentaarne. Sellega haakus küsimus riigivanema valimise korrast: 3 olid riigivanema üldrahvaliku valimise poolt, 7-st 3 olid selle poolt, et valib Riigikogu. Kolmanda võimaluse osas – valijatekogu pluss siis veel omavalitsuste esindajad – üksikasjalist hääletamist ei olnud. Siis hääletasime läbi Riigikogu ja presidendi ametisoleku aja. Pooldati rotatsioonipõhimõtet, et need valimised ei oleks üheaegsed. Riigikogu tööajaks pooldas enamuse nelja aastat, riigivanema tööajaks pooldasid 5 viit aastat, nii et üldiselt pikemat ajalõiku. Siis hääletati veel läbi riigivanema vanuse alammäär: 5 pooldasid 45 aastat. Hääletamisel oli ka, kes asendab riigivanemat, kas Riigikogu juhataja või peaminister: 5 pooldasid, et riigivanemat asendab tema äraolekul Riigikogu esimees, peaministrit asendajana ei pooldanud mitte ükski.

E. Tarto: Me arutasime, kes asendab presidenti, kui presidendi tegevus on takistatud, kui presidendiga on midagi juhtunud. Oli kolm varianti: asepresident, peaminister ja Riigikogu juhataja. Meie toimkonnast 4 inimest olid selle poolt, et sisse viia asepresidendi mõiste ja et presidenti asendaks asepresident, 1 oli selle poolt, et asendaks peaminister, ja 1 inimene jäi erapooletuks. [...] Arutasime, kes valib riigivanema või presidendi. Hääled jagunesid nii: 3 olid selle poolt, et presidendi valib rahvas, 2 olid selle poolt, et Riigikogu, ja 1 pidas õigeks, et valib Riigikogu pluss kohalike omavalitsuste esindajad. [...] Selle poolt, et võtta kasutusele nimetus "president", oli 4, nimetuse "riigivanem" poolt oli 1 ja 1 oli erapooletu. [...] Samuti oli meil arutusel küsimus, kellele allub sõjavägede ülemjuhataja. Leiti, et riigikaitse kõrgeim juht on president ja ülemjuhataja allub presidendile. Praegu on veel lahtised kaks terminit: kas ülemjuhataja on sõjaajal ja sõjavägede juhataja on rahuajal. Päris lõplikku vastust meil selles küsimuses ei ole.

IV toimkonna ettepanekud 12.10.1991¹³:

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Põhiseadusliku
Assamblee IV toimkonna ettepanekud
12. oktoobril 1991

Jrk. nr.	Ettepaneku sisu	Esitaja	Toimkonna otsus
1.	IV ptk.-s pealkiri - nimetus "riigivanem" panna Assamblees hääletusele. 2 varianti: 1) riigivanem 2) president	P.Kask	Arvestatud
2.	§43 1. punktis tekstist välja jätta lõik: "ja riigikogu välis- toimkonna nõusolekul."	R.Ruutsoo	Arvestatud
3.	§43 punktis 3 viidates konkreet- setele seaduse paragrahvidele for- muleerida riigivanema pädevus eraldi punktidena	R.Taagepera P.Kask	Arvestatud §43 uus re- daksioon sõnastada J.Adamsil
4.	§-s 44 lause lõppu lisada sõna "järjestikku"	P.Kask R.Taagepera	Arvestatud
5.	§-s 45-46 jätta tekstist välja I variant. Panna Assamblees hääletusele 2 varianti: 1) riigivanema valib rahvas 2) valib valijameestekogu. (II variant §45), mis koosneb ühest viiendikust riigikogu liikmetest ja kümnest tu- handest kodanikust	S.Vahtre, ühine otsus	Arvestatud. Sõnastus formulee- rida J.Adamsil
6.	§46. Riigivanema vanusetsensus panna Assamblees hääletusele. Toimkonna sei- sukoht - 30.a. 2 varianti: 1) 40.a. 2) 30.a.	P.Kask	Arvestatud

¹³ ERA.R-2324.1.16, l 15-16.

7. §47 Assamblees hääletusele panna 2 va- R.Taagepera Arvestatud
rianti. Riigivanema kohustused lähe-
vad üle: 1) riigikogu eesistujale
2) riigikogu juhatajale
Igal juhul taotlema nimetuse "riigi-
kogu esimees" asendamist

8. §49 I lõige. Sõna "tähtlik" tekstist R.Ruutsoo Formulee-
välja jätta rida
R.Ruutsool
kirjalikult

9. § 49 II lõige. II ja IV lõige tekstist P.Kask Arvestatud
välja jätta. II lõike uus redaktsioon:
"Sellekohase süüdistuse tõstatamisel
alustatakse kohtumenetlust vaid riigi-
kogu nõusolekul."

10. IX ptk.-s §87. Jätta tekstist välja P.Kask Arvestatud
II rida: "riigivanema või õiguskants-
leri ettepanekul."

IV toimkonna 16.10.1991 formuleering¹⁴

4. peatükk

Riigivanem

§ 42. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea
Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.
Riigivanema kohus on hoolt kanda, et oleks tagatud põhiseadusest
kinnipidamine.

§ 43. Riigivanem peale muude põhiseaduses ettenähtud ülesannete:

- 1) nimetab välisministeeriumi ettepanekul Eesti esindajad välisriikidesse;
- 2) võtab vastu välisriikide esindajad;

¹⁴ ERA.R-2324.1.16, l 17.

- 3) nimetab ametisse ja vabastab ametist peaministri, ministrid, kaitseväge ülemjuhataja, riigisekretäri, õiguskantsleri, riigikontrolöri ja teisi kõrgemaid riigiametnikke seaduses määratud ulatuses;
- 4) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 5) teostab armuandmist;
- 6) kutsub kokku riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse § 59;
- 7) määrab riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 52 ja riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt põhiseaduse § 65 ja § 84;
- 8) kutsub kokku riigikogu erakorraliseks istungiks vastavalt põhiseaduse § 61;
- 9) määrab uue riigivanema valimised vastavalt põhiseaduse § 44,
- 10) kirjutab alla riigikogus vastu võetud seadustele või saadab need riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse § 75;
- 11) kirjutab alla välislepingud vastavalt põhiseaduse § 85;
- 12) esitab riigikogule kinnitamiseks peaministri kandidaadi vastavalt põhiseaduse § 65;
- 13) määrab riigikogu ettepanekul rahvahääletuse ja rahvaküsitluse vastavalt põhiseaduse § 77;
- 14) määrab riigi kulutuste suurused vastavalt põhiseaduse § 82;
- 15) algatab põhiseaduse muutmist vastavalt põhiseaduse § 126;
- 16) annab arvamuse põhiseaduse muutmise eelnõu kohta vastavalt põhiseaduse § 126;
- 17) määrab rahvahääletuse põhiseaduse muutmiseks vastavalt põhiseaduse § 127;
- 18) kuulutab välja põhiseaduse muudatuse vastavalt põhiseaduse § 129.

§ 44. Riigivanem valitakse ametisse neljaks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjest.

Uue riigivanema valimised peavad toimuma hiljemalt kümme päeva enne riigivanema ametiaja lõppemist. Uue riigivanema valimised määrab senine riigivanem § 47 tähtaegu arvestades.

VARIANT 1.

§ 45. Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valijameestekogu, mis koosneb riigikogu liikmetest ja sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valijameeste kogu täpsema moodustamise määrab seadus.

§ 46. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat (variant: kolmkümmend aastat) vana ja kes on viimased kolm aastat elanud Eestis. Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valijameeste kogu liikmetest.

§ 47. Kui riigivanema koht vabaneb ennetähtaegselt või kui ta tervisliku seisundi tõttu või muudel põhjustel ei saa jätkata oma kohustuste täitmist, lähevad tema kohustused ajutiselt üle

riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue riigivanema valimised kolmekümne päeva jooksul.

Ajal, mil riigikogu juhataja asendab riigivanemat, loetakse ta riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana üks riigikogu juhatajatest riigikogu valikul.

VARIANT 2.

§ 45. Riigivanem valitakse otsesel, üldisel, ühetaolisel ja salajasel hääletamisel.

§ 46. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat (Variant: kolmkümmend aastat) vana ja kes on viimased kolm aastat elanud Eestis. Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul riigikogu liikmetest ja kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul
Riigivanema valimise täpsema korra määrab seadus

§ 47. Kui riigivanema koht vabaneb ennetähtaegselt või kui ta tervisliku seisundi tõttu või muudel põhjustel ei saa jätkata oma kohustuste täitmist, lähevad tema kohustused ajutiselt üle riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue riigivanema valimised kuuekümne päeva jooksul.

Ajal, mil riigikogu juhataja asendab riigivanemat, loetakse ta riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana üks riigikogu juhatajatest riigikogu valikul.

(Märkus. Variant 2 puhul tuleb täiendada § 36t peatükis "Rahvas" täiendava punktiga: "Rahvas teostab riigivõimu... riigivanema valimisega...")

§ 48. Riigivanem ei tohi samal ajal olla riigikogu liige ega mingis muus riigiametis, samuti ei tohi ta kuuluda oma ametiaja jooksul tulunduslike ettevõtete juhatusse.

Kui riigikogu liige valitakse riigivanemaks, astub tema kohale riigikogus asendusliige, kui selline on olemas.

§ 49. Riigivanemat saab tema ametisoleku kestel kohtulikule vastutusele võtta ainult süütegude eest põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste tahtliku rikkumise eest.

Sellekohase süüdistuse tõstatamise õigus on õiguskantsleri ettepanekul ühel kolmandikul riigikogu seaduslikust koosseisust või omal algatusel poolel riigikogu seaduslikust koosseisust ja otsuse vastuvõtmiseks on vaja kahekolmandikulist häälteenamust riigikogu seaduslikust koosseisust.

Pärast süüdistuse esitamist astub riigivanem ajutisel tagasi kuni kohtuotsuse tegemiseni.

Riigivanema süü küsimuse otsustab riigikohus.

PA 18.10.1991 istungi stenogrammist:

V. Salum: Kõigepealt, presidendi või riigivanema nimetuse osas on toimkonna enamus jäänud riigivanema nimetuse juurde. Küsimus on, kas riigivanem valitakse otse rahva või Riigikogu poolt – 4 toimkonna liiget on otsevalimise poolt, 3 Riigikogu poolt. Nimetuste Riigikogu,

riigivanem, Riigikohus osas on seisukoht ühtne: 1 toetab presidendi nimetust, ülejäänud on riigivanema nimetuse poolt. Teine küsimuste ring, mis on seotud kogu põhiseaduse eelnõuga, puudutab küsimust, kas parlamentaarne või presidentaalne ehk teisisõnu, kas on vaja presidendi õigusi ja osa suurendada. Seal on toimkond kaldunud sinnapoole, et Adamsi eelnõus tuleks presidendi osa selgemalt välja kirjutada ja et see ei oleks mitte ainult deklareeritud, et see on tasakaalustav võim, vaid et see oleks ka sätetes tagatud. Seepärast ongi meie toimkonnal mõned küsimused täiskogu istungile: millised on teiste ettepanekud presidendivõimu tugevdamise küsimuses.[...]

P. Kask: [...] Nimelt on meil varem või hiljem vaja ära otsustada, kuidas nimetatakse riigipead. See küsimus ei ole kaugeltki mitte kõige tähtsam, mis meil otsustada tuleb, see on maitse küsimus. Aga ma arvan, et meie töö oleks ladusam, kui ühe toimkonna töös poleks riigipead nimetatud ühtmoodi ja teise omas teistmoodi. Praegusel juhul see nii igatahes on. Mõned toimkonnad on nime muutnud, teised kasutavad Adamsi pakutud nimetust. Järjekorranumbri all ongi siis ettepanek, mille sisu on panna täiskogus hääletusele riigipea nimetus – kas riigivanem või president. Praegu ei ole rohkem välja pakutud. Ma loodan, et kõik on juba leidnud meie toimkonna aruande tabeli näol, kus on 12 ettepanekut, mis meile õigeaegselt laekusid. Toimkonna aruande juurde käib ka tekst "Põhiseadusliku Assamblee IV toimkonna koondettepanekud". Selle on koostanud Jüri Adams, kes on õnneks toimkonna liige. Pärast seda, kui asjad said toimkonnas läbi arutatud, peab siiski ütleva, et see tekst on kiirustamisi tehtud ja teatud vastuolud on seal sees, isegi kõik toimkonna otsused vist ei kajastu selles tekstis. Aga ma arvan, et kui me võtame aluseks need ettepanekud, mis tehti, on toimkonna tööst ülevaade saadud. Punkt 2, teine ettepanek: jätta § 43 punktis 1 välja tekst "... ja Riigikogu välistoimkonna nõusolekul". Küsimus on Eesti välisesindajate nimetamises. Adamsi teksti järgi teeb seda välisministeeriumi ettepanekul ja Riigikogu välistoimkonna koosolekul riigivanem. Ettepanek on siis jätta välja Riigikogu välistoimkond ja põhjendus on see, et täidesaatev ja seadusandlik võim oleksid lahutatud, et seadusandja ei tegeleks täitevvõimu ülesannetega. Vastasel juhul ei ole kedagi, kes seda tegevust kontrollib. See on funktsioonide jaotamine parlamentaarsüsteemis, kus täidesaatev võim teeb ja seadusandlik võim kontrollib. Kolmandast ettepanekust. See oli väga laialt arutatud küsimus isegi enne seda, kui eelnõu aluseks võeti. Kui arutati härra Raidla tööühma projekti, leiti, et riigipea funktsioonid peaksid olema väga täpselt määratletud. Raidla teksti üheks puuduseks riigipea käsitluses peetigi seda, et see määratlus on liiga ebamäärane, annab liiga palju erinevaid täiendusvõimalusi. Ettepanek oli lisada väga suur hulk punkte ja seejuures iga punkti juures määratleda, mille alusel president seda või teist asja teeb. Kui te nüüd vaatate uut teksti, mille härra Adams esitas, siis te näetegi 18 punktist koosnevat § 43 ja peaaegu kõikides punktides on ka nimetatud, mille alusel riigipea mingit küsimust lahendab: seda küsimust lahendab ta vastavalt põhiseaduse paragrahvile see ja see jne. Või siis on viidatud seadusele, kui põhiseaduses vastavat paragrahvi sees ei ole. Selline oli ettepaneku sisu ja eesmärk. Kas see 18-punktiline paragrahv on nüüd hästi õnnestunud või mitte, seda me arutame järgmine kord. Neljas ettepanek võeti vastu. Ettepanek seisnes selles, et riigipeaks ei saa valida ühte isikut kaheks tähtajaks järjestikku. Sellest arvati piisavat, et president enda kätte liiga tugevat võimu ei koondaks, nagu seda omal ajal tegi Kekkonen Soomes, kus praktiliselt ei olnud võimalust teda sellelt kohalt eemaldada. Viies ettepanek puudutab kõige tähtsamat küsimust, mille kohta otsuse langetamine on minu arvates väga oluline, vähemasti selle peatüki raames kõige olulisem küsimus. See on nimelt see, kuidas me saame riigipea, kuidas ta valitakse. See oleks väga ulatuslik ülevaade, kui ma räägiksin

kõigist argumentidest, mida üks või teine pool nimetas. Kokku oli kolm erinevat varianti, mida esitati ja mida toetati, ja toimkond arvas, et täiskogule võiks esitada neist kaks, vältimaks lõhestumist ühe koolkonna sees. Järjekindlad parlamentaarmudeli rakendajad ja nende toetajad arvavad, et president tuleb valida mitteotsesest valimistel kas valijameeste või parlamendi poolt, kartes, et vastasel juhul saab presidendi võim liigsuure legitiimsuse ja tal võib tekkida kiusatus astuda aktiivselt poliitikaareenile. Ma võrdleksin presidendi osa poliitikas ja ringikohtuniku osa poksis. Ringikohtunik ei võta vastu otsust, kes võitis – selleks on punktikohtunikud. Ringikohtunik vaatab, et võistlus toimuks määrustepäraselt, ta püüab kohtumist n.-ö. tasakaalustada. Ka parlamentaarsüsteemi president peaks hoiduma endale poksikindaid kätte tõmbamast. Tema ülesanne on jälgida mängu ja hoolitseda selle eest, et mäng oleks reeglipärane ja see on kõik. Ja ehkki mõnes riigis valitakse ka parlamentaarsüsteemi president otsesest valimistel – meie põhjanaanabrid on üks selle näiteid ja veel paar riiki Euroopas –, ei ole see otseses vastuolus parlamentaarmalliga. Parlamentaarsüsteemis ei ole väga tähtis, kuidas riigipea tekib. Enamik parlamentaarrikke on monoliitsed, vaja on lihtsalt ühte inimest, kes seda vahekohtuniku rolli täidaks. Ja tegelikult riigis täidetakse seda kõige paremini, sest seal õpib tulevane riigipea oma rolli sisse elama juba varases nooruses. Aga see selleks. Toimkond otsustab, et see küsimus tuleks lahendada täiskogus hääletamise teel ja pakub välja ikkagi kaks varianti, et oleks selge võistlus-duell kahe koolkonna pooldajate vahel. Teine variant on siis otsesed valimised ja nende pooldajate põhiargument on see, et rahvas tahab ju valida ja kõrvalejäämine nendest valimistest teeks rahva kurvaks. Kuues punkt: vaidlustati algselt tekstis olnud vanusetsensus, et president peab olema vähemalt 40-aastane. Probleem on selles, et üldine tendents maailma riikides on selliste vanusetsensuste alandamine, presidendid muutuvad keskmiselt üha nooremaks ja nooremaks. Ka Rein Taagepera ettepanek oli vanusetsensus allapoole viia. Toimkond leidiski, et täiskogus on vaja lihtsalt läbi hääletada, kas 40 või 30 aastat. Seitsmes ettepanek on jällegi selles, et Riigikogu eesistuja nimetus tuleks täiskogus hääletusele panna. Härra Adamsi tekstis on "Riigikogu esimees". Härra Taagepera leidis, et "esimees" ei ole kaasaegne sõna – see on liiga seksistlik, viitab eesistuja soovitatavale soole. Kaasajal oleks see dissonants Euroopa üldtavade foonil. Ja toimkond leidiski, et on kaks sobivat võimalust – kas siis "eesistuja" või "juhataja", mis tuleb hääletusele panna. Ettepaneku sisu ei ole antud juhul kuigi õnnestunud. Sisu oli ikkagi juhataja, eesistuja või esimehe nimetuse küsimus. Kaheksas ja ka üheksas ettepanek puudutavad küsimust, millal ja mis asjaoludel saab riigipead kohtulikule vastutusele võtta. Kui riigipea on toime pannud kuriteo ja tema kohta tahetakse algatada kohtumenetlust, siis mis tingimustel saab seda algatada ja kes seda nõusolekut Riigikogult küsib? Kuidas see asi käib ja milliste kuritegude puhul on see üldse võimalik? Algtekstis oli asi piiratud tahtlike kuritegudega. Lisaks nendele kuritegudele on teatavasti ettevaatamatusest johtunud kuriteod, näiteks autoavarii. Kui autoõnnetus on juhtunud juhi süü läbi, aga siiski mitte tahtlikult, vaid ettevaatamatusest, siis lihtinimesele toob see kaasa kohtuliku karistuse. Küsimus on, kas me tõepoolest arvame, et kui on tegemist presidendiga, siis sel juhul ei saa menetlust alustada. Selle ettepaneku kohta – see on kaheksas – ei võtnud komisjon seisukohta, ehkki ta seda arutas. Nähtavasti vajab see ka täiskogus arutamist ja hääletamist. Üheksas ettepanek, mille sisu on § 48 lõikude 2–4 redaktsioon, võeti vastu. Sisu seisneb selles, et põhiseaduses ei määratleta täpselt ära, kui suurt häälteenamust on Riigikogul vaja, et asi menetlusse võtta. Määratakse lihtsalt ära see põhimõte, et kohtumenetlust teostab Riigikohus, kõrgeim kohus, praeguse ülemkohtu analoog, ja et seda menetlust saab teostada ainult Riigikogu nõusolekul. Kümnest ettepanekust. Paragrahv 87 on välislepingud ja see on ka meie toimkonna peatükk.

Laekunud oli ainult üks ettepanek ja see võeti ka vastu. Paragrahv 87 uues sõnastuses räägib, et välislepinguid saab tühistada ainult Riigikogu. Ja jällegi on ettepanek jätta kirjeldamata, kuidas Riigikogu seda otsust teeb, kes võib asja algatada, kes mitte. 11. ettepanek puudutab jällegi riigipead, tema volitusi, täpsemalt tema vetoõigust vastuvõetud seaduste suhtes ja seda osa põhiseaduse eelnõus, millega tegeleb kolmas toimkond. Nii et kolmas toimkond võiks käsitleda meie otsust kui ettepanekut neile. Meie otsus oli see, et assamblee täiskogus tuleb hääletusele panna kaks varianti presidendi vetoõiguse kohta. Esimese variandi järgi ei ole presidendil üldse vetoõigust ja sel juhul jääb § 75 lõige 2 lühemaks, samuti tuleb välja jätta § 75 lõige 5. Teise variandi järgi on presidendil nõrk vetoõigus, mis tähendab, et Riigikogu võib lihthäälteenamusega oma varem vastuvõetud selgituse ikkagi kehtima panna, ka sel juhul, kui riigipea vetoõigust kasutas ja asja Riigikogule tagasi andis. Need on mõlemad sellised vetoõigused, mis Shugarti skaalas lähevad null palli alla ja mis ka sisuliselt presidendile võimu, seadusandlikku võimu ei anna. 12. ettepanek puudutab § 65 uut sõnastust. Meie ettepanek on see jällegi üle anda kolmandale toimkonnale. Paragrahv 65 puudutabki seda küsimust, millest ma eelmise ettekande järel rääkisin: mis saab ikkagi siis, kui Riigikogu tahab vältida enda laialisaatmist, kinnitab ajutiselt ühe nõrga peaministri ja sellega väldib erakorralisi valimisi? Kuidas sellist nõrka kohta ära hoida? Sellega on minu aruanne eelmise nädala tööst lõppenud. Tänan!

Juhataja: Aitäh, härra Kask! On mõned küsimused. Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots: Lugupeetud härra Kask! Mul ei õnnestunud kahjuks laupäeval toimkonna tööst osa võtta. Kuulates teid, tekkis mul küsimus, mitu protsenti teie tänasest jutust on teie isiklik arvamus ja mitu protsenti on toimkonna arvamus.

P. Kask: Sellest küsimusest kõlab läbi süüdistus. Enda arvates ma rääkisin toimkonnas toimunud asjadest nii objektiivselt, nagu ma seda teha oskasin. Olgu öeldud, et seda tabelit ei ole koostanud mina, vaid toimkonna sekretär, kes pani selle kirja protokollil alusel, mille ta ise koostas ja mida mina muutnud ei ole. Kui härra Uluots arvab, et ma ei tule oma ülesannetega toime, siis ta võib muidugi toimkonnas tõstatada esimehe ümbervalimise küsimuse. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, enne kui küsimuse esitamiseks saab sõna härra Saatpalu, ma palun, et kõik uuriksid tähelepanelikult ka neljanda toimkonna poolt esitatud aruande vormi. Nimelt leiab juhatus, et just neljanda toimkonna aruande vorm on selline, mis lubab meil tõhusat tööd teha. Tänan! Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu: Härra Kask, kas te oma toimkonna koosolekul käsitlesite võimalust lisada presidendikandidaadile volitusi selles valdkonnas, et ta oleks enne kandideerimist mõnda aega mõningatel Eesti Vabariigi tähtsatel ametikohtadel?

P. Kask: Aitäh! Sellist ettepanekut mulle ei laekunud ja meie seda küsimust ei käsitlenud.

I. Hallaste: Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimused teie parandusettepanekute kohta. Esimene parandusettepanek. Kas te arutasite ka seda, et lisada sinna kahele variandile veel kolmas – riigivanem (president)? Teatavasti sai see variant meie kahe toimkonna ühiskoosolekul kõige rohkem toetust. Teine küsimus, punkt 11. Kas teie

toimkond arutas ka võimalust, et presidendi vetoõiguse tagasilükkamiseks on vaja absoluutset häälteenamust, s. o. Shugarti skaala järgi üks pall, mis suurendaks natuke presidendi võimu? Ja kolmas küsimus: see on 12. parandusettepanek § 65 kohta. Kas teid rahuldab see lahendus, mille pakkus välja kolmas toimkond valitsuse ametisse kinnitamise korra kohta? Teie parandusettepanekud olid eelkõige suunatud sellele, et valitsusel peab olema õigus tellida presidendilt või riigivanemalt uusi erakorralisi valimisi, kui talle umbusaldust avaldatakse. Kas see praegu välja pakutud lahendus rahuldab teid? Aitäh!

P. Kask: Me arutasime ka varianti, kus "riigivanemale" järgneks sulgudes "president". Ma ei mäleta, kas ükski toimkonna liige seda varianti toetas või mitte, aga toimkond otsustas hääletusele panna kaks varianti: riigivanem ja president. Selle variandi hääletusele panekut – sulgudes oleks "president" – ei toetatud. Aga kui kolmas toimkond seda nõuab, siis loomulikult läheb ka see hääletusele. Teine küsimus: kas me arutasime, et vetoõiguse kummutamine käiks absoluuthäälteenamusega? Seda me oleme arutanud juba varem ja arutasime meie hiliskoosolekul samuti, aga jällegi ma ei mäleta, et ükski toimkonna liige oleks seda varianti toetanud, mistõttu toimkond ei otsustanud seda ka hääletusele panna. Ja kolmas küsimus oli punkti 12 kohta. See jutt, mis ma rääkisin teie toimkonna ettekande järel peetud kõnes, oli minu isiklik ettepanek – see ei ole meie toimkonna ettepanek. Kas praegune tekst rahuldab, sellele ma ei oska vastata, sest ma ei ole jõudnud teie toimkonna uut teksti korralikult lugeda. Võib-olla rahuldab, kui seal on olulised muudatused, kui see vastuolu ära kaob ja kui on võimalik valitsuskriisi vältida, ilma et parlament saaks mängida, pannes vahepeal paika n.-ö. ajutise peaministri ja takistades sellega erakorralisi valimisi.

T. Kork: Lugupeetud eesistuja! Ma esitan ettekandjale küsimuse, mis puudutab kõnesoleva eelnõu § 46. Kas te olete oma toimkonnas läbi arutanud või seisukoha võtnud, mida tähendab presidendikandidaadi elamine Eestis viimased kolm aastat ja kuidas seda sätestada? Ma toon mõned selged näited presidendikandidaadi kohta: kui ta võib näiteks olla Eesti Vabariigi saadik mõnes teises riigis või on sattunud viimasel kolmel aastal vangi mõne vaenuliku suguharu kätte ega ole elanud kogu see aeg Eestis või veel mõned situatsioonid. Kas ja kuidas on see sätestatud? Aitäh!

P. Kask: Seda küsimust toimkond küll põhjalikult arutanud ei ole. Ma võin ilmselt anda oma isikliku seisukoha, kui see küsijat rahuldab. Ma arvan, et sellised detailid ei kuulu põhiseadusesse, vaid sellesse normatiivakti, millega reguleeritakse nende valimiste korda. Seal on siis kõikvõimalikud detailid, mis väldivad mitmeti mõistmist.

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma palun vaadata § 43 punkti 14, kus on öeldud, et riigivanem määrab riigikulutused vastavalt põhiseadusele. Praeguse põhiteksti kohaselt korraldab riigieelarve täitmist valitsus. Kas on vaja, et riigivanem määrab oma otsusega ära kulutuste osa, kui seaduses on ära öeldud "üks kaheteistkümnendik osa"? Kas on vaja veel kellegi ülekordamist, kui seadusega on öeldud, et ühe kaheteistkümnendiku võib kulutada ja valitsus korraldab seda? Kas riigivanema osa on siin vajalik või ei ole?

P. Kask: Ma arvan, et tema osa seisnebki otsuse väljakuulutamises: et kõigile oleks selge ja et ei oleks kahtepidi mõistmist. Mõned võib-olla arvavad, et see säte veel ei kehti, või tekivad küsimused, millal seda sätet tuleb kohaldada. Selleks on presidendi allkirjad ka põhiseaduslikel

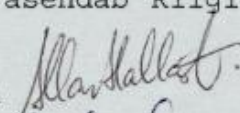
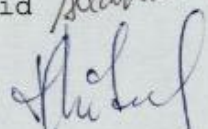
aktidel, et ei tekiks kahtepidi mõistmist, kas seadus on vastu võetud või ei, kas see ikka kehtib või ei kehti, kas see oli nüüd õige Riigikogu poolt vastu võetud seadus või ei olnud Riigikogu üldse pädev otsustama sellel istungil, mida ta pidas. Et niisuguseid mitmeti mõistmisi ära hoida, selleks ongi vaja riigipea vahekohtuniku rolli. Tema ütleb, et ring võib alustada jälle poksi ja selle järgi asi käib. Tänan!

[...]

H. Runnel: Kallid kolleegid! Jälgisin suure sisemise kaasaelamise ja hirmuga, kuidas esitatud ettepanekud vähendavad veelgi riigi esimese kodaniku mõõtkava. See on seesama mure, et me ei tähtsusta isikut, üksikisikut. Me ei anna endale aru, kui palju me oleme nõukogude inimesed, homo soveticus'ed, kes tahavad küll presidendi nime kasutades konstitueerida inimest, kes sisuliselt või ametikoha järgi oleks ülemnõukogu, ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, kellel pole mingit võimu ega mingit muud rolli kui viia lillekesi lüpsjatele, sest tol korral juhtis partei kõiki asju. Praegu on siiski teine riik sünnitamisel, aga meie põhilised hoiakud on, et riigivanem on rumal ja ohtlik, Riigikogu on rumal ja tühine, Riigikogu on rumal ja moraalitu, valitsus on teaduslik-tehnilise revolutsiooni põlvkonna sünnitis, kõige eelistatum organ. Seal on targad spetsialistid, targad ametnikud. Targad on head. Kui aga presidendilt või riigipealt võetakse ära igasugune vetoõigus, dekreedioigus, seaduste algatamine ja muu aktiivne osavõtt, siis ta läheneb ju õiguskantslerile. Miks on siis teda üldse vaja? Ma küll sügavalt palun mõelda, millisele teele nende parandustega liigutakse. Nii konstitueeritakse ohtlikku, sünget ametnike riiki. Tänan tähelepanu eest!

V. Kois: Härra Runnel rääkis, et meil on olemas kodanik nr. 1. Mina mäletan hästi, et NSV Liidus oli parteijuht, kelle käes oli parteipilet nr. 1. Seda küll, aga ma ei mäleta, kas on niisugust riiki, kus presidendi käes on pass nr. 1. Ja üldse, siin ei ole vaja minna emotsionaalseks. Kui me juba tahame, et meie riik oleks tsiviliseeritud, siis võib-olla paneme tähele, et näiteks Saksamaa on päris normaalne demokraatlik riik ja seal ei ole väga tugevat presidendivõimu. See ei tähenda, et see on administratiivne või mingi niisugust laadi riik.

III ja IV toimkonna 19.10.1991 ühiskoosoleku protokollist¹⁵

2) IV toimkonna probleemid		
2.1. § 77 Riigivanem või president?		
P. Kase arvates liiga nõrk relv valitsuse käes.		
2.1.1. Riigivanem: S. Vahtre, K. Koha, I. Hallaste		
2.1.2. President: Ü. Uluots, J. Reinson, R. Ruutsoo, Ü. Aaskivi, M. Lauristin, T. Käbin, V. Kois		
2.2. President valitakse -		
2.2.1. otse: S. Vahtre, T. Käbin, Ü. Uluots, J. Reinson, K. Koha		
2.2.2. kaudselt: I. Hallaste, P. Kask, R. Ruutsoo, M. Lauristin, Ü. Aaskivi		
PA istungile panna hääletusele	a) Riigikogu	
	b) laiem kogu	
	c) rahvas	
2.3. Riigivanema vanuse tsensus		
2.3.1. Alumine lagi:	a) 30 - S. Vahtre	
	b) 35 - T. Käbin, P. Kask, Ü. Aaskivi	
	c) 40 - J. Reinson	
	d) 45 - Ü. Uluots, K. Koha, M. Lauristin, I. Hallaste	
2.3.2. Ülemine lagi :	a) lagi puudub - S. Vahtre, Ü. Uluots	
	b) 65 a valimise hetkel - kõik teised	
2.4. Riigikogu juhataja - eesistuja		
2.4.1. Eesistuja: R. Ruutsoo, S. Vahtre		
2.4.2. Juhataja: kõik ülejäänud		
2.5. § 46 sõna "tahtlik" välja jätta		
2.5.1. "tahtlik" välja jätta, s.t. "igas kuriteos võetakse vastutusele": kõik olid selle poolt.		
Arvati, et siin võiks aluseks võtta Raidla eelnõu teksti, kusjuures otsus võetakse vastu absoluutse enamusega.		
2.6. Vetoõigus		
2.6.1. Presidendil ei ole vetoõigust: R. Taagepera.		
2.6.2. Presidendil on nõrk vetoõigus: P. Kask, R. Ruutsoo, Ü. Aaskivi (kummutatav lihthäälteenamusega)		
2.6.3. Presidendil on (tugev) vetoõigus - Adamsi eelnõu tekst (kummutatav 2/3 kohalolijatest): Ü. Uluots		
2.6.4. Presidendi veto on kummutatav absoluutse häälteenamusega (50% +1) : I. Hallaste, T. Käbin, M. Lauristin, S. Vahtre, K. Koha, J. Reinson		
2.7. Asepresidendi instituut		
2.7.1. On asepresident: Ü. Uluots, T. Käbin		
2.7.2. Asepresident puudub, teda asendab Riigikogu juhataja: kõik ülejäänud		
Koosolekut juhatasid		I. Hallaste
Protokollis		P. Kask
		H. Sibul

¹⁵ ERA.R-2324.1.27,13-4.

PA 26.10.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: Aitäh! Me oleme jõudnud tööjärjega neljanda toimkonnani. Ees seisavad sellised "kerged" teemad nagu Vabariigi President ja välislepingud. Ma palun kõnepulti toimkonna esimehe härra Peet Kase.

P. Kask: Austatud kolleegid, ma loodan, et te kõik leiate oma laudadelt neljanda toimkonna tabeli, mille pealkiri on "Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee IV toimkonna ettepanekute täiendav tabel seaduseelnõule". Sellel on kaheksa lehekülge, neli lehte ja see on ülevaatlik tabel nendest küsimustest, mida me soovime täiskogus hääletusele panna. Nende hulgas on kaks nimetust või küsimust. See on numeratsiooni 1 ja 16 all. Riigipea nimetus on riigivanem (president) ja Riigikogu istungit juhatab Riigikogu juhataja või Riigikogu eesistuja. Väärrib veel märkimist, et tabelist endast leiate ka hääletamistulemused kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungilt antud küsimustes. Toimkond ei tee ega too ühtegi ettepanekut hääletusele välislepingute küsimuses, aga märkimist väärrib, et selle peatüki osas otsustas toimkond edasise töö aluseks võtta Raidla töörühma vastava peatüki teksti. Me võiksime täna soojenduseks oma hääletusi alustada kõige kergematest küsimustest ja need on nimetuste küsimused. Riigipea nimetuse kohta on välja pakutud kaks ettepanekut: ühe põhitekstis on riigivanem ja teises on president. Muutmist pooldanud põhjendasid seda sellega, et riigivanema nimetusena on väga üldiselt kasutatav "president", isegi neis riikides, kus muud asjad kannavad kohalikku nimetust. Näiteks Soomes, kus isegi kuude nimetused on soomekeelsed ja mitte rahvusvahelised, kasutatakse sõna "president". Ja toimkonna, ühistoimkondade hääletusel sai "president" 7 häält ja "riigivanem" 3 häält. Ma teen ettepaneku juhatajale avaldada sõnavõttud selles küsimuses ja panna loodetavasti lühikese arutelu järel see ettepanek hääletusele.

Juhataja: Aitäh, härra Kask! Aga kõigepealt küsimused. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Küsimuse puhul, kas tulevane riigipea kannab nimetust riigivanem või president, on tegemist keelelise probleemiga. Ja arvestades meie eilse töö praktikast, kus juhatus soovitas keelelisi küsimusi mitte arutada, vaid jätta need keeletespialistide jaoks, kas näiteks ülemnõukogu presiidiumi eksperdid ei lahendaks neid küsimusi, lähtudes eilsest praktikast? Aitäh!

Juhataja: Vabandust, härra Kask! Segan teid praegu vastamast. Probleem, millele juhtis tähelepanu härra Hallaste, seondub suure või väikese algustähega ja juhatus oli seisukohal, et me suurt või väikest algustähte ei määra assambleel hääletusega. Juba toimunud arutelu on näidanud, et riigivanema või presidendi termini kasutamine ei ole pelgalt keeleline küsimus. Juhatus pidas nõu ja peab vajalikuks, et toimkonna ettepanek hääletada, kas "riigivanem" või "president", siiski läbi viidaks. Millised on küsimused? Küsimusi ei ole. Vabandust, härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu: Kas sa oleksid nõus sellega, et taoline tähtis otsus tehtaks kogu poolt, mis oleks ennast rohkem siia kokku kogunud? Või oled sa nõus sellega, et me täna väikese kvoorumi puhul selle küsimuse otsustaksime?

P. Kask: Mul oleks hea meel, kui oleks kogunenud rohkem, õnneks üks inimene tuli praegu juurde, nii et ma olen nõus siiski hääletuse läbi viima.

Juhataja: Rohkem küsimusi ei ole. Aitäh! Läheme sõnavõtude juurde. Probleem on niisiis selles, kas riigipea nimetus on riigivanem või president. Esimesena saab sõna härra Ain Kaalep.

A. Kaalep: Lugupeetud härra juhataja! Kallid kolleegid! Küsimus on meie jaoks kindlasti põhimõttelise taustaga ja sugugi mitte üksnes keeleline. Ma tahaksin rääkida kõigepealt sõnast "president", mida ta tähendab laias maailmas ja mida ta tähendab meile, eestlastele. President on täpses tõlkes eesistuja ja väga paljudes maailma maades on presidente riigis üsna palju. Mitmesuguste seltside, ka majandusettevõtete, pankade jne. eesistuja-juhataja on loomulikult president Euroopa keeltes. Seda praktikat on esinenud ka meil, ka meil on seltse, mille esimeest nimetatakse presidendiks. Ka mina olen olnud paar aastat president, nimelt Tartu Goethe Seltsi president. Meil on nii saksa kombe kohaselt see tõesti käibel, see sõna "president". Ja järelikult ei maksagi see sõna "president" kes teab kui palju laias maailmas. Meil on aga asi mõnevõrra teistmoodi. Meil seostub president kahtlemata selle traditsiooniga, mille lõi meie ajaloo Konstantin Päts. Siiani on tema ainuke Eesti president. Ka rahvatraditsioonis sisaldab see sõna midagi pidulikku, midagi ülevat ja vahel isegi midagi snooblikku. Juhtusin äsja lugema Anton Hansen Tammsaare artiklit pealkirjaga "Õndsad ajad" aastast 1930. Ta irvitab võrdlemisi tigidalt meie ikka veel olemasoleva saksikuse üle ja muu seas ütleb ta enam-vähem nii, et varsti saab meil olema ka kõrgem seisus, kes enda hulgast valib presidendi ja siis ka kuninga. President on hea, kuningas veel parem. See on muidugi sapine satiir meie aristokraatlike ambitsioonide pihta, meie snooblikkuse pihta. Niisiis, president on meil tähendanud niisugust kummardamist välismaa, just saksikuse ees. Minu generatsioonile, kes me olime sõjaeelses vabariigis veel lapsed, assotsieerub president ilmatu suure ja toreda šokolaaditahvliga. Niisiis, kokku võttes ma võiksin öelda, et president ei tähenda mitte midagi Eestis, aga oh kui eriline sõna. Nüüd riigivanema juurde. Riigivanemal on meil traditsioonid, mis meenutavad muidugi seda Eesti demokraatia õitseaga 1918–1934, ja riigivanemaid on meil olnud õige mitu. Ka Päts on olnud riigivanem, Jaan Tõnisson on olnud riigivanem, Strandman on olnud riigivanem, isegi Piip jne. Sõna on eestilise traditsiooniga, riigivanem sobib suurepäraselt, ja seda on ka ilus kasutada. Me ei ütle Tartumaa maavanem, vaid ütleme Tartu maavanem, nii oleks ka naljakas öelda Eesti Vabariigi riigivanem, ta on lihtsalt Eesti riigivanem, nii nagu on Eesti Riigikogu. See oleks keeleliselt. Teisest küljest ka süsteemis Riigikogu, Riigikohus, riigivanem on see nimetus sobiv. Nüüd, kui vaadata, kuidas välismaal, me ju alati vaatame kangesti hoolega välismaa poole, seda sõna "riigivanem" tõlkida. Muidugi võidakse tõlkida, aga see pole enam meie asi, see on välismaa asi, võidakse tõlkida "president", näiteks inglise, eriti prantsuse keeles. Aga oleks ka päris tore, kui tõlgitakse näiteks saksa keelde Staatsälteste, nagu seda tehtigi meie esimese vabariigi ajal, inglise keeles oleks ... (ei ole kuulda), umbes samuti kõlab see rootsi keeles ja nagu ma olen kuulnud, jätab see välismaa inimestele huvitava ja omapärase mulje, hoopiski mitte negatiivse. Riik, millel on Staatsälteste, on sakslaste jaoks vägagi omapärane, midagi põnevat. Nii et ka see arutus, et kui kasutada sõna "riigivanem", siis seda ei saa tõlkida, pole päris õige. Ja mul oleks kokku võttes väga hea meel, kui suudaksin meie kogu veenda hääletama nimetuse "riigivanem" poolt, sest minu arvates on sellel oma sisuline põhjendus ja mõeldavad vastuväited on küll väga primitiivsed. Mulle positiivne hinnang nimetusele "riigivanem" võiks mõjustada ka asjade edaspidist käiku, ma ei kahtle üldse selles, et rahva hulgas leiaks ta ka üsna hea vastuvõtu. Suur tänu tähelepanu eest!

Juhataja: Härra Lauri Vahtre! Palun, härra Lauri Vahtre, mikrofon!

L. Vahtre: Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Minu arvates me peaksime lähenema sellele terminile vägagi pragmaatiliselt. Minu arvates on mõttetu arutleda selle üle, mis sõna on õigem, vaid me peame püüdma selle poole, et me võtaksime kasutusele selle sõna, mida rahvas niikuinii tarvitama hakkab, olgu ta president või riigivanem. Muuseas, minu isiklik arvamus kaldub ka riigivanema poole, ainult et ma ei soovi seda olukorda, kus ametlikult on riigipea nimetuseks "riigivanem", aga rahvas ütleb "president". Igasugune niisugune ametliku ja mitteametliku termini lahknevus on meie mõistusele ja keelele väga halbade tagajärgedega. Ma ei taha enam seda olukorda, milles me olime kaua aega, et räägitakse rahvaste sõprusest, aga tegelikult on jutt venestamisest või räägitakse üksikutest probleemidest, aga tegelikult on jutt katastroofist. Seega ma panen ette, et selle küsimuse peaks lahendama küllaltki ulatuslik rahvaküsitlus. Selle me otsustame päris lõpus, aga et me niikaua ei peaks ütleva nii, nagu härra Runnel hoiatas, et Eesti Vabariigi mhmhmh, teadmata siis, kuidas teda nimetada, siis lihtsalt selleks teeme praegu assamblee küsitluse. Lepime kokku, et senikaua, kuni me rahvaküsitlust ei ole teinud, nimetame teda niimoodi, aga ärgem tehkem omale illusiooni, et meie siin nüüd otsustame, kuidas Eesti rahvas riigipead nimetama hakkab. Meie, vastupidi, peame üles otsima selle, kuidas rahvas teda nimetama hakkab ja siis ise ka niimoodi teda nimetama hakkama.

Juhataja: Aitäh! Härra Sulev Vahtre, palun!

S. Vahtre: Lugupeetud juhatus! Lugupeetud kolleegid! Ma arvan ka, et riigipea nimetus ei ole nüüd kõige olulisem, võimupiire see ei muuda, vähemalt oluliselt, võib-olla siiski mingil määral. Aga siiski tuleb see küsimus meil otsustada nii või teisiti, kas seda jätta lõplikult isegi rahvaküsitlusele, aga siin saalis ma arvan, et me ikkagi oleme kohustatud selles küsimuses seisukoha võtma. Seda edasi lükata ei maksaks, sellega me tunnistaksime nagu oma nõrkust. Ma kalduksin tugevasti riigivanema poole, kuigi tean, et ka midagi traagilist ei juhtu, kui otsustatakse presidendi nimetuse kasuks. Siin on eelnevalt juba riigivanema kasuks olulisem öeldud, aga ma rõhutaksin ka selle nimetuse omapärasust. Sellega liitub teatud põlisuse, ja mulle tundub, rahvusliku väarikuse tunne. Võiksime sellel puhulgi siiski teha midagi ilma teistele maadele viitamata. Ja eriti ärritas mind, et praegu ei ole saalis Peet Kaske, kes tõi Soome näite. Soomes kasutatakse võõrsõnu üldiselt vähe, aga president on tõepoolest seal võõrsõnana kasutusel. Ei pea tingimata just nii tegema nagu soomlased. Muidugi on küllaltki oluline, et nimetus harmoneerub teiste riigiasutuste või ametiisikute nimedega, nagu Riigikogu, tõenäoliselt tuleb Riigikohus, riigikontrolör, Riigikantselei. Ma olen nüüd hiljaks jäänud, aga ma oleks pakkunud sinna süsteemi mõttes ka Riigivalitsuse. Ja see hoiaks väga palju kokku nimetuse Eesti Vabariik kasutamist, millega me oleme praegu läinud üle mõistlikkuse piiride. See on lausa devalveerinud, kas või vaatame siin Toompea lossis, järjest ja järjest on ikka ukse peal silt "Eesti Vabariigi see ja see", "Eesti Vabariigi see ja teine". Otsi, kui palju tahes, ei leia ühtki Läti Vabariigi asutust. Ja kui siin Toompea lossi uksele oleks näiteks sildid "Riigivalitsus", "Riigikogu", jätaks see ilmselt palju parema mulje. Sõna "vanem" seostub ka ajalooaga õige sügavalt, kas või ulatudes meie muinasaega välja, ja on läbi sajandite olnud kasutusel väga mitmesugustes seostes, nii et me võiks ikkagi selle kasuks otsustada. Julgen muidugi rahva eest rääkida, aga senised tähelepanekud on küll näidanud, et see riigivanem võetakse siiski omaks. Ta on küll omane olnud omal ajal, nüüd on ta meile võõraks jäänud, aga ma ei kahtle, et see

peatselt jällegi saab omaks. Mis puutub niisugustesse emotsionaalsetesse assotsiatsioonidesse, et president võib-olla meenutab šokolaadi, mõnele mehele meenutab muidugi riigivanem kolmveerandilist viinapudelit. Ja maitse asjaks jääb nii mõndagi. Omal ajal lükati riigivanem tagasi suuremalt osalt just kaalutlusel, et see kõlas liiga lihtsalt, liiga prostalt, liiga matslikult. Härra Uluots leidis, et see tuletab kangesti veneaegset vallavanemat meelde. Aga see veneaegne vallavanem läheb meil uuesti ausse. Soovitan veel kord hääletada täna "riigivanema" poolt.

Juhataja: Tänan, härra Vahtre! Enne kui saab sõna härra Salum, lubage üks väike repliik. Härra Kask soovitas meil alustada küsimusest, kuidas nimetada riigipead ja arvas, et sellega me teeme päris kena soojenduse, enne kui läheme põhiküsimuste juurde. Ma soovin kõigile assamblee liikmetele tuletada meelde, et päris korralikust soojendusest võib olla vähe kasu, kui vaheaeg jõuab enne kätte, kui sõnasoovid ammenduvad. Vaheaeg algab kell 11.30. Nii, härra Salum, palun!

V. Salum: Riigivanema kasuks on siin nii palju öeldud, et midagi olulist lisada ei ole. Ma lisan siia presidendi kahjuks. Kui eestlased keeli oskavad, siis kõlab natuke kummaliselt, kui meil ei ole presidentaalset riigikorda ja ta ei istu meie ees. Nii et täiesti kõlbmatu on kasutada sõna "president". Esiteks sisuliselt, puht otsetõlkes, teiseks, tal on negatiivne varjund, kolmveerandiitrine president on veel paljudel teada. Praegu kasutatakse ka presidenti jutumärkides. President, ülemnõukogu esimees. Tal on väga palju negatiivset maiku. Tantsuklubi president – sõna on rahvakeeles täiesti vale tähenduse omandanud. Ja kolmandaks, ettepanek korraldada rahvaküsitlus. See on liiga kallis lõbu ja näitab, et Põhiseaduslik Assamblee ei tule sisuliste küsimustega ise toime.

Juhataja: Tänan! Härra Velliste, palun!

T. Velliste: Härra juhataja, ma tahaksin ka väljendada arvamust, et küsimus, mida me praegu arutame, on tunduvalt laiem kui ainult keeleline küsimus. Ma olen kindel, et see on maailmavaateline küsimus ja me peame tegema maailmavaatelise valiku, kui me juba kord asusime arutama seda küsimust. See kahtlemata seondub otsustustega ka teiste peatükkide puhul, kus ei ole ainult keelelised küsimused. Me oleme sageli rääkinud hirmust überrahvustuda. Überrahvustumine kahtlemata käib ka keele kaudu ja väga olulisel määral keele kaudu, seetõttu mina teeksin ettepaneku, et kui on võimalus valida, siis mitte alahinnata eesti keele võimalusi ja otsustada omakeelse maailmavaate poolt. Ma arvan, et põhiseadus meenutab natukene eepost. Me kirjutame eepose ja see peab olema stiilitervik ja igal sõnal selles on mingi tähendus ja tunnuslik väli ning me kirjutame seda teksti ju selleks, et rahvas seda loeks ja selle järgi elaks. Ja ei ole sugugi ükskõik, missuguse tunnusliku alatooniga ta ühe või teise sõna vastu võtab. Selles suhtes ma päriselt ei ühineks oma sõbra Lauri Vahtrega, kes ütles, et võib-olla on halb, kui mõni räägib "president" ja mõni räägib "riigivanem". Ma arvan, et sellest ei ole mingit õnnetust, las mõni räägib "president", küll nad pikapeale harjuvad rääkima "riigivanem". Aastad lähevad ja harjuvad ära. Ma tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov: Lugupeetud eesistuja ja kallid kolleegid! Mina küll olen nõus selle riigivanema nimetusega, aga kui tõlkida vene keelde, siis vene keeles see staršina või starina üldse ei kõla

ja stareišina on siin juba teine mõte. Näiteks Kalinin oli vsesojuznõi starosta. Starosta, see on "vanem". Eesti keeles on näiteks rühmavanem, klassivanem, vallavanem, maavanem, riigivanem ja võib-olla meil lahendatakse see küsimus nii, et jääb ikka riigivanem ja kellele meeldib, see nimetab teda presidendiks. Minu meelest "president" on natuke soliidsem kui "riigivanem". Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid, ma usun, et olete kõik lugenud meie Eesti Vabariigi esimest põhiseadust. Riigivanema nimetus läks käibele tänu esimesele põhiseadusele, kus peaminister oli ühtlasi riigivanem, eraldi riigivanema institutsiooni ei olnud. Kui 1920. aastal vaieldi selle üle, kas meil tuleb eraldi riigipea või ei tule, siis sellisel juhul alternatiivina, kui ta oleks tulnud, oleks ta nimetatud presidendiks. Aga kuna jäi kehtima kord, et peaminister on ühtlasi riigivanem, siis ei olnud lihtsalt alternatiivi. Ei kõlba ju, et peaminister on ühtlasi riigivanem, siis ei olnud lihtsalt alternatiivi. Ei kõlba kuidagi, et peaminister on ka president. Sellepärast ma leian, et ka meil ei ole alternatiivi, me peame võtma vastu mõiste "riigi president".

Juhataja: Tänan! Härra Tarand!

A. Tarand: Lugupeetud juhataja, mul ei ole kõige vähematki riigivanema vastu, aga võib-olla me läheme natuke liiga pikale sisu andmisega neile sõnadele. Täna siin ja üldse Eestis on seda praegu tehtud stiilis "Eesti vaprad vanemad". Ma meenutan lihtsalt seda, et ka riik ei ole eesti sõna, vaid on laenatud. Nii et ega me siin sellist soomlaste poolt harrastatud purismi päriselt rakendada ei saa. Ma viitaksin õiguskantslerile ja riigisekretärile, millest üks on segasõna ja teisel on mõlemad pooled laensõnad. Need on meil põhiseaduses sees ja tähendavad täpselt ühte ja sama, kui ära tõlkida, ometi me teeme selget vahet. Ma soovitaksin hakata mõtlema pisut inglaste moodi, kelle jaoks sõna on lihtsalt märk ja nii nagu kokku lepime, nii on. Inglise keel on selles mõttes märksa parem eeskuju. Me oleme sellest mõtteviisist ära võõrutatud. Paneme pealegi "riigivanem", aga ärgem üritagem nüüd praeguses rahvusvahelises seisus eesti keelt puhastama hakata, sellest ei tule mitte midagi välja. Niivõrd, kuivõrd üks võõrsõna on eesti keeles kodunenud, läheb vähemalt tema rõhk esimesele silbile. Presidendiga on ka nii juhtunud, nii et mingit õnnetust siin ei ole. Aitäh!

Juhataja: Härra Adams, palun!

J. Adams: Eelnõu tegemisel sai kaalutud riigivanema termini kasutuslikkust. Viimati kasutati sõna "riigivanem" Eestimaal päris täistähendusega või otsetähendusega 1933. aastal. Ajavahemik, mis on mööda läinud, on peaaegu 60 aastat ja meie seisukohalt osutus võimalikuks anda terminile "riigivanem" nüüd tähendusnihe. Mis puutub presidenti, siis ma ei tahaks nõustuda Lauri Vahtrega. Nagu härra Kaalep ütleb, nõuab president enda ette tingimata täiendit, s. t. mille president. Võõrsõnade ja oma sõnade üks olulisi erinevusi on nende arusaadavus lastele ja noortele, kellel sõnade õppimine alles pooleli. Selles mõttes on riigivanem arusaadav, president kahtlemata ei ole, sel on märgi tähendus, mida võib suvaliselt muuta. Kuidas see on toimunud, ma arvan, ei maksa seletadagi, me oleme näinud seda viimased 50 aastat, kuidas märkidele antakse erinev sisu. Võib-olla üks kaalutlus veel. Kasutades riigivanemat, saame ainutähendusliku nimetuse, kasutades presidenti, me ei saa seda.

Juhataja: Täna, härra Adams! Härra Raig, palun!

I. Raig: Austatud kolleegid! Ma olen selle poolt, et võtta kasutusele eestikeelne poliitiline terminoloogia. Seetõttu võiks ka konstitutsioonis olla kirjas, et meil tõepoolest on riigivanem. Teisest küljest ei saa aga nõustuda väitega, et president on ainult eesistuja, sest miks siis ei ole sedasama arvatud ka Prantsusmaal või paljudes teistes riikides, kus president alati ei ole parlamendi eesistuja. Seetõttu tuleb lisaks venekeelsele tõlkele kaaluda ka tõlget inglise keelde ja paljudesse teistesse keeltesse, kus vastet on väga raske leida. Ma teeksin ettepaneku kaaluda võimalust ja esitada hääletamisele variant, et me kirjutame eesti keeles "riigivanem", aga paneme sulgudes järele "president". Presidendi mõiste, mis läheb rahvusvahelisele kasutusele kui "president".

Juhataja: Suur tänu! Enne kui sõna saab härra Velliste, ma tuletan meelde, et kolme minuti pärast algab vaheaeg. Härra Velliste, palun!

T. Velliste: Lugupeetud juhataja, mul on ainult üks repliik. Ma arvan, et tõlkimises ei ole mingit probleemi. Ma väga tänan härra Tarandit selle eest, mis ta ütles inglise keele võimaluste kohta. Kui Riigikogu otsustab välja anda Eesti Vabariigi põhiseaduse ametliku tõlke inglise keeles, siis ei ole mingit raskust tõlkida seal riigipea presidendiks, see on Riigikogu otsustada. Nii et palun ärgem esitagem selliseid argumente, et raske on tõlkida, see pole mingi argument. Täna!

Juhataja: Suur tänu! Härra Kask, palun kõnepulti! Nimelt on küsimus selles, kas kaks varianti pannakse hääletamisele konkureerivalt, s. t. igapähele on piiramatult poolthääli ja võidab variant, mis kogub enam poolthääli, või soovib toimikond panna hääletamisele ühe konkreetse teksti, mille assamblee kas heaks kiidab, kogudes enam poolt- kui vastuhääli, või tagasi lükkab. Härra Kask, palun!

P. Kask: Kui härra juhataja ja kohalolijad lubavad, siis me langetame otsuse selles saatuslikus küsimuses ühe nupulevajutamiseks. Mul on ettepanek panna hääletusele küsimus järgmises sõnastuses: kas te nõustute muutma nimetust "riigivanem" nimetuseks "president"? Hääletatakse poolt või vastu. Juhataja Härra Kask, kui on võimalik, siis katsume küsimuse formuleerida selliselt, et kes on millise lahendi poolt.

P. Kask: Kes on selle poolt, et "riigivanem" asendataks nimetusega "president"? Algtekstis on nimetus "riigivanem", see on muudatusettepanek ja me paneme selle muudatusettepanekuna hääletusele.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, palun teie tähelepanu! See, mis toimub, on toimkondade taotlusel põhiküsimuste hääletamine ja sellepärast formuleerivad küsimuse toimkondade juhid. Kui see on arusaadav, siis on meil võimalik ka hääletada. Palun tähelepanu! Küsimus, mida me hääletame, kõlab järgmiselt. Härra Kask, palun!

P. Kask: Kes on selle poolt, et asendada eelnõus nimetus "riigivanem" nimetusega "president"? Juhataja Hääletame. Poolt on 15 assamblee liiget, vastu on 21. Küsimus jäi lahendamata. Assamblee otsus selles küsimuses on vastu võtmata. Esitatud küsimusele vastati nii, et

vastuhääli oli rohkem kui poolthääli. Sellisel juhul on esitatud küsimus saanud negatiivse hinnangu. Niisugune on assamblee arvamus. Täna teid! Vaheaeg 20 minutit.

Juhataja: [...] Enne vaheaega kostis rõõmsaid hõikeid "Elagu riigivanem!". Paraku on lugu nii, et meie ei ole otsustanud, kas riigipea nimetus on riigivanem, hääletamisele pandi ju teine küsimus. Seoses sellega ma palun kõnepulti härra Kase, et toimkond teeks ettepaneku, kuidas olukord lahendada.

P. Kask: Ma konsulteerisin vaheajal toimkonna liikmetega ja kõik, kellega ma konsulteerisin, olid seda meelt, et me ei otsustaks täna riigipea lõplikku nimetust, vaid jätaksime selle lahtiseks ja võimaldaksime teha veel teisigi ettepanekuid. Üks tuli saalist I. Raigilt: "riigivanem" ja sulgudes "president". Seda ettepanekut toimkond küll arutas, aga ei tahtnud seda siin alternatiivina välja tuua. Seega on toimkonna ettepanek minna järgmise küsimuse juurde.

Juhataja: Täna, härra Kask! Ma tahaksin siiski veel kord rõhutada, et riigipea nimetamine on endiselt lahtine, sest ära otsustati vaid see, et nimetusel "president" ei ole assamblees piisavalt toetajaid. Kas nii, härra Kask?

P. Kask: Jah.

Juhataja: Täna! Mul on ettepanek minna punkti 16 juurde, kuid on proteste. Härra Järlik, palun!

R. Järlik: Mul ei ole protest, mul on küsimus. Kas otsustus on nüüd siduv? Me oleme siin läbi viinud terve rea hääletamisi, mille kohta oleme öelnud, et need ei ole siduvad. Kas otsustus, et riigipead ei nimetata presidendiks, on sellest hetkest alates meie jaoks siduv?

Juhataja: Praegu käib eelnõu teine lugemine. Me oleme selle teise lugemise esimeses faasis, kus me kujundame assamblee seisukoha toimkonna püstitatud küsimuste suhtes. Ei saa välistada et toimkond kas sama või teise ettepanekuga pöördub veel kord assamblee poole. Ma arvan, et hääletustulemustest on siiski toimkonnale kasu, nüüd teatakse, milline on assamblee seisukoht termini "president" suhtes. Seisukoht on eitav.

P. Kask: Ma teen ettepaneku asuda punkti 16 juurde. Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetuseks on praeguses eelnõus Riigikogu president. Toimkonnas ei toetanud seda nimetust mitte ükski liige ja toimkond tõi täiskogus hääletusele kaks varianti: Riigikogu juhataja ja Riigikogu eesistuja. Ühistoimkonnas sai esimene 8 häält ja teine 2 häält. Küsimus on jälle terminoloogiline. Miks eelistati juhatajat? Nähtavasti selle tõttu, et juhatajale saab ette panna liite "abi" või "ase", aga eesistuja puhul teeksid sellised eesliited kogu termini kohmakaks. Ma arvan, et peaksime samasuguse diskussiooni läbi tegema. Loodetavasti ei ole see terminoloogia enam nii tähtis, mõlemad on eestikeelsed sõnad ja küsimus on suures osas maitseküsimus. Ma paluksin selle asja läbi hääletada. Kas me korraldame hääletuse konkursi korras, kas paneme hääletusele kaks küsimust või ühe? Kuna eelmises päevakorrapunktis läbiviidud hääletamise kohta laekus proteste, siis teeme hääletuse arvatavasti kahes jaos, et kõigil oleks selge. Teen ettepaneku avada sõnavõttud.

Juhataja: Palun, millised on küsimused neljandale toimkonnale, härra Kasele? Probleem on selles, kas Riigikogu istungit juhatava ameti me nimetus on Riigikogu juhataja või Riigikogu eesistuja. Sõna küsimuse esitamiseks saab härra Runnel. Palun!

H. Runnel; Lugupeetud ettekandja, kas on mõeldav, et me hääletamisega lõpliku tulemuseni jõuame või peab see jääma lahtiseks?

P. Kask: Nagu me eelnevalt juba oleme kokku leppinud, ei lõpe täna teine lugemine mitte üheski küsimuses. See tähendab, et põhimõtteliselt jäävad kõik küsimused lõpliku lahenduseta. Me selgitame asju, selleks et toimkonna edasist tööd lihtsustada ja teatud eelistused välja selgitada.

Juhataja: Härra Salum, palun!

V. Salum: Kui need hääletamised ei ole lõplikud, milleks siis tänast tööd konkureerivate läbihääletustega nii keeruliseks teha? See on ju tarbetu ajaraiskamine.

P. Kask: See ei ole päris tarbetu ajaraiskamine. Näiteks, kui me saime teada, et "riigivanemat" eelistatakse "presidendile", siis me võime edaspidi arutada, kas kasutada sellist võtet, nagu pakkus Ivar Raig: riigivanem (president). Seni, kuni meil pole lahendatud esimene küsimus, kas riigivanem või president, ei õnnestu tõsiselt arutada ka seda kolmandat varianti. Neile, kellele meeldib "president", ei meeldi see vahevariant, ja kellele meeldib "riigivanem", neile ei meeldi teine variant. Vaid siis, kui üks otsus on langetatud, saab edasi minna. See on paljudes muudes küsimustes ka nii. Saame ühe variandiga hakata edasi töötama.

Juhataja: Tänan! Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi: Kas me ei peaks siiski saama mõnedest raskustest üle? Kui me paneme niiviisi igale poole teise sõna sulgudes järele – põhiseaduse (konstitutsiooni) järgi on Riigikogu (parlamendi) eesotsas juhataja (spiiker) –, siis me ajame oma terminoloogia nii keeruliseks, et võime ka kõigile teistele sõnadele sulgudesse panna veel mingi täienduse. Proovime ikka täna tähtsamate küsimustega hakkama saada, muidu me ainult kujundame arvamust ja ei jõua oma tööga mäele. Aitäh!

P. Kask: See kriitika on mõneti asjakohane, aga sulgudes variant oli ainult üks näide, üks edasitöötamise võimalus, siin võib tuua ka teisi võimalusi. Näiteks, kui me valime Riigikogu juhataja, siis järgmine küsimus on, kas asejuhataja, abijuhataja, esimene juhataja, teine juhataja või kolmas juhataja. Siin avaneb uus küsimuste ring, aga kui me seda esimest otsust ära ei tee, siis konkreetsete küsimuste ringi avada ei saa, sest korraga avaneb kaks erinevat küsimuste ringi. Sama asi on ka eesistujaga, kas esimene eesistuja, teine eesistuja ja kolmas eesistuja või eesistuja, abieesistuja ja näiteks teine, kolmas eesistuja või abieesistuja.

Juhataja: Tänan! Palun, härra Raig!

I. Raig: Ma lihtsalt juhiksin, austatud kolleegid, teie tähelepanu sellele, et ei maksa asju keerulisemaks teha, kui nad tegelikult on. Ei maksa sellest sulgudesse panemisest farssi teha.

Siin on ju küsimus ühes terminis, ühes erandis, mis võiks ka sulgudes olla. See ei tähenda pretsedendi loomist, kui panna "riigivanem (president)". Läheme ikka konstruktiivselt edasi, mitte farssidega. Tänan!

Juhataja: Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Kask! Palun, kes soovib sõna? Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kui nüüd küsimus on valikus, kas Riigikogu juhataja või Riigikogu eesistuja, siis ma toetaksin esimest varianti, sest juhataja kõrvale võib ilmselt moodustada ka Riigikogu juhatuse ning terminid on omavahel selges keelises seoses. Riigikogu eesistuja kõrval võiks tekkida Riigikogu eestseisus või midagi taolist. Niisugustel kaalutlustel eelistaksin ma esimest varianti. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõnasoovijaid rohkem ei ole. Me saame asuda hääletama. Veel kord kohaloleku kontroll. Meid on 36. Härra Kask soostus sellega, et mõlemad variandid hääletatakse läbi konkureerivalt, s. t. kõigil on võimalus hääletada mõlema poolt või mitte kummagi poolt. Eelistatud on variant, mis kogub enam poolthääli, vastu hääletamine on mõttetu. Küsimus, mis läheb hääletamisele, on järgmine: kes on selle poolt, et Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetus on Riigikogu juhataja? Hääletame. See ettepanek kogus 32 poolthäält ja ei ühtegi vastuhäält. Seda huvitavam on läbi viia veel teine hääletus, kus küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetus on Riigikogu eesistuja? Hääletame. Teine variant kogus 2 poolthäält. Seega on assamblee väljendanud oma arvamust, oma eelistust, et Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetus peaks olema Riigikogu juhataja. Härra Kask, palun kõnepulti!

P. Kask: Ma teen ettepaneku minna lihtsamalt keerulisemale ja järgmisena võtta 14. küsimus, riigipea vanusetsensus. Algtekstis on vanusetsensuseks 40 aastat ja ülemist piiri ei ole märgitud. Selle kohta laekus härra Rein Taageperalt ettepanek madaldada alumist vanusetsensust 30 aastani. Ta põhjendas seda sellega, et kõikides riikides vanusepiir alaneb, see on üldine tendents kogu maailmas. Lisaks sellele märkis ta oma põhjenduses, et lubjapead ei ole mitte vähem ohtlikud kui tulipead. Ja ehkki ta vastavat ettepanekut ei teinud, kerkis toimekonnas arutamisel esile ettepanek kehtestada ka vanuse ülempiir. Selles jõudsime ühele meelele, et vanusepiir tähendab inimese vanust valimise päeval. See ei tähenda seda, et kui inimene saab 65 aastat täis, siis tema volitused lõpeksid. Pärast neid kahte alternatiivi laekus veel Ülo Uluotsa ettepanek tõsta alampiiri 45 aastale. Nii oli see ka 1938. aasta põhiseaduses. Ja kuna oli juba kolm erinevat varianti – 30, 40 ja 45 –, siis täiendas toimekond seda skaalat veel ühe numbriga, s. o. 35 aastat. Pakume kogu selle skaala hääletusele. Kolmanda ja neljanda toimekonna istungil said need variandid häälid järgmiselt: ülempiiri ei ole – 2 häält, ülempiir on 65 aastat – 8 häält. Alampiiri kohta oli tulemus veidi segasem: 30 aastat sai 1 hääl, 35 aastat – 3 häält, 40 aastat – 1 hääl ja 45 aastat – 4 häält. Need tulemused on teil ka tabelis kirjas. Nagu te isegi aru saate, on selline piiripanek väga subjektiivne otsustus ja kellelgi ei ole esitada konkreetseid argumente, miks just 35 ja mitte 40.

Juhataja: Tänan! Arutelu objekt on riigipea vanusetsensus ja alampiir. Palun, millised on küsimused? Härra Velliste, palun!

T. Velliste: Härra juhataja! Härra ettekandja! Mul on küsimus detaili kohta, mis võib-olla on väga ebaoluline, kuid teatud olukordades siiski tähtis. Missugusest hetkest hakkab vanusepiir kehtima, kas ametivande andmise päevast või valimise päevast?

P. Kask: Valimise päevast.

T. Velliste: Aga miks mitte vande päevast, inimene astub ju ametisse teatud vanuses?

P. Kask: Küsimust arutades andis toimikond sellise vastuse, teisi ettepanekuid ei laekunud.

Juhataja: Palun, kas on veel küsimusi? Härra Saatpalu, palun teie küsimus!

V. Saatpalu: Kas te soostuksite sellega, et me ei hakkaks sel teemal üldse arutama ja korraldaksime hääletuse, sest nähtavasti hakkab mõistlik riik ikkagi sennapoole sammuma, et tekib poliitiliste jõudude vaikne kokkulepe, kus riigipeaks lihtsalt ei saa kandideerida inimene, kes ei ole teatud kõrgeid riigiameteid Eestis pidanud? Kas sa soostuksid, et me ei arutaks seda? Neid numbreid ei suuda mitte keegi niikuinii põhjendada, sest lubjastumine on tulevikus, 100 aasta pärast ka kindlasti edasi lükkunud.

P. Kask: Ma soostuksin meelsasti, kui diskussioon ei läheks neis küsimustes ülearu pikaks, aga ma ise olen reglemendi eelnõu kirja pannud ja ma ei tahaks kelleltki võtta võimalust kõnelda, kui ta arvab, et see on tähtis.

Juhataja: Härra Salum, palun!

V. Salum: Kui me lihtsates küsimustes teeme läbi keerulise valimisprotseduuri ja olulistest küsimustes lihtsustatud protseduuri, nagu täna siin, siis minu arvates ei ole mõtet aega raisata. Vaatame ära, milline on enamuse arvamus presidendi vanuse kohta ja jätame piirvariandi läbi hääletamata, kuna see ei ole kohustuslik. Viime selle pika valimisprotseduuri tuleval nädalal läbi, kui on lõplik valimine, aga mitte arvamuse teadasaamine. Mis puutub presidendi vanusesse, härra Kask, kas siis ei tundu naeruväärne, kui me valime 30-aastase presidendi ja nimetame ta riigivanemaks. Siis oleks õigem riigipea nimetus riiginoor.

P. Kask: Neile küsimustele vastamiseks, vähemalt jaatavalt vastamiseks ei ole minul toimikonna volitusi. Toimikond volitas mind panema need küsimused hääletusele nii, nagu tabelis on kirjas, ja ma jään enda juurde.

Juhataja: Aitäh, lugupeetud assamblee liikmed! Mitu teie kolleegi on teinud ettepaneku, et me peaksime oma ajaga, eriti aga laupäevase ajaga, ratsionaalselt ringi käima. Härra Kaalep, palun, teil on sõna!

A. Kaalep: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma ei arva ka, et me peaksime selle küsimuse, mis ei kuulu kõige olulisemate hulka, kohe lõplikult ära otsustama. Kasutaksin lihtsalt võimalust öelda välja mõned mõtted, et selle üle siis veel omaette arutleda. Tunnen kohustust sellepärast, et võib-olla olen mina meie kogus kõige vanem liige, igal juhul üks vanematest, ma olen 65- aastane. Minu elukogemused ütleksid umbes niimoodi, et 35-aastaselt

algab küpsuseiga. 30- aastane noormees võib olla – see on ka väga subjektiivne – veel üsnagi laps, aga umbes 35- aastaselt algab küpsus. Mis puutub vanuse ülempiiri, siis seda ma küll ei tõmbaks. Ma ei paku ennast Eesti Vabariigi riigivanemaks, aga ma tean endast vanemaid inimesi, kellele ma selle ameti päris julgesti võiksin usaldada, vähemalt oma säilinud energia ja samas vaimse küpsuse poolest. 70-aastane inimene riigivanemana on täiesti kujutletav, aga ka see on väga individuaalne. Minu meelest Tšehhoslovakkia suurim riigimees Masaryk pidas umbes 80. eluaastani vastu, kuni läks vabatahtlikult pensionile. Soome Kekkonen pidas oma ametit liigagi kaua, seal oleks jälle kasulik olnud, kui vanusepiir oleks allpool olnud. Lõppude lõpuks oleneb see ikkagi valijatest ja tõepoolest igast isikust eraldi. Oma isiklike vanamehekogemuste põhjal pooldaksin ma aga varianti, kus vastav iga algab 35-aastaselt ja vanuse ülimat piiri ei oleks üldse fikseeritud. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Täna, härra Kaalep! Sõnavõtted kohalt. Esimesena palun härra Sovetnikov. Teil on sõna.

S. Sovetnikov: Täna! Minu arvates ei sõltu see kõik mitte presidendi vanusest, vaid tema tervislikust seisundist ja ma olen sellest juba üks kord varemgi rääkinud, et tuleb küsida, milline on presidendikandidaadi tervislik seisund. Minu arvates on alumine piir 40 aastat ja teist piiri ei ole vaja määrata. Aitäh!

Juhataja: Täna! Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre: Austatud assamblee! Mina pooldan kindlalt seda varianti, et ülemist piiri ei ole. Sellele vastukaaluks võiks alumine piir olla 30. eluaasta, kui ma olen õigesti arutanud, sest ma ise olen 31-aastane. Seda esiteks. Teiseks, kui 30-aastane mees peaks valitama presidendiks, vabandust, riigivanemaks, mida naljalt ei juhtu, siis ei ole sellest mitte midagi. Vanuse pidamine automaatselt tarkuse määrajaks on minu meelest selline idalik arusaam. Õudselt noor mees kandmas riigivanema nime oleks minu meelest just vastupidi, väga ilus. Ega ei mõelda ometi, et kui on riigivanem, siis ta peaks kõigist vanem olema. Ma täna!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid, mul on väga kahju muidugi, et härra Kase suu läbi tuli siia meie saali Taagepera termin – lubjapea. Mul assotsieerus see teise sõnaga, mis algab s-tähega. Olen täiesti veendunud, et iga valija – riigipea on ju valitav – teab täpselt, palju sel kandidaadil lupja peas on, tema otsustab selle üle. Nii et lubja hulk ei tohiks antud juhul määrata presidendi staatust. Miks ma tulin välja 45-ga? Ütleksin, et see on elukogemus. Nähes oma ümber inimesi, olen ma aru saanud, et tasakaalukus ja kindlalt väljakujunenud maailmapilt tuleb meestele pärast 45 aastat. See on minu kindel veendumus ja sellepärast ma oma ettepaneku tegin, kuid otsustamise õigus jääb teile. Ülemist piiri mina ei kehtestaks, sest see on täiesti õige, et valija teab täpselt, palju ühel või teisel mehel lupja peas on 60-, 65- või 70-aastaselt.

A. Tarand: Austatud juhataja, ma pean natuke rääkima enda põhimõtete vastu. Kas põhiseadus peab olema ajaline ja pisut konjunktuurne? Tähendab, mis puutub vanuse alampiiri, siis Aristoteles on väitnud, et naist võib võtta 35-aastaselt. See on siis miinimumvanus, kui aru pähe tuleb, kuigi me sellest lugu ei pea. Aga olgu sellega, kuidas on. Vanuse ülempiiriga on nii, et individuaalselt ületas näiteks de Gaulle 80-selt kahtlemata väga paljusid meie 25-, 30- või 40-aastasi poliitikuid. Individuaalplaanis on see tõesti nii. Me peame aga arvestama, et

presidendikandidaadid on nagu lootskalade parv ja need tikuvad sageli olema samast vanuseklassist. Siin tekib nüüd see õige oht, mida me lähematel aegadel näeme, ja sellepärast on tulevastel põlvedel vaja põhiseadust kahtlemata muuta, kui need piirangud on asjata. Aga kui me praegu mingeid piire ei sea, siis me soodustame seda, et vanemas otsas võib hoida peaaegu topist, kellel reaktsioonikiirus on maha käinud, kuid keda grupi huvides oleks väga hea ametis hoida. Ja noorte puhul on tulipäisus tõesti üks asi, mis elukogemustega maha läheb, mistõttu rahva isaks eriti noored just päris hästi ei sobi. Nii et sellepärast ma pooldan vahemikku 40–70. Siin võib muidugi tingida, aga et esialgu oleks siiski midagi sätestatud. Aitäh!

Juhataja: Aitäh! Lugupeetud kolleegid! Juhatus ei ole ühelgi juhul piiranud sõnavõtte ega küsimuste esitamist põhiküsimustes. Me ei tee seda ka praegu, küll aga võib juhatus pöörduda teie poole palvega ja palve on selline. Kuna me viime ka selles küsimuses läbi hääletamise, siis kui vähegi võimalik on, leppigem niimoodi kokku, et härra Ivar Raig on viimane, kes ütleb meile, millised on õiged vanusepiirid. Tänan teid!

J. K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Selles ülihuvitavas küsimuses Andres Tarand juba tõi need näited, mida ma tahtsin tuua ülempiiri kohta. Adenauer oli vist 90-aastane, kui ta veel ametis oli, ja häda polnud tal midagi. Aga ma oleksin alampiiiri kohta tahtnud meelde tuletada, kui vanad või tegelikult noored olid need mehed, kelle eestvedamisel Eesti Vabariik omal ajal iseseisvus. Kui seal oleks olnud 40 aasta piir, siis vist oleks Eesti Vabariik iseseisvumata jäänud.

A. Sirendi: Austatud juhatus ja kolleegid! Ma jätkaksin sealt, kus eelkõneleja lõpetas, ja ütlesin, et kui eelmises põhiseaduses pandi kirja vanusepiiriks 45 aastat, siis mingi põhjus oli seda sisse viia. Ja minu arvates oleks lihtsam võtta traditsioon üle kui hakata uut välja mõtlema. Me teame ainult, et valitsejad võivad hakata krooni kandma siis, kui nad veel ei jõua seda kanda ja sel juhul määratakse neile tavaliselt hooldaja. Kui meil oleks ka vaja nooruse pärast kellelegi hooldajat hakata otsima, olen ma 45 aasta poolt.

I. Raig: Austatud kolleegid, ma tahaksin kõigepealt vastu vaielda härra Uluotsale. Mina küll ei tea, kui palju tema peas lupja on, mõnikord vaatan, et palju, aga teinekord vaatan, et käib küll, et polegi nii palju. Ja veel vähem teavad seda valijad – kui me isegi omavahel seda ei tea, mis siis veel valijatest rääkida. Seetõttu teeksin ettepaneku, et vanuse alampiiir ei tohiks olla alla 35 aasta. Ülemmäärana pooldan siiski 65 aastat, mis on kooskõlas ka praeguste standarditega tervisliku seisundi kohta. Nii et 35–65. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Mul on üks palve: kui on vähegi võimalik, ärge toogem isikulisi näiteid. Me oleme kokku tulnud selleks, et esitada põhiseaduse teksti ja tehkem siis seda. Härra Kask, kas on võimalik, et riigipea vanusetsensuse küsimuses me hääletaksime nii ülemkui ka alampiiiri kohta tehtud ettepanekuid konkureerivalt? Tänan! Esimesena on hääletamisel järgmine küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanuse ülempiiri ei ole? Hääletame. Poolt 24. Teisena on konkureerival hääletamisel järgmine küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus on 65 aastat? Hääletame. Poolt 17 liiget. Seega eelistab assamblee, et riigipea vanuse ülempiiri märgitud ei ole. Hakkame hääletama alampiiiri kohta tehtud ettepanekuid. Esimesena on hääletamisel järgmine küsimus: kes on selle poolt, et

riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 30 aastat? Hääletame. Poolt 8. Teisena on hääletamisel järgmine variant: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 35 aastat? Hääletame. Poolt 14. Kolmandana panen hääletusele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 40 aastat? Hääletame. Poolt 14. Ja viimane, neljas variant, mis läheb hääletamisele: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 45 aastat? Hääletame. Poolt 17. Konkurentsist langeb välja esimene variant, mille sisu oli selles, et riigipea vanuse alampiir on 30 aastat. Ülejäänud variandid panen teises voorus hääletamisele nende pingereas. Niisiis, esimene variant: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 45 aastat? Hääletame. Poolt 16. Teisena panen hääletamisele küsimuse, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 35 aastat. Hääletame. Poolt 15. Viimasena, kolmandana panen hääletamisele küsimuse: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alammäär on 40 aastat? Hääletame. Poolt 11. Selles voorus langeb välja kolmas variant, mille sisu on selles, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat. Härra Kask, kas see on võimalik, et me riigipea vanusetsensuse alampiiri otsustame lõplikult järgmise nädala neljapäeval-reedel? Meil on jäänud kaalumisele kaks varianti: riigipea vanusetsensuse alammäär on 45 aastat ja riigipea vanusetsensuse alampiir on 35 aastat. Järgmise nädala neljapäeval-reedel langetame lõpliku otsuse. Härra Kask, palun jätkame!

P. Kask: Järgmisena käsitleksin 24. punkti, presidendi vetoõigust. Välja on toodud neli võimalikku varianti ja nagu te tabelist loete, said need variandid ühistoimkonnas häáli vastavalt 1, 3, 6 ja 1. See on formaalne tulemus, nüüd natuke argumentidest. Presidendi vetoõigus on institutsioon, mida puhtas parlamentaarsüsteemis ei ole. Teisest küljest töötab parlament nähtavasti pikka aega suures ajahädas, tugeva ajapressingu tingimustes ja see määrab kindlasti ka tema poolt vastu võetud aktide kvaliteedi. Ja selline mehhanism, et on riigipea, kes teeb nende aktide kvaliteedi järelekontrolli ja saadab vajaduse korral aktid Riigikogusse tagasi, leiab väga laialdast toetajaskonda. Küsimus on selles, kui suure häälteenamusega siis asi teisel korral otsustatakse ehk veto kummutatakse. Küsimus on põhimõtteliselt väga tähtis, presidendi vetoõigus parlamendi otsuste suhtes ja sekkumine seadusandlikku protsessi, tema teatud võim seadusandluse üle. Mäletatavasti oli Raidla projektis välja pakutud, et veto kummutatakse kahe kolmandikuga. Selline vetoõigus annab presidendile väga tugeva võimu parlamendi üle ja võimaldab konflikti tekkimist presidendi-parlamendi vahel. Nagu härra Rein Taagepera argumenteerib, on noore demokraatia puhul riigipeal kiusatus sageli sekkuda, ehkki põhimõtteliselt peaks parlamentaarsüsteemi riigipea sekkuma vahest kord sajast tõsiste kriiside puhul. Üleminek esimeselt variandilt teisele, kolmandale või neljandale on selles mõttes suur kvalitatiivne hüpe, et piltlikult öeldes võetakse teistel juhtudel presidendilt ära ringikohtuniku funktsioonid poksis ja pannakse poksikindad kätte. See tähendab, et tema võtab üle teatud osa sellest vastutusest, mis muidu lasub parlamendil. Niipea kui tal on vastutus, tunnetab ta ka tõepoolest selle vastutuse koormust, kohustust neid seadusandlikke akte analüüsida, hinnata. Kui veto kummutatakse lihthäälteenamusega, on tegemist siiski väga nõrga vetoga, mida näiteks professor Shugarti tabelis hinnatakse numbriga null. Sisuliselt see ei olegi veto, vaid õigus saata tagasi uuesti arutamiseks. Kõik teised variandid, mis on tabelis tähistatud numbritega 3 ja 4, nõuavad kvalifitseeritud häälteenamust veto kummutamiseks ja nad tähendavad juba selle tabeli järgi punktidega hinnatavat võimu presidendile. Üldiselt on absoluuthäälteenamuse nõue veidi kõrgem kui kahe kolmandiku nõue. See kehtib tähtsamates küsimustes, sellistes küsimustes, mis Riigikogu väga paljud puuduvad muidu kohale meelitab. Kui aga vetoõigust hakatakse kasutama küllalt sageli, siis ma ütleksin, et kahe kolmandiku

nõue on isegi kõrgem kui absoluutse enamuse nõue. Ma tuletaksin meelde viimaseid hääletusi ülemnõukogus. Paar küsimust langesid päevakorrast välja tagasilükkamisega, mis sai 48–50 poolthäält ja 2–4 vastuhäält. Kahekolmandikulise enamuse järgi oleksid nad vastu võetud, aga absoluutse enamusega osutusid nad tagasilükatuks. Aga nagu praktika näitab, tuleb tähtsates küsimustes kohale rohkem kui 90% ülemnõukogu koosseisust ja sel juhul on kahekolmandikulise enamuse nõue tugevam kui absoluutse enamuse nõue. Seega on presidendi vetoõiguse ulatus erakordselt tähtis küsimus. Me kas jääme parlamentaarsüsteemi mudeli juurde või teeme sammu presidentaalsüsteemi suunas. Erinevalt eelmistest küsimustest loodan ma selles osas pikka ja põhjalikku diskussiooni. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Kask! Palun, millised on küsimused? Arutelu objekt on presidendi vetoõigus. Palun küsimused! Härra Runnel, palun!

H. Runnel: Palun ettekandjal diletantide jaoks veel veidi korrata punkti 2 ja punkti 3 vahet lihthälteenamusega.

P. Kask: Lihthälteenamus, nii nagu toimikond seda mõistis, tähendab seda, et poolthääli on rohkem kui vastuhääli. Sel juhul on otsus vastu võetud ja veto kummutatud. Sama reegli järgi, nagu seadusi vastu võetakse. Ja punkt 3 on absoluuthälteenamus kogu valitud koosseisust, puuduvad lähivad arvesse sisuliselt vastuhäälega.

Juhataja: Küsimuse esitamiseks saab sõna härra Sirendi.

A. Sirendi: Kas ma sain õigesti aru, et kui kõik on kohal, siis kolmas punkt on täpselt üks ja seesama?

P. Kask: Jaa, sel tingimusel oleks teine ja kolmas punkt täpselt üks ja sama. Välja arvatud see, kui me lubame erapooletust, siis see ei ole üks ja sama.

Juhataja: Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Kask! Sõna saab härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid, ma tuln teie ette, et kaitsta presidendi vetoõigust. Argumendid. Riigi juhtimisstruktuuri põhiline tingimus on tema tasakaalustatus. Et kolmnurk – parlament, president (riigivanem, riigipea) ja valitsus – oleks omavahel tasakaalus ja oleks käivitatud selline mehhanism, mis ei luba seda tasakaalu rikkuda. Ja presidendi suspensiivne, edasilükkav vetoõigus – keegi ei räägi presidendi absoluutsest vetoõigusest – on üks tasakaalustavaid mehhanisme presidendi ja valitsuse vahel. Suspensiivne vetoõigus tähendab tegelikult seda, et kui põhiseaduses on öeldud, et riigipea kuulutab välja parlamendis vastu võetud seadused, siis on riigipeal õigus seda teatud aja jooksul mitte teha ja suunata vastuvõetud seadus motiveeritud põhjendustega parlamenti tagasi. Mitte lihtsalt tagasi, vaid motiveeritult ja praktika on näidanud, et parlament võtab tavaliselt need motiveeritud tingimused vastu. Tihtipeale võib jutt olla ainult mõne koma tõstmisest teise kohta või mõnest muust redaktsioonilisest parandusest. Ja nüüd tuleb ühest asjast aru saada. Juhul kui parlament soostub nende parandustega, siis ei ole vaja kasutada neid piirtingimusi, mida me hakkame praegu hääletama. Asi läheb tavalises seadusandlikus korras ja, nagu me teiega siin otsustasime, vastava hääletussüsteemiga. Praktika on ka näidanud, et parlament kasutab

tavaliselt veto kummutamise õigust ainult ühel või kahel protsendil juhtudest. Tavaliselt jõutakse kokkuleppele, konsensussele ja seadus kuulutatakse välja nende parandustega, mis on riigipea ja parlamendi vahel kooskõlastatud. Nii et see asi ei ole sugugi ohtlik, nii hirmus ja nii diktatuurilõhnaline, nagu võiks paista. Riigi tasakaalu nimel peaksime soostuma sellega, et anda presidendile suspensiivne vetoõigus ja parlamendile küllalt tugev riiv vetoõiguse kummutamiseks. Mina pakkusin välja kaks kolmandikku häältest. Ma tänan teid!

Juhataja: Täna, härra Uluots! Härra Adams, teil on sõna.

J. Adams: Head kolleegid, projekti kontseptsiooni järgi oli mõeldud niimoodi, et ükski seadus ei hakka üldjuhul kehtima enne, kui riigivanem on sellele alla kirjutanud ja selle välja kuulutanud. Mis juhtub, kui riigivanemal ei ole aega alla kirjutada? Me arutasime toimkonnas ka seda ja otsustasime, et kui teatud aja jooksul ei ole alla kirjutatud, siis jõustub seadus ilma alla kirjutamata. See lahendab ära praktilised probleemid, kui näiteks riigivanem on pikemal välismaareisil või midagi sellist. Samas ei ole mõeldav, et inimesele, kellel on kohustus alla kirjutada, ei antaks võimalust sellest allakirjutamisest keelduda. Siin võib olla põhjusi väga mitmeid. Eelnõus me olime väga naiivsed, kui kirjutasime sisse, et see võiks toimuda ainult juhul, kui motiveeritult on ära näidatud, et vastav seaduseelnõu pole põhiseadusega kooskõlas. Imselt teine ja lähiaastatel võib-olla arvestatav põhjus on see, et parlamendi poolt vastu võetud seaduses avastatakse tagantjärele mingi normtehniline viga, mida on vaja parandada, või tuleb viia ta kokku mingisuguse rahvusvahelise leppega, juhtida tähelepanu võimalikele järeelmõjudele, millele parlament ei mõelnud vms. Nii et vetoõigus peaks olema selline praegu, eelnõu koostamise ajal ma nii ei arvanud, et sisulisi tingimusi ei maksaks meil põhiseadusesse kirjutada. See viiks lõppkokkuvõttes välja teatud silmakirjalikkusele, kus iga koma valesti asetust võib motiveerida põhiseaduslikult, ainult et see läheb siis väga keeruliseks. Nüüd veto kummutamiseks vajalike häälte hulgast. Siin on väga oluline erinevus. Kui me jätame veto kummutamiseks ainult lihthäälteenamuse, siis see tähendab, et me anname riigipeale võimaluse juhtida tähelepanu parlamendi poolt vastu võetud seaduse normtehnilistele vigadele või mingisugusele muule ebasoovitavusele. Kui me nõuame, et suspensiivse veto kummutamiseks oleks vaja kvalifitseeritud häälteenamust, siis anname sellega riigivanemale poliitilise võimu. Ja sellega põhimõtteliselt valmistame ette võimukonflikti Eesti riigis, kusjuures võimukonflikt muutub täiesti võimalikuks, eriti ohtlikuks sellisel juhul, kui meie riigivanem on otse rahva poolt valitud. Minu arvates selles on meie praeguse hääletuse tagamaa ja tegeliku valiku sisu. Täna!

Juhataja: Aitäh, härra Adams! Kell on 12.56. Viimasena saab enne lõunavaheaega sõna härra P. Kask. Palun!

P. Kask: Ma võtan sõna mitte kui toimkonna esimees, vaid kui assamblee liige, et anda ülevaade sellest, kui suur on vetoõigus teiste vabariikide riigipeadel. Seda küsimust on väga põhjalikult uurinud meie toimkonna eksperdiksid kinnitatud professor Shugart. Mul on vastava uurimuse tabel käepärast ja ma annan sellest ülevaate. Kõik parlamentaarsüsteemid on niisugused, kus vetoõigus on null palli, s. t. meie tabelis kas esimene või teine alternatiiv. Need riigid on järgmised: Saksamaa, Haiti, Island, Iirimaa ja Austria. Sinna tabelisse on sisse viidud kõik vabariigid, kus presidendi valib rahvas, ja need parlamentaarrigid, kus presidendi valib parlament ning kus tal loomulikult ei ole vetoõigust. Soome ja Prantsusmaa on

poolpresidentaalsed peaminister-presidentlikud süsteemid ja ka neis mõlemas on vetoõigus null (esimene või teine alternatiiv meie tabelis). Vetoõigus on küllaltki laialt levinud presidentaalsüsteemis. Ma näen siin tabelis ainult kolme presidentaalriiki, kus presidendil vetoõigust ei ole. Need on Peruu, Sri Lanka ja Venetsueela. Ülejäänutel domineerib vetoõigus kaks palli, mõnel on ka üks pall, absoluutset vetot ei esine peaaegu üldse, ainult Portugalis oli ajavahemikus 1976–1982 neljapalliline vetoõigus ja kolmepalliline on Ekuadoris praegu. Nendes küsimustes, mis ei puuduta riigieelarvet, on enamikus presidentaalsüsteemides vetoõigus kaks palli ja vähemikus üks pall. Kaks palli tähendab siis meie neljandat alternatiivi ja üks pall on meie kolmas alternatiiv. Selline on statistika. Ma kordan veel: kõik parlamentaarsüsteemid tähendavad vetoõigust null palli, meie alternatiivis kas üks või kaks. Presidentaalsüsteemi kõige levinum alternatiiv on alternatiiv nr. 4, aga esineb ka alternatiivi nr. 3 ja vetoõigust null ehk selle puudumist. Tänan!

Juhataja: Aitäh, härra Kask! Kell on 13. Järgneb ühetunnine lõunavaheaeg. Töö jätkub kell kaks. Esimesena saab sõna samal teemal härra Runnel. Head lõunavaheaga! Lõunavaheaeg

Juhataja: Kell on 14. Vaheaeg on lõppenud. Kohaloleku kontroll. Tänan! Meid on 25. Härra Runnel, teil on sõna. Palun!

H. Runnel: Kallid kolleegid, kes te veel olete pärast lõunat ellu jäänud ja kohal. Mul on paar pisikest metoodilist märkust psühholoogilise kandi pealt. Ma kuulun nende hulka, kes küll tahaksid preambulasse kirjutada sõnad, et Eesti Vabariik toetub liberalismi, demokraatia ja parlamentarismi ideedele ja liberalismi konteksti kuulub ka riigipea kui tugeva institutsiooni mõiste. Metoodiline märkus ongi sel tasandil, et kui me räägime tasakaalustatud riigist, riigiaparaadist, siis unustame ära erineva suurusjärguga asjad, sest nad on erinevad. Riigiehituses on neli võrdset institutsiooni: rahvas, rahvaesindus ehk Riigikogu, valitsus ja riigipea. Ühe võimu vähendamine tähendab seda, et kellegi võimu on suurendatud. Siin valitsevad tendentsid valitsuse võimu tugevdada ja riigipea oma vähendada ja isegi alandada. Riigipead kaldutakse käsitlema mitte ühena neljast riigiehituse komponendist, vaid talle lähenetakse individuaalpsühholoogiliselt kui eraisikule, kellel on teatud vead, kellel on teatud pahed, kes tahab võimu haarata. Riigiehituses on ta aga täpselt samasugune nähtus, nagu on rahvaesindus või isegi rahvas. Individuaalpsühholoogiline rünnak riigivanema, riigipea suunas on selles mõttes natuke tarbetu ja ma julgeksin ikkagi arvata, et vetoõigus ja selle rakendamine selle riigiehituse osa võimu tugevdamiseks on vajalik. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Runnel! Palun, kas on veel sõnasoove? Ei ole. Härra Kask, meil tuleb alustada hääletamisi ja püüaksime jõuda kokkuleppele, millisel moel assamblee saab oma seisukohta kõige paremini väljendada. Härra Kask, palun!

P. Kask: On ettepanek kasutada sedasama konkureerivat hääletusviisi, nagu me siiaani oleme kasutanud, kui on rohkem kui kaks alternatiivi. Tänan!

Juhataja: Väljajaotatud tabelis on tekst "presidendi vetoõigus" ja siis järgneb neli varianti. Vetoõigus puudub esimeses ja viimases on veto kummutatav kahe kolmandiku hääletajate enamusega. Härra Uluots!

Ü. Uluots: Mul on protseduuriline ettepanek. Kas me ei hääletaks kõigepealt läbi, kas vetoõigus on või ei ole? Kui me oleme sellega hakkama saanud, siis võtame pärast käsile, kui range on veto riiv.

Juhataja: Aitäh! Härra Kask!

P. Kask: Ka nii võiks, kui oleks selge, mida tähendab, et vetoõigus on. Mul on siiski ettepanek hääletada läbi neli varianti, nii nagu me seni oleme teinud. Minu arvates tulemus ei sõltu sellest, millist meetodit me kasutame.

Juhataja: Ma tänan! Niisiis, alustame hääletamisi. Palun teeme veel kord kohaloleku kontrolli, sest oli hilinejaid. Meid on 28. Algab hääletamine. Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et presidendil puudub vetoõigus? Hääletame. Seda varianti pooldab 4. Teine variant. Küsimus on selline. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthälteenamusega? Hääletame. See variant kogus 14 häält. Kolmandana panen hääletusele variandi 3. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse hälteenamusega? Hääletame. Variant kogus 12 häält. Viimane, neljas konkureeriv hääletus. Neljanda variandi küsimus on järgmine. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav kahe kolmandiku hääletajate enamusega? Hääletame. Variant kogus 9 häält. Esimese vooru tulemusel langeb välja variant 1, mille sisu oli: presidendil puudub vetoõigus. Teises voorus panen esimesena hääletusele variandi 2, mille küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthälteenamusega? Hääletame. 14 häält, samuti nagu esimeses voorus. Teisena panen hääletamisele variandi 3, mille küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse hälteenamusega? Hääletame. Poolt on 12 häält, nagu esimeses voorus. Ja kolmas, viimane küsimus, variant 4. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav kahe kolmandiku hääletajate enamusega? Hääletame. Variant kogus 8 poolthäält. Teises voorus langeb välja variant 4. Konkurentsi jäävad kaks varianti. Juhatusel on toimekonnale ettepanek selles põhimõttelises küsimuses veel kord mitte teha lõplikku valikut. Kas toimekond aktsepteerib? Täna! Härra Kask, palun kõnepulti! Meil on veel põhimõttelisi küsimusi lahendada. Palun!

P. Kask: Jäänud on siis viimane küsimus. See on nr. 9 ja küsimus seisneb selles, kuidas valitakse riigivanem. Toimekond otsustas algselt hääletusele panna kaks varianti, et asja mitte liiga keeruliseks teha. Need olid siis valijameeste kogu ja rahvas. Kolmanda ja neljanda toimekonna ühisistungil, kui need kaks varianti olid läbi hääletatud ja seis jäi viiki, me otsustasime ümber selle kasuks, et me toome siiski saali kõik kolm võimalikku varianti. Esimene, et valitakse Riigikogu poolt, on klassikalise parlamentaarsüsteemi variant. Teine on, et valitakse valijameeste kogu poolt, mis on ka variandis lahti kirjutatud härra Adamsi poolt. Valijameeste hulka kuuluvad siis kõik Riigikogu liikmed ja sama suur arv kohaliku võimu esindajaid. Seda varianti kasutatakse ka mõnes parlamentaarsüsteemiga riigis, näiteks Saksamaal. Kolmas variant – riigivanema valib rahvas. Ka seda varianti kasutatakse parlamentaarsüsteemiga riikides ja praktiliselt kõikides presidentaalsüsteemiga riikides. Kui valib rahvas, siis tema moraalne võim tugevneb, tema positsioon riigis tugevneb, ehkki võib-olla tema ametlik võim, mis põhiseadusega on määratud (võib-olla ka täpselt piiritletud), jääb samaks. Selles mõttes on valimiste viis tähtis. Toimekond teeb niisiis ettepaneku läbi hääletada kolm varianti konkureerivas korras. Kuna me siin oleme juba praktiseerinud, et selle konkurentsi viimane

voor toimub hiljem, siis on nähtavasti mõistlik ka see küsimus samamoodi lahendada. Ma loodan, et selles küsimuses tuleb sõnavõtte palju ja diskussioon on elav, sest see on üks väga tähtis küsimus. Argumente ühe või teise kasuks on toimkonnas esitatud küllalt palju. Need, kes pooldavad põhimõtteliselt parlamentaarsüsteemi, eelistavad kahte esimest varianti, aga küllaltki suur pooldajaskond on kolmandal variandil ja üks argument on see, et rahvas tahab ka selles küsimuses otsustamisest osa võtta ja kindlasti oleks ta pettunud, kindlasti Põhiseadusliku Assamblee maine langeks, kui tehtaks valik esimese-teise variandi piires. Ma arvan, et teatud mõttes on vetoõigus ja riigipea valiku viis omavahel seotud. Kui me otsustame, et anname presidendile vetoõiguse, mis on kummutatav raskemini kui lihthäälteenamusega, sel juhul ei oleks loogiline anda presidendi valimise õigust kellelegi muule kui rahvale, sest see on niivõrd puhas presidentaalsüsteemi element, et isegi nendes maades, kus natukene presidentaalsüsteemi elemente kasutatakse, näiteks Prantsusmaal, Soomes, ei ole presidendil vetoõigust rohkem kui null palli. Ja just nimelt sellest kaalutlusest lähtudes on minul ettepanek täna seda hääletust mitte lõpetada, vaid viia lõplik hääletus läbi siis, kui on lõplikult otsustatud ka vetoõiguse küsimus. Tänan!

Juhataja Aitäh! Härra Adams, teil on sõna küsimuse esitamiseks. Palun!

J. Adams: Härra Kask, kas teie teate mulle nimetada mõnda riiki maailmas, kus oleks täielikult parlamentaarsüsteem ja riigi esimese ametnikuna käsitatava riigipea valiks otseselt rahvas? Ma ei ole ühtegi fakti leidnud. Võib-olla teie teate paremini.

P. Kask: Parlamentaarsüsteeme, kus riigipea valitakse, kus see ei ole päritav amet või monarhi poolt määratav, ei ole väga palju. Enamik parlamentaarsüsteeme on anarhilised, aga andmeid nende kohta, kus riigipea, nimelt president valitakse rahva poolt ja kus ta valitakse parlamendi poolt, leiate sellest materjalist, mis on kõigile assamblee liikmetele laiali jagatud. See on V peatükk Lijpharti raamatust "Demokraatiad" ja seal on tabel selle kohta, millistes riikides kuidas riigipea valitakse. Minu mälu järgi oli selles tabelis kuus stabiilset demokraatlikku riiki mittepäritava riigipeaga. Ja umbes pooltes Euroopa riikides, vist kolmel juhul valitakse president otse rahva poolt. Võrdlemisi tihti. Jah, see kaalukauss oli natukene parlamendivalimiste kasuks, aga nüüd 1. oktoobril lisandus Soome, Soome president valitakse nüüd otse, samal ajal muude elementide poolest läks ta parlamentaarseks ja see vist tasakaalustas täiesti praegu pildi.

Juhataja: Tänan! Millised on veel küsimused? Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Teie väitest, et kui presidendi vetoõigus on kummutatav enama kui lihthäälteenamusega, siis on loogiline ka, et teda valib rahvas.

P. Kask: Jaa. Täpselt, ma ei tea ühtegi juhtu, kus parlamentaarsüsteemiks liigitatava riigi president oleks valitud teisiti kui rahva poolt otse. Ma ei pea silmas selliseid vaheastmelisi valimisi, nagu näiteks Ühendriikides. Seal oli ka valijameeste kaudu, aga sisuliselt osalesid valijad ikka presidendivalimistel, kuigi nad valisid valijamehi. Erinevus seisneb just selles, kas parlament või rahvas mingil moel.

Juhataja: Aitäh! Härra Raig, palun!

I. Raig: Härra Kask, te ütlesite, et assamblee populaarsus sellega kindlasti langeb, kui ta hääletab presidendi rahva poolt valimise vastu, kuid kas on siiski ka argumente selle poolt, et presidenti võiks valida parlament või parlament koos kohalike omavalitsuste esindajatega.

P. Kask: Aitäh meeldetuletuse eest! See ei olnud lausa minu väide, et assamblee populaarsus sõltub sellest konkreetset otsusest, lihtsalt ma edastasin neid argumente, mida meie toimkonnas arutelul räägiti. Kas on argumente selle kasuks, et valiks Riigikogu? On küll. Probleem ongi selles, et noorte demokraatiate kõige tavalisemaks läbikukkumise põhjuseks, kõige levinumaks demokraatia hävinemise põhjuseks on konflikt parlamendi ja presidendi vahel. Kui nad mõlemad on rahva poolt otseselt valitud, siis nad mõlemad tunnetavad vastutust, nad tunnetavad rahva poolt antud mandaati ja püüavad seda ka teostada, püüavad läbi viia oma joont, oma programmi. Ja kui nad satuvad konflikti, siis presidendi ja parlamendi konflikt on kõige tõsisem konflikt, mis noores demokraatlikus riigis võib tekkida ja mis väga sageli on hävitanud demokraatiad.

Juhataja: Tänan! Küsimusi rohkem ei ole. Tänan, härra Kask! Palun, kes soovivad sõna võtta? Härra Kaalep!

A. Kaalep: Lugupeetud kolleegid, mul on väga hea meel, et saan kohe peale härra Kase esinemist sõna võtta. Ma tahaksin kollegiaalselt ja sõbralikult protesteerida selle käsitlusviisi vastu, selle ajalookontseptsiooni vastu, mida ma härra Kasel märkan. Noori demokraatiad ei ole mitte hävitanud mingi riiklik struktuur, mitte mingisugune juriidiline ebakoht, vaid põhjused on alati olnud hoopis sügavamad. Nii et ei ole olnud mitte struktuuri viga, vaid selle ühiskondliku sisu viga, mis teatavat struktuuri on täitnud. Nii et mitte kord ise, vaid inimesed. Ma tahaksin avaldada oma poolehoidu sellele, et riigipea valib rahvas. Ja nimelt, jättes kõrvale ühiskondlikud ja poliitilised ja ka juriidilised aspektid, tahaksin ma rõhutada eetilist aspekti. Kui rahvaesindus, parlament, koosneb delegaatidest, kes esindavad teatavaid ideelisi programme või siis isegi teatavaid ühiskondlikke kihte, klasse, nagu seda enamasti teevad parempoolsed ja vasakpoolsed parteid, ja tunnevad seotust teatava osaga valijatest, siis tasakaalustamiseks oleks vägagi vajalik üks selline võimukese, kes tunneks ennast terve rahva kõikide ideeliste suundade, kõikide kihtide ja klasside esindajana, kellel oleks selline reaalne kohustus. Minu arvates peaks see olema selline reaalne kohustus. Ja minu arvates peaks see olema just riigipea. Ametisse astudes peaks ta loobuma muidugi oma parteilisest kuuluvusest, peatama oma parteilise kuulumise, nagu meil on saanud kombeks öelda, ja tundma ennast vastutavana just terve rahva eest kuni viimase inimeseni. Sellepärast oleks ka täiesti loomulik, et selle institutsiooni loob terve rahvas, ühesõnaga, et riigipea valitaks terve rahva poolt. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Tänan, härra Kaalep! Härra Adams, teil on sõna.

J. Adams: Head kolleegid, minu arvates on see praegu üks olulisemaid otsustusi, mis me assambleel peame tegema. Loomulikult me ei tee seda kõike täna ära, aga sellel ajal on kaks aspekti. Ühest küljest on meil vaja otsustada riigiehituslikult väga oluline küsimus ja samal ajal põimub sellega päevapoliitika, mitte niivõrd päevapoliitika, aga see, mis on lähemate kuude jooksul Eestimaal sündimas. Jälle meil on küsimus, kes on meil riigipea. Rahva poolt riigipea

valimine kujutab praktiliselt siiski poliitilist valimist. See kujuneb programmi valimiseks. Minu töörühma eelnõus oli riigipea ette nähtud kui riigi kõrgeim ametnik, mittepoliitiline, ilma poliitilise võimuta. Sellisel juhul temale esitatavad nõuded ei ole niivõrd poolehoid tema programmile, kuivõrd poolehoid tema isikule. Maksimaalselt suur poolehoid kõikide poliitiliste rühmade poolt. Hinnangu aluseks oleksid tõenäoliselt tema kompetentsus, tasakaalukus ja erapooletus. Üldine seaduspärasus on, et niisuguste omadustega inimese valimine õnnestub võimalikult väikesel kogul. Ei ole võimalik, et terve rahvas valib kandidaadi nende omaduste järgi. Nüüd küsimused, kuidas valida, põimuvad siin väga. Ma võtaksin väga tõsiselt seda argumenti, mida P. Kask siin tutvustas, et praegu on Eestis endiselt arvamused, et rahva enamus tahab riigipea valimist üldrahvalikul hääletusel. Ma usun, et see võib isegi tõsi olla, kuigi meil ei ole vastavat küsitlust korraldatud, aga ma prognoosiksin, et see on ka viimane kord, kui seda vaja on. Küsimus on selles, kas me läheme teadlikult sellise erandi tegemise peale ja kui läheme, siis kuidas me seda korraldame. Probleem on ju selles, et nagu ma aru saan, on aktsepteeritud põhimõtte, et riigipea ja parlament valitakse erineva ametiaja pikkusega. Tähendab, tulevikus need valimised ei hakka kokku sattuma. Meil paraku need esimesed valimised satuvad sisuliselt kokku. Ma ei kujuta ette, kuidas meil oleks võimalik viia läbi peaaegu üheaegselt Riigikogu valimised ja riigivanema valimised otse rahva poolt ja samal ajal mitte teha seda ühel päeval. Või kui me teeme seda ühel päeval, kuidas üks ei hakka teist segama ja teist mõjutama. Sama küsimus, kui me jääme ainuüksi selle juurde, et Riigikogu valib, siis paraku praeguses olukorras esimesed Riigikogu valimised kujunevad tõenäoliselt kaudselt ka riigipea valimisteks, sest vähemalt poliitilised rühmad peavad oma eelistused ja programmid välja ütleva. Ma arvan, et meie eelnõus oli täiesti äpardunult antud see võimalus, et valijameeste kogu moodustavad pariteetsetel alustel Riigikogu ja kohalikud omavalitsused. See teeb asja erakordselt keeruliseks. Kui me läheme seda teed, siis me peame valima mingi teise variandi. Eestis ma ei kujuta ette, et omavalitsuste valijamehed oleks võimalik valida kaheastmelise valimise teel. See tähendab, et me peaksime valijameeste kogu laiendama niimoodi, et iga vald saab vähemalt ühe. Kuna meil on kaks astet, on ka teise astme omavalitsus praegu vähemalt olemas, siis kerkib küsimus, kas seal on ka mingisugune valijameeste võimalus ja ka sellisel juhul, kuidas. Tuleb lahendada ka esimese astme omavalitsuste volikogude erineva suuruse küsimused. Ei kujuta ette aktsepteeritavat võimalust, et näiteks Tartu linnal oleks ka ainult täpselt üks valijamees, nagu on näiteks Luunja vallal. See on põhimõtteliselt lahendatav, ainult ma tahtsin juhtida tähelepanu, et keskmine variant minu arvates ei ole õige ega reaalne. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Adams! Kohalt soovib sõna härra Raig. Palun!

I. Raig: Tänan! Tõenäoliselt saab tulevikus meie riigiehitust iseloomustada teatud kombinatsioonina parlamentaarsest ja presidentaalsest võimust. See tähendab, et mingisugune roll presidendile poliitikas paratamatult jääb. Ja võiks ka ennustada seda, et vähemalt järgmised ja ilmselt ka ülejäärgmised presidendivalimised, kui nad tulevad, on siiski veel isikuvalimised, mitte platvormivalimised. Seetõttu mulle tundub, et kuivõrd president siiski mängib teatud rolli poliitikas, siis otsustavaks muutub kompetentsus ja kompetentsust saavad määratleda kõige paremini just need inimesed, kellel on juba rahva mandaat. Muidu kujuneb presidendi valimine selliseks populistlikuks ürituseks, mis ei lähtu niivõrd kandidaadi kompetentsuse omadustest, kuivõrd muudest omadustest. Seetõttu ma teeksin ettepaneku toetada seda keskmist varianti,

kus president valitakse rahvalt mandaadi saanud valijameeste poolt. See tootab kõige kompetentsemat otsustamist. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Raig! Härra Runnel, teil on sõna.

H. Runnel: Kallid kolleegid! Ma juhin tähelepanu kahele võrdsele asjaolule. Peet Kask rääkis riigiehituslikult, et noorte demokraatiate juures on kõige raskem punkt konflikt Riigikogu ja riigipea vahel. Paradoks on selles, et noorte demokraatiate või noorte riikide puhul on samasugune konflikt ka rahva ja riigi vahel, sest puudub riikluse traditsioon. Ja kui härra Adams ütles, et riigi kõrgeim ametnik on tema projektis riigipea, siis sellega ta märkamatu toetas seda kahtlustust, mida püüdis pareerida Peet Kask, et me ehitame ametnike riiki. Kui lähtuda nõrga riigi kogemuste põhjal ka rahva ülesannetest, siis riigivanem on ajaloolises traditsioonis hingele lähedam. Ta esindab bioloogilist printsiipi, perekondliku autoriteedi printsiipi ja selle kaudu meie riiklik iseõppimine selle institutsiooni kaudu on võib-olla hoopis loomulikum, kuigi funktsionaalselt ma muidugi pooldan ka Saksamaa riigikorraldust, just selle valitsuse stabiilsuse pärast. Aga me peaksime siiski oma ajalugu arvestades, rahvusliku riigi kogemuse nõrkust arvestades vaatama riigipead kui peremeest.

Juhataja: Tänan, härra Runnel! Härra Kask, palun!

P. Kask: Aitäh! Ma püüan pareerida Ain Kaalepi poolt hiljuti väljaöeldud mõtet, mis on kõlanud siin saalis varem ka teistes küsimustes, ja nimelt seda väidet, et rahva saatuse määravad muud protsessid ühiskonnas, mitte aga need mehhanismid, mida me püüame disainitult kirjutada põhiseadusesse. Minu väide on, et loomulikult määravad muud protsessid rahva saatust, aga põhiseaduse kvaliteet on üks neist, mis seda määrab. On küllalt näiteid maailmast, kus halvakvaliteediline põhiseadus või selle puudumine on muutunud rahvuslikuks hädaks. Näiteks Itaalia, näiteks Iisrael. Ma ei saa aru, miks need inimesed üldse on kandideerinud Põhiseaduslikku Assambleesse, kelle arvates põhiseaduse kvaliteet ei määra rahva saatust. Tänan!

Juhataja: Tänan! Sõna saab härra Käbin. Sõnavõtt puldist, palun!

T. Käbin: Lugupeetud härra juhataja! Austatud kolleegid! Neist kolmest võimalusest ma elimineeriksin kaks. Kõigepealt valijameeste kogu. Jah, me võime võrrelda Saksamaaga, aga Saksamaa on liitriik. Teiseks on üks aspekt asjal, mida siin käsitletud ei ole. Kui valdade, maakondade esindajad osalevad presidendi valimisel, siis see tähendab, et presidendi valimisel osalevad ka Eesti Vabariigi mittekodanike esindajad. Ma arvan, te kõik või enamused nõustute sellega, et kohalike volikogude valimistel ei oma kodakondsus valimistest osavõtuks tähtsust, vaid elamise aeg ja valijameeste kogu sanktsioneerimine tähendab nimelt, et president valitakse ka Eesti Vabariigi mittekodanike esindajate osavõtul. Ma ei tea, kas see meeldib teile või ei meeldi. Riigikogu poolt valimine. Miks ka mitte? Võib seda ju teha, nii nagu praegugi ülemnõukogu esimees on valitud ülemnõukogu poolt. Aga nimelt, kui me tahame otsida õiget tasakaalumehhanismi ja nii nagu me alles kiitsime heaks vetoõiguse põhimõtte, edasilükkava vetoõiguse põhimõtte, siis, nagu ka härra Kask eespool nimetas, tõepoolest peab president olema valitud mitte sellesama kogu poolt, kelle otsuseid president hakkab laiali saatma, vaid rahva poolt. Ja näiteks väide, et samal päeval läbi viia valimisi nii Riigikogusse kui ka

presidendi valimisi ei ole hea või on raske. Ma arvan, seda ei maksaks üldse arvestada. Näiteks USA ju korraldab iga nelja aasta tagant samal päeval kõik valimised (president, terve esindajate koda, kolmandik senatist, osariikide ja kohalikud organid) ja ma ei tea, et neil oleks mingeid probleeme sellega olnud. Nii et küll ka meie sellest üle saame. Tõsi, valimised on muidugi kallid asjad, nad maksavad küllaltki palju. Praeguste hindadega need valimised lähevad maksma 60 miljonit rubla. Nii et see on asi, mida võib ehk mõelda või argumendiks tuua, kuid hiljem need tähtjad hakkavad lahku minema. Aga siiski, presidendi institutsioon on niivõrd tähtis, et ma leian, et ta peab olema valitud otse rahva poolt. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Käbin! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu: Ma usun, et riik on laev ja laev vajab kompetentset kaptenit, ja ma usun, et esinduskogu on kompetentsem valima kompetentset kaptenit. Ma isiklikult toetan laiendatud esinduskogu, et see valiks meie riigipea ja seega siis tuleks ka vetoõigus suhteliselt nõrk. Nii et see küsimus võiks n.-ö. komplekselt käsitletav olla, umbes selliselt, et kas me toetame nõrga või keskmise vetoõigusega presidendi või, ütleme, riigipea leidmist laiendatud esinduskogu abil või oleme siis tugeva vetoõigusega valitava presidendi või riigipea poolt, kes siis valitakse rahva poolt. Isiklikult olen esimese poolt ja paluks seda toetada. Mind ei häiri see, et Eesti riigi kodanike hulka mittekuuluvad inimesed selle kaudu, et nad on valinud näiteks kohaliku omavalitsuse liidrid, saaksid õiguse Eesti Vabariigi riigipea kindlakstegemisel. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Härra Uluots!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Härra Tiit Käbin võttis mult võimaluse esineda ja seepärast ma palun tema sõnavõtt korrutada kahega.

Juhataja: Aitäh! Härra Salum, teil on sõna.

V. Salum: Ma pean ennast ka demokraadiks, aga ma ei tiku teise perekonna laste üle peremehetsema. Nii et kui riigivanem on rahva isa, siis ta ei ole iga perekonna isa otseselt, seetõttu mina pooldan valimisi kas valijameeste kogu või Riigikogu poolt. Me ei ole nii rikas rahvas, et korraldada seda demokraatlikku valimismängu, mis läheb maksma 60 miljonit rubla. Ta ei taga kompetentsust, ei taga laevale kaptenit. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Palun, kas on veel sõnavõtusoove, enne kui asume hääletama? Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits: Head kolleegid, kui me valime presidendi kogu rahvaga, siis on loogiline ka anda temale vetoõigus parlamendi suhtes, parlamendi otsuste suhtes. See on küll loogiline, aga siis saab president üpris suure võimu, mis ei ole mitte soovitatav ja mis ei ole ka selle eelnõu eesmärgiks. Nii et niisugust olukorda tuleks igal juhul vältida. Siis tuleb kaaluda emma-kumma poolt, kas vetoõigus ära nullida ja lasta rahval valida või suurendada vetoõigust ja mitte lasta valida rahval. Aga see oleks üks viis luua tugevat presidenti, mis ei ole soovitatav.

Juhataja: Tänan! Härra Salum, palun!

V. Salum: Vabandan, et aega raiskan, aga kui riigivanem valitakse valijameeste kogu poolt, siis ei tähenda see, et me kindlasti ainult omavalitsuslike esindajate hulgast valime need lisavalijamehed. Aluseks tuleb ikka võtta kodakondsus ja selles suhtes on kihelkonnakomiteed ja teised Eesti Vabariigi kodanike esindusorganid võimelised seal olema. Tänan!

Juhataja: Lugupeetud assamblee liikmed! Kui te tähelepanelikult kuulsite, siis te märkasite, et argumendid hakkavad korduma. Samuti hakkab meie arutelu kujunema diskussiooniks assamblee mõnede liikmete vahel. Kui aktsepteeritakse seda, mida ma praegu ütlesin, siis ma loodan, et härra Käbin on viimane sõnavõtja. Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Tänan! Ma vajutasin nupule sellepärast, et ma naiivselt loodan, et siin saalis hakatakse asjadest aru saama nii, nagu asjad tegelikult on. Presidendi valimine rahva poolt ja tema vetoõigus ei tähenda sugugi seda, et ta on nüüd mingi jumal, kes teab absoluutselt kõike ja kogu võim on tema käes. Vetoõigus on kummutatav teistkordsel hääletamisel, nii et siin mingit probleemi ei ole. Ja meie ülesanne ongi selles, et konstrueerida süsteem president–Riigikogu–valitsus tasakaalus olevana ja igapäev peab olema omajagu võimu, õigused nende volituste teostamiseks ja vastastikku tasakaalustatud süsteem, mis töötab. Sel juhul president ei ole ju midagi, mida me kartma peaksime. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Kask, kas me võime asuda hääletama? Kas esitatud kolm ettepanekut võiks panna hääletamisele konkureerivalt? Tänan! Kohaloleku kontroll. Meid on 35. Algab hääletamine. Variant 1. Kes on selle poolt, et riigipea valib Riigikogu? Hääletame. Variant 1 sai 18 häält. Variant 2. Kes on selle poolt, et riigipea valib valijameeste kogu? Hääletame. Variant 2 sai 11 häält. Variant 3. Kes on selle poolt, et riigipea valib rahvas? Hääletame. Variandi 3 poolt on 16 häält. Esimeses voorus on välja langenud variant 2, mille sisu on, et riigipea valib valijameeste kogu. Nii nagu neljas toimkond otsuse tegi, langetame lõpliku otsuse järgmise nädala neljapäeval või reedel. Kas neljas toimkond soovib veel midagi lisada? Ei.

Ülo Uluotsa IV toimkonnale 27.10.1991 esitatud märkused ja parandused Jüri Adamsi töögrupi eelnõu juurde¹⁶

IV Toimkond.

Lisada Presidendi (Riigivanema) õiguste loetelusse:

1. Kuulutab välja Riigikogu ettepanekul rahvahääletuse.
Selgitus: Riigipea kuulutab välja küll kõik Riigikogu seadused ja otsused, kuid rahvahääletus on liialt tõsine asi ja seda on antud juhul vaja rõhutada.
2. Muuta minu paranduste p.11 redaktsiooni: Kuulutab Riigikogu poolt vastuvõetud seadused ja otsused ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele.
3. Kutsub vajaduse korral kokku Riigikogu erakorralised istungjärgud.

¹⁶ ERA.R-2324.1.16, 178.

4. Riiklikel kaalutlustel katkestab Riigikogu istungjärgu, määrates selle jätkamise tähtaja.

Ü. Uluots

P.S Isiklikult pean p.l. riigipea ainuõiguseks.

III ja IV toimkonna 28.10.1991 ühiskoosoleku protokoll:¹⁷

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee III ja IV teematoimkonna ühiskoosoleku protokoll

Koosolek toimus 28. oktoobril 1991. a. Toompeal kell
10.00 - 12.00

Koosolekust võtsid osa: P. Kask
I. Hallaste
I. Fjuk
R. Ruutsoo
K. Koha
J. Reinson
I. Raig
Eksperdid: E. Rahumaa
M. Shugart

Päevakord

1) M. Shugart'i arvamus põhiseadusest.

1. P. Kask tutvustas M. Shugart'it ja palus tal lühidalt tutvustada oma viimase raamatu käsikirja ning Adamsi põhiseaduse eelnõud. M. Shugart tegi lühikese ülevaate oma raamatu " Presidents and Assemblies" käsikirjast, mida ta on kirjutanud kahasse John M. Carey'ga.

3 põhilist lähtekohta:

- 1) presidentaalne tüüp (näiteks USA)
- 2) peaminister presidendi rollis (näiteks Prantsusmaa V vabariik)
- 3) parlamentaarne president (näiteks Saksa Weimari vabariik)

Raidla põhiseaduse süsteemis asub president ülaloleva teise ja kolmanda punkti vahel. (M. Shugartil oli kahjuks olnud võimalus tutvuda vaid Raidla eelnõuga). Seejärel vastas M. Shugart küsimustele. Ta ei soovitanud kahekojalist parlamenti. Soovitas, et Riigikogu ja riigivanema volituste tähtaeg oleks ühepikkune.

Koosolekut juhatas

P. Kask

Protokollis

H. Sibul

¹⁷ ERA.R-2324.1.27, 15.

III, IV toimkonna ja VII toimkonna 28.10.1991 ühiskoosoleku protokollist¹⁸

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee III, IV ja VII
teematoimkonna ühiskoosoleku protokoll

Koosolek toimus 28. oktoobril 1991. a. Toompeal kell
16.20 - 19.40.

Koosolekust võtsid osa:

- R. Arjukese
- H. Eller
- A. Erm
- O. Kool
- T. Kork
- Õ. Aaskivi
- M. Lauristin
- K. Koha
- T. Käbin
- I. Hallaste
- J. Reinson
- P. Kask
- I. Fjuk
- I. Raig
- V. Saatpalu

Euroopa Nõukogu eksperdid

Koosolekut juhatas: I. Hallaste

1. P. Kask tegi ülevaate IV toimkonna tööst, tõstes esile
presidendi võimu ulatuse ja põhiprobleemide hääletustulemuste
küsimused.

¹⁸ ERA.R-2324.1.27, 16-9.

4. Edasi said sõna eksperdid.

Guy Carcassonne (Prantsuse Konstitutsioonilise Nõukogu liige):
Lühidalt alguses teoreetilisest vaatepunktist.

Demokraatiad on aegade jooksul kannatanud nõrkuse poolest. Seda põhiliselt institutsioonide pärast.

Peale II Maailmasõda on demokraatiatele vajalik enamuse valitsus. Selle saavutamiseks on palju teid:

- 1) presidendi valimine
- 2) parteide süsteemi läbi jne.

Lõppeesmärk peaks olema enamuse saavutamine. Peamine on jõuda teatud stabiilsuseni, otsuste tegemise protsessi määratlemiseni. IV Prantsuse Vabariik oli väga ebastabiilne.

Siiski tuleb alati kaaluda vähemusvalitsuse võimalust. Alati ei ole otstarbekas seada valitsuse moodustamiseks absoluutse enamuse nõuet. Ma ei soovita midagi sellist, mis sarnaneb Prantsuse süsteemiga. Soovitan parlamentaarset süsteemi tugeva valitsusega. Peaminister peab olema vastutav, president mitte.

Teie konkreetsete probleemide kohta arvan järgmist:

1) Kõik hääletamised peaksid olema avalikud, peale üksikisikute hääletuse.

2) Valimissüsteemi osas on printsiibi mainimisest küllalt. Peamiselt võiksid olla valitud proportsionaalsuse alusel.

3) 14. peatükk on liiga pikk. Seal peab olema 2 asja:

3.1. kinnitus selle kohta, et kohalikud omavalitsused oleksid vald, linn, maakond.

3.2. et kohalikud omavalitsused oleksid vabalt valitud volikogudega.

Prantsusmaal on 3 tasandit:

a) see ei ole põhiseadusesse kirjutatud.

b) Väikestes riikides 2 - 3 tasandist piisab.

4) Presidendi võimu pole enam vaja täpsustada. Eelnõus on see piisavalt täpne.

5) Põhirõhk tuleb asetada peaministri kui võimu teostaja pädevusele.

6) Eelistan nõrka diktaatorit nõrgale valitsusele.

Roman Herzog (Saksa LV Ülemkohtu president):

1) Tuleb täpselt määratleda, kes otsustab. Kas see on peaminister või president, ei ütleks teile ette. Parlament ei saa neid funktsioone enda peale võtta.

2) Põhiseadust tuleb teil lühendada. See kehtib ka 14. peatüki kohta. Mis puudutab valimisseadust, siis mõned printsiibid võivad põhiseaduses olla.

Omavalitsuste peatükis § 117, § 119 minu jaoks piisaks. Tasandite arvu ei määratleks. Saksa kogemustele toetudes tuleb muutusi pidevalt ette.

3) Üldine märkus põhiseaduse muutmise kohta. Kui põhiseaduses on vähe kirjas, peab olema raske muuta. Kui põhiseaduses on üksikasjalikult palju sätestatud, peab olema suhteliselt kergem muuta.

4) Riigikontrolli peatükki peaks oluliselt lühendama.

5) Parlamendi otsustusvõime küsimus.

Seisaks 1/4 kvoorumit nõude eest. 50% nõue ei takista saadikute laiskust. Alati on väga palju probleeme, millega saadikutel tuleb tegutseda plenaaristungil ajal.

6) Saksa eripära. Sakslastel on kvooruminõue, kuid seda ei kontrolli spiiker. Mitmed otsused võetakse vastu väiksema kvoorumiga, kui on seaduslikult ette nähtud. See on väga praktiline. Kui keegi nõuab kvoorumi kontrolli, siis seda ka tehakse.

7) Asendusliige

Liidumaa tasemel diskuteerime pidevalt selles küsimuses. Pean õigemaks otsust, et kui saadik saab ministri kohustused, loobub ta parlamenditööst.

Seda tuleb võtta kaheti:

7.1. kui minister poole aasta pärast loobub või kaotab ministri koha, siis ta ei tohi saada enam saadikuks. Vastasel juhul tekib hoiak, et asendussaadik on teisejärguline saadik.

Lisaks muidugi parteidistsipliini küsimused.

7.2. Asendussaadik peab olema kohe parlamendisaadikute nimekirjas, et ta oleks legitiimne. Parteil peab olema niivõrd suur ettenägelikkus, et arvata, mitu ministrit tuleb nende parteist. See kehtib juhtudel, kui partei soovib olla valitsuses.

Peter Germer (Taani Välisministeeriumi õigusnõunik):

1) Nõustun eelpool toodud väitega, et te peate ise otsustama, kas võim anda peaministrile või presidendile. Põhiline on demokraatlik konstitutsioon.

Kohaliku omavalitsuse peatükki tuleb lühendada. Mitu tasandit on omavalitsuses, ei ole põhiseaduslik küsimus.

Soome ja Taani põhiseadustes on vaid üks artikkel kohaliku omavalitsuse kohta. Ülejäänud on seadusandluse küsimus. Taanis on tasandite küsimust arutatud 20 aastat. Tuleb arvestada, et muutuvad infrastruktuurid, rahvastik jms., seega ei saa seda põhiseaduses ära määratleda.

Piisaks ühest või kahest tasandist. Keeleküsimuses olen eriarvamusel. 14. peatüki § 124 peab olema sees. /Herzog toetab Germeri mõtet, kuuldes põhjendusi./

2) Riigikogu valimiste probleem.

Mina olen proportsionaalsuse pooldaja. Valimislävi on Taanis 2%. Väikeses riigis võib see olla eri aegadel erinev. Eestis võivad poliitilised parteid jaguneda väikesteks, Vene kogukond aga ei pruugi jaguneda. Kui lävi on kõrge, jätaks see kõrvale Eesti väikesed parteid ja annaks Vene ühele parteile võib-olla enamuse või väga mõjuva osa parlamendis.

3) Ei nõustu Carcassonne'ga küsimuses, mis puudutab valitsuse nõrkust.

On vajalik minimaalne stabiilsus - mida see tähendab?

Arvestades 50 aasta kogemust ei vaja Eesti tugevat liidrit.

Ebastabiilne koalitsioonivalitsus oleks halb. Parteide rohkus ei olegi nii suur probleem. Palju tõsisem on korrupsioonivõimalus tugeva juhi puhul. Vähemstabiilsem ja koalitsioonivalitsus oleks Eestile vastuvõetavamad.

4) Põhiseadust peab lühendama. Soovitaksin põhiseaduse sätted teha nii lühikeseks ja selgeks kui vähegi võimalik. Pakuks välja kommenteeritud põhiseaduse mõtte.

Erik Harremoes (Euroopa Nõukogu nimel):

Meie info kohaselt ratifitseeritud lepingud peaksid saama siseriikliku seadusandluse osaks. Seda eelnõud vaadates, seda sätet ma ei leidnud. § 43 - presidendi allakirjutamise kohustus on väga ebapraktiline nõue. Need on võimalik alla kirjutada tema nimel, mitte tema poolt.

Näen vasturääkivust § 48 ja § 85 vahel.

Kohalike omavalitsuste peatükist tuleb detailid välja jätta.

Ühinedes Euroopa Nõukogu konventsiooniga "Kohalike Omavalitsuste Autonomiam Harta", ei pea enam käsitlema neid probleeme põhiseaduses.

Teine konventsioon on seotud piiriäärsete omavalitsuste õigustega. Neil omavalitsustel peaks olema õigus suhelda teisel pool piiri olevate omavalitsustega.

§ 75 p.4 on küsitav.

Matthew Shugart

Soovin rääkida parteide arvu seotusest stabiilsusega. Weimari Vabariigi näide ei sobi igas olukorras. Isegi Belgia ja Taani puhul tekib küsimus, kuidas valitsus vastutab rahva ees. Kui on palju parteisid, on vähe vastutust, mis siis, et eriarvamused esindatud.

Üldiselt võib öelda nii:

proportsionaalne süsteem - vähe vastutust;

majoritaarne süsteem - palju vastutust.

Tipp oleks kahe partei süsteem.

Esindus peab olema balansseeritud. Otse valitud president tasakaalustab paljuparteilise parlamendi.

Otse valitud presidendile tuleks võimu anda vaid mõnes kindlas küsimuses.

Minu soovitus on presidendi ja Riigikogu volituste tähtaeg viia ühepikkuseks.

P. Kask: võttes ekspertide hinnangud ja soovitused lühidalt kokku, konstanteeriks, et ka ekspertide seas on justkui 3 parteid nagu Põhiseaduslikus Assambleeski. Lisaks soovitavad kõik eksperdid teise maa süsteemi, kus nad ise ei ela.

III ja IV toimkonna 29.10.1991 ühiskoosoleku protokollist:¹⁹

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee III, IV
teematoimkonna ühiskoosoleku protokoll

Koosolek toimus 29. oktoobril 1991. a. Toompeal kell
10.00 -12.00

Koosolekust võtsid osa: Ü. Aaskivi
K. Koha
J. Reinson
I. Hallaste
Ü. Uluots
S. Vahtre
M. Lauristin
I. Raig
Ekspert: E. Rahumaa
Koosolekut juhatas: I. Hallaste

1. Koosoleku eesmärk on sõnastada küsimused või probleemid, mida esitada Euroopa Nõukogu ekspertidele.

1.1. Riigikogu volitused 3 ja 4 aastat. Kas peab kattuma presidendi ja Riigikogu volituste tsükkel - esitatakse ekspertidele.

1.2. Riigikogu valitakse peamiselt proportsionaalsuse põhimõttel - teeme omavahel selgeks.

1.3. § 63 Riigikogu peatükis.

1.3.1. Kvoorumi nõuet ei ole.

1.3.2. 1/4 kvoorumi nõue - teeme omavahel selgeks.

1.4. Hääletamise avalikkus Riigikogus. Kas üksikisikute puhul on vaja erandit - küsime lühidalt ekspertidelt.

1.5. § 90 - eelarve muutused; kuidas neid võib piirata põhiseaduses.

1.6. § 43 "Adamsi" tekstis: presidendi funktsioonid ebamäärased, kirjutaks täpsemalt - teeme omavahel selgeks.

1.7. Milliseid volitusi presidendile andes riskime vähesega ja millised volitused on riskantsed?

Kes asendab, kas asepresident? Kas sellisel juhul peaks olema parteitu president?

E. Rahumaa: kui oleme otsustanud parlamentaarse süsteemi kasuks, peame küsima presidendi - parlamendi, presidendi - peaministri vahelisi suhteid, vetoõiguseid jne.

Ü. Uluots: peaministrit eraldi pole vaja välja tuua, aitab valitsuse käsitlest.

J. Reinson: 1937. a. põhiseaduses on paragrahv peaministrist sees. Kas sellest piisab - küsida ekspertidelt.

I. Hallaste: millised volitused peaksid olema peaministritel? Kui suurel määral tuleks peaministrit eraldi põhiseaduses käsitleda?

E. Rahumaa: asendusliige kui minister jääb ametist ilma - läheb tagasi Riigikokku. Teisejärgulise saadiku probleem. Omavahel lahendame.

P. Kask: millised peavad olema presidendi volitused, kui ta ei ole valitsusjuht?

¹⁹ ERA.R-2324.1.27, l 10-11.

I. Hallaste: kui eelarvet vastu ei võeta, kas siis saab laiali saata?

I. Raig: mitte siduda oma juttu konkreetsete isikutega, vaid teooriaga. Peame oma mudeli looma Skandinaavia järgi, mitte Prantsusmaa või USA järgi. Ekspertidelt tuleks küsida, mis ei sobi konstitutsiooni. Kas konstitutsioonis ei peaks olema kuidagi mainitud maa? Näiteks: "Eesti maa kuulub eesti rahvusele ja tulevastele põlvkondadele".

Vastu: Ü. Uluots, S. Vahtre, Ü. Aaskivi, I. Hallaste, P. Kask

Poolt: I. Raig, J. Reinson

M. Lauristin: kas põhiseaduses peab olema formuleeritud keskkonnakaitse printsiip?

Kokku 6 küsimust ekspertidele. Otsustati lugeda 6 küsimust korruga ette, kusjuures eelarve küsimus eelviimasena ja keskkonnakaitse küsimus viimasena.

Hando Runneli 29.10.1991 ettepanek IV toimkonnale²⁰

2. Peatükki "riigivanem" lisada lõige :

„Riigivanema (riigipea) kujutist tema eluajal ei panda rahale, markidele ega muudele riiklikele sümbolitele.“

3. Lisada selgesõnaline § või lõige:

"Riigivanemaks (riigipeaks) valitakse sünnipärane Eesti kodanik.“

PA 31.10.1991 istungi stenogrammist:

P. Kask: Austatud juhataja! Kallid kolleegid! Neljas toimkond ei esitanud teile tänaseks uut teksti ega tabelit. Ma arvan, et küsimus ei ole mitte selles, nagu oleks toimkond laisk, vaid selles, et kõige tähtsamad probleemid, kõige tähtsamad otsused, pärast mida me saaksime oma tööd edasi teha, on veel langetamata. Mäletatavasti jäi eelmine kord pooleli kolme küsimuse hääletamine ja vähemalt kaks neist on strateegilise tähtsusega. Need on järgmised: kes valib presidendi ja kui suur on tema vetoõigus, millise häälte vahekorraga toimub veto kummutamine? Loodetavasti jõuame täna need küsimused läbi hääletada. Lisaks sellele on veel kolmaski küsimus hääletamata, see on vanusetsensus. Mäletatavasti jäid viimases voorus sõelale kaks võimalust: 35 ja 45 aastat. Välja langes 40. Samasugust asja on ette tulnud teistelgi juhtudel, et võimalik kompromissvariant kahe äärmuse vahel langeb eelviimases hääletusvoorus välja. Mul on juhatusele ettepanek, mida toetavad kõik siin olevad toimkonna liikmed, et enne kui lõppvooru juurde asume, kordame eelviimast vooru kõigis neis küsimustes, mille lõpphääletust eelmine kord ei toimunud. Kes soovib endale ette võtta kirjalikke materjale, see otsigu välja eelmisest korrast jäänud neljanda toimkonna parandusettepanekute tabel. Selle tabeli viimasel leheküljel on kokkuvõtlikult ka need viis küsimust, mis siis hääletusele läksid.

²⁰ ERA.R-2324.1.16, 1 80.

Kaks neist on juba lahendatud, aga kolm on veel lahendamata. Ma ütlen ka nende numbrid: nr. 9, nr. 14 ja nr. 24. Miks on presidendi valimise viis, riigipea valimise viis nii tähtis? Me oleme praktiliselt otsustanud, ehkki seda otsust ei ole avalikult välja kuulutatud ega hääletusega kinnitatud, aga keegi ei ole ka vaidlustanud sellist riigikorda, kus kabineti koosseisult nõutakse parlamendi usaldust, kus kabineti formeerimisel osaleb parlament. See tähendab, et klassikaline presidentiaalsüsteem, mõned sellele lähedased modifikatsioonid langevad ära ja meil tuleb valida kahe võimaluse vahel. Üks on klassikaline parlamentaarsüsteem, kus riigipeal ei ole võimu ja kus ta tavaliselt valitakse parlamendi poolt, mõnel pool ka laiendatud valijameeste kogu poolt, parlament pluss veel keegi. Sel juhul on presidendil põhiseaduse järgi väga väike poliitiline võim, põhiliselt kannab ta esindusfunktsioone, on vahekohtuniku rollis. Nagu professor Matthew Shugart, neljanda toimkonna ekspert, märkis, on parlamentaarsüsteemis isegi tema vahekohtunikuroll piiratud, mõnda asja ta ei saa teha või on tema tegevus takistatud. Parlamendi ja valitsuse konflikti lahendamisel näiteks ei ole ta sobiv kuju otsustama parlamendi laialisaatmise küsimusi, sest ta valitakse ise parlamendi poolt ja see tähendab, et ta saadab ka iseenda laiali. Teine võimalus, mis meil valida on, on peaministri-presidentaalne süsteem, mis meil seni on vähem tuntud. Neljanda ja kolmanda toimkonna ühisistungil kirjeldas seda hästi professor Shugart nende näidete varal, mis maailmas selle süsteemi rakendamise kohta olemas on. Neid näiteid on praegu tema jutu järgi viis: Prantsusmaa, Soome ja ta loeb sinna ka Austria, Islandi ja Portugali. Need on riigid, kus presidendi valib rahvas ja kus tal on suhteliselt piiratud võim võrreldes puhtpresidentiaalsete riikidega. Lisaks presidendile on neis olemas tugev peaminister ja kabinet. Küsimus on selles, kas meie ettekujutus presidendi rollist sellises riigis on küllaldaselt adekvaatne, et me saaksime seda valikut teha. Ma püüan natuke edasi anda, mis professor Shugart nendest viiest riigist rääkis ja mida ta on oma uurimustes välja toonud. Kõigepealt peab ta sellise süsteemi kõige positiivsemaks omaduseks seda, et presidendil on oma roll valitsuskoalitsiooni kujundamisel. Presidendivalimised on abinõu koalitsiooni väljakujundamiseks, need aitavad sellele kaasa. Ta tõi meile näite Prantsuse ajaloost. Iga kord, kui juhtub nii, et parlamendi enamuse hulka või enamuskvalitsiooni kuulub presidendi partei, lahendab president selle olukorra varem või hiljem parlamendi laialisaatmise teel ja saavutab olukorra, kus valitsus on temameelsete jõudude käes. See ongi selle süsteemi eesmärk, see on üldse tugeva presidendivõimu eesmärk. Ka kõik muu võim, mis presidendil on, on sellesama eesmärgi teenistuses, et president tugevdaks valitsust, tugevdaks tema positsioone ja võimaldaks tal paremini tegutseda. Vetoõigus, dekreedioõigus on samuti mõeldud selleks, et president annaks valitsusele paremad võimalused tema poliitika elluviimiseks, et valitsuse ja parlamendi konflikt ei takistaks nende reformide läbiviimist, mida maa jaoks väga vaja on. Niipalju nüüd sellest valikust, mis meie ees seisab. Ma annan ülevaate ka sellest, mida rääkisid teised välisekspertid meie ühiskoalitsiooni istungitel, sest enamik siin saalis olijatest ise nendest osa võtta ei saanud või ei võtnud. Mitte keegi nendest ekspertidest, kes toimkonnas esinesid, ei vaidlustanud seda mõtet, et parlamentaarne põhikord töötab hästi, paljud neist toetasid seda. See oli valdav soovitus. Eriti rõhutasid seda doktor Herzog ja professor Carcassonne, kelles mõlemas on hästi ühendatud teadlane ja praktikust poliitik, kes on osa võtnud nii valitsuse tegevusest kui ka teadustööst. Mõlemad rõhutasid ka seda, et meie valik parlamentaarse ja teise süsteemi vahel, mida nad nimetavad poolpresidentiaalseks, peaministri-presidentaalseks süsteemiks, seisneb kas tugeva peaministri või tugeva presidendi valimises. Tugev valitsus peab olema, seda on meie tingimustes vaja. Ehkki ei doktor Herzog ega professor Carcassonne ei sundinud meile parlamentaarset süsteemi peale, on nende esimene valik parlamentaarne süsteem. Ka professor

Germer oli selgelt parlamentaarsüsteemi poolt. Tema seisukoht erines vaid selles küsimuses, kas tugev või nõrk peaminister. Ta nimelt oli nõrga valitsuse poolt, kartes selle edasikestmist, mille küüsis me oleme 50 aastat olnud, kartes tugevat ametnikkonda, tugevat bürokraatiat ja sellest johtuvaid tagajärgi. Härra Carcassonne esitas vastuargumendi, öeldes, et meil on valida kas diktatuur või demokraatia. Kui me valime diktatuuri, siis on nõrk diktaator parem kui tugev diktaator. Aga kui me valime demokraatia, siis on tugev demokraat parem kui nõrk demokraat. Veel üks märkus härra Carcassonne'ilt, mille ta esitas mulle kirjalikult, tahtmata kohalolijaid solvata. Ta rõhutas just nimelt seda, et tema ja doktor Herzog on ühteaeu ka praktikud ja nende ekspertide nõuanded, kes on ainult teadlased, on natuke teistsugused ja näevad teistmoodi välja. Eriti puudutas see küsimust, kas riigis on tugev valitsuse positsioon või mitte. Doktor Herzog eelistas, et presidenti ei valiks mitte parlament, vaid laiem valijate kogu. Mille eest aga hoiatasid nii tema kui ka teised, oli see, et me mingil juhul ei valiks nõrka presidenti rahva poolt. Kui me teeme valiku, et presidendi valib rahvas, siis me peaksime presidendile andma ka märkimisväärse võimu, et ta saaks täita seda rolli, mida kirjeldas hästi professor Shugart. Vastasel juhul võib tekkida olukord, kus ta püüab oma põhiseadusega määratud rollist väljuda, avaldada tugevamat mõju kui muidu. Professor Carcassonne, ise prantslane ja pärit peaministri-presidentaalsest süsteemist, rõhutas veel, et ka Prantsuse presidendi võim on põhiseaduse järgi väga väike. Tema roll seisneb selles, et lasta teistel teha, aga mitte ise teha. Sama rõhutati meile Soomes, kui seal viiekesi õppimas käisime, et mingil juhul ei tohi lasta sellises peaministri-presidentaalses süsteemis välja kujuneda presidendi aparaati. Presidendil ei tohiks olla abilisi, välja arvatud tehnilised töötajad. Tema abilised peaksid olema parlament ja valitsus. Ma kordan nüüd oma ettepanekuid tänaste toimingute kohta. Ma palun juhatajal avada diskussioon nendes küsimustes. See on erakordselt tähtis. Ma loodan, et see diskussioon lõpeb hääletamisega. Toimkonna ettepanek on niisiis, et kordame ka eelmisel nädalavahetusel korraldatud hääletamise viimast vooru. Meil on rohkem asjaolusid selgunud, me oleme ekspertidelt saanud näpunäiteid. Praeguseks on meil parem ettekujutus sellest, kuidas üks või teine valik toimima hakkab. Eriti rõhutan ma veel kord seda, et need, kes on minu valiku poolt, pooldavad üht äärmust. Kui on valida kahe äärmuse ja kompromissvariandi vahel, siis võiks olla nii äärmuse kui ka kompromissvariandi poolt, et eelviimases voorus ei kukuks välja kompromissvariant. Eriti puudutab see vanusetsensust, sest hääled jagunesid enam-vähem 50% : 50% 35 ja 45 vahel. Väga loomulik oleks teha järeldus, et õige vanusetsensus on 40, see vastab meie tahtele. Aga eelviimases voorus kukkus – ma ütleksin, et kunstlikult – see 40 välja. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu, härra Kask! Kõigepealt on küsimused. Palun, härra Uluots!

Ü. Uluots: Mina kui assamblee juhataja asetäitja olen sunnitud tegema härra Kasele märkuse. Härra Kask esitas meile peaaegu agitatsioonikõne, ta kordas üle selle, mida me kahe päeva jooksul ekspertide käest kuulsime. Lõpus püüdis ta meid praktiliselt sundida hääletama ja õpetas, kuidas hääletada. Samal ajal jättis ta täiesti ütlemata, milline on tema toimkonna liikmete arvamus nendes küsimustes. Ma palun vabandust, aga ma ei saanud teisiti, ma pean teid korrale kutsuma. Nüüd võite jätkata.

P. Kask_ Aitäh korralekutsumise eest! Ma löön palli tagasi. Härra Uluots on puudunud nii mõneltki kohtumiselt ekspertidega ja tal on muidugi raske hinnata, kas ülevaade sellest, mida me ekspertidelt kuulsime, oli adekvaatne või mitte. Ta võib seda ülevaadet küll agitatsiooniks

pidada, aga tal puuduvad objektiivsed kriteeriumid selle hinnangu andmiseks. Neis küsimustes toimkond pärast eelmisi hääletamisi oma seisukohta võtnud ei ole. See, milline oli toimkonna seisukoht, on näha eelmisel nädalal esitatud tabelist. Sellest ma rääkisin ka eelmisel nädalal.

Juhataja: Suur tänu, härra Kask! Kuna rakendatavad abinõud annavad tavaliselt eesmärgile vastupidiseid tulemusi ja ma arvan, et see kehtib ka assamblee ja meie üldkogu suhtes, siis on võib-olla päris mõistlik, kui jätame selle asja täpselt nii, nagu ta on. Eks hääletamine näitab.

I. Hallaste: Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma toetan teie seisukohta, mis te praegu ütlesite, kuid tahan küsida hoopis teie tekstist lähtudes § 43 kohta. Kolmanda toimkonna ettevalmistatud Riigikogu peatükki arutades ei vaidlustanud keegi teatud ametiisikute kohalenimetamise mehhanismi, seda, et nad nimetatakse ametisse riigivanema ettepanekul Riigikogu poolt. Riigikogu on ametisse nimetaja. Samuti hääletasime selle põhimõtte läbi kaitsevæ ülemjuhataja puhul, kui me eelmisel nädalal Eesti Vabariigi kaitset puudutavaid peatükke arutasime. Kas te olete nõus, et §-s 43 tuleks punkt 3 vastavalt sellele ümber sõnastada, kui tekib konflikt neljanda ja kolmanda toimkonna vahel?

P. Kask: Ei, seda paragrahvi me arutasime eile toimkonnas. Toimkond ei jõudnud oma tööga lõpuni ja osaliselt oli selle põhjuseks see, et meile ei ole veel saanud selgeks teiste toimkondade kontseptsioon selles küsimuses. Põhimõtteliselt me ei sõida kellelegi sisse. Mis puutub sellesse teksti, mille kolmas toimkond esitas ja mille kohta härra Hallaste väitis, et keegi ei ole seda vaidlustanud, siis minu arusaamise järgi täna ei olnudki vaidlustatud küsimused ette nähtud. Nii et vaidlustamine võib veel tulla.

I. Raig: Austatud juhataja! Austatud saadikud! Ma püüan toetada härra Kase ettepanekut, et me hääletaksime uuesti alternatiivid läbi, sest me tõepoolest saime nende kahe ja poole päeva jooksul, mil me olime koos ekspertidega, palju uut informatsiooni. Me oleme konstitutsiooni tegemisel ikkagi algajad ja nii mitmedki seisukohad võisid vahepeal muutuda. Mis puutub assamblee juhataja, õigemini, tema asetäitja ülesandesse, siis on see ikkagi assambleed juhataja, mitte teha üksikute saadikute, assamblee liikmete kohta märkusi ja kutsuda neid milleski korrale. Tänan!

V. Niitsoo: Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Üheksandas punktis, mis puudutab riigipea valimist, on teiseks variandiks valimine valijameestega. Kas te ei selgitaks, kes need valijamehed on, mis meetodil see valijameeskond koostatakse? Aitäh!

Juhataja: Ma sekkun asjasse, öeldes, et valijameeste kogu langes eelmisel korral hääletades konkurentsist välja.

P. Kask: Palun, kas ma tohin? Kui härra juhataja aktsepteerib toimkonna ettepanekut, siis on meie ettepanek ühe sammu võrra tagasi minna ja hääletada uuesti läbi need viimased voorud, mida hääletati eelmisel korral. See tähendab, et kõigis kolmes küsimuses tuleb veel kolm varianti. Seega tuleb ka valijameeste kogu tagasi. Detailset vastust ma härra Niitsoole anda ei saa, sest kui me selle variandi valime, avaneb võimaluste maa. Aga praegu on selline variant siiski ka kirja pandud, see on Adamsi tekstis variant 2: "Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valijameeste kogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja esimese astme

kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmetest. Valijameeste kogu täpsema moodustamise määrab seadus.

Juhataja: Suur tänu! Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh! Ma arvan, et meie sõnavõtt ja arutelu ning mõttekäik oleksid palju selgemad, kui me otsustaksime koos, kas me pöördume käidud teed mööda tagasi ja katsume seda teisel korral paremini läbida. Enne kui me hääletame, juhin teie tähelepanu sellele, et arvatavasti tuleks ka sellist teguviisi pretsedendina käsitleda. Nii et otsus pöörduda tagasi oleks tõenäoliselt piisavalt autoriteetne ka teistele tematoimkondadele vajaduse korral käituda samamoodi. Palun, härra Hallaste!

I. Hallaste: Aitäh, juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma toetan täielikult neljanda toimkonna pakutud lahendust, et me läheksime sammu võrra tagasi. Praegu on tõepoolest tekkinud olukord, kus kompromissid on välja kukkunud, ja väga raske on hääletada, näiteks riigipea valimise puhul, kas Riigikogu või rahvas. Mulle ei meeldi praegu kumbki lahendus. Kui me alustasime tööd, olin selle poolt, et presidendi valiks rahvas. Kuid arvestades seda tööd, mis on tehtud, olen ma hakanud oma arvamust muutma ja olen püüdnud analüüsida võimalikke tagajärgi, mis tekiks siis, kui valijaks oleks rahvas või kui valijaks oleks Riigikogu ja valijameeste kogu. Kui valijaks on rahvas ja meil on riigipea suhteliselt väikeste volitustega, siis me programmeerime meie ühiskonda võimaliku konflikti. On selge, et rahva valituna saab riigipea suure legitimsuse. Härra Kask selgitas seda. Tal tekib kiusatus seda kasutama hakata. Kuigi põhiseadus talle selleks võimalusi ei anna, haarab ta ikkagi endale võimu ja ütleb, et tal on poolte valijate usaldus, tema poolt on hääletatud, ta on valmis võtma kätte ja relvadega vastu minema. Mis näiteks toimub Gruusias? Riigipea on rahva poolt valitud. See on konflikti sisseprogrammeerimine. Ei saa lähtuda sellest, keda me näeme järgmise riigipeana, et tegemist on väga rahumeelse ja tasakaaluka inimesega, kes ei lähe konflikti ei parlamendi ega valitsusega. Me teeme ju põhiseadust aastateks, kümneteks aastateks ja me ei tea, kes võib saada järgmiseks või ülejäämiseks presidendiks või presidendiks kümne aasta pärast. Hääletades selle poolt, et riigipea valib rahvas, me teeksime valesti. Kui riigipea valib Riigikogu, võiks tekkida tõsine probleem sellest, et riigipeal on raske olla vahekohtuniku rollis parlamendi ja valitsuse vahepeal. Parlamendi valituna ta saab seda olla, kuid siin võib tekkida tõsisemid probleeme. Selle tõttu ma kutsun üles hääletama just teise variandi poolt, valijameeste kogu poolt. Kõigepealt sellepärast, et see võimalus, hääletada valijameeste kogu poolt, üldse siia saali tagasi tuleks. See tulemus selgus, vesteldes nende ekspertidega, kellega me kohtusime ja kes käisid siin nädala alguses. Igal juhul peaks tulema tagasi võimalus hääletada valijameeste kogu poolt ning hoolimata sellest, et juhatuse laua tagant võidakse mulle kihutuskõne eest väike märkus teha, ma ikkagi katsun kihutada teid üles selle poolt hääletama. Teine probleem, teine hääletus on seotud presidendi vetoõigusega. Praegu tuleb meil tagasi hääletamisele ka selle sama otsuse alusel kahe kolmandiku häälteenamusega vetoõiguse kasutamine. Siin ma kutsun jälle üles seda tagasitulevat varianti mitte toetama. Sellepärast, et kui meie sellise töö tulemusena on nüüd selgunud, et meie nägemust mööda on riigipea rohkem nagu poksiringi kohtunik, kes ei tõmba kindaid kätte ja ei kuku ise poksima, nagu Peet Kask ühes näites väga ilusti ütles, siis andes talle niisuguse suure vetoõiguse, mis on kummutatav kahe kolmandikuga, me sisuliselt anname talle kiusatuse kohtuniku rollist välja tulla, tõmmata kindad kätte ja parlamendile virutada. Juba mitte sel põhjusel, et asi on näiteks vastuolus põhiseadusega või tekitab mingi pinge ühiskonnas, vaid lähtudes oma poliitilistest kaalutlustest, sest kahekolmandikuline vetoõigus on väga raskesti kummutatav. Ma toetan seda, et vetoõiguse

puhul hääletatakse absoluutse häälteenamuse poolt. Sealjuures toetab ka kolmas toimkond, et presidendi või riigivanema veto on kummutatav natuke rohkem kui lihthäälteenamusega, kuid koosseisu enamusega peaks see olema kummutatav. See hoiab riigivanemat tagasi panemast mõtlematult vetot seaduseelnõudele. Kui ta seda teeb, siis sellisel juhul peab olema tõsine põhjus. See tõstaks ka meie riigivanema kui vahekohtuniku autoriteeti, just siis, kui ta valitakse valijameeste poolt, sõltumata parlamendist ja kui tema veto ei ole kaks kolmandikku. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud härra Seppa! Lugupeetud härra Raig! Kas me võime enne selle ära klaarida, kas me läheme ühe voozu võrra hääletamisega tagasi, või te soovite enne sõna võtta? Härra Seppa!

Ü. Seppa: Ma sooviksin enne sõna. Tähendab, ma tahan toetada härra Hallastet selles suhtes, et kui me siin juba kihutuskõnesid peame, siis ka mina tahan vaielda presidendi rahva poolt valimise vastu. Kui me arvestame seda, et meil toimuvad valimised ... aastatel, siis Eestimaa kohta lähivad valimised väga koormavaks, kui rahvas peab neid läbi viima. Riigikogu valimised toimuvad, nagu me siin juba hääletasime, nelja aasta tagant, viie aasta tagant on presidendivalimised, kahe aasta tagant on kohalikud valimised ja need on väga kulukad valimised. Teisest küljest viib see tegevus poliitilise võitluse väga suurele lavale, kogu rahva ette. Igal aastal toimuvad suured poliitilised võitlused kohtade ja valimiste pärast. Nii et ma toetan väga härra Hallastet, et presidendivalimisi mitte rahvale jätta. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Raig!

I. Raig: Austatud kolleegid! Ma teen ettepaneku viia läbi hääletamine, kas minna tagasi nende ettepanekute juurde, millest rääkisid härra Kask ja Hallaste, ja kui see hääletus on tehtud, ma sooviksin sõna. Tänan!

Juhataja: Kas härrad Arjukese ja Saatpalu soostuvad sellega, et me enne hääletame, ja kas me läheme ühe hääletamisvoozu võrra tagasi ja siis peame sõnavõttusid? Härra Arjukese on nõus. Me oleme ära kuulnud motiivid, miks peaks kolmes küsimuses, s. o. 9., 14. ja 24. küsimuses minema ühe hääletamisvoozu võrra tagasi. Sellist vajadust põhjendati sellega, et oleme vahepeal targemaks saanud. Ei saa välistada "õnnetust", et targemaks saamist juhtub assambleega veel edaspidigi, sellepärast ma omalt poolt lisan veel ühe põhjuse. Nimelt tuletan veel kord meelde eelmise voozu hääletamise tulemused, vabandust, nädal aega tagasi toimunud hääletamise tulemused. Riigipea valimise osas jagunesid hääled kolme variandi vahel järgmiselt: 18, 15 ja 16. Tõenäoliselt näitab häälte selline jagunemine üsna ebapüsivat tasakaalu nimetatud kolme variandi vahel. Teiseks. Me püüdsime määrata riigipea vanusetsensuse alampiiri: 35 aastat, 40 aastat ja 45 aastat said esimeses voozus 14, 14 ja 17 häält, teises voozus 15, 11 ja 16. Kolmas, 24. küsimus, presidendi vetoõigus: variandid 2, 3 ja 4 said esimeses voozus 14, 12 ja 9 häält, järgmises voozus 14, 12 ja 8 häält. Nii et rebimine variantide vahel on olnud üsna tihe. Hääletamisele läheb järgmine küsimus: kes on selle poolt, et pöörduda seoses riigipea valimisega, riigipea vanusetsensuse alampiiri ja presidendi vetoõigusega ühe hääletamisvoozu võrra tagasi, võrreldes möödunud nädalal toimunuga? Kes on selle poolt, et kolmes küsimuses – riigipea valimine, riigipea vanusetsensuse alampiir ja presidendi vetoõigus – pöörduksime ühe hääletamisvoozu võrra tagasi, võrreldes nädal aega tagasi toimunuga? Hääletame. 29 poolthäält, 6 vastuhäält. Assamblee on otsustanud pöörduda ühe voozu võrra

tagasi kolmes küsimuses, mille puhul me hääletamisi läbi viisime: riigipea valimine, riigipea vanusetsensuse alampiir ja presidendi vetoõigus. Esimene probleem, mida me hakkame käsitlema ja mille kohta ma palun sõna võtta, on riigipea valimine. Härra Arjukese, palun!

I. Raig: Tänan! Ekspertidega kohtumisel ma sain kinnitust oma varasemale seisukohale, et valijameeste kogu peaks valima riigipea. Seda seisukohta toetas minu mälu järgi ka doktor Herzog ja koos sellise põhiseadusega, kuna siis on just nimelt teistel valitud isikutel valdades või teistel omavalitsuse tasanditel võimalus siiski osaleda riigipea valimistel, sest kõigil valitud inimestel on vaja üheskoos seda rasket riigivankrit vedada. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Reinson!

J. Reinson: Lugupeetud kolleegid! Ma tahan küll väljendada vastupidist seisukohta. Siin maalitakse presidendist kui tulevases diktaatorist õudseid kujutlusi. Mina võin niisama hästi võtta kätte ja maalida meile kuju Riigikogust kui kekslevast kassikarjast, kellele Eesti riik ja rahvas ei lähe absoluutselt korda. Viidatakse sellele, et on väga kulukas valida mitu korda Riigikogu ja presidenti, aga me ei ole veel selles põhiseaduses üldse sätestanud, et need valimised ei või kokku langeda. Kui veel toetuda täna palju tsiteeritud professor Shugartile, siis ma julgen öelda, et mul on põhjalik stenogramm nende ekspertide esinemisest. Seesama härra Shugart väitis ka seda, et paljude parteide puhul tuleb just nimelt otse rahva poolt valitud president kõne alla parlamendi ja valitsuse tasakaalustajana. Kui rääkida parlamendi poolt valitud presidendist, siis seda ma küll ette ei kujuta, kuidas tema saab tasakaalustada valitsust ja Riigikogu.

Juhataja: Suur tänu! Enne kui saab sõna härra Velliste, on mul üks palve. Me lõpetame istungi kell kuus. Me oleme kõiki neid küsimusi, mida me nüüd uuesti hääletame, kord juba arutanud. Kui kolleegid peavad seda võimalikuks, palun olla sõnadega väga kokkuhoidlik, siis me jõuame vajalikud hääletamised täna läbi viia. Tänan! Härra Velliste!

T. Velliste: Tänan, härra juhataja! Ka mina pooldan põhimõtet, et riigipea tuleks valida valijameeste kogu poolt. Me võiksime sätestada, et poole valijameeste kogust moodustab Riigikogu, ülejäänud poole valik määratakse seadusega, kusjuures me võiksime selle teise poole jätta täiesti lahtiseks. Ei ole isegi oluline, kas valitakse esimese astme omavalitsuskogude poolt või veel mingil muul viisil rahva poolt. See ei ole üldse oluline. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Erm! Tänan! Härra Kaalep!

A. Kaalep: Ma ei tahaks korrata seda, mis ma eelmine kord samal teemal rääkisin. Ütlen ainult mõned lisaargumendid selle kasuks, et presidendi, riigivanema peaks valima terve rahvas. Mulle tundub nimelt, et eksperdid on mõne mehe ümber häälestanud, muidugi oma hariduse ja oma väljapaistva positsiooni tõttu. Aga ärgem unustagem seda, et tegemist on suurte rahvaste esindajatega ja nende olukord on mitmes mõttes teistsugune kui meil. Meie kui väikese rahva puhul oleksid igasugused vahepealsed instantsid võrdlemisi koomilised. Milleks veel rahva ja kogu rahva esindajaks mõeldud riigipea vahele asetada teisi astmeid? Miks peaks kas või ajalooline pretsedent kõnelema midagi meie rahva traditsioonidest ja traditsiooniliselt kujunenud iseloomust? Konstantin Pätsil olid erakordselt suured volitused, kogu võim oli tema

käes, aga hirmus raske oleks teda nimetada diktaatoriks. Ta oleks võinud seda olla, tema kolleeg Ulmanis Lätis oli diktaator, aga Pätsi kohta oleks seda igatahes raske öelda. Niisiis, diktatuurihirmu ma küll ei näeks ja jääksin selle seisukoha toetajaks, et riigipea valiks ikkagi terve meie rahvas, keda me ometi kartma ei peaks.

Juhataja: Suur tänu! Juhatusel õnnestus väga osavalt kõrvaldada arvuti mälust härra Laar. Härra Laarile mikrofon, palun!

M. Laar: Tänan, härra juhataja! Ka mina tahtsin öelda oma sõna just valijameeste poolt. Ma arvan, et kõik need üksikasjad on võimalik seadusega kindlaks määrata, meil ei ole vaja siin hakata neid üksikasju arutama. Küsimus on lihtsalt selles, et praegu (kuulates kõiki neid ekspertide arvamusi) on just see lahendus see, mis vastab kõige rohkem meie põhiseaduse süsteemsusele, aitab sellele kaasa, hoiab meie põhiseadust tasakaalus. Seetõttu on just see variant hetkel siiski kõige asjalikum. Ei ole see Eesti rahvas nii väga väike midagi, rahvad meie naabruses on ka üsna väikesed ja kasutavad ka õige erilisi süsteeme. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Härra Sulev Vahtre, palun!

S. Vahtre: Austatud kolleegid! Siin on rõhutatud, ja kindlasti väga õigesti, et rahva poolt valitud riigipea valimine annab riigipeale suurema legitiimsuse. Kuid kas ei ole üks moment ka see, et selline valimine tekitab suurema vastutustunde rahva ees? Me võiksime siiski vahest oletada, et see riigipeakandidaat ei tarvitse olla tingimata või lausa lootusetu sulgi või siis väga kahtlane isik, vaid on inimesi, kes on tõepoolest ustavad riigile ja ka niisugused võivad riigipeakandidaadina esineda. Mina igatahes jään põikpäiselt oma kauaaegse arvamuse juurde, et riigipea valiks rahvas. Kõik. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma tahtsin teile meelde tuletada minu tänahommikust avasõnavõttu, kus ma rääkisin väljastpoolt assambleed tulevatest ettepanekutest. Läbi vaadanud nii inimestelt kui ka kohalikelt omavalitsustelt laekunud ettepanekud, võin teile öelda, et need 99%-liselt toetavad presidendi valimist rahva poolt. Palun seda arvestada! Me ei ole üksi.

Juhataja: Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu: Mina palun jälle arvestada seda, et see rahvas ei ole mitte midagi kuulnud sellest, mida me siin oleme kõnelnud nende meetodite ühe või teise või kolmanda eelise või puuduse üle. Aitäh!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Käiku on läinud kõikvõimalikud vahendid protsentidest kuni ma ei tea milliste argumentideni välja. Kas on võimalik, et me asume üheksandas küsimuses – riigipea valimine – hääletama? Härra Niitsool on käsi püsti. Palun!

V. Niitsoo: Härra juhataja! Kas te saate anda mulle kindluse, et see hääletustulemus nüüd on lõplik ja ei kuulu muutmisele, juhul kui mõnel toimkonna esimehel (nt. kui hääletustulemus teda ei rahulda) tekib mõte see asi uuesti vaidlustada? Aitäh!

Juhataja: Kui ühel või teisel teematoimkonnal tekib vajadus uuesti pöörduda tagasi selle küsimuse juurde, siis selline pöördumine otsustatakse assamblee poolt samal kombel, nagu seda tehti täna. Tuletan meelde, et juhatus pani hääletamisele küsimuse, kas pöörduda ühe vooru võrra tagasi või mitte. Assamblee otsus oli tagasi pöörduda ja see otsus oli ülekaalus. Palun, kas ma saan panna hääletamisele need küsimused, mida me arutasime? Palun tähelepanu! Kõigepealt kohaloleku kontroll ja siis hääletame. (Kohaloleku kontroll.) Kohal on 38 assamblee liiget. Härra Järlik!

R. Järlik: Austatud juhataja! Meil on tegemist juhtumiga, kus on jällegi konkurss. Meil on konkurss hääletustel olnud niimoodi, et iga konkureeriva variandi poolt võib anda ühe hääle. Kas see on ka täna niimoodi?

Juhataja: Ka täna on tõepoolest niimoodi, et palun kõigil kolleegidel ühegi variandi poolt mitut häält mitte anda. Mis tähendab seda, et ma loodan, et kohaloleku kontroll oli tõepoolest õige, keegi ei vajutanud ennast kohalolijaks koos oma kolleegiga ega püüa hääletada mitme eest. Konkureeriv hääletamine tähendab tõepoolest seda, et võite olla kõigi variantide poolt, võite olla mitme variandi poolt, ühe variandi poolt või kõigil juhtudel klahvile "poolt" mitte vajutada. Vastuhääletamine ja erapooletuks jäämine konkureeriva hääletuse puhul mingit tähtsust ei oma. Tegemist on ainult poolt antud häälte konkurentsiga. Võin ma alustada? Esimene voor, riigipea valimise küsimuse. Kes on selle poolt, et riigipea valib Riigikogu? Hääletame. See variant sai 16 häält. Teine küsimus. Kes on selle poolt, et riigipea valib valijameeste kogu? Hääletame. See variant kogus 21 häält. Kolmas ja viimane konkureeriv variant. Kes on selle poolt, et riigipea valib rahvas? Hääletame. Variant sai 14 häält. Esimese vooru tulemuste alusel langeb välja vähim hääli saanud variant, s. o. see, et riigipea valib rahvas. Teises voorus panen esimesena hääletamisele variandi, mis kogus kõige rohkem hääli. Küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et riigipea valib valijameeste kogu? Hääletame. See variant kogus 28 häält. Teisena panen hääletusele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et riigipea valib Riigikogu? Hääletame. See variant sai 7 häält. Seega on konkursi võitnud variant 2. Assamblee on otsustanud, et riigipea valib valijameeste kogu. Lugupeetud kolleegid! Järgmine küsimus, mille kohta toimikond ootab meie otsust, puudutab riigipea vanusetsensuse alampiiri. Selles küsimuses ei ole eraldi sõnavõtte toimunud. Kas meil on vajalik asuda läbi rääkima variante 35, 40 või 45 aastat? Sõnavõtusoove ei ole. Me alustame hääletamist. Palun tähelepanu! Kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 45 aastat? Hääletame. See variant kogus 19 häält. Konkureerivalt teine küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 35 aastat? Hääletame. Variant sai 15 häält. Viimane, kolmas variant. Kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat? Hääletame. Variant kogus 23 häält. Esimese vooru tulemusena langeb välja vähim hääli saanud variant, s. o. variant 2 ehk 35 aastat. Teises voorus toimub hääletamine järgmiste küsimuste alusel. Esiteks, kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat? Hääletame. 23 häält. Teise vooru teine ja viimane küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 45 aastat? Hääletame. Variant kogus 15 häält. Konkursi on võitnud teises voorus variant 3 järgmise sisuga: riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat. Kõige raskem töö on tehtud. Nüüd jääb üle ainult riigipea

leida. Kell on samas jõudnud kuue peale. Palun, kas meil on võimalik võtta otsus vastu ka 24. küsimuses, mis puudutab presidendi vetoõigust, või vajab selle küsimuse lahendamise läbirääkimisi? Siis me peaksime oma ajalimiiti liialt ületama. Härra Kask, palun!

P. Kask: Minu arvates ei maksaks nii tähtsas küsimuses küll kiirustada. On ettepanek juhatajale katkestada ja tulla homme hommikul selle juurde tagasi.

Juhataja: Tänan! Härra Hallaste! Vabandust, härra Raig!

I. Raig: Ma arvan, et me võiksime täna 15–20 minutit tööpäeva pikendada, siis oleks see küsimus lahendatud. Me oleme juba selle küsimustepaketiga tegelemas. Tänan!

Juhataja: Juhatus võttis vastu otsuse, et me lõpetame töö nendel kellaegadel, nagu meil on kokku lepitud, siis me saame kõik elada selles ajarütmis, nagu on meievaheline kokkulepe. Kell on 18.01. Assamblee tänane istung on lõppenud. Homme jätkub assamblee istung algusega kell 11. Me jätkame küsimusest, mis jäi pooleli. Suur tänu teile! Head õhtut!

PA 1.11.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Me lubasime eile jätkata sealt, kus jäi pooleli, aga pooleli jäi neljandas päevakorrapunktis neljanda toimkonna põhiprobleemide hääletamine. Neljas toimkond palus läbi viia hääletamise kolmes põhiprobleemis. Nendest kaks said hääletatud, kolmas, viimane, mis puudutas presidendi vetoõigust, jäi aga käsitlemata. Sellest alustamegi. Me teeme seda nii, nagu me oleme kokku leppinud: kõigepealt saab sellest probleemist kõnelemiseks sõna toimkonna juht härra Peet Kask, seejärel on võimalik talle esitada küsimusi, võtta sõna ja siis järgneb hääletamine. Härra Kask, palun! Teil on sõna.

P. Kask: Lugupeetud härra juhataja! Kallid kolleegid! Ma värskendan mälu selles küsimuses, kuidas ta tekkis ja kuidas probleemi käsitlemine on seni käinud. Mäletatavasti oli härra Adamsi eelnõus presidendi vetoõigus seotud tingimusega, et ta saab seda kasutada, tähendab, ta saab keelduda allkirja andmisest Riigikogu aktidele vaid juhul, kui need on vastuolus põhiseaduse või seadustega. Eriti see teine tingimus, vastuolus seadustega, ei kannatanud kriitikat ja vastuolu puhul põhiseadusega arvati, et see ei peaks olema presidendi otsustada, vaid selleks peaks olema põhiseaduslik kohus, keegi peaks neid funktsioone kandma. Arvatavasti ülemkohus, nagu ma praegu aru saan, aga presidendi vetoõigus oli arutluse objektiks toodud ning komisjon otsustas selle tuua üldkogus arutelule ja hääletamisele. Komisjon otsustas seda küsimust eelnevalt arutada ka kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungil, kus käis diskussioon, poolt-vastu argumentid. Nendest ülevaadet anda on mul praegu natuke raske, sest vahepeal on tekkinud hulk uusi argumente ja ma räägin neist hiljem, siis, kui ma ise sõna võtan. Praegu ma räägin toimkonna esimehena. Toimkonnas arutatud argument oli, et Riigikogu hakkab esimestel aastatel kindlasti tööle väga tugeva ajapressingu tingimustes. Lühikese aja jooksul on vaja vastu võtta väga palju dokumente ja selle tõttu võib tõenäoliselt kannatada ka nende dokumentide kvaliteet ja presidendi vetoõigust vaadatakse kui järelkontrolli, mis siis peaks need kõige jämedamad vead nagu üles leidma ja parlamendile tagasi saatma. Teisi

argumente selle vetoõiguse poolt ma ei mäleta, aga loomulikult me avame diskussiooni. Need, kellel neid argumente on, saavad nende väljaütlemise võimaluse. Vetoõiguse vastu oli ka argumente ja ma kavatsen nad esitada siis, kui ma ise sõna võtan. Ma teen seda täielikumalt, kui ma jõudsin teha toimkonnas. Vahepeal oli võimalus veel ekspertidega nendes küsimustes vestelda. Üldprobleem on, et kui me anname vetoõiguse, siis on vetoõiguse tugevus määratud sellega, kui kergesti on see kummutatav. Vetoõigus on praktiliselt null juhul, kui ta on kummutatav nendesamade häältega, millega esimene akt vastu võeti. Sel juhul on tal ainult edasilükkav õigus. Kvaliteedi kontrollimiseks on sellest nähtavasti küllalt. Järgmistest astmetest. Kõige tugevam veto – seda ei ole välja pakutud – on selline, mida üldse kummutada ei saa. Tugevuse astmelisus on määratud sellega, kui tugevat kvalifitseeritud häälteenamust nõutakse. Meie variantides on sees siis kaks: üks on absoluutne häälteenamus ja teine on kahekolmandikuline häälteenamus kohalolijatest. Need on kaks vetot, mida on meie tingimustes väga raske võrrelda. Sellele ma juhtisin ka varem tähelepanu ja ma räägin pärast sellest lähemalt. Kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungil seda küsimust arutades ja hääletades said need neli esialgset varianti häält järgmiselt. See on tabelis kirjas, aga ma loen nad ette. Vetoõiguse puudumine sai ainult 1 häält. Vetoõiguse lihthäälteenamusega kummutamine sai 3 häält, absoluutse häälteenamusega kummutamine 6 häält ja kahe kolmandiku enamusega kummutamine 1 hääl. Samuti tuletan ma meelde, et nädal tagasi seda küsimust hääletades jõudsim viimases voorus, mida me täna kordame, tulemuseni, et lihthäälteenamusega kummutamine sai 14 häält, absoluutse enamusega kummutamine 12 häält ja kahe kolmandiku enamusega kummutamine 8 häält. Me nagu otsustasime sammu tagasi võtta. Ma isiklikult ei teinud seda ettepanekut selleks, et seda väljakukkunud varianti tagasi saada. Teistest argumentidest, mis juurde on tekkinud ja mida ei ole arutatud komisjonis, ma räägin siis, kui ma ise sõna võtan. Täna!

Juhataja: Suur tänu! Nüüd on küsimuste esitamise aeg. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Leisson. Palun!

E. Leisson: Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleeg Peet Kask! Ekspertid, vähemalt selles toimkonnas, kus mina olen, avaldasid ka niisugust arvamust, et seda kemplemist Riigikogu ja riigivanema vahel ei peaks olema, et see peaks olema Riigikohtu põhiseadusliku kolleegiumi kompetents. Ja nüüd ma viitan teie eilsetele sõnadele, mis te meile kõnelesite. Presidendil ei peaks olema muud aparati kui tehniline. Kes sel juhul kontrollib Riigikogu otsuste õiguslikku vastavust?

P. Kask: Aitäh selle küsimuse eest! Õieti peaksin ma sellele küsimusele siis vastama, kui ma olen välja öelnud oma isikliku arvamuse ja ka need juhtnöörid, mida ma täna lennujaamas professor Shugartilt sain, teda saatmas käies. Aga ma räägin sellest siis, kui ma ise sõna võtan. Jah, tegelikult on normaalsetes parlamentaarriikides mõeldud ka aktide järelkontrollile ja selleks ülemkoda disainitud ongi, et tõsta aktide kvaliteeti. Ometi ei ole minu teada keegi ekspertidest soovitanud algajatel, äsja tekkinud demokraatidel kasutada kahekojalist parlamenti. Ja see küsimus on meil ka siin läbi arutatud ja otsustatud. See ei tähenda, et kvaliteedi kontroll puudub, seesama koda saab ju vastuvõetud otsuseid uuesti ümber vaadata, kui ta pärast leiab, et midagi läks nässu. Selleks ei ole vaja, et keegi vetot paneks, veel vähem, et see veto oleks mingisuguse kvalifitseeritud häälteenamusega kummutatav. Presidendi vetoõigus on disainitud tegelikult hoopis teiste süsteemide jaoks kui see, mida meie silmas

peame. Presidendi vetoõigus on disainitud presidentaalsüsteemides seal, kus president moodustab administratsiooni ning kus täidesaatev ja seadusandlik võim on lahutatud niivõrd, et nad ei saa kumbki teist laiali saata ja kabinetil ei pea olema assamblee usaldust. Parlament on defineeritud teisiti. Parlament viitab just sellisele assambleele, kelle kontrolli all on ka kabinet ja kus see täidesaatev osa ei saa assambleed laiali saata. Ja sel juhul on vaja leida selliseid vahendeid, mis tagaksid, et täidesaatev võim suudaks siiski oma programmi ellu viia ja et ei tekiks tõrkeid kõige olulisemates küsimustes. Selleks on niisugustes süsteemides presidendile antud mitmesuguseid seadusandliku võimu elemente, kaasa arvatud vetoõigus. Seda vetoõigust ei kasutata praktiliselt mitte kuskil parlamentaarsüsteemides ega ka peaminister-presidentlikes süsteemides. Härra Shugart on uurinud neid viit süsteemi ja ei Prantsusmaal, ei Soomes, ei Austrias, ei Islandil ega Portugalis, kus seda kasutatakse, ei ole presidendil vetoõigust. See on võõras element, rääkimata puhastest parlamentaarsüsteemidest, kus presidendil ei ole poliitilist võimu. Härra Shugart nimetas ainult Türgi parlamentaarsüsteemi, kus presidendil on vetoõigus ja lisas, et see on nüüd küll süsteem, millest teil ei maksaks eeskju võtta.

Juhataja: Suur tänu, härra Kask! Küsimusi rohkem ei ole. Avan sõnavõttud. Esimesena soovib sõna härra Tarand. Palun!

A. Tarand: Lugupeetud juhataja ja lugupeetud assamblee! Ma ei ole täna hommikul lennujaamas käinud ja sellepärast ajan võib-olla niisugust jalgratta leiutamise juttu, aga siiski ma sooviks ühe küsimuse siin üles tõsta. Nimelt, see presidendi veto on meie projekti järgi seotud üsna tugevalt ka õiguskantsleri tööga. Kui on küsimus parlamendis vastuvõetud seadustes (kõik muud juhtumid jätame praegu kõrvale), siis loodetavasti nüüd, kui asi läheb ülemkohtusse või Riigikohtusse, mis on ka konstitutsiooniline kohus, võivad parlamendi poolt vastu võetud seaduse edasi kaevata mõlemad – nii õiguskantsler kui ka president. Me komisjonis ka arutasime pisut seda asja, aga mingit niisugust kooskõla ega ühtset seisukohta ei leidnud. See on niimoodi, et kui nad mõlemad, kantsler ja president, on ühel nõul, siis pole nagu midagi, las läheb kahest kanalist ülemkohtusse. Nüüd võib aga tekkida niisugune olukord, et üks ütleb, et seadus on põhiseadusevastane ja teine ütleb, et see ei ole seda mitte. Ühesõnaga läheb autoriteedi küsimuseks, kumb on nüüd kõvem. Loomulikult on praeguse põhiseaduse järgi kõvem president, kellel on teatud osa õiguskantsleri nimetamisel. Kui nad mõlemad ajavad neid asju täiesti iseseisvalt, siis on nad minu meelest poliitiliste mängude eriti oluline reserv, mida ilmselt hakatakse ka kasutama. Teine häda, mis on n.-õ. puhtrahvamajanduslik, on see, et on vaja juristide gruppi, nn. aparati, kes istub tegelikult selle töö taga ja varustab sellega oma pealikut, kas presidenti või õiguskantslerit. Mõlemal on rahva rahade peal siis küllalt suur arv töötajaid. Ja nende vahel tekib kahtlemata tükati ka selline ebaterve konkurents, ma arvan. Mismoodi selliseid ohtusid vältida? Kas ei peaks lisama põhiseadusesse umbes midagi sellist, et õiguskantsler võib presidendilt paluda peatamist, nn. vetot, kui on asi niimoodi, et parlament lihtsalt perutab ja annab välja n.-õ. seadusi, mis ei vasta põhiseadusele, sest seda ei õnnestu nii kiiresti kohtus tõestada? Nüüd on siis see presidendi veto selles mõttes vajalik, et anda aega kirgedel maha rahuneda ja asi tõesti läbi uurida. Aga kui õiguskantsler ja president peavad seda tegema kahest kanalist, siis see aparadi küsimus, see möll läheb raskemaks ja aeg, mis on määratud asja arutamiseks, jääb võib-olla ikkagi lühikeseks. Tähendab, tuleks seada niimoodi, et õiguskantsler võib teha presidendile ettepaneku kasutada vetot, mida tal, õiguskantsleril, endal ei ole. Sellisel juhul me saaksime hakkama ka ühe aparadiga: kõik oleks õiguskantsleri

juures, kelle aparaat asju analüüsiks. President tõmmatakse mängu ainult sel juhul, kui parlamendist on näha, et asja ei saa. Selle üle peaks nüüd natuke mõtlema. Võib-olla see ei ole nii ohtlik? Näiteks meie komisjoni esimees, härra Rätsep, ei näe selles ohtu ja tema on ilmselt kompetentsem kui mina. Siiski ma usun, et võib-olla leitakse siin mingisugune vastuvõetav lahendus, kui sellega tegeleb hulk päid.

P. Kask: Ma hakatuseks täpsustan, mis vetoõigusest jutt on. Jutt ei ole mitte sellisest vetoõigusest, mida kasutatakse siis, kui akt on vastuolus põhiseadusega. Loomulikult, sellisel juhul peaks otsuse tegema põhiseaduslik kohus, loomulikult on see kohtunik, mitte president. See peaks olema kas ülemkohus või me peaksime disainima eraldi põhiseadusliku kohtu. Kes ja kuidas kaebab seadusi põhiseaduslikku kohtusse, on täiesti eraldi küsimus ja mina teeksin ettepaneku seda siin mitte arutada. Mul ei oleks midagi selle vastu, kui presidendil oleks see õigus. Ma tõrguksin, kui antakse see õigus ainult ühele isikule. Minu arvates võiks igal saadikul see õigus olla või vähemalt päris erinevatel poliitilistel jõududel. Aga muidugi, igal kodanikul on õigus kaevata igasse kohtusse. Ei ole aga normaalne, kui iga piirkonnakohtunik võib üksinda teha otsuse, kui parlamendi mingisugune otsus on põhiseadusega vastuolus ja tühistada see otsus. Ka see on absurdne. Aga me räägime täna hoopis teisest asjast. See on vetoõigus, see on relv presidendi käes, mis on disainitud hoopis teiste ühiskondade jaoks kui see, mida meie siin praegu disainime. See on puhtpresidentlikele süsteemidele disainitud, kus täidesaatev ja seadusandlik võim on täielikult lahutatud, kus üks ei saa teist laiali saata ja kus selleks, et nad siiski kuidagi käsikäes töötaksid, et kuidagi jätta valitsusele võimalus võimu teostada, antakse selle valitsuse tegelikule juhile vetoõigus või muud atribuudid seadusandluse mõjutamiseks. Parlamentaarsüsteemis on olukord hoopis teisiti. Siin on need kaks haru niikuinii seotud, üks sõltub teisest ja teine tavaliselt ka esimesest ja nad töötavad niikuinii käsikäes. Ja nagu ma juba ütlesin, praktiliselt ei ole selliseid pretsedente maailma arenenud riikide seas, ei parlamentaarsüsteemis ega peaminister-presidentlikus süsteemis, kus valitsuselt nõutakse parlamendi usaldust, et presidendil oleks vetoõigus. See on võõras element. See, kui presidendil on viivitav vetoõigus, mis on kummutatav kõige lihtsamal moel, on minimaalne, mida me võiksime aktsepteerida minu arvates. Miks ma praegu siia pulti tulin? Mitte selleks, et veel kord korrata, mida ma põhimõtteliselt olen juba öelnud, vaid et hoiatada selle eest, et see absoluutse enamusega kummutamine oleks kompromiss. Eesti tingimustes ei ole see vähemalt järgmise viie aasta jooksul mingi kompromiss, vaid absoluutne enamus on veel raskemini täidetav tingimus kui kahekolmandikuline enamus kohalolijatest. Kui ma eile õhtul rääkisin härra Shugartile, mis meil eile pärastlõunal siin juhtus, millise kvoorumiga me võtsime vastu selle otsuse, kes valib presidendi, siis ta vangutas pead. Mõtlemele järele, meid oli siin 36 inimest ja see ei ole üldse ebatavaline kvoorum – 60%. Ka ülemnõukogus on see kõige tavalisem kohalolijate hulk. Ja kui ülemnõukogus võib seda veel seletada, sest ülemnõukogus arutatakse vähem tähtsaid küsimusi, siis siin, assamblees, ei ole vähem tähtsaid küsimusi. See on parteidistsipliini nõrkus ja see jätkub ning me ei ületa seda ühtede valimiste ega mõne kuuga. See jätkub just sel perioodil, kui demokraatia püsimine on kõige tähtsam ülesanne üleüldse. Ja anda sel perioodil üksikisikule kätte nii tugev ja ebaadekvaatne relv selle poliitilise süsteemi suhtes, on minu arvates väga järelemõtlematu tegu. Mida see tähendaks näiteks meie eestseisuse suhtes, kui meil kehtiks selline reegel ja president paneks veto meie eilsele otsusele? Siis peaksime saama 31 poolthäält, et seda kummutada tingimustes, kus meil tavaliselt on kohal 36 inimest ja vahetevahel ainult 21 inimest. Kust me saame need hääled? Tulevastes Riigikogudes on alati mingisugune protsent inimesi, kes on lõpuni ustavad

presidendile ja on mingisugune protsent inimesi, kes on vastu kõigele, peaasi, et saaks kuidagi selle süsteemi ummikusse ajada. Mõelgem järele! Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Tänan, härra Kask! Algavad sõnavõttud kohalt. Härra Raig!

I. Raig: Austatud kolleegid! Kõigepealt ma tahaksin lühidalt kommenteerida härra Tarandi sõnavõttu. Ma ei pea vajalikuks seostada praegu riigivanema vetoõigust õiguskantsleri tööfunktsioonidega. Ma arvan, et tema tööfunktsioonid pannakse kirja selle ametikoha põhimääruses ja et õiguskantsleri töö peaks olema eelkõige preventiivne, s. t. ta sekkub juba seadusloomesse ja püüab töö käigus vältida, et ei tekiks vastuolu põhiseadusega ja presidendi vetoõigus oleks teostatav juba siis, kui seadus on vastu võetud. Ma arvan, et nii võiks piiritleda neid kahte asja. Aga ma ütlen veel kord, et see ei ole tänase päeva arutluse objekt. Mis puutub nüüd vetoõigusse, siis ma toetan sellist vetot, mis on kummutatav lihthäälteenamusega ja ei põhjenda seda mitte ainult sellega, nagu seda tegi eile härra Hallaste, et presidendil või riigivanemal võib tekkida kiusatus oma volituste tõttu. Küsimus on ikkagi selles, et valitsuse moodustab Riigikogu, kellel on teatud vastutus valitsuse tegevuse eest, mida aga ei ole riigivanemal. Kui riigivanem nüüd võtab enda peale kummutada Riigikogu otsused, seadused, mille on ette valmistanud valitsus, siis tekib selline ebamäärane olukord, kus see inimene, kes otseselt ei vastuta nagu valitsuse eest, omab valitsuse poolt ettevalmistatud seaduseelnõude suhtes vetoõigust. Ma arvan, et siin peaks riigivanema volitused olema sama suured kui riigi valitsuse moodustamisel. See ongi just selline, et veto on kummutatav lihthäälteenamusega, et ta saab lihtsalt saata seaduseelnõu parlamenti tagasi, kes vaatab ta uuesti üle ja sellest märguandest, tagasisaatmisest peaks tõesti piisama, et kutsuda parlament korrale, kui presidendile tundub, et see seaduseelnõu ei vasta põhiseadusele. Tänan!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma ei taha hakata kordama seda, mida ma möödunud nädalal selle probleemi arutamisel ütlesin. Tahan teile ainult meelde tuletada ühte – sellest päevast, kui ma esimest korda siia maha istusin, mulle tundus, et me tegime seda selleks, et luua põhiseadus, mis loob Eestis riigijuhtimise struktuuri tasakaalustatud kujul. Üheks tasakaalustavaks faktoriks presidendi poolt on vetoõigus. Kui nüüd teha vetoõigus täiesti formaalseks, siis võib öelda, et teda pole tarvis. Teiselt poolt võib ara verega inimene tõesti hakata kartma, et jumal teab, mis juhtuda võib. Tegelikult on praktikas näha ja ka ajalugu on näidanud, et parlamendil on tulnud oma vetoõiguse kummutamist kasutada maksimaalselt 1–2% piires. Nii et ei maksa neid hirmujuttusid nii väga tõsiselt võtta. Ma usun, et ega me argpüksid ka ei ole. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Loen presidendi vetoõiguse probleemi läbiarutatuks. Enne kui asume hääletama, kohaloleku kontroll. Meid on 45. Palun tähelepanu, kohe algab hääletamine! Tuletan meelde, kuhu me jõudsime nädal aega tagasi ja milline on hääletamise kord. Viimane voor, mida me kordame, andis nädal aega tagasi järgmise tulemuse: presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega – 14 häält, presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse hääletamusega – 12 häält ja presidendi veto on kummutatav kahe kolmandikuga hääletajate enamusest – 8 häält. See ongi see voor, mida me kordame. Konkureerivalt panem hääletamisele kolm küsimust. Esiteks, kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega? Hääletame. Poolt 34. Teine küsimus: kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse hääletamusega? Hääletame. Poolt 18. Kolmas, viimane küsimus: kes on selle poolt, et

presidendi veto on kummutatav kahe kolmandikuga hääletajate enamusest? Hääletame. Poolt 3. Läbiviidud teises voorus langeb välja vähem hääli saanud ettepanek ja see on, et presidendi veto on kummutatav kahekolmandikulise hääletajate enamusega. Kolmandas voorus esitan kaks küsimust. Hääletamine on konkureeriv. Esimene küsimus: kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega? Hääletame. Poolt 37. Ja teine küsimus: kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse häälteenamusega? Hääletame. Poolt 12. Korraldatud kolme vooru tulemusena on assamblee langetanud otsuse 37 häälega variandi 2 poolt, mille sisu on järgmine: presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega. Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu: Vabandust, kui ma olen hiljaks jäänud küsimusega. Kas neljanda toimkonna poolt on siis nüüd aktsepteeritud ja kas assamblee tõlgendab ka seda, et riigipea nimi on riigivanem, sest hääletamise päeval oli mõningasi eriarvamusi? Kas juhatus või toimkonna esimees oleks nii lahke ja annaks selgituse?

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Tuletan meelde, et see küsimus on assamblee poolt otsustamata. Ma olen veendunud, et selle küsimuse senine lahendamata jätmine ei seganud kellelgi hääletamast. Lugupeetud kolmas toimkond, lugupeetud härra Kask, kas neljanda toimkonna probleemid on lahendatud või me jätkame? On lahendatud. Ma tänan! Härra Lebedev, palun!

V. Lebedev: Lugupeetud assamblee! Ma võin teid õnnitleda, me ei jätnud presidenti ilma vetoõigusest. Tänan!

Juhataja: Me oleme lõpetanud neljanda toimkonna aruande esimese osa läbiarutamise ja hääletamised ning kuulunud ära ka õnnitlused. [...]

IV toimkonna 4.11.1991 formuleering²¹

4. peatükk

Riigivanem

§ 42. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

Riigivanema kohus on hoolt kanda, et oleks tagatud põhiseadusest kinnipidamine.

§ 43. Riigivanem täidab põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:

1) nimetab ja kutsub tagasi vabariigi valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;

2) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht;

²¹ Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 88–90.

- 3) määrab riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 52* ja riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt põhiseaduse § 65* ja § 84*;
- 4) kutsub kokku riigikogu uus koosseisu vastavalt põhiseaduse § 59*;
- 5) esitab riigikogule peaministri kandidaadi;
- 6) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid;
- 7) teeb riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, riigikontrolöri, ülemkohtu esimehe ja kaitsevõtte juhataja ametisse nimetamiseks;
- 8) nimetab riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;
- 9) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 10) kirjutab alla riigikogus vastuvõetud seadustele või saadab need riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse § 75*;
- 11) kuulutab oma otsusega välja riigikogu poolt vastu võetud riigieelarve;
- 12) kirjutab alla ratifitseerimiskirjad vastavalt põhiseaduse § 85*;
- 13) määrab riigikogu ettepanekul rahvahääletuse ja rahvaküsitluse vastavalt põhiseaduse § 77*;
- 14) kutsub kokku riigikogu erakorraliseks istungiks;
- 15) algatab põhiseaduse muutmist;
- 16) teostab armuandmist;
- 17) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 18) määrab uue riigivanema valimised vastavalt põhiseaduse § 44*;

§ 44. Riigivanem valitakse ametisse neljaks (viieks) aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte enne kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 45. Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valijameestekogu, mis koosneb riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valijameeste kogu moodustamise korra ning valimise korra määrab seadus.

§ 46. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valijameeste kogu liikmetest ja kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 47. Kui riigivanema koht vabaneb ennetähtaegselt või kui ta tervisliku seisundi tõttu või muudel põhjustel ei saa jätkata oma kohustuste täitmist, lähevad tema kohustused ajutiselt üle riigikogu juhatajale, kes määrab uue riigivanema valimised kolmekümne päeva jooksul.

Ajal, mil riigikogu juhataja asendab riigivanemat, loetakse ta riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana üks riigikogu: asejuhatajatest riigikogu valikul.

§ 48. Riigivanem ei tohi olla riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal.

Kui riigikogu liige valitakse riigivanemaks, astub tema kohale riigikogu asendajaliige, kui selline on olemas.

§ 49. Riigivanemat saab tema ametisoleku kestel kohtulikule vastutusele võtta ainult süütegude eest põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste rikkumise eest.

Sellekohase süüdistuse tõstatamisel alustatakse kohtumenetlust vaid riigikogu nõusolekul.

Pärast süüdistuse esitamist astub riigivanem tagasi kuni kohtuotsuse jõustumiseni.

Riigivanema süü küsimuse otsustab riigikohus.

* § 43 punktide loetelu pole täielik. Osa küsimusi lahendamisel teematoimkondades.

Eimar Rahumaa 7.11.1991 märkused IV toimkonna 4.11.1991 formuleeringu kohta²²

§ 42 lg.2 on sisutühi selles mõttes, et kõik riigiorganid peavad tagama põhiseadusest kinnipidamise.

§ 43 antud loetelu tuleks paremini grupeerida, näiteks: riigivanema pädevus riigikogu ja valitsuse suhtes, teiste riigiorganite moodustamise suhtes, riigivanema erivolitused.

Minu ettepanek on riigivanem lasta valida 5-aastase tegevusperioodiga. See võimaldab hajutada poliitilisi pingeid valimistest ja eraldab paremini riigivanema ja riigikogu volitused ajas.

Kõige parem ei ole variant, kus valijamehed ise seavad ka kandidatuuri üles. Tulevad eraldi kokku selleks, sest kandidaadil peab olema aega oma programmi tutvustada, valimisteks kokku tulles - kas saab ka "uusi" üles seada. Tuleks täpsemalt riigivanema valijameeste ja kandidaadi ülesseadmise kord põhiseaduses sätestada.

On ettepanek: piirata riigivanema kandidatuuri veelgi ja lisada analoogiliselt USA presidendiga, et riigivanemaks saab kandideerida sünnijärgne Eesti kodanik. Oli ju USA konstitutsiooni isadel meiega pisut sarnane probleemistik. Minu arust on see täpsustus tähtis ja palun seda toimkonnas hääletada tagasilükkamise korral.

§ 48 Tuleks täpsustada, et riigivanema n.ö. äriasju (aktsiaid, kinnisvara jms.) ametisoleku ajal haldab selleks volitatud isik, kusjuures on vaja ka kontrollida kandidatuuride sellekohast tegevust enne ametisse saamist. See on omaette pikk teema ja vast sätestatakse seaduses

²² ERA.R-2324.1.16, l 136–137.

riigivanema kohta, kui aga mitte, siis ilmselt valijameeste kogul on vaja saada teavet riigivanema tulude-kulude kohta mingi ajavahemiku eel enne ametisse astumist.

§ 49 jätta välja viimane lõik "ja sellega kooskõlas olevate seaduste rikkumise eest", sest mitte kooskõlas olevad seadused on problemaatiline nähtus ja ebasoovitavad kui seesugused.

Lahtiseks on jäänud:

- 1) ametivande tekst ja selle andmise kord,
- 2) kui riigikohus mõistab riigivanema süüdi, kas pärast seda järgneb kriminaalkaristus või mitte, aga ka kes tagandab ta ametist. Oletagem, et süüdimõistev kohtuotsus on jõustunud, siis riigivanem astub ametisse tagasi? Vähemalt kirjatähe järgi on see põhiseaduse kohaselt võimalik.

PA 8.11.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: Suur tänu! Neljas toimkond. Härra Kask, palun kõnepulti!

P. Kask: Kallid kolleegid, meie toimkond esitas teile täna 4. novembriga dateeritud teksti IV ja IX peatüki kohta. Need on meie toimkonna peatükid ja kogu selles tekstis on ainult üks lahtine ots, mille me täna peaksime läbi hääletama. See on § 44 esimene lause, mis puudutab riigivanema volituste pikkust. Ühe variandi järgi valitakse riigivanem ametisse neljaks ja teise variandi järgi viieks aastaks. Seda küsimust arutades langesid toimkonna hääled täpselt pooleks ehk 3 : 3. Argumendid, mis toodi, on lühidalt järgmised. Need, kes pooldasid nelja aastat, arvasid, et riigivanema ja Riigikogu valimised peaksid olema küll ajalise nihkega, aga see nihe peaks olema alati ühesugune. Ja isegi kui Riigikogu ennetähtaegsed valimised peaksid seda nihet muutma, ei muutuks see ometi kogu aeg liiga kiiresti, kärmesti. Kui riigivanema volituste pikkus on viis aastat, siis muutub see nihe nimelt kogu aeg, iga Riigikogu valib riigipea erineval ajal ja mõni Riigikogu ei saa üldse valida. Muidugi koos valijameestega, nagu me eelmisel korral hääletasime. Need, kes pooldasid viit aastat, pidasid silmas eelkõige seda, et neli aastat on riigivanemale natuke liiga lühike tähtaeg, ja arvasid, et riigivanema valimised ja tema volituste tähtaeg peaks üldse elama nagu omaette elu. Üks toodud argument, mis minu arvates ei ole pädev, oli see, et nendel valimistel on just vaja faasinihet, et siis ei oleks riik kunagi ühekorruga ilma Riigikogu ja riigipeata. Viieaastane tsükkel ei ole aga vahend selle saavutamiseks, sest seda saab veel paremini korraldada nelja-aastase tsükliga, tehes lihtsalt faasinihke nii, et näiteks riigivanem valitakse alati mingisuguse ajavahemiku järel pärast seda, kui Riigikogu on kokku astunud. Selles küsimuses minu mälu järgi rohkem argumente ei esitatud. Probleem oleks tähtsam siis, kui meil oleks tegeliku poliitilise võimuga president. Kui me aga järgime parlamentaarmudelit, siis, nagu on hästi teada, töötavad ka monarhiad väga hästi ja see, kes on riigivanem ja millal teda valitakse, on suhteliselt teisejärguline küsimus. Sellised on argumendid ja ettepanek on avada diskussioon ning hääletada kahte varianti: kas neli aastat või viis aastat. Tänan!

Juhataja: Tänan! Palun jääda pulti, teile on küsimusi. Küsimused palun esitada §-s 44 kajastuva probleemi kohta, millest rääkis härra Kask. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Saatpalu. Palun!

V. Saatpalu: Kas komisjonile laekus ka ettepanekuid sätestada kuus või seitse aastat, kui me olime otsustanud võrdlemisi nõrga presidendi või riigivanema kasuks? P. Kask Ei mina ega härra Uluots ei mäleta, et selliseid ettepanekuid oleks laekunud.

Juhataja: Tänan! Härra Hallaste!

I. Hallaste: Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kui me kuulasime väliseksperte, siis härra Shugart rõhutas, et kõigis presidentaal-parlamentaarsetes süsteemides on see nihe olemas. Ta luges üles riigid – Soome, Island, Portugal, Austria, Prantsusmaa, Bulgaaria – ja ütles, et igal pool on presidendi ja parlamendi valimisel faasinihe. Prantsusmaal näiteks on parlament valitud viieks aastaks, president seitsmeks. Kas te oskate nimetada riike, kus selline nihe puudub ning president ja parlament valitakse üheks ajaks ja kus kuni esimeste ennetähtaegsete parlamendivalimisteni võib olla nii, et ühel hetkel on laiali saadetud parlament ja presidenti ka ei ole? Aitäh!

P. Kask: Ma kõigepealt täpsustan termineid. Riigid, mida härra Hallaste nimetas, on härra Shugarti terminoloogia järgi peaminister-presidentlikud või siis ka poolpresidentlikud. Need on riigid, kus kabinetilt nõutakse usaldust ja kus lisaks presidendile on olemas ka peaminister. Presidendil on seal siiski teatud võim ja ta on rahva poolt otse valitud. Küsimus oli, kas nende riikide hulgas on selliseid, kus parlamendi ja presidendi volituste aeg langeb kokku, või on kõikidel puhkudel olemas faasinihe. Jällegi, faasinihe ei ole õige. Faasinihe tähendaks seda, et periood on mõlemal võrdne, aga faas on nihutatud. Ja see faas on konstantne. Tavaline on, et neis riikides valitakse president pikemaks tähtajaks kui parlament ja see on just asi, mida härra Shugart meile ei soovitanud, ehkki tal ei olnud vist tuua konkreetset näidet. Meie oleme aga praegu parlamentaarsete raames ja mul puuduvad andmed selle kohta, kui pikaks perioodiks valitakse president parlamentaarriikides. Kuna seal on presidendi ja parlamendi vaheline side tugevam kui peaminister-presidentlikus riigis, siis oletatavasti on volituste ajad võrdsed.

Juhataja: Tänan! Juhatus otsustas, et viimane küsija on härra Velliste. Sõna küsimuse esitamiseks on härra Kaalepil. Palun!

A. Kaalep: Ma tahaksin küsida seda, miks ei ole neljas toimikond esitanud hääletamiseks § 45. Seal on toodud kogu selle peatüki kõige kummalisem mõte, mis kindlasti arutamist vajaks – nimelt see valijameeste kogu, mis minu meelest on võrreldav antiikmütoloogia kimääriga: pea on lõvilt, keha kitselt ja saba maolt. See vajab ilmtingimata arutamist ja hääletamist.

P. Kask: Seda küsimust hääletasime juba eelmisel nädalavahetusel. Meil oli välja pakutud kolm alternatiivi: kas parlament, valijameeste kogu või rahvas. Ja häälteenamuse sai just see variant, mis praegu on tekstis kirjas. Sellel on olemas oma prototüübid (nt. Saksamaal) ja teatud mõttes oli see kompromissvariant kahe äärmuse vahel. Toimikonnas ei pidanud keegi vajalikuks sellest lahendusest veel midagi hääletamisele panna. Praegune tekst vastab selle hääletuse tulemusele ja toimikond jäi üksmeelselt nõusse sellise sõnastusega, mis on välja pakutud. Arutusel oli küsimus, kui palju neid valijamehi lisaks Riigikogu liikmetele on, kas sätestada täpne arv ja kui suur see arv on. Otsustati, et sätestatakse selle arvu alampiir, arvestades, et Riigikogu, kes

seadust vastu võtab, sellest alampiirist niikuinii palju kõrgemale ei pürgi, sest ta tahab ikkagi võimalikult palju ise otsustada, mis on loomulikult iga subjekti taotlus.

Juhataja: Tänan! Viimane küsimuse esitaja on härra Velliste. Palun!

T. Velliste: Härra juhataja! Härra ettekandja! Kas te oma toimkonnas olete kaalunud võimalust, et Riigikogu koos valijameestega lahendaks küsimuse nii, et valimised toimuksid alati Riigikogu tähtaja lõpul, teiste sõnadega, et riigivanem valitakse järgmise Riigikogu ajaks – ei valita mitte endale, vaid tuleviku tarvis? Tänan!

P. Kask: See küsimus, kuidas valimisi sünkroniseerida, s. t. kas enne riigivanem ja siis Riigikogu või vastupidi või mõlemad ühekorraga, on läbi arutamata. Loogiline lahendus oleks aga küll vastupidi, et kui Riigikogu on valitud, siis ta valib oma volituste ajaks ka riigivanema. Oleks väga ebatavaline, kui eelmine Riigikogu valib järgmise volituste ajaks riigivanema. Sellest lihtsalt tekib veel üks konflikti võimalus, mida iseenesest vaja ei ole.

Juhataja: Suur tänu! Küsimused on lõppenud. Aitäh, härra Kask! Esimesena saab sõna härra Taagepera. Palun!

R. Taagepera: Lugupeetud Põhiseaduslik Assamblee! Nagu Peet Kask mainis, ei ole see valimiste ajavahemik parlamentaarse korra juures nii kriitiline. Üldiselt ma soovitsin aga siiski nelja aastat, lootuses, et iga Riigikogu saaks valida riigivanema, mis kindlustaks maksimaalse koostöö nende kahe instantsi vahel. Kui teiseks variandiks oleks mingi pikem aeg, ütleme, neli aastat Riigikogus ja, nagu Saatpalu mainis, seitse aastat kestvad riigipea volitused, siis tuleks rohkem mängu see argument, et riigipea esindab pidevust. Nelja ja viie aasta vahel aga pidevuse seisukohalt tõesti suurt vahet ei ole, mistõttu püsivuse kandjana ei ole riigivanemal mõju ka viie aasta puhul ja argumendid langevad pigemini nelja aasta kasuks.

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõttud kohalt. Palun, härra Raig!

I. Raig: Ma tänan! Tahaksin jätkata härra Taagepera mõtete juurest, et neljal ja viiel aastal suurt vahet ei ole. Assambleel tasuks kaaluda seda – ma ei tea, kuidas see on võimalik protseduuriliselt –, et võtta hääletusele kuue- või seitsmeaastane presidendiperiood, sest lõppude lõpuks tuli see ettepanek ju võrdlemisi ootamatult, et presidendi valivad valijamehed. Näiteks poolpresidentiaalsel Prantsusmaal valitakse president seitsmeks aastaks ja puhtparlamentaarises Itaalias samuti seitsmeks aastaks, Mehhikos kuueks aastaks jne. Ma isegi ei oska ütelda, kus siis valitakse ta viieks aastaks, ja sellepärast teen ettepaneku panna ühe alternatiivina veel hääletamisele ka näiteks seitse aastat. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Ma soovin siiski teha ühe märkuse. Oleks väga soovitatav, et assamblee liikmed esitaksid oma ettepanekud toimkonnale, siis saab toimikond need läbi vaadata ja kas heaks kiita või esitada apellatsioone. Tänan! Sõna saab härra Sulev Vahtre. Palun!

S. Vahtre: Austatud assamblee liikmed! Ma tahaksin siiski ütelda paar sõna § 45 kohta. Minu arvates ei ole selle tekst praegu päriselt selline, mille poolt või vastu eelmine kord hääletati. Hääletati valijameeste kogu küsimuses, aga minu arusaamine valijameestest on siiski

teistsugune. Mulle tundub, et siin tekstis ei ole tegu mitte valijameeste koguga, vaid see on sõnastatud samuti nagu 1937. aasta põhiseaduses. Siis oli ka analoogiline asutus ja seda nimetati valimiskoosolekuks. Valijamehed on siiski need, kes lähevad valima teatud kindla kandidaadi eest ja kes on selle teadmisega valitud ka rahva poolt. See kogu, mis praegu siin on, ei ole minu arusaamise järgi üldse valijameeste kogu. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Me arutame § 44 lõiget 1, kus on kaks alternatiivi: neli aastat ja viis aastat. Kui on võimalik, palun ka sõna võtta sellel teemal. Härra Adams, palun!

J. Adams: Ma tänan! Kõigepealt siiski kaks lauset härra Vahtre püstitatud teemal. Valijakoosoleku kompositsioon ei ole ilmselt lõplikult läbi mõeldud, seda on vaja veel edasi mõelda. Nüüd aga ametiaegadest. Ivar Raig küsis, kus on viis aastat. Viis aastat on näiteks Saksamaal, kus Bundestag valitakse samal ajal maksimaalselt neljaks aastaks. Toetan väga ametiaja erineva kestuse määramist. See oleks täiesti sobilik sellisesse riigivõimu konstruktsiooni, kus riigivanem ei ole mitte võimukandja, vaid riigi ühtsuse kandja, riigi esimene ametnik. Ja arvatavasti võib oletada, et puhtpraktilises riigijuhtimises on ka kasulik, kui nii-ütelda ametisoleku lõpumeeleolude aeg ei hakkaks kokku langema või kui seda saaks vältida.

Juhataja: Tänan! Härra Uluots!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid, ma esinen praegu neljanda toimkonna liikmena, kes on presidendiküsimusega päris tõsiselt tegelenud. Milles on praegu põhjus? Ma tahaksin antud momendil toetada härra Taagepera ja härra Raigi. Kuue- ja seitsmeaastane tsükkel ei tulnud kõne alla, kuni ei olnud ära otsustatud, kuidas valitakse president, ja pärast selle otsustamist on meie reaktsioon lihtsalt hilinenud. Loogiline oleks olnud, et pärast selle otsuse tegemist oleks tulnud ettepanekud kuus kuni seitse aastat, aga ma ütlen, et see reaktsioon on hilinenud, ja võib-olla oleks täna siiski kasulik, kui toimikond saaks uusi ettepanekuid, näiteks härra Raigi käest, härra Taagepera käest. Me vaataksime toimikonnas need läbi ja hääletaksime hiljem läbi. Isiklikult ütlen küll niimoodi, et mind rahuldab ka viieaastane valitsemise aeg.

Juhataja: Suur tänu, kolleegid! Sõnavõttud on sellega lõppenud. Toimkonna esimees on härra Kask. Härra Kask, kas me hääletame küsimust nii, nagu te ette panite ja nagu aruandes kirjas on?

P. Kask: Tänan! Austatud assamblee liikmed, mul ei ole volitusi, et seda hääletust ära jätta. Teisest küljest, ega see tulemus ei ole niikuinii lõplik. Kui tehakse ettepanek seitsme aasta kohta – ja see juba tehti –, siis tuleb see veel eraldi arutusele. Me võiksime täna, kuna arutlus on juba toimunud, ju siiski hääletada ja minna edasi. Ja leppida sellega, et see hääletus kehtib siis ainult nelja ja viie aasta puhul, tulemus ei ole lõplik. See ei tähenda, et seitse aastat ei võiks tulla. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Asume hääletama. Probleem on §-s 44. Hääletame konkureerivalt kahte ettepanekut. Esimene küsimus: kes on selle poolt, et riigivanem valitakse ametisse neljaks aastaks? Hääletame. 15 häält. Teine küsimus: kes on selle poolt, et riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks? Hääletame. 28 häält. Assamblee väljendas seisukohta, et riigivanema

volitused peaksid kestma viis aastat. Sellega on hääletatud neljanda toimkonna need põhiküsimused, mida sooviti täna hääletada.

IV toimkonna ettepanekute 11.11.1991 täiendtabel:²³

- T. Käbin: § 42: Riigipe nimetuseks president.
Toimkonna otsus: hääletatud täiskogul.
- E. Rahumaa: § 42: Jätta tekstist välja viimane lause „Riigivanema kohus on hoolt kanda, et oleks tagatud põhiseadusest kinnipidamine“.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 9. nov.
- P. Kask: § 43: Asendada I lause järgmise tekstiga: „Riigivanem täidab põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:“
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
- IV toimkond: § 43: Võtta punktide formuleerimisel aluseks Ü. Uluotsa parandusettepanekud (vt. eelmine täiendtabel § 43).
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
- Ü. Uluots: § 43: p. 1 Esindab Eesti Vabariigi välisriikidega.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud. Poolt 2, vastu 5. 30. okt.
- Ü. Uluots: § 43: p.2 2. Nimetab ja kutsub tagasi vabariigi valituse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad; 3. on EV riigikaitse kõrgeim juht ja kaitsenõukogu esimees;
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
- M. Laar: § 43: p.3. jätta tekstist välja sõnad „ja kaitsenõukogu esimees“.
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
- J. Adams: § 43: p. 3. jätta üldse välja p.3
Toimkonna otsus: Ü. Uluotsal konsulteerida teksti täpsustamiseks riigikaitse toimekonnaga. Seniks tekstist välja jätta 9. nov.
- J. Adams: § 43: p.4 määrab riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 52 ja riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 65 ja § 84.
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
- Ü. Uluots: § 43: p.5 esitab riigikogule peaministri koordinaadi.
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
- I. Fjuk: § 43: p.6 peaministri esilidel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid.
Toimkonna otsus: Vastu võetud. 30. okt.
- Ü. Uluots: § 43: p.7 teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, riigikontrolöri, ülemkohtu esimehe ja kaitsevägeade ametisse nimetamiseks;
Toimkonna otsus: Vastu võetud. 30. okt.
- Maa- ja linnavolikogude esimehed, maavanemad: § 43: peaministri ja ministrite ametisse nimetamine eeldab riigikogu usaldust.

²³ ERA.R-2324.1.16, l 154–160.

- Toimkonna otsus: Arvestatud p.5 osas 30. okt.
- Ü. Uluots: § 43: p.8 nimetab ametisse vabariigi valitsuse ettepanekul maavanemad ja kaitsejõudude juhtkonna;
Toimkonna otsus: Esialgu tekstist välja jätta kuni riigikaitse toimkonna seisukohani 30. okt.
 - Ü. Uluots: § 43: p.9 nimetab Riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
 - Ü. Uluots: § 43: p. 10 nimetab Eesti Panga nõukogu ettepanekul ametisse Eesti Panga presidendi;
Toimkonna otsus: Vastu võetud 1. nov.
 - J. Adams: § 43: p. 11 „Kirjutab alla riigikogus vastuõetud seadustele või saadab need riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse § 75.
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
 - Ü. Uluots: § 43: Kuulutab riigikogu poolt vastuvõetud seadused ja otsused ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele
Toimkonna otsus: Vastu võetud 30. okt.
 - P. Kask: § 43: p. 12 Presidendil puudub seaduseelnõude algatamise õigus. Uus redaktsioon: „algatab põhiseaduse muutmist“.
Toimkonna otsus: Vastu võetud. Poolt 5, vastu 1. 30. okt.
 - R. Taagepera: § 43: Uus sõnastus: Võib algatada põhiseaduse muutmist.
Toimkonna otsus. Vastu võetud 9. nov.
 - Ü. Uluots: § 43: p 13 seadusega ettenähtud juhtudel ja korras peatab vabariigi valitsuse ettepanekul kohalike omavalitsuse organite tegevuse või tunnistab nende tegevuse lõppenuks.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 1. nov.
 - J. Adams: § 43: p. 14 teostab arvuandmist
Toimkonna otsus: Vastu võetud 1. nov.
 - R. Ruutsoo: § 43: p. 14 asendada uue tekstiga „annab armu“.
Toimkonna otsus: Vastu võetud 9. nov.
 - J. Adams: § 43: p. 15 annab riiklikke autasusid ja teenetemärke
Toimkonna otsus: Vastu võetud 1. nov.
 - Ü. Uluots: § 43: p 16 annab vabariigi valitsuse ettepanekul sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;
Toimkonna otsus: Esialgselt jäetud tekstist välja kuni riigikaitsetoimkonna seisukohani.
 - Ü. Uluots: § 43: 17. kuulutab riigis välja kaitseseisukorra, teatab sellest ÜRP Julgeolekunõukogule ja asub täitma kaitsejõudude ülemjuhataja ülesandeid;
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 1. nov.
 - Ü. Uluots: § 43: 18. algatab seaduses ettenähtud korras Riigikogu eest õiguskantsleri vastutuselevõtmise;
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 1. nov.
 - Ü. Uluots: § 43: President võtab vastu otsuseid ja annab dekreete.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 1. nov.
 - Ü. Uluots: § 43: Uus punkt: „Riiklikel kaalutlustel katkestab riigikogu istungjärgu, määrates selle jätkamise tähtaja.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 9. nov.

- E. Rahumaa: § 43: Grupeerida § 43 punktid loogilisemas järjekorras.
Toimkonna otsus: Vastu võetud. Grupeerida P. Kasel 9. nov.
- J. Adams: § 43: Jäada §-s 43 esialgse teksti juurde, kus riigivanem kinnitab ametisse riigiametnikke (kellegi ettepanekul), v.a. peaministri kandidaat.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 9. nov.
- J. Adams: § 43: Uus punkt: Anda riigivanemale õigus keelduda esitatud kandidaadi riigiametisse kinnitamisest või vabastamisest (analoogia suspensiivse vetoga seadustele)
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud. Poolt 2, vastu 3. J. Adamsil formuleerida konkreetne punktisõnastus.
- Ü. Uluots: § 43: Lisada § 43 punkt: „Kuulutab välja riigikogu ettepanekul rahvahääletuse“.
Toimkonna otsus: Arvestatud 1. nov.
- IV toimkond: § 44: Riigivanema volituste tähtaeg.
Toimkonna otsus: 1. nov. 4.a: Poolt 3. 5.a: Poolt 2. Täiskogus hääletusele.
- T- Käbin: § 44: Riigivanema volituste aeg sama, mis riigikogul.
Toimkonna otsus: Hääletatud täiskogul: T. Käbinil esitada apellatsioon 9. nov.
- Maa- ja linnavolikogude esimehed, maavanemad: § 44: Presidendi volituste aeg 6.a, vanuse alammäär 45. a.
Toimkonna otsus: Hääletatud täiskogul.
- P. Kask: § 44: uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte enne kui 60 ja mitte hiljem kui 10 päeva enne riigivanema volituste lõppemist.
Toimkonna otsus: Vastu võetud 1. nov.
- E. Rahumaa: § 44: Presidendi volituste tähtaeg 5. a.
Toimkonna otsus: Hääletatud täiskogul.
- P. Kask: § 45: Jätta tekstist välja sõna „täpsema“. Lisada sõnale „moodustamise“ järgi „korra ning valimise korra“. Lisad sõna „vähemalt“ (100 liikmest).
Toimkonna otsus: Vastu võetud 1. nov.
- R. Taagepera: § 45: Lisada, et omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmed peavad olema Eesti Vabariigi kodanikud.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 9. nov.
- T. Käbin: § 45: President valitakse rahva poolt. Presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on poliitilistel parteidel ja vähemalt kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul (kandidaatide arv ei ole piiratud).
Toimkonna otsus: Hääletatud täiskogul. T. Käbinil esitada soovi korral apellatsioon 9. nov.
- J. Adams: § 45: I lõik: põhimõtteline ettepanek valijameeste kogu asjus: riigikogu pluss omavalitsuste esindajad iga vald üks, maakonnad ja linnad mingi esindusnormi alusel vastvalt suurusele, piirata nõudega, et oleksid Eesti kodanikud.
Toimkonna otsus: Mitte arvestada 9. nov.
- EV maa- ja linnavolikogude esimehed, maavanemad: § 45: Riigivanem peab olema valitav rahva poolt.
Toimkonna otsus: Hääletatud täiskogul.
- EV maa- ja linnavolikogude esimehed, maavanemad: § 45: Riigivanema kandidaadi ülesseadmise õigus (detailselt määratletud).
Toimkonna otsus: mitte arvestada. Küsimus ei kuulu lahendamisele põhiseaduses 9. nov.

- E. Rahumaa: § 45: Ei poolda varianti, kus valjamehed ise seavad üles riigivanema kandidatuuri. Täpsemalt määratleda riigivanema valijameeste ja riigivanema kandidaadi ülesseadmise kord.
Toimkonna otsus: Arvestatud. Täpsemalt määratleda teiste seadustega 9. nov.
- M. Laar: § 45: 3.a. asemel 10. a
Toimkonna otsus: Vastu võetud 1. nov.
- I. Fjuk: § 45: Riigivanemaks võib kandideerida isik, kes on vähemalt 40. a. vana, sündinud Eestis, viimased 10.a. elanud Eestis.
Toimkonna otsus: Arvestatud 10.a. 1.nov. Sündinud Eestis lükati tagasi 9. nov. Vastu 4 (kõik)
- H. Runnel: § 45: „Riigivanemaks valitakse sünnipärane Eesti kodanik“.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 9. nov.
- L. Hainsalu: § 45: Riigipea kandidaat peab olema kõrgharidusega.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 9. nov.
- E. Rahumaa: § 45: Sünnijärgne Eesti kodanik.
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 5 (kõik) vastu 9. nov.
- Ü. Uluots: § 45: Lisada „ja 10 tuhandel hääleõiguslikul kodanikul“.
Toimkonna otsus: Vastu võetud. 1. nov.
- R. Taagepera: § 45-46: Asendada sõna „viljameestekogu“ teise analoogse tähendusega sõnaga.
Toimkonna otsus: Vastu võetud. 1 nov.
- E. Rahumaa: § 45 Fikseerida ametivande tekst ja selle andmise kord.
Toimkonna otsus: Vastu võtetud.9. nov.
- I. Fjuk: § 47: asendada 30 päeva 60 päevaga.
Toimkonna otsus: Arvestatud 9. nov.
- T. Käbin: § 47: Presidendi valimistel tuleb valida ka asepresident, kes asendab presidenti ja täidab põhiseaduses sätestatud ülesandeid (need kuuluvad täpsustamisele pärast põhimõtte aktsepteerimist).
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 11. okt. Soovi korral apellatsioon täiskogule.
- M. Laar: § 48: Uus formuleering „Riigivanem ei tohi olla riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal“.
Toimkonna otsus: Vastu võetud. 1. nov.
- V. Kois; R. Taagepera: § 48: Lisada II lõige „Riigivanem peab olema tsiviilisik“.
Toimkonna otsus: Vastu võetud. 1. nov.
- E. Rahumaa: § 48: Täpsustada, et riigivanema n. ö. äriasju (aktsiad, kinnisvara jms.) ametisoleku ajal haldab selleks volitatud isik.
Toimkonna otsus: Ei ole põhiseaduse küsimus. 9. nov.
- III toimkond: § 49: Asendada § 49 täielikult Raidla teksti § 79-ga, kusjuures otsus tehakse absoluutse häälteenamusega.
Toimkonna otsus: Arvestatud. 9. nov.
- E. Rahumaa: § 49: jätta välja „ja sellega kooskõlas olevate seaduste rikkumise eest“.
Toimkonna otsus: Arvestatud. 9. nov.
- E. Rahumaa: § 49: Kui riigivanema suhtes jõustub süüdimõistev kohtuotsus, mis saab edasi – põhiseaduses fikseerimata.
Toimkonna otsus: Arvestatud 9. nov.

- H. Runnel: Lisada 4 ptk-i viimane lõige: „Riigivanema (riigipea) kujutist tema eluajal ei panda rahale, markidele ega muudele riiklikele sümbolitele.“
Toimkonna otsus: Tagasi lükatud 9. nov.

IV toimkonna 11.11.1991 formuleering²⁴

4. peatükk

Riigivanem

Riigivanem

§ 42. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

Riigivanema kohus on hoolt kanda, et oleks tagatud põhiseadusest kinnipidamine.

§ 43. Riigivanem täidab põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:

- 1) määrab riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 52* ja riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt põhiseaduse § 65* ja § 84*;
- 2) kutsub kokku riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse § 59;
- 3) esitab riigikogule peaministri kandidaadi;
- 4) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid;
- 5) kirjutab alla riigikogus vastuvõetud seadustele või saadab need riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse § 75*.
- 6) kuulutab oma otsusega välja riigikogu poolt vastu võetud riigieelarve;
- 7) kirjutab alla ratifitseerimiskirjad vastavalt põhiseaduse § 85*;
- 8) määrab riigikogu ettepanekul rahvahääletuse ja rahvaküsitluse vastavalt põhiseaduse § 77*;
- 9) kutsub kokku riigikogu erakorraliseks istungiks;
- 10) võib algselt algatada põhiseaduse muutmist;
- 11) määrab uue riigivanema valimised vastavalt põhiseaduse § 44*;
- 12) nimetab ja kutsub tagasi vabariigi valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;

²⁴ ERA.R-2324.1.16, l 181–183.

13) teeb riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, riigikontrolöri, ülemkohtu esimehe ja kaitsevägede juhataja ametisse nimetamiseks;

14) nimetab riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;

15) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;

16) annab armu;

17) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;

18) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht.

§ 44. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümne päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 45. Vabariigi president astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: "Mina, N.N. astudes rahva tahtel vabariigi presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja vabariigi kasuks."

§ 46. Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valimiskogu, mis koosneb riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning valimise korra määrab seadus.

§ 47. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 48. Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

1) ametist tagasiastumisega;

2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;

3) juhul kui riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametikohuste täitmine, riigikogus 2/3 häälteenamusega tehtud otsuse alusel;

4) riigivanema surma korral.

§ 49. Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema kohustused ajutiselt üle riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue riigivanema valimised.

Ajal, mil riigikogu juhataja asendab riigivanemat, loetakse ta riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana üks riigikogu asejuhatajatest riigikogu valikul.

§ 50. Riigivanem ei tohi olla riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal. Riigivanem peab olema tsiviilisik.

Kui riigikogu liige valitakse riigivanemaks, astub tema kohale riigikogu asendajaliige, kui selline on olemas.

§ 51. Riigivanemat võib kriminaalvastutusele võtta riigikogu liikmete enamuse nõusolekul. Pärast süüdistuse esitamist astub riigivanem tagasi kuni kohtuotsuse jõustumiseni. Riigivanema süü küsimise otsustab riigikohus.

* punktide loetelu pole täielik. Osa küsimusi lahendamisel teematoimkondades, viited põhiseaduse paragrahvidele J.Adamsi töögrupi eelnõu esialgse redaktsiooni järgi.

PA 15.11.1991 redaktsiooni I versioon²⁵

IV. PEATÜKK

Riigivanem

§ 48. (§ 42) Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea. Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

Riigivanema kohus on hoolt kanda, et oleks tagatud põhiseadusest kinnipidamine.

§ 49. (§ 43) Riigivanem täidab põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:

- 1) määrab riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 52* ja riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt põhiseaduse §65* ja 84*;
- 2) kutsub kokku riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse § 59;
- 3) esitab riigikogule peaministri kandidaadi;
- 4) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid;
- 5) kirjutab alla riigikogus vastuvõetud seadustele või saadab need riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse § 75*.
- 6) kuulutab oma otsusega välja riigikogu poolt vastu võetud riigieelarve;
- 7) kirjutab alla ratifitseerimiskirjad vastavalt põhiseaduse § 85;
- 8) määrab riigikogu ettepanekul rahvahääletuse ja rahvaküsitluse vastavalt põhiseaduse § 77*;
- 9) kutsub kokku riigikogu erakorraliseks istungiks;

²⁵ ERA.R-2324.1.16, 1 198–201.

- 10) võib algselt algatada põhiseaduse muutmist;
- 11) määrab uue riigivanema valimised vastavalt põhiseaduse § 44;
- 12) nimetab ja kutsub tagasi vabariigi valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 13) teeb riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, riigikontrolöri, ülemkohtu esimehe ja kaitseväge juhataja ametisse nimetamiseks;
- 14) nimetab riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;
- 15) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 16) annab armu;
- 17) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 18) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht.

§ 50. (§ 44) Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 51. (§ 45) Vabariigi president astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: "Mina, N.N. astudes rahva tahtel vabariigi presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja vabariigi kasuks."

§ 52. (§ 46) Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valimiskogu, mis koosneb riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning valimise korra määrab seadus.

§ 53. (§ 47) Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 54. (§ 48) Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) juhul kui riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametikohuste täitmine, riigikogus 2/3 häälteenamusega tehtud otsuse alusel;
- 4) riigivanema surma korral.

§ 55. (§ 49) Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema kohustused ajutiselt üle riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue riigivanema valimised.

Ajal, mil riigikogu juhataja asendab riigivanemat, loetakse ta riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana üks riigikogu asejuhatajatest riigikogu valikul.

§ 56. (§ 50) Riigivanem ei tohi olla riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal. Riigivanem peab olema tsiviilisik.

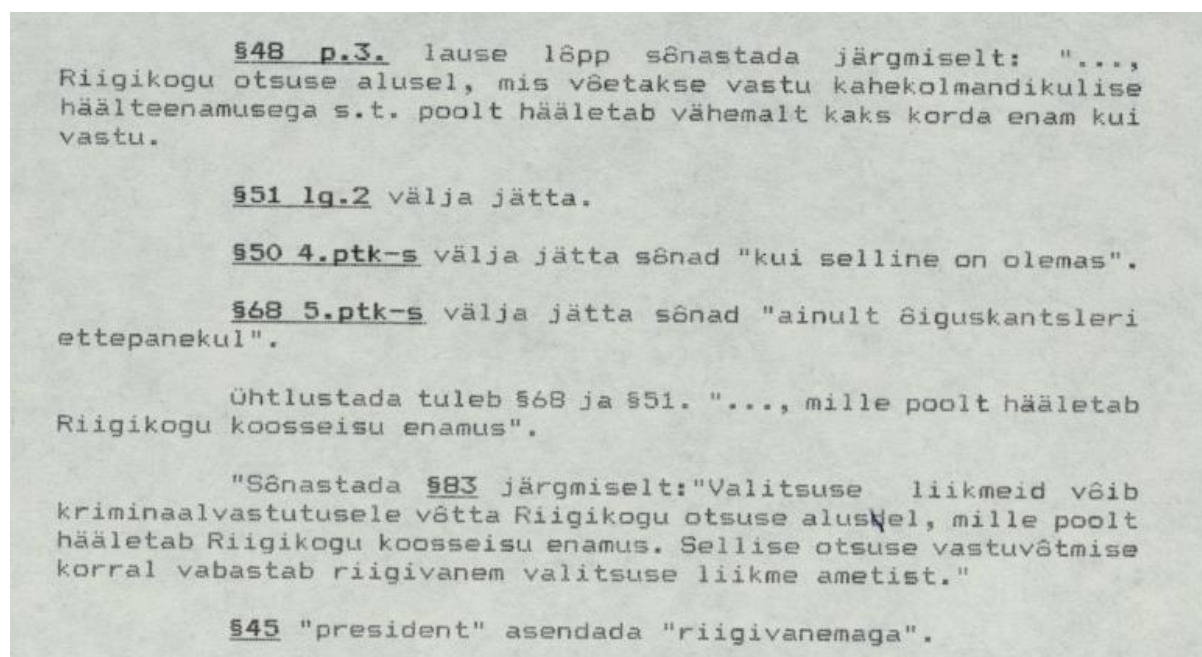
Kui riigikogu liige valitakse riigivanemaks, astub tema kohale riigikogu asendajaliige, kui selline on olemas.

§ 57. (§ 51) Riigivanemat võib kriminaalvastutusele võtta riigikogu liikmete enamuse nõusolekul.

Pärast süüdistuse esitamist astub riigivanem tagasi kuni kohtuotsuse jõustumiseni.

Riigivanema süü küsimise otsustab riigikohus.

Redaktsioonitoimkonna 15.11.1991 koosoleku protokollist:²⁶

Tiit Käbini 15.11.1991 apellatsioon²⁷

Riigipea nimetuseks fikseerida president.

Lisada asepresidendi institutsioon (selle põhimõtte heakskiitmisest tulenevad mitmed muud täiendused)

²⁶ ERA.R-2324.1.25, l 19.

²⁷ ERA.R-2324.1.16, l 191.

Presidendi volituste ajaks määrata sama aeg, mis Riigikogu., s.o. neli aastat /§ 50 (§ 44)/. Riigikogu ja presidendi valimised toimuvad samaaegselt.

§ 52 (§ 46) President valitakse rahva poolt

§ 53 (§ 47) Presidendikandidaatide ülesseadmise õigus on poliitilistel parteidel (erakondadel).

PA 15.11.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Neljas toimkond, härra Kask, kas on neid põhiprobleeme, mida me peame hääletame? Palun, sõna on härra Kasel!

P. Kask: Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Ma palun teid välja otsida tänaseks välja jagatud neljanda toimkonna tabel 11. novembri kuupäevaga. Seal on punkt 29, mille kohta oli toimkonna otsus tuua see hääletamisele täiskogusse. Selle ettepaneku tegi Ülo Uluots ja ettepaneku sisu on lisada §-le 49 (§ 43) uus punkt, mis kõlab nii: "Riiklikel kaalutlustel katkestab Riigikogu istungjärgu, määrates selle jätkamise tähtaja." Ettepaneku mõte on selles, et riigivanemale antakse õigus katkestada omal äranägemisel riiklikel kaalutlustel Riigikogu istungjärk ja määrata selle jätkamise tähtaeg. Toimkond leidis, et see on nii oluline ettepanek, et see tuleks hääletusele panna täiskogus. Seejuures ei toodud välja ei ühelt ega teiselt poolt argumente. Tõsi küll, sellelt koosolekult härra Uluots, kes ettepaneku tegi, ise puudus. Kohalolijad arvasid, et niikuinii on kõik selge ja tuleb lihtsalt hääletusele panna. Mul on juhatajale ettepanek see täiendusettepanek hääletusele panna konkurentsi korras, sest vähemasti mina olen tähele pannud, et kui panna hääletusele ühe küsimusena, siis jäädakse kuidagi magama ja nupule ei olda harjutud vajutama.

Juhataja: Tänan! Kas härra Kasele on küsimusi seoses selle põhiprobleemiga, millest härra Kask praegu rääkis? Küsimusi ei ole. Aitäh, härra Kask! Sõna saab härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Asja tuum on väga lihtne. Kes on parlamentaarse tööga tuttav, teab, et parlamendis võib tekkida selliseid ummikseise, mis võivad viia parlamendi laialimineku, valitsuse kukkumise ja muude ebasoovitavate sisepoliitiliste sündmusteni. Järelikult tuleb mõnikord võtta aeg maha. Kes selle aja maha võtab? Tavaliselt, seda pole küll ilus siin öelda, läheb tõeliseks kisklemiseks, sest kumbki pool ei taha järele anda ja asi võib tõesti lõppeda väga ebasoovitava tulemusega. Ma tunnetan seda, et paljud kardavad sellega presidendile anda väga suurt võimu, et ta võib hakata segama parlamendi tööd. Ma olen täiesti veendunud, et meil tuleb vastu võtta seadus presidendi kohta ja sinna tuleb need piirangud panna, millisel juhul ta seda võib teha. Teine asi. Võib tekkida selliseid välispoliitilisi situatsioone, ka loodusõnnetusi. Ma täna siin juba kuluaarides rääkisin niisugusest asjast, et meie lähedal Leningradi all on täpselt samasugune jaam nagu Tšernobõlis. Võib olla igasuguseid situatsioone, kus tõesti on vaja katkestada istung ja määrata järgmise istungi algus. Minu apellatsioon on täpselt öeldud, et president peab ütlema täpse aja, millal tuleb parlament

uuesti kokku. Nii et selline kaitsemehhanism väga kriitiliste situatsioonide korral oleks põhiseaduses vajalik. Minu apellatsioon on teie kätes ja teie südametunnistuses.

M. Lauristin: Ma tegelikult oleksin tahtnud härra Uluotsalt küsida, aga see pole võimalik. Mulle tundub, et see põhjendus, mille härra Uluots esitas, ei ole küllaldane. Kõigepealt, selle eelduseks on see, et Riigikogu enda liikmeskond on täiesti vastutusvõimetu, et tema liikmeskond ei saa aru, et ta peab katkestama töö, kui on sunnitud eriolukorras töötama jne. See tekitab mõnevõrra kummalise arusaama. Keda siis kavatsetakse Riigikokku valida? Kas ainult riigivanem on see inimene, kes näeb riigile ohtlikke olukordi? Mis puudutab seda, et võivad tekkida ummikseisud, siis ka need peavad olema lahendatavad parlamendi sees. Muidugi peavad riigivanemal olema võimalused ühe või teise küsimuse arutamise puhul näiteks küsimuste arutamise järjekorda mõjutada talle omaste vahenditega, on võimalik ju küsimus päevakorrast maha võtta, katkestada arutelu – ega sellepärast pole vaja siis Riigikogu laiali saata.

R. Taagepera: Nojah, see oletab, et kui Toompeal on tulekahju, siis vaene Riigikogu oma juhatuse ja liikmetega ei oska muidu majast välja minna, kui riigivanem peab seda neile ütleva. Ja teised põhjendused on samalaadsed. Mis see on? See on alasti katse viia sisse presidendi diktatuur, täielik presidendi rusikavõim. See on ju selge, et siis otsustab riigipea, millal riiklikel kaalutlustel Riigikogu katkestab. Jah, ta peab andma tähtaja, millal Riigikogu uuesti kokku tuleb, ning kui Riigikogu on kokku tulnud jälle sedasama asja arutama ja kui see läheb ebameeldivaks, siis ta viie minuti pärast jälle katkestab. See annaks riigipeale absoluutse võimu teha kõige häbitumalt ja resoluutsemalt Riigikogu teovõimetuks ja sisse seada presidendi diktatuur.

K. Jürgenson: Eelnevalt on praktiliselt kõik juba ära öeldud. Ma arvan, et me ei saa kasutada põhimõtet, et kui on parlament ja selles on mingisuguseid probleeme, siis kõige lihtsam on järgida põhimõtet, et kui parlamenti ei ole, siis ei ole ka probleemi. Sellist võimu me presidendile või riigivanemale ikkagi anda ei saa. Riiklikud kaalutlused on määratlemata. Ma arvan, et siin pole isegi mõtet diskuteerida, vaid asume hääletama.

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtte rohkem ei ole. Sellega on sõnavõttud lõpetatud. Härra Kask, kas meil on vaja küsimus formuleerida selliselt, et ta on seondatud ühe konkreetse paragrahvi või peatükiga, või me hääletame, kas on vajalik põhiseaduse tekstis tervikuna säte "Riiklikel kaalutlustel katkestab Riigikogu istungjärgu, määrates selle jätkamise tähtaja"?

P. Kask: See paragrahv, mille juurde tuleb lisada punkt, on ettepanekus määratletud. See on praeguse teksti § 49 (§ 43). Sinna tuleb lisada lihtsalt üks punkt, kui härra Uluotsa ettepanek peaks läbi minema.

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, palun võtta ette põhiseaduse eelnõu lehekülj 8, § 49 (§ 43)! Me asume hääletama seda, kas täiendada nimetatud paragrahvi vastavalt härra Uluotsa apellatsioonile järgmise uue punktiga: "Riiklikel kaalutlustel katkestab Riigikogu istungjärgu, määrates selle jätkamise tähtaja." Asume hääletama. Hääletame. Poolt 2, vastu 31. Assamblee avaldas seisukohta, et § 49 (§ 43) ei ole vaja täiendada punktiga, mille tekst on: "Riiklikel kaalutlustel katkestab Riigikogu istungjärgu, määrates selle jätkamise tähtaja."

Sellela on ammendatud neljanda toimkonna põhiküsimused, mida toimkond soovis assamblee tänasel istungil hääletada.

PA 15.11.1991 redaktsiooni II versioon²⁸

IV. PEATÜKK

Riigivanem

§ 46. (§ 48) Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea. Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

Riigivanema kohus on hoolt kanda, et oleks tagatud põhiseadusest kinnipidamine.

§ 47. (§ 49) Riigivanem täidab põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:

- 1) määrab riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 52* ja riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt põhiseaduse §65* ja 84*;
- 2) kutsub kokku riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse § 59;
- 3) esitab riigikogule peaministri kandidaadi;
- 4) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid;
- 5) kirjutab alla riigikogus vastuvõetud seadustele või saadab need riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse § 75*.
- 6) kuulutab oma otsusega välja riigikogu poolt vastu võetud riigieelarve;
- 7) kirjutab alla ratifitseerimiskirjad vastavalt põhiseaduse § 85;
- 8) määrab riigikogu ettepanekul rahvahääletuse ja rahvaküsitluse vastavalt põhiseaduse § 77*;
- 9) kutsub kokku riigikogu erakorraliseks istungiks;
- 10) määrab uue riigivanema valimised vastavalt põhiseaduse § 44;
- 11) nimetab ja kutsub tagasi vabariigi valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 12) teeb riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, riigikontrolöri, ülemkohtu esimehe ja kaitseväge juhataja ametisse nimetamiseks;
- 15) nimetab riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;
- 16) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;

²⁸ ERA.R-2324.1.4, l 67–69.

- 17) annab armu;
- 18) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 19) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht.

§ 48. (§ 50) Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 49. (§ 51) Vabariigi president astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: "Mina, N.N. astudes rahva tahtel vabariigi presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja vabariigi kasuks."

§ 50. (§ 52) Riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valimiskogu, mis koosneb riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning valimise korra määrab seadus.

§ 51. (§ 53) Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 52. (§ 54) Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) juhul kui riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametikohuste täitmine, riigikogus 2/3 häälteenamusega tehtud otsuse alusel;
- 4) riigivanema surma korral.

§ 53. (§ 55) Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema kohustused ajutiselt üle riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue riigivanema valimised.

Ajal, mil riigikogu juhataja asendab riigivanemat, loetakse ta riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana, üks riigikogu asejuhatajatest riigikogu valikul.

§ 54. (§ 56) Riigivanem ei tohi olla riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal. Riigivanem peab olema tsiviilisik.

Kui riigikogu liige valitakse riigivanemaks, astub tema kohale riigikogu asendajaliige, kui selline on olemas.

§ 55. (§ 57) Riigivanemat võib kriminaalvastutusele võtta riigikogu liikmete enamuse nõusolekul.

Pärast süüdistuse esitamist astub riigivanem tagasi kuni kohtuotsuse jõustumiseni.

Riigivanema süü küsimise otsustab riigikohus.

PA 16.11.1991 istungi stenogrammist:

Juhataja: [...] Aitäh! Me läheme edasi neljanda toimkonna töömaile ja pärast seda tuleb meil tulla uuesti kolmanda toimkonna asjade juurde. Sõna saab kõigepealt härra Peet Kask, pärast seda apellatsioonide esitajad. Neljanda toimkonna esimees härra Kask, palun!

P. Kask: Kallid kolleegid! Teile jagati eile laiali täisformaadis (A5) esitatud apellatsioonid, üks härra Uluotsalt ja teine Tiit Käbinilt. Mul on ettepanek, et me praegu oma edasises tegevuses orienteerume nendele kahele dokumendile. Apellatsioonide hulk on küll väga suur, aga sellest ei maksa kohkuda, sest osa neist on edasilükatavad kolmandale lugemisele, redaktsioonikomisjonile, üks seitsmendale toimkonnale. Ma loodan, et apellatsioonide autorid ei protesteeriks sellise lahenduse vastu. Ma loen nüüd järjekorras need apellatsioonid ette ja ütlen, milliseid me hakkame praegu käsitlema ja millised lükkuvad edasi. Kõigepealt härra Uluotsa apellatsioonid. Ma teen ettepaneku muuta paragrahvide numeratsiooni. Härra Uluots on kasutanud siin ühte vahepealset teksti, kus numeratsioon ei ühti kummagagi, ei algse ega uuega. Tema punkt 1 käib § 49 (§ 43) kohta, punkt 2 käib § 52 (§ 46) kohta ja punkt 3 § 53 (§ 47) kohta. Punkti 1 alapunkt a – ettepanek on anda see lahendamiseks redaktsioonikomisjonile. Punkt b sai juba edasi lükatud. Punkt c – ettepanek on anda see lahendamiseks kolmandale lugemisele; punkt d – samuti suunata kolmandale lugemisele. Punkt e – ettepanek on suunata see seitsmendale toimkonnale, kuivõrd asi sisuliselt ei puuduta riigipea funktsioone, vaid kohaliku omavalitsuse struktuure ja nende moodustamise korda. Punkt f – ettepanek on viia see üle kolmandale lugemisele. Punkt g, s. o. riigipea seadusealgatuse õigus, tuleb vastastikuse kokkuleppe korras arutusele. Punkt h tuleb ka arutusele. Punkt i läheb redaktsioonikomisjonile. Siin on küsimus lihtsalt selles, et praegusest eelnõust on täiesti välja jäänud riigiõiguslike aktide püramiid, selle kirjeldus. Isegi seda võib ainult ridade vahelt lugeda, et seadused on kõik täitmiseks kohustuslikud, rääkimata sellest, millised omavahelised suhted on seadusel, seadlusel, määrusel jne. Me loodame, et eksperdid aitavad meid selles osas. Punkt j läheb kolmandale lugemisele, see on ettepanek. Punkti k hääletasime läbi eile täiskogus. Kui härra Uluots nõuab, siis tuleb see uuesti apellatsioonina hääletusele, seda otsustab siis juhatus ise. Apelleeritud ei ole mitte toimkonna otsusele, vaid täiskogu otsusele. Punkt 2 ja punkt 3 on omavahel sisuliselt ühendatud. Küsimus on selles, kas loobuda praegusest skeemist, riigipea valimise skeemist ja minna üle teisele skeemile, kus presidenti hakkaks valima rahvas. Siis tuleb loomulikult muuta ka valimise ja kandidaatide ülesseadmise korda. Sama ettepanekut on sisuliselt korranud Tiit Käbin. Palun võtke see teine apellatsioonide paber ette! See on neljas lõik ning tuleb arutusele. Lisaks sellele tulevad arutusele ka Tiit Käbini esimese, teise ja kolmanda lõigu ettepanekud, välja arvatud kolmanda lõigu teine lause: Riigikogu ja presidendi valimised toimuvad samaaegselt. Sellist ettepanekut ei ole tähtaegselt laekunud, järelikult ei saa ka apellatsiooni esitada, aga ma ei nimetaks seda diskvalifitseerimiseks, sest seda ettepanekut saab uuesti arutada kolmandal lugemisel. Samuti läheb sellesse kategooriasse: kui president valitakse rahva poolt. Kui me nii otsustame, siis lähevad mitmed punktid niikuinii ülevaatamisele. Tiit Käbini viimases lõigus esitatud apellatsioon lükkub edasi toimkonna arutelule, kui ta sellega nõustub, juhul muidugi, kui võetakse vastu tema neljas ettepanek.

Selline on praegune seis. Rohkem apellatsioonide meile laekunud ei ole. Siiski, üks apellatsioon on tulnud veel kolmandalt toimkonnalt. See on küsimus selle kohta, millise hääletamisega Riigikogu kummutab presidendi veto. Härra Uluots soovib täiskogus uuesti hääletada seda ettepanekut, et see oleks kummutatud absoluutse hääletamisega. Kõik need küsimused on oma sisu poolest ühes lahtris, need on suured, põhimõttelised muudatused praeguses kontseptsioonis. Sisuliselt on need kõik ettepanekud loobuda parlamentaarskeemist. Mul on ettepanek panna need arutusele tähtsuse järjekorras. Esiteks, kes valib riigipea. See on Uluotsa teine apellatsioon ja Kabinini neljas lõik. Teiseks, riigipea vetoõigus. See on Uluotsa kolmandale toimkonnale esitatud apellatsioon. Kolmandaks, Uluotsa punkti 1h apellatsioon – president nimetab ametisse ja vabastab ametist peaministri ja ministrid. Neljandaks, riigipea seadusealgatuse õigus (Uluotsa punkt 1g). Viiendaks, anda riigipeale õigus katkestada Riigikogu istungjärk (Uluotsa punkt 1k). Kuuendaks, riigipea volituste aeg (Kabinini kolmas ettepanek). Seitsmendaks, asepresidendi institutsioon (Kabinini teine ettepanek). Kaheksandaks, riigipea nimetuse küsimus kui mittesisuline küsimus (Kabinini esimene ettepanek). Selline on minu ettepanek arutusele võetavate küsimuste ja nende arutamise järjekorra kohta. Kui see leitakse vastuvõetav olevat, siis me võime alustada ja käsitleda ettepanekuid ükshaaval, sest kõik ettepanekud – neid on kaheksa tükki – on kas väga tähtsad või küllalt olulised.

Juhataja: Suur tänu neljandale toimkonnale ja härra Kasele konkreetsete ettepanekute eest! Küsimusi ei ole? Suur tänu! Enne vaheajale minekut on ettepanek kuulata ära mõlema apellatsioonide esitaja seisukohad. Kõigepealt saab sõna härra Uluots.

Ü. Uluots: Tervist järjekordselt! Ma nõustun täiesti selle apellatsioonide arutamise järjekorraga, mille pakkus välja Peet Kask, kuid ma teeksin siiski ühe väikese kõrvalepõike redaktsioonivaldkonda. Kui te lubate, siis ma tulen kohe selle juurde. Kui lugeda meie põhiseaduse teksti, siis me oleme andnud presidendile õigusi, oleme andnud talle näiteks õiguse anda armu, oleme andnud talle veel mõningaid õigusi, näiteks ohvitseride auastmete määramine jne. Meil on tekstis ainult ühes kohas märgitud, et üks asi tehakse ära presidendi otsusega – riigieelarve kinnitamine. Aga kuidas nimetada neid teisi dokumente, millega president realiseerib talle antud õigusi? Need on arvatavasti otsused ja need on jäänud meie tekstist välja. Peet Kask ütles väga õigesti, et on lahendamata bürokraatia ja juriidiline hierarhia. See tuleb siin fikseerida ja sellepärast ma olen siia sisse toonud, et tal on ka otsuse õigus. Muidu on nii, et otsustada võib ainult riigieelarve küsimusi, aga kuidas ta annab näiteks kindrali auastmeid või koloneli auastmeid, kuidas ta annab armu, mis on selle dokumendi nimi, seda ei ole mainitud.

Juhataja :Härra Uluots, mul on selline ettepanek, et teeme kõigepealt selgeks, millises korras me selle tähtsa arutelu läbi viime. Nimelt tegi härra Kask täiesti konkreetse ettepaneku käsitleda neid väga tähtsaid probleeme õiges järjekorras. Härra Kase arvates on õige järjekord see, et me alustame teie apellatsioonist, mis kannab numbrit 2.

Ü. Uluots: Jah, väga õige.

Juhataja: Palun, kas me saame alustada selles järjekorras? Ja kui võimalik, siis ma paluksingi rääkida sellest probleemist.

Ü. Uluots: Ma palun veel 20 sekundit. Härra Kask tegi ettepaneku lükata paljud asjad kolmandale lugemisele. Tundes parlamentaarset bürokraatiat ja parlamendi mängu siin, tean ka, miks. See on selleks, et uputada need ettepanekud komisjonidesse jne. Pärast, tulles uuesti kolmandale lugemisele tagasi, jääb mulle muidugi apelleerimise õigus, aga see on ette teada, millega see asi lõpeb. Nüüd punkti 1 juurde. Tähendab, see on § 52, minu apellatsioon nr. 2, mis käsitleb presidendi valimist rahva poolt. Tekst on: Vabariigi President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks järgmiseks ametiajaks. Presidendi valimise korra määrab seadus. Tekst on teil olemas. Miks ma julgesin teie ette tulla, kui see asi on üks kord läbi hääletatud? Ma julgen tulla sellepärast, et peale möödunud pühapäeva olen ma saanud väga suure moraalse toetuse kirjavakkide näol, mis annavad mulle õiguse apelleerida ja tuua see tekst uuesti teie ette. Palun panna küsimus hääletusele! Kuna seda toetab ka härra Käbin, siis ma tulen praegu puldist ära. Ma usun, et pärast lubate mind tagasi.

Juhataja: Loomulikult. Härra Uluots on nõus sellega, et me vaatame neid tähtsaid probleeme ükshaaval, ja härra Uluots on nõus ka sellega, et tähtsusetult esimene on probleem, millel tema apellatsioonide jadas on järjekorranumber 2. Palun, härra Käbin!

T. Käbin: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Me oleme arutanud varem korduvalt, kellel peaks olema õigus valida presidenti, ja ma ei tahaks sellel teemal enam pikalt peatuda. Tahan aga rõhutada küll seda: kartus, et kui president valitakse rahva poolt, siis on tal tingimata ülisuured volitused, et ta võib muutuda diktaatoriks jne, ei ole millegagi põhjendatud. Presidendivõim saab olema nii suur ja ainult nii suur, kui see põhiseaduses on talle antud. Ja on ilmne, et kui presidendil on edasilükkava veto õigus, siis näiteks Riigikogu poolt teda valida ei ole lihtsalt õige. Valijameeste kogu kasuks toodud väited, et Saksamaal töötab see hästi, ei veena, sest Saksamaa on ju liitriik, mitte unitaarriik nagu Eesti. Muidugi võiks jätkata, aga ei ole mõtet aega pikalt kulutada. Lõpuks tahaks öelda veel seda, et eelmise hääletamise tulemused mind juba rõõmustasid, sest väideti ju, et rahvast ei tohi tähtsate riiklike küsimuste lahendamisest eemale jätta, rahvale tuleb anda rohkem õigust. Ma loodan, et te jääte oma seisukohtadele kindlaks ja hääletate ka selle poolt, et presidendi valiks rahvas ise. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Kindel seisukoht on vähemalt viiel kolleegil, kes on ennast juba sõnavõtuks registreerinud. Mul on hea meel, et me saame nüüd teha 20-minutilise vaheaja. Ilmselt kulub see 20 minutit ka selleks, et me pärast vaheaega saaksime teha õiged otsused. Me kohtume taas kell 11.45. Vaheaeg 20 minutit. Vaheaeg

Juhataja: Vaheaeg on läbi. Kohal on 23 assamblee liiget. Juhatus otsustas selles küsimuses piirduda seitsme kõnega puldist. Ma saan aru küll, et seda on väga vähe, aga võimalik on sõna võtta ka kohalt, nii et kõigil on siiski võimalus oma mõtteid avaldada. Järgnevad seitse sõnavõttu puldist. Esimesena saab kõneks sõna härra Sulev Vahtre. Palun!

S. Vahtre: Ma olen oma seisukoha riigipea valimise küsimuses siin kord juba ütelnud ja jään kõhklusteta selle juurde, et riigipea valiks rahvas otseselt. Minu arvates ei ole see loobumine parlamentaarsest skeemist, vaid võib-olla õige vähesel määral muudab seda. Teatud määral oleme vahest isegi sunnitud seisus, sest on päris ilmne, et rahva enamus tahab praegu ise riigipead valida. Nii palju kui minul on teada värskete rahvaküsitluste andmeid, toetab üle 70%

momendil kindlalt just seda varianti ja ei ole ette näha, et see suhtumine muutuks. Kuna ma ise olen ka nende hulgas, kes tahavad ise valida, siis tohiks sel puhul olla lubatud isegi väikene eneseiroonia. Mulle tuleb paratamatult meelde Anna Haava luuletus, kus tegelaseks on Ilmar Ise. See on võib-olla ka midagi niisugust, aga igal juhul on see fakt, mida me ei tohiks kuidagiviisi ignoreerida. Tegemist on juba teatud laiema rahvuspsühholoogilise nähtusega ja sellega nii-ütelda vastukarva minna on minu arvates praeguses olukorras lausa ohtlik. Selge see, et siin tuleb veel teisi motiive juurde. On inimesi ja rühmitusi, kes tahavad tugevat presidendivõimu ja püüavad kas või seda punkti selleks kasutada, aga ka see ei tohiks praegu nii oluline olla. Mis puutub sellesse, et rahvahääletusel võidakse meie poolt välja töötatud eelnõu tagasi lükata, siis üldiselt ei peeta seda vahest nii väga võimalikuks, aga täiesti võimatu see muidugi ka ei ole. Ja eriti võib saada kaalukeeleks kõnealune paragrahv. Arvatavasti ei kujune asi nii, et rahvahääletusel on vastuhääletajaid rohkem kui poolthääletajaid, tõenäolisem võib olla niisugune võimalus, et väga paljud jäävad rahvahääletusest üldse kõrvale. Suhtumine on niisugune, et hea küll, tehku siis nemad, mis nad tahavad, mina osa ei võta. Ja kui kujuneb näiteks niisugune olukord, et rahvahääletusest võtab osa ligikaudu 100 000 inimest ja kõik on seaduseelnõu poolt, siis sisuliselt ei ole ikkagi saadud rahva toetust. Mis puutub võimalikku diktatuuri, siis ma arvan, et see punkt diktatuurivõimalust küll oluliselt ei suurenda. Peale selle võib diktatuuri tekitada ka hoopis tugev peaminister ja ei ole vaja otsida kaugelt näiteid, kus see just niiviisi on toimunud. Nii et veel kord: ma kardan, et me võime teha vägagi saatusliku vea, kui otsustame valimiskogu kasuks, mis on küllaltki ebamäärane asi ja praeguses elus vähe põhjendatud. Oluliselt on muutnud assamblee liikmete arvamusi vahest ka välisekspertide seisukohad, aga nad ei ole kunagi meile midagi peale surunud. Ja meie rahva mentaliteeti, julgen öelda, vahest isegi rahva hinge tunnevad nemad kindlasti tunduvalt vähem, kui meie peaksime seda tundma. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Järgmisena on kõneks sõna härra Taageperal. Palun!

R. Taagepera: Lugupeetud assamblee! Ma käsitlen kahte aspekti: mida me peaksime tegema, vaadates tulevikku, ja seda, kas me saaksime midagi muuta, öeldes, et ettepanek või projekt võib rahvahääletusel läbi kukkuda ja seega mitte kunagi tulevikku jõuda. Üldiselt parlamentaarsüsteemis ei vali rahvas riigipead otse, erandiks on ainult Iirimaa. Ei pea paika ka väide, et unitaariigid teevad ja teised ei tee. Isegi tugevad presidentaalsüsteemid on teinekord pidanud vajalikuks teha seda kaudselt, valijakogu kaudu ühel või teisel teel. Teisest küljest meenutan, et Soomes hakkas 70 aasta eest peale presidendi valimine valimiskogu kaudu, kuigi Soomes oli tollal presidendivõim küllaltki tugev. Seda loeti poolpresidentaalsüsteemiks. Kui nüüd öeldakse, et vaadake, Soome on kah siirdunud otsesele presidendivalimisele, siis on vastus, et jah, teeme meie seda siis 70 aastat hiljem, kui meil on seljataga 70 aastat demokraatlikku praktikat. Prantsusmaa siirdus presidendisüsteemile väga varakult ja presidendisüsteemist tuli kiiresti jälle keisririik. Seitsmekümne aastat pärast või veel hiljem siirdusid nad uuesti peamiselt presidentliku süsteemi juurde. Ja kui me vaatame praegu, et presidentlik parlamentaarsüsteem on Soomes stabiilne, siis on see nii tänu sellele, et eelnenud on 70 ja rohkem aastat parlamentaarse korda. Teine argument on, et lõppude lõpuks president, kas otse valitud või mitte, on loodud põhiseadusliku võimupiiranguga, mis on meie praeguses projektis küllaltki tugev nagu parlamentaarses riigis kunagi. Meil on üks hiljutine näide kah algavast demokraatiast, nimelt Haitist, kus oli just selline maheda presidentliku võimuga põhiseadus. Ainuke erinevus oli, et presidendi valis rahvas. Mis ta tegi? Ta nõudis õigust

nimetada ametisse peaminister, keda tema tahtis, ja viis selle läbi, kogudes nn. rahva parlamendihoone ette. Meie teame seda nn. rahvast, me oleme siinsamas parlamendihoone ees näinud kolme sorti rahvast: interliikujaid, Savisaare vastaseid ja Savisaare pooldajaid. Haitis ähvardas rahvas parlamendiliikmeid surmaga, kui nad ei toeta presidendi poolt määratud peaministrit. Ja nad kuulasid sõna. Hiljem oli tagajärjeks presidendivastane riigipööre ja tee nüüd selgeks, kes on kes. Vaadake, asi ei ole mitte selles. Muidugi, otsese presidendivalimise pooldajad küsivad: kas siis rahvast ei usaldata? Meie, parlamentaarse korra pooldajad, usaldame rahvast, aga me ei usalda üksikisikut. Saada otsene mandaat rahvalt – see lööb pähe meile kõigile, sinule, minule, temale, kui ei ole kauaaegset demokraatriatraditsiooni, mis ei lase sel pähe minna. De Gaulle astus 1960. aastal jämedalt üle põhiseadusliku piiri ja keegi ei osanud teda takistada. Ainuke, mis teda takistas, oli tema enda poliitiline kultuur, ta oli lõpuks vabariikliku Prantsusmaa lapselapselaps. Kõik, kes meil riigipeaks valitakse, on aga tahes-tahmata sovetliku pärimuse lapsed. Me usaldame rahvast, aga me ei usalda seda inimest, keda rahvas valib: me ei ole kindlad, et võim talle pähe ei löö ja tal ei teki mõtet, et ta võib põhiseadusest natukene üle astuda. Me oleme seda maailmas ikka ja jälle näinud ja meie ei ole eriolukorras, me oleme noore, ärkava demokraatia olukorras, kus inimesed võivad peast segi minna. Mis puutub sellesse, et otsus mitte määrata presidenti või riigipead rahva poolt valitavaks võib terve meie põhiseaduse projekti läbi kukutada, siis ma ei usu, et 100 000 inimest veel välja tuleb. Aga on täitsa võimalik, et põhiseadus läheb läbi nii, nagu tihti juhtub, et ainult mõned poolthääled on rohkem. Just see äge populistlik kampaania, mis hiljuti on vallandatud otsevalimise poolt, on mind veennud, et me peame otsustama oma parema äratundmise järgi, mis kõlbab, mitte vaatama üle õla, et mis läheb parlamendis või rahvahääletusel läbi. Nädal tagasi ma ise tõstasin selle küsimuse ja ütlesin, et kompromissina võime pakkuda ka otse riigipea valimist. Nüüd on just see populistlik kampaania mind veennud, et kui me selles küsimuses järeleandmise teeme, siis vaibub see kampaania ühe isiku kasuks. Kes see on, pole keegi ütelnud. Pärast, kui juba võib öelda, et näe, isegi see parlamentaarsuse poole kalduv assamblee nõustus sellega, siis nõutakse riigivanemale Toompea lossi ees ja mujal üha suuremaid õigusi, momentaanseid põhiseaduse muudatusi jne. Mis juhtub siis, kui meie põhiseadus, meie aus, aastakümneteks mõeldud põhiseadus rahvahääletusel läbi kukub? Siis pannakse ette 1938. aasta põhiseadus. See põrub läbi paari aastaga, s. t. Lääne-Euroopa ei toeta diktatuuri, sellega me Euroopasse ei lähe. Ja siis, kui 1938. aasta põhiseadus läbi põrub, on meil korralik põhiseadus jälle varnast võtta. Aga kui me ta ise vahepeal ära solgime, siis pole meil 1938. aasta põhiseaduse põhjakõrbemise korral teist alternatiivi kah võtta. Meil ei ole minu arvates pääsu. Me peame mõtlema tulevastele aastakümnetele ja tegema oma parima. Kas rahvas selle vastu võtab või mitte, aga me peame tegema oma parima. Muide, ma arvan, et rahvas võtab selle vastu, sest populistlikus kampaanias on tehtud üks väike viga. Nad hakkasid peale liiga hilja, selleks et assambleed mõjutada, ja teiselt poolt jälle liiga vara, nii et nüüd on see haripunkti saavutanud. Alati on probleem, kui kampaania saavutab haripunkti, nii nagu nüüd. Me peame tegema praegu oma parima, mitte hoolima sellest, mis paistab. Tänan!

Juhataja: Tänan! Kõne kestis kümme minutit. Ma tuletan kõigile meelde, et kuigi käsitusobjekt on väga tähtis ja keeruline, palun pidada kinni seitsme minuti ajalimiidist. Sõna saab kõneks härra Kask. Palun!

P. Kask: Kallid kolleegid! Ma palun ette vabandust, et ma väljun akadeemilise väitluse raamidest, sest võitlus parlamentaarsüsteemist väljumise eest on ka väljunud akadeemilistest raamidest, on muutunud päevapoliitiliseks küsimuseks. Aga väga kaugele ma ka ei välju. Ma

lihtsalt tõden, et praegu on selline olukord, kus üks poliitiline jõud on väga distsiplineeritud ja sisuliselt väga tugevasti organiseeritud ning tal on head väljavaated võita presidendivalimised. Ma ei pea silmas mitte ainult härra Rüütli ja tema lähedast kaaskonda, vaid palju laiemat konteksti. Samal ajal on sellel jõul küllalt nigelad väljavaated parlamendivalimistel. Ja tagajärg on see, et selle jõu huvides ei ole parlamentarism, veelgi enam, selle jõu huvides ei ole üldse parlament. Võitlus tugeva presidendivõimu eest ei ole mitte võitlus peaminister-presidentliku demokraatliku süsteemi eest, vaid see on võitlus, andke andeks, parlamendi mutta sõtkumise eest, selle õiguse ja võimaluse eest. See on erakordselt ohtlik. Ma tuletan meelde, millised vormid on see võitlus juba võtnud. See on süstemaatiline, meetoodiline võitlus, mida ei väljenda mitte ainult siin tehtud ja ka eelnõudes sisaldunud ettepanekud anda presidendile vetoõigus, valida ta rahva poolt, anda talle Riigikogu istungjärgu katkestamise õigus ja dekreeidi andmise õigus, vaid ka sellised ettekujutused, et parlament on Eestis ülearune luksus ja see peaks hakkama koos käima ainult kord kuus. Selline ettekujutus on tulnud täpselt sellesama jõu hulgast ja seda väljendavad ka niisugused pealkirjad ajalehtedes nagu näiteks "Ülemnõukogu tammub paigal", "Ülemnõukogu on ummikus", "Ülemnõukogu ei suuda otsustada". Või kui ei saa selliseid pealkirju panna, siis vähemasti antakse mõista, et ülemnõukogu võttis lõpuks ometi vastu selle või teise akti.

Juhataja: Härra Kask, ma olen sunnitud segama ja samas palun väga vabandust. Meie reglemendis on täiesti selgelt öeldud, et me ei käsitle päevapoliitikat. Ka ette vabandamine ei aita. Ma palun lõpetada päevapoliitilised küsimused ja minna asja sisu juurde.

P. Kask: Ma palun vabandust. Presidendi valimine rahva poolt on kõige suurem samm parlamentaaritud eemale. Kui meil ka õnnestub ära hoida teised sammud selle järel, oleme ikkagi kahetsusväärsetel positsioonil, sest rahva poolt valitav väheste volitustega president on just see, mille eest eksperdid meid hoiatasid. See on süsteem, milles on ühendatud mõlema süsteemi, parlamentaarsüsteemi ja presidentiaalsüsteemi nõrgad küljed. Mul oli mõttes lõpetada sõnavõtt, andke andeks, päevapoliitiliste seisukohtadega, aga ma loobun nendest. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Kask! Härra Fjuk, palun!

I. Fjuk: Lugupeetud assamblee! Ma ei saa teisiti, kui pean konstateerima, et ka rahva seas riigivanema valimise küsimuses läbiviidud küsitluste tulemuste tsiteerimine on üks osa päevapoliitikast, ja ma ei tahaks siin selles rohkem kaasa rääkida. Ma tahan lihtsalt öelda, et riigivanema ja tema valimisega seotud küsimused on väga konkreetselt seostatavad rahva, tema elamisruumi ja poliitilise süsteemi mineviku, oleviku ja tulevikuga. Ja paratamatult, ükskõik kui kõrgelt me oma assambleed, tulevast parlamenti või rahvast ei hindaks, ei saa teisiti kui tõdeda, et 50 aastat Nõukogude režiimi on meid võõrutanud demokraatlikust mõtlemisest ja demokraatliku kooselamise võimest. Seetõttu me peame oma otsustes vaatama tõesti väga tugevasti tulevikku, et mitte komistada, sest demokraatlikkuse järellainetuses peab paratamatult ka meie järeltulev põlv kahjuks ennast ületama, et olla vääriline partner Euroopa riikide peres. Kõige ohtlikum on aga minu meelest meie demokraatiale see, kui me unustame, et tegelikult meie ühiskonnas puuduvad praegu isereguleeruvad demokraatlikud mehhanismid, alates omavalitsustasandist, selle eri tasanditest kuni kõrgeima riigivõimuni välja. Meilt on röövitud kõikvõimalikud demokraatlikule riigile omased struktuurid ja see ongi see küsimus, millega tegelikult Eesti riik peab lähemad aastakümned tegelema. Ta peab taaslooma ja looma

demokraatlikud struktuurid. See töö on üks ääretult kollektiivne töö, see on ääretult paljude kompromisside ja kooskõlastamiste töö, mida ei saa teha ei ühe ega kahe inimese dekreediga, vaid ainult tõesti väga riskantselt pikaajalises tööprotsessis. Seetõttu on mulle täitsa vastuvõetamatu, kui me mis tahes küsimustes oleksime nõus minema kergema vastupanu teed lihtsalt sellepärast, et me just nagu võidaksime aega. Aga me kipume alati unustama, et nii me kaotame kvaliteedi. Nii et ma ei toeta apellatsiooni, et valida riigivanem rahva poolt. Seda enam, et üleminekuperiood kestab meil sellise idanaabriga, nagu meil on, praeguste märkide järgi võib-olla veel aastasada. Oht meie iseseisvusele on sealtpoolt minu meelest kogu aeg olemas ja usaldada siin meie tuleviku garantiid ühe inimese allkirja vastu on lubamatu. Tiit Kabin tegi oma esinemises vihje sellele arutelule, kus oli juttu, et rahvaküsitlus otsustab Eesti liitumise riikide majandus-, sõjaliste või poliitiliste liitudega, osundades sellele, et me ei tohi ju rahvalt võtta õigust otsustada olulisi küsimusi. Ma tahan just alla kriipsutada Tiit Kabin ütlemist, kuid natuke teise kandi pealt. Paragrahv 98 käsitleb seda, et rahvas peab otsustama neid küsimusi, mille puhul Eesti riik oma suveräänsust laiali jaotab. Ja on ju nii, et igasse riikide liitu astumine on sisuliselt loobumine osast oma suveräänsusest. Seetõttu on assamblee hääletusvoor selles küsimuses seaduspärane. Suveräänsust ära andvad küsimused on rahva otsustada, kuid meie põhiseadus, mida me planeerime, ei eelda, et riigivanemal on selliseid volitusi, millega ta võiks riigi suveräänsust oma allkirjaga jaotada. Järelikult ei ole ka riigivanema valimine riigile sedavõrd strateegiline, kui on liitumine mingisuguste liitudega. Seetõttu on igati loogiline, et kõik need küsimused, mille puhul on tegu riigi suveräänsuse kaotamisega, antud juhul liitusesse astumise kaudu, peavad olema seotud suurte ühiskondlike piduritega. Ja kuna parlament peaks olema riigivanemaga võrreldes märksa suurem pidur, kui midagi tõsiselt otsustatakse, siis tuleks rahva poolt valida parlament ja mitte riigivanem, kellel selliseid volitusi ei ole. Aitäh!

Juhataja: Täna, härra Fjuk! Enne kui saab sõna härra Jürgenson, lubage edasi anda kaks teadet. Juhatus otsustas, et ka sõnavõtte kohalt piiratakse ja viimane, kes saab sõna, on härra Sirendi. Teiseks, kui osa sõnavõtjaid soovib kaks minutit, mis on nende käsutuses, kulutada puldist kõnelemiseks, siis see võimalus on olemas. Juhatus poole on sooviga esineda puldist pöördunud härra Saatpalu ja härra Lauri Vahtre. Lisaks neile kahele teatele soovin ma kõigile kolleegidele meelde tuletada, et praegu me veel ei hääleta, mistõttu kõigil ei ole vaja sõna võtta selleks, et ütelda, kuidas nad hääletavad. Hääletamine on niigi avalik. Järgmisena saab sõna härra Jürgenson. Palun!

K. Jürgenson: Kallid kolleegid! Lugupeetud juhataja! Ma olen saanud reaalariduse ja seetõttu tahaksin tuua teieni sellest tuleneva loogika. Rahva poolt valitud president ja üldse rahva poolt otse valimine on ühele ametipostile ja seal olevale isikule maksimaalne võimalik mandaat, mida võib anda. Seda ühest küljest. Teisest küljest on alati võimalik vastupidine protsess: kui see mandaat on antud ja seda kasutatakse halvasti, siis võib alati öelda, et ise valisite, ehk teisisõnu, iga rahvas on väärt oma valitsejat. Seda otsustust vaidlustada rahva enda poolt on väga raske, võib ainult ümber valida. Assamblee on läinud põhiseaduse koostamisel parlamentaarset teed mööda, mistõttu tekib ka nendes mandaatides teatud hierarhia. Ja paraku tugevaim mandaat selles süsteemis peaks kuuluma tõesti parlamendile. Kui president otse valida, siis tulevad meil sellega võrdne mandaat ja kõik sellest johtuvad pahed, millest siin on juba ka räägitud. Tahaks tõmmata mõned paralleelid nende küsimustega, millega on kokku puutunud seitsmes toimekond valla tasandil. Teatavat analoogiat on just nendes küsimustes,

millest härra Fjuk rääkis ja mis puudutavad kvaliteeti, otsustuste kvaliteeti. Teisiti öeldes, küsimus on selles, mida me tulemusena tahame saada, kes see president või vallavanem kvalitatiivselt on. Kui me parlamentaarses süsteemis paneme presidendile kohustused olla isik, kes tasakaalustab täidesaatvat ja seadusandlikku võimu, tehes seda ausalt, erapooletult ja kõrge kvaliteediga, siis olen ma veendunud, et valijameeste kogu valitud president on neid küsimusi otsustama kvaliteetsem kui rahva poolt otse valitud president. Rahva poolt valimisel on paratamatult teatud populistlik element sees ja need kampaaniad, millele härra Taagepera viitas, mõjutavad tulemust oluliselt. Sama probleem tekib ka valla tasandil. Kui me tulevikus hakkame arutama vallavanema ja vallavolikogu esimehe lahutamist, siis tekib paratamatult küsimus, mida me kummaski isikus näha tahame, et ta oleks tugev ametnik. Me saame ilmselt parema tulemuse, kui vallavanema valib ametisse, kas või konkursi korras, vallavolikogu. Kui me läheme otse valitud vallavanema teed, võime saada halvema ametniku. Sama probleem on tegelikult ka presidendi valimisel rahva poolt või valijameeste poolt. Samuti on küsimus kvaliteedis, mida siin juba hääletati Tiit Kåbini apellatsioonis, mis puudutas lepinguid. Ma hääletasin selle poolt, et see punkt välja jätta, ja kui siin samuti paralleel tõmmata, siis ma usun, et ka nende otsustuste puhul, kui me jätame sellistesse liitudesse astumise küsimuse rahva otsustada, võib paraku kannatada kvaliteet. Nii et ma usun, et valijameeste poolt valitud presidendi puhul on meil tegemist kvalitatiivselt parema isikuga, mis aga ei tähenda seda, et rahvas on rumal valima, ma ei taha sugugi seda öelda. Lihtsalt meie poolt valitud loogilises süsteemis, parlamentaarses süsteemis on tulemus kvalitatiivselt parem. Aitäh!

Juhataja: Täna, härra Jürgenson! Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep: Mind inspireerivad sõna võtma kõige rohkem kaks võimsat populistlikku esinemist, üks nendest professor Taagepera oma, teine Peet Kase oma. Mõlemad tarvitasid sõna "populism" terminina, aga kui tahate iseloomustada nende sõnavõtte, siis võib öelda, et need olid väga ilmekad populismi näited. Ka minul on omamoodi pea võimust segi, nagu professor Taagepera seda väljendust pruukis. Ma tunnen oma selja taga kolme tuhandet Elva valijat, kes valisid mu Eesti Kongressi liikmeks, ja ma tunnen vastutust nende ees. Sellepärast on mu seisukohad sellised, nagu nad on. Mis puutub Haitisse, siis see väga huvitav ja väga erandlik riik võiks meile õpetlik olla vahest siis, kui eestlased oleksid Taara usku ja räägiksid eesti keele asemel mingit kreooli keelt, mille aluseks oleks siis saksa või vene keel. Olukord on nii erinev, et mingit analoogiat ei saagi olla. Selle asemel oleks professor Taagepera võinud nimetada, et Euroopa 18 mittesotsialistlikust riigist on riigipea kaudne valimine olemas ainult Saksamaal ja Itaalias. Itaalias valib riigipea nimelt parlament. Muudes Euroopa riikides valib presidendi kas rahvas või siis on tegemist monarhiga, kelle taga on tegelikult ka rahva vaikiv poolehoid, sest kui see puuduks, likvideeritaks monarhia, nagu see Kreekas toimuski. Niisiis, professor Taagepera juttu ei võtaks ma üldse tõsiselt. Mis puutub härra Peet Kaske, siis on tema mõtteviis minu meelest tüüpiliselt nõukogulik: kes ei ole minu poolt, on minu vastu. On olemas ainult kaks võimalust, parlamentarism või presidentialism, midagi vahepealset ei ole lihtsalt mõeldav.

Juhataja: Härra Kaalep, ma olen sunnitud tegema kaks märkust. Esiteks olen ma kolleegide korduvalt palunud ja täna on mul vajadus veel kord paluda, et me katsuksime hoiduda isiklikest näidetest, ja veel halvem on öelda oma kolleegile, et tema mõtteviis on nõukogulik. Teiseks on mul palve pidada kinni kahe minuti ajalimiidist.

A. Kaalep: Ma palun vabadust selle märkuse eest. Meeldetuletuseks ütlen, et ka minu mõtteviisis on kahtlemata nõukogulikke igandeid nagu meil kõigil. Üks minut veel, siis ma lõpetan ära. Minu meelest ei oleks tarvis karta rahva poolt valitud presidendi diktatuuri, küll aga võiks pigem karta peaministri diktatuuri. Siin on kaks võimsat näidet: Hitler ja Mussolini olid ju peaministrid, kuni saavutasid presidendivõimu. Ja mis Mussolini mahavõtmisse puutub – jumal tänatud, oli siiski olemas mõninga võimuga riigipea, kuningas, kes siis, kui asi väga hulluks läks, võttis ta maha. Kui me valime riigipea, kelle kohus on kaitsta meie parlamentaarseid korda, võiks olla kõik korras ja seda võiks teha ikkagi rahvas, äärmisel juhul otse rahva poolt valitud valijameeste kogu, mitte kuidagi aga kaudselt moodustatud kogu. See on kõik. Aitäh tähelepanu eest!

Juhataja: Härra Lauri Vahtre lubas meile tõestada, et isegi puldist on võimalik kahe minuti jooksul esineda.

L. Vahtre: Austatud kõrge kogu! Mulle oli vastuvõetamatu härra Taagepera argumentatsioon, mis kõlas umbes niimoodi: kaudne valimine on parim, meie peame aga valima parima. See meenutas mulle ühte kuulsat lauset, kuidas marksism on kõikvõimas, sest ta on õige. Miks siis härra Taagepera arvates kaudne valimine on parim? Põhjenduseks sellele kuulsime küllaltki palju fantastilist. Otse valitud president on, vabandage minu vaba tõlgendust, saba ja sarvedega saatan, otsevalimised on otsesammuks diktatuurile. Minu seisukoht haakub eelkõneleja omaga: diktatuur varitseb meid hoopis mujal, mitte otsevalimises. Diktatuur varitseb meid olukorras, kus Eestis valitseb tüli ja segadus. Ja üks tüli ja segaduse käivitamise põhjus võib olla muuseum see, kui me loobume otsevalimise põhimõtte sätestamisest põhiseaduses. Me ei vali kuningat, me valime riigipead, kelle võimupiirid on põhiseaduses täpselt määratud. Need piirid on teada nii rahvale kui ka kandidaatidele. Ja lõpuks, kui rahvas tahab diktaatorit, siis ta saab selle niikuinii. Tõenäoline on, et sel juhul võib rahva valimisõigusest ilmajätmine diktatuuri saabumist hoopis kiirendada. Võib-olla leidub poliitilisi jõude, kellele asjade selline käik isegi meeldiks, aga nüüd ma kaldusin päevapoliitikasse. Ma palun vabandust ja lõpetan.

Juhataja: Tänan, kolleeg Vahtre! Järgmisena saab sõna proua Endre. Palun!

S. Endre: Austatud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Aktsepteerin täielikult härra juhataja manitsusi, kui ta ütleb, et me peame päevapoliitikast hoiduma. Samal ajal tahaksin öelda, et selle küsimuse arutamisel on see väga raske, ja ma saan täiesti aru neist kolleegidest, kes ei ole suutnud sellest hoiduda, kaasa arvatud härra Kask oma väga kibestunud sõnavõtuga. Nüüd aga asja juurde. Selle probleemi lahendamisel ehk § 52 üle otsustamisel peaksime minu meelest lähtuma kahest põhiküsimusest: keda me mõistame rahva all ja kui palju me teda usaldame. Minu isikliku arvamuse kohaselt on rahvas Eesti Vabariigi kodanikud ja seetõttu oleks äärmiselt tähtis ta võimalikult kiiresti määratleda. Teiseks: kui pikaks kavandab igaüks meist oma mõtetes selle valmiva põhiseaduse eluiga? See on väga tähtis küsimus. Minu meelest me ei saa oma hoiakutes seada end härrandlikult kõrgemaks ja targemaks kui rahvas, s. t. kodanikkond. Rahva seisund vastab enamasti ajaloolise arengu loogikale, ja isegi kui rahvas teeb vale otsuse, tuleb seda ajaloolis-psühholoogiliselt igal juhul aktsepteerida. Arvan nõnda, et Tiit Kabin läheneb probleemile euroopalikult, ja see tähendab seda, et ta on ajast ja ruumist, kus meie hetkel oleme, väljas. Tiit Kabin seisukoht läheb vastuollu siin 50 aastat valitsenud mentaliteediga, et väike hulk inimesi ja eriti väike grupp inimesi on igal juhul targem kui

rahvas. Minu meelest peaksime põhiseaduse projekti tegemisel liikuma ikkagi euroopalikkuse suunas, usaldama rahvast ja usaldama teda isegi sellisel juhul, kui ta antud hetkel teeb võib-olla valiku, mis ei ole meile kõige meelepärasem. Me läheksime praegu väga vastuollu eesti rahvaga või Eesti Vabariigi kodanikega, kui me võtaksime nende käest ära võimaluse, selle ainsa võimaluse öelda kusagil oma jaa või ei. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Aitäh! Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen: Aitäh, lugupeetud juhataja! Ma täiendaksin proua Endret sellesama § 52 asjus. Ma olen täiesti nõus, et kui me esitame endale küsimuse, kes on rahvas, siis peab see ka selles sõnastuses kajastuma. Praegu kahjuks see ei kajastu. Kui me vaatame oma päevapoliitikat, kuidas me käsitleme rahvast, siis on siin märgatav teatud traditsioonide muutumine ja see on vaja fikseerida. Ettepanek on, et presidendi valib rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu või kuidagi umbes nii. Teiseks tuleks teha ettepanek § 40 täiendamise kohta. Praegu puudub see, et rahvas teostab võimu presidendi valimise kaudu. Ma olen nõus nende argumentidega, mis siin on esitatud valijameeste kasuks või Riigikogu valimise kasuks, aga, lugupeetud kolleegid, ma olen peaaegu kindel, et momendil rahvas meist aru ei saa. Põhjendused ei ole tema jaoks piisavalt veenvad. Ja sellisel juhul ma ei pea siiski õigeks rahva arvamust ignoreerida, me läheme lihtsalt sellega vastuollu. Samas pean tähelepanu juhtima ka sellele, et meil tuleks siiski selgeks teha – võibolla härra Anton oskab täpsustada –, mis see maksma läheb, kui presidendi valib rahvas ja kui need valimised hakkavad toimuma näiteks iga nelja aasta tagant. Mina ei suunaks oma mõttele arendust võib-olla mitte niivõrd järgmistele presidendivalimistele, vaid rohkem selle peale, mis toimub ülejäämistel ja üleülejäämistel presidendivalimistel. Ma loodan, et Eesti rahval siiski on nii palju vaimujõudu, et ta peab need valimised siis ka vastu. Mis puutub presidendi nimetamisse, nii nagu see praegu on ette pandud, siis mina toetan siin härra Käbinilt. Ma esitasin oma põhjenduse juba ka redaktsioonitoimkonnale. Kui me valiksime presidendi nimetuseks riigivanema, siis oleks meil tarvis kogu põhiseadus läbi vaadata, arutada vähemalt 30–40 termit ja leida eestikeelsed vasted ka õiguskantslerile, peaministrile, ministriumidele, riigikontrolörile, riigisekretärile jne. Ma olen neid välja kirjutanud ligi 40. Süsteem peaks siiski olema.

Juhataja: Härra Rumessen, kaks minutit on läbi. Viimane osa ei puutu tõepoolest arutletavasse probleemi. Kas probleemi kohta on veel midagi?

V. Rumessen: Rohkem ei ole. Aga ma leian, et need nimetused puudutavad probleemi.

Juhataja: Aitäh! Palun, härra Saatpalu! Härra Saatpalu esineb kohalt.

V. Saatpalu: Ma tuln siia assambleesse tööle veendununa, et presidendi peab valima rahvas. Elukutselise poliitikuna on mul aga ka kohustus õppida ja need, kes on teinud ettepaneku valida president valijameeste kogu kaudu, on mulle tõesti näidanud, et see tee on õige. Samas olen ma viiel koosolekul püüdnud sellelesamale Eesti rahvale ära seletada, kumb on õige, ja kõigil neil viiel koosolekul on igaüks olnud kategooriliselt sellel seisukohal, et presidendi peab valima rahvas. Neid põhjusi ei pruugi ma teile seletada, sest te teate neid niikuinii. Ma julgen väita, et see, kui praegu kasutatakse ähvardusena, et president ei lähe rahva poolt läbi, on sama meetod, mida kogu aeg on kasutatud, rääkides, et kui me võtame vastu 1938. aasta kodakondsuse seaduse, mis siis küll juhtub. Tegelikult ei juhtu midagi ja kui rahvale see riigivanema valimise

meetod ikka korralikult ära seletada, siis ei juhtu ka midagi. Tuleb teha praegu mõistlik otsus ja valida valijameeste kogu kaudu. Ma juhin ainult tähelepanu – ma olen sellest kolleegidele juba kõnelnud –, et me peaksime tingimata iga peatüki juurde, kui me avaldame oma eelnõu, kirjutama kommentaarid. Me võiksime selle kas või kohustusena fikseerida. Nende kommentaaride avaldamise kaudu saab siis ka põhjendada ühe või teise otsuse vastuvõtmist meie poolt. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Sirendi, teil on sõna.

A. Sirendi: Austatud kolleegid! Paragrahvi 1 järgi on rahvas kõrgeima riigivõimu kandja, § 39 järgi on rahvas riigivõimu kandja oma hääleõiguslike kodanike kaudu, §-s 40 seostub ta riigivõimuga valimiste kaudu. Täpsem oleks öelda, et valimistel annab rahvas tähtajaliselt oma võimu ära ametlikele võimukandjatele ja jagab võimu nende vahel. Kui rahvas soovib kõrgeima riigivõimu kandjana valida presidenti, on tal selleks võõrandamatu õigus, olgu teine või tuhat korda parem, nagu paljud on täna korduvalt välja öelnud. Kui rahval pole seda õigust, siis tuleks § 1 ümber sõnastada näiteks nii: Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Ja § 39 ütleks: rahvas on riigivõimu kandja oma hääleõiguslike kodanike kaudu, kuid mitte kõigi kodanike kaudu. Ma üldiselt ei pea mustvalget metodoloogiat ainuõigeks, seepärast lõpetan Hando Runneli sõnadega, et must polegi must, vaid põhjani parandatud valge.

Juhataja: Asjade parandamiseks on meil tõepoolest veel vähe võimalusi, sest sõnavõttud hakkavad lõppema. Järgmisena saab sõna härra Erm. Palun!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Selle praeguse diskussiooni juures ei häiri mind võib-olla isegi nii palju see, et on tõesti öeldud väga tõsiseid päevapoliitilisi argumente, ka süüdistusi. Mõelgem siiski ühe momendi peale, mis kogu aeg läbi kajab. Me räägime kogu aeg, et rahvas arvab nii ja rahvas tahab, kuskil rahvakoosolekul on niimoodi ja kellelgi on väga suur kirjade pakk. Kas me aga ikka teame rahva arvamust? Tegelikult me seda ei tea ja ei saa sellega opereerida. Kuni ei ole korraldatud üldist rahvaküsitlust, peame jääma ikka selle juurde, mida me siin saalis arvame ja millised on poolt- ja vastuargumendid. Minu meelest on praegu ikkagi kaks põhisuunda: üks on kõigi oma ohtudega see, et riigivanema valib rahvas, teine see, et riigivanema valib Riigikogu. Valijameeste kogu, mis praeguses projektis sees on, on kompromiss nende kahe suuna vahel ja võib-olla see ongi kõige parem, sest seal on arvestatud mõlema suuna ohtusid ja plusse. Esiteks pääseb siiski mõjule parlamendi arvamus ja samal ajal saab ka rahvas volikogude kaudu mingil määral – mitte küll otseselt, aga ikkagi otsesemalt kui parlamendi kaudu – midagi öelda.

Juhataja: Aitäh, härra Erm! Sõnavõttud on lõppenud. Lõppsõnaga on võimalik esineda veel härra Uluotsal ja härra Kasel. Härra Uluots on registreerinud oma sõnavõtu kõnena. Nii et palun, sõna on härra Uluotsal!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma olen täna väga tähelepanelikult kuulnud, mis siin räägitakse. Ma alustaksin praegu oma lõppsõna sellest, et enamik siin saalis istujaid on soomeugrilased. Soomeugrilaste massipsühholoogia on välja arenenud aastatuhandete vältel, soomeugrilased on oma vanemaid valinud alati otse. Ma olen sellega nõus ja kannatan

kuidagimoodi välja, kui soomeugrilasi, mind sealhulgas, võrreldakse germaani, romaani või slaavi rahvastega. Aga kui soomeugrilased oma psühholoogiaga pannakse ühte patta haitilaste, neegrite, mestiitside ja mulattidega ning nende abil püütakse mõjutada vastu võtma otsuseid, siis mina ütlen, et see on isiklik rünnak minu kui soomeugrilase vastu, ja ma imestan, mispärast meie juhataja ei katkestanud. (Aplaus.) Nüüd võib juhataja katkestada, aga ma tõesti teisiti ei saanud. Alati, kui härra Taagepera räägib, tekib mul lapse tunne. Ma usun, et ta räägiks teistmoodi, kui ta oleks 50 aastat siin meiega koos elanud. Sellepärast ütlen teile: austage soomeugrilaste, kes on oma vanemaid alati otse valinud, massipsühholoogiat. Ja ma kordan oma sõnu: rahva hääl on jumala hääl ja seda häält tuleb kuulata.

Juhataja: Ma tänan ka härra Uluotsa, kuid võlgnen ühe märkuse. Ma palusin härra Uluotsa eraldi, et ta peaks kinni meie kokkuleppest ja reglemendist ja olen tõepoolest hämmeldunud, et härra Uluots ei suutnud seda teha. Kuid ma tean ka seda, et rakendatud abinõud annavad enamasti vastupidiseid tulemusi. Kas härra Kask soovib veel sõna? Ei soovi. Juhatus otsustas, et selle tähtsa küsimuse hääletamise eel me teeme viieminutilise vaheaja, et see palav diskussioon saaks jahtuda ja meie otsus ei oleks kantud mitte sellest diskussioonist, vaid meie veendumustest. Viis minutit vaheaega. Kell 12.46 algab hääletamine. Vaheaeg

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, palun istuge oma kohtadele! Kell on 12.47. Töö jätkub. Enne kui alustame hääletamist, palun kohaloleku kontroll! Assamblee liikmeid on kohal 35. Algab hääletamine. Hääletamisele läheb härra Ülo Uluotsa esitatud apellatsioon, mille ma loen veel kord ette ja seejärel esitan küsimuse. Härra Uluots taotleb apellatsiooni korras, et § 52 (§ 46) asendataks järgmise tekstiga: "Vabariigi President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks järgnevak ametiajaks. Presidendi valimise korra määrab seadus." Kes on selle poolt?

Küsimus ei ole ju selles, lugupeetud härra Mäll, me oleme korduvalt kokku leppinud, et me mõtleme praegu presidendi all nii riigivanemat kui ka presidenti ja nimetatud mõiste otsustame hiljem. Kui te panite tähele härra Kase esinemist, siis ta tegi ettepaneku, et me otsustame selle viimasena, lähtudes härra Käbini apellatsioonist. Ma tuletan teile seda veel kord meelde. Palun, kas me saame asuda hääletamise juurde? Kes on selle poolt, et asendada § 52 (§ 46) tekst härra Uluotsa poolt apellatsiooni korras pakutava tekstiga? Loen selle uuesti ette: "Vabariigi President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks järgnevak ametiajaks. Presidendi valimise korra määrab seadus." Hääletame. 17 poolthäälega ja 24 vastuhäälega on assamblee väljendanud oma seisukohta, et härra Uluotsa apellatsioon jääb rahuldamata ja § 52 (§ 46) tekst jääb selliseks, nagu teie ees kirjas on. Ma palun uuesti kõnepulti härra Peet Kase ja me jätkame apellatsioonide läbiarutamist.

P. Kask: Ma palun kohalolijatelt vabandust, sest järgmine apellatsioon ei ole teile tekstina laiali jagatud. Palun võtta ette põhiseaduse eelnõu praegune tekst ja otsida sealt välja § 95 (§ 87)! Härra Uluots teeb ettepaneku asendada lõike 2 viimane lause uue tekstiga: "Kui Riigikogu jätab oma koosseisu absoluutse häälteenamusega presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, kirjutab president seadusele alla." Küsimus on selles, et eelmisel hääletamisel võitis lihthäälteenamus, praeguses tekstis on poolthäälteenamus ja härra Uluots pakub absoluutset häälteenamust. Mul on härra juhatajale palve avada selles küsimuses sõnavõttud.

Juhataja: Tänan! Kas härra Uluots soovib kõigepealt sõna võtta ja selgitada oma apellatsiooni? Palun! Lugupeetud kolleegid, juhin veel kord tähelepanu sellele, mida me arutame. Teile välja jagatud assamblee põhiseaduse eelnõus on § 95 (§ 87) ja jutt käib selle lõike 2 neljandast reast algavast lausest: "Kui Riigikogu jätab poolthälteenamusega riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, kirjutab riigivanem seadusele alla." Härra Uluots selgitab nüüd oma apellatsiooni sisu ja seda, kuidas see lause peaks sõnastatud saama. Palun, härra Uluots!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma lähtun puhtpraktilisest mõttekäigust. Praeguses tekstis, kus on öeldud, et veto on kummutatav poolthälteenamusega, on praktiliselt nullveto. Kui see jääb kehtima, milleks me siis petame iseennast? Ma loodan, et keegi esitab sel juhul ka niisuguse apellatsiooni, et see paragrahv hoopis välja jätta. Sellel ei ole ju mingit mõtet, see on täiesti deklaratiivne. Ma ütleksin, et see on niisugune jaanalinnupoliitika, pea liiva sees. Näitame ainult ära, et meil on head tahet, anname võimaluse seda teha, teades, et see iialgi ei rakendu. Parem võtame selle siis juba põhiseadusest välja. Lähtudes sellest, et veto oleks siiski veto mingisuguse sisuga, tulen ma uuesti tagasi ettepaneku juurde kasutada absoluutset hälteenamust.

Juhataja: Tänan, härra Uluots! Sõna saab esimesena härra Hallaste. Palun!

I. Hallaste: Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Küsimus, kui suur peab olema presidendi või riigivanema veto, lähtub eelkõige kontseptsioonist, kellena me näeme riigivanemat. Ma palun vabandust, kui ma kordan neidsamu mõtteid, mida ma selle küsimuse hääletamisel rääkisin siitsamast kõnepuldist, aga kui me anname presidendile või riigivanemale tugeva vetoõiguse, siis me sisuliselt ahvatleme teda sekkuma poliitilistesse mängudesse poliitikuna. Tähendab, me surume teda poksijarolli, kui kasutada Peet Kase väga tabavat võrdlust. Meie senine hääletamine siin saalis on kaldunud rohkem selle poole, et riigivanem on isik, kes on vahekohtunik, kes ei sekku oma poliitiliste veendumuste ja vaadetega sellesse, mida teeb parlament, vaid paneb oma veto siis, kui tegemist on tõesti mingi väga tõsise asjaga. Näiteks siis, kui mingi vastuvõetud seadus on vastuolus teiste seadustega, või siis on poliitiliselt vaja rahustada parlamenti, et see ikka järele mõtleks, kas tõepoolest sellist seadust vastu võtta. Kui me suurendame presidendi vetoõigust, siis on vältimatu panna seadusandluse peatükki paragrahv, mis ütleb, et presidendi poolt tagasi saadetud seaduseelnõu on Riigikogul õigus panna rahvahääletusele. Juhul kui see rahvahääletusel vastu võetakse, on riigivanema volitused kohe lõppenud ja Riigikogu juhataja kuulutab välja uued valimised. Selline paragrahv oli meie toimkonnas ühes eelnõus sees, aga me võtsime selle välja pärast seda, kui Põhiseaduslik Assamblee hääletas läbi, et riigivanema veto on kummutatav lihthälteenamusega või poolthälteenamusega. Ma palun tungivalt Põhiseadusliku Assamblee liikmeid järele mõelda, kas meil on tarvis luua olukorda, kus riigivanem sekkub poliitilisse ellu ja peab nägema ette ka põhiseaduslikud mehhanismid tema kiireks, võimalikuks tagandamiseks. Meie seda ei toeta.

Juhataja: Tänan, härra Hallaste! Viimasena saab kõneks sõna härra Kask. Pärast seda on lõunavaheaeg ja pärast lõunavaheaega kuulame sõnavõtte. Härra Kask, palun!

P. Kask: Austatud kolleegid! Lisaks sellele, mida Illar Hallaste praegu välja ütles, tuletan meelde muid põhiargumente selle vastu, et anda presidendile tugeva veto õigus. Esiteks ei sobi

presidendi seadusandlik õigus, kaasa arvatud ka vetoõigus, üldse kokku parlamentaarsüsteemiga, mida meie eelnõu silmas peab. Parlamentaariikide seas on minu teada olemas ainult üks erand, s. o. Türgi, kus presidentil on vetoõigus. Veelgi enam, ka peaminister-presidentlikes süsteemides, seal, kus president on rahva poolt otse valitud ja tal on teatud legaalsed poliitilised õigused, kus presidenditoolile konkureerivad üldjuhul parteiliidrid, ei ole presidentil vetoõigust. Seda ei ole Prantsusmaal, Soomes ega Uruguais. Teisi siin eriti märkida ei saagi, sest neid süsteeme on vähe. Härra Shugarti, meie toimkonna eksperdi seisukoht oli, et ka põhimõtteliselt ei käi need kaks asja kokku. Presidendi vetoõigus on puht presidentaalsüsteemi omadus. Neist argumentidest lähtudes on ettepanek apellatsioon tagasi lükata.

Juhataja: Tänan, härra Kask! Seega on sõnavõttud ja kõned lõppenud. Järgneb lõunavaheaeg kella kaheni ja pärast seda saab esimesena sõna härra Kaalep. Lõunavaheaeg kella kaheni. Lõunavaheaeg

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, kell on 14.01. Lõunavaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele! Kohaloleku kontroll. Assamblee liikmeid on kohal 29. Tuletan meelde, millise probleemi arutelu meil pooleli jäi. Meie eelnõu §-s 95 (§ 87) on lõike 2 neljandast reast alates lause: "Kui Riigikogu jätab poolthäälteenamusega riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, kirjutab riigivanem seadusele alla." Apellatsiooni korras ütleb härra Uluots, et poolthäälteenamus tuleks asendada absoluuthäälteenamusega. See on probleem, mille arutelu jätkub. Nagu kokku lepitud, saab esimesena sõna kohalt härra Kaalep. Palun!

A. Kaalep: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Veto tähendab ladina keeles "ma keelan". Juriidilise terminina hakati seda kasutama seoses monarhide keelamisõigusega ja n.-ö. vähegi klassikalisel kujul on see Euroopa riikidest praegu kehtiv ainult Islandis ja Soomes. Mõlemal juhul tähendab see eeskätt umbusalduse avaldamist parlamendile, mis riigipea veto korral peab laiali minema. Soomes on võimalik ka teine variant: riigipea ei kirjuta teatud seadusele alla ja seadus ei hakka kehtima. See, mis meil praegu kõne all on, ei ole klassikalise vetoõigusega võrreldav ja kui sellele ladinakeelne vaste leida, siis nimetaksin ma selle cogitate'ks. Cogitate – mõtelge järele. Praktiliselt tähendaks see seda, et riigipeal – ma nimetan teda riigivanemaks, sest ma ei ole presidentaalse korra pooldaja, vaid kindlasti parlamentaarse korra pooldaja –, niisiis riigivanemal on õigus võidelda parlamentaarse korra jõu eest. Ühesõnaga, kontrollida järele Riigikogu tõelise enamuse arvamust, sest teatav seadus võib olla ju vastu võetud ka juhusliku enamuse poolt. Sellepärast pooldan ma härra Uluotsa ettepanekut just nimelt kui parlamentaarse korra tugevdamise võimalust, riigivanemale parlamentaarse režiimi kaitsmisel kohustuse asetamist. Ja ma lisaksin veel kord, et tegemist ei ole mitte vetoõigusega, vaid cogitateõigusega. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Tänan, härra Kaalep! Härra Adams, teil on sõna.

J. Adams: Tänan! Head kolleegid, ma olen vastupidisel seisukohal. Püüan seda härra Kaalepile põhjendada. Mida tähendab vetoõigus sisuliselt sellisel kujul, nagu see meil praegu sees on, ja mida tähendab härra Uluotsa variant? Praegu on riigipeale antud võimalus saata seadus tagasi Riigikokku ilmselt ainult siis, kui seadus on millegipärast defektne kas normtehniliselt või on jäetud mingisugune asi arvestamata. Härra Uluotsa variandi läbimine tähendaks seda, et

riigipeale antakse õigus seaduste poliitilist sisu tsenseerida. See tähendab seda, et riigipeal on õigus oma suva järgi otsustada, kas tõsta seaduse läbimiseks vajalik häälteenamus lihtsalt enamusest kvalifitseeritud häälteenamusele. Selleks antakse riigipeale vahekohtuniku roll, väga tähtis poliitiline roll. Ma arvan, et praeguse riigipea kontseptsiooniga see ei sobi. Teoreetiliselt seda esimest varianti ehk ei olekski vaja, kui me oleksime kindlad, et meie tulevased Riigikogud hakkavad töötama ilma praagita. Autorid kirjutasid algselt selle ettepaneku sisse just seetõttu, et pärast seda, mis meil 50 aastat on toimunud, on väga tõenäoline, et Riigikogu töös tuleb ette tehnilist praaki. Kuigi meil ei ole lubatud päevapoliitikast rääkida, on viimase aasta mitmesuguste aktide vastuvõtmine näidanud, et see oht on vähemalt lähiaastatel väga reaalne. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Saatpalu, teil on sõna.

V. Saatpalu: Ma usun, et kui me selle paranduse teeme, siis astume kõrvale sellest süsteemist, mille me oleme heaks kiitnud ja millele me ka täna häältega 17 : 24 toe andsime. Ja kuna ma süsteemiinsenerina ei saa lihtsalt toetada seisukohti, mis süsteemi kallutavad ja tasakaalust välja viivad, siis ma toetan ettepanekut jääda põhimõtte juurde, mis praegu meie eelnõusse on kirjutatud. See tähendab, et ma ei toeta absoluutset häälteenamust.

Juhataja: Viimasena saab sõna härra Taagepera. Palun!

R. Taagepera: Lugupeetud assamblee! Ma tahaksin rõhutada, et juba see viivitav veto või, nagu Ain Kaalep ütleb, cogitate, on küllaltki tugev võim. See ei ole mitte lihtsalt niimoodi, et saadetakse tagasi ja siis muidugi tulevikus tehakse Riigikogus sama otsus. Asi on selles, et väga mõistlikult on esitatud madal kvoorum nõue. Nagu parlamentides ikka on võimalik, et mõnikord võetakse seadus vastu, kui kohal on umbes 50% saadikutest, rahva esindajatest, s. t. seadus võetakse vastu võrdlemisi napi häälteenamusega. Sel juhul siis riigipea vahekohtunikuna otsustab – mitte vormivea tõttu seaduses –, et oleks mõtet kaaluda uuesti. Teisel korral on 50 asemel kohal 90 rahvaesindajat ja otsus võib langeda hoopis teises suunas. Niisiis ma rõhutan, et juba parlamentliku süsteemi raames tähendab viivitav veto ehk cogitate riigipea tugevat võimu, ja ma kuidagi ei soovita seda suurendada, nii nagu on tehtud ettepanek. Suurem häälteenamus võib parlamendi töö väga tugevasti kinni külmutada. Tänan! Juhataja: Suur tänu! Asume kohe hääletama. Palun veel kord teha kohaloleku kontroll! Kohal on 36 assamblee liiget. Lugupeetud kolleegid, probleem, mida me kohe hääletama hakkame, seisneb järgnevas. Paragrahvi 95 (§ 87) lõikes 2 on alates neljandast reast lause: "Kui Riigikogu jätab poolthäälteenamusega riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, siis kirjutab riigivanem seadusele alla." Apellatsioon korras taotleb härra Uluots, et selles lauses märgitud poolthäälteenamus asendataks absoluutse häälteenamusega. Kes on selle poolt, et vastavalt härra Uluotsa appellatsioonile asendada nimetatud lauses poolthäälteenamus absoluutse häälteenamusega? Hääletame. 7 poolt- ja 25 vastuhäälega on assamblee avaldanud seisukohta, et § 95 (§ 87) lõikes 2 pooldatakse poolthäälteenamust ja härra Uluotsa appelliooni korras tehtud ettepanek asendada see absoluutse häälteenamusega lükatakse tagasi. Sõna saab härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Nagu te näete, olen ma täna vormis ja oleksin valmis nõudma kõigi oma appellatsioonide läbihääletamist. Võttes aga arvesse niisugust pealelõunase

ajutegevuse teatud väsimust, teatan teile, et ma nõustun härra Kase ettepanekuga jätta osa apellatsioonide kolmandale lugemisele ja saata siis redaktsioonikomisjoni. Nii et oma tänase etteaste ma lõpetan. Aitäh!

Juhataja: Täna, härra Uluots! Ja palun, veel kord on sõna härra Uluotsal!

Ü. Uluots: Kõige tähtsama jätsin ütlemata: ma reserveerin endale õiguse apelleerida kolmandal lugemisel pärast komisjonist läbikäimist kõiki neid asju, hoolimata sellest, kui komisjoni otsust ei tule.

Juhataja: Täna veel kord! Härra Kask, ma palun teid veel kord kõnepulti! On tekkinud selline situatsioon, kus toimikond peaks andma assambleele nõu, kas meil on mõtet hakata samasisulisi apellatsioonide läbi vaatama, sest kahes väga olulises küsimuses on assamblee väljendanud oma arvamust. Palun!

P. Kask: Ma lähtuksin siiski bürokraatlikest normidest. Minu arvates ei ole härra Käbin oma apellatsioonide tagasi võtnud, ja kui ma õigesti aru sain, siis härra Uluots loobub täna arutamast teisi ettepanekuid, mida mina olin valmis täna arutama ja hääletama. Need on need kolm, mis alles jäid: 1h, 1g ja 1k. Härra Käbini apellatsioonid on aga praegu veel üleval ja kuna seni ei ole apellatsioonid muutnud põhikontseptsiooni, siis võib need minu arvates läbi arutada ja hääletada, sõltumata sellest, mida otsustas härra Uluots.

Juhataja: Aitäh, härra Kask! Me kuulame ära ka härra Käbini ja pärast seda langetame koos otsuse, kuidas me talitame. Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Me ei näe põhjust oma apellatsioonide tagasi võtta. Küsimus on võib-olla ainult selles, kas neid hääletada praegu või kolmandal lugemisel. Aga kuna vähemalt üks neist nõuab teatud muudatuste ja täienduste tegemist – see on asepresidendi institutsioon –, siis nähtavasti võiksime, kui te ei ole vastu, täna läbi hääletada. Siis on meil selles küsimuses natuke rohkem selgust ja see võimaldab tööd paremini jätkata. Esimene selles nimekirjas peaks olema presidendi volituste aeg. Ma leian, et see tuleks valida sama mis Riigikogul, s. o. neli aastat. Ma ei näe mingit olulist põhjust, miks peab presidendi volituste aeg olema pikem kui Riigikogul, veelgi enam, ma näeksin kõige parema meelega, kui nad töötaksid samaaegselt. See küsimus täna arutusele ei tule. Samuti ma näeksin väga hea meelega, kui Riigikogu valimised toimuksid analoogiliselt USA Senati valimistega, kus volituste aeg on kuus aastat ja iga kahe aasta tagant uuendatakse üks kolmandik. Kui meil Riigikogu aeg on neli aastat, siis võiks iga kahe aasta tagant uuendada pool koosseisu. See tagaks kõige paremini n.-ö. järjepidevuse. Põhiraskus on siin aga selles, kes on esimesed, kes kahe aasta pärast peavad lahkuma, ja ümbervalimist on natuke raske lahendada, nii et selle jätame praegu välja. Teine on asepresidendi institutsiooni sisseseadmine. Ma ei pea õigeks seda põhimõtet, mis oli 1937. aasta põhiseaduses, et peaminister asendas presidenti. Siis võib juhtuda niisugune olukord, nagu oli minevikus, kus presidendi allkirja kohale kirjutas alla siseminister Maksim Unt, kes oli sel ajal peaministri kohuseid täitmas. Samuti ei pea ma õigeks seda, et presidenti asendab Riigikogu juhataja. Ma leian, et peab olema asepresident, kelle volitused ja see, mida ta ei tohi teha, tuleb põhiseaduses väga täpselt piiritleda. Tema oleks siis presidendi asendaja. Kolmas asi ongi see, kuidas me nimetame riigipead, kas president või

riigivanem. Ma olen põhimõtteliselt presidendi toetaja ja soovin, et see küsimus hääletataks läbi. Me oleme kõiki neid probleeme varem küllaltki pikalt ja põhjalikult arutanud. Võib-olla asepresidendi institutsiooni küll eriti mitte, aga see on neljandas toimkonnas läbi arutatud ja seal tagasi lükatud. Seetõttu ma arvan, et aja kokkuhoiu mõttes asuksime võib-olla hääletama ilma veel kord oma poolt- või vastuargumente esile toomata, sest ma olen täiesti kindel, et kui me hääletame kohe, on tulemused täpselt samad, mis tunni või kahe pärast. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Käbin! Lugupeetud kolleegid, meil peaks olema üsna hea ülevaade sellest, milliseid küsimusi on meil võimalik täna apellatsioonidena läbi vaadata, ja mõlemad apellatsioonide esitajad väljendasid ka oma seisukohta võimaluse suhtes seda täna teha. Ma palun uuesti kõnepulti härra Peet Kase, et ta nimetaks järgmise probleemi, mida me asume apellatsiooni korras hääletama.

P. Kask: Ma teen ettepaneku järjest läbi võtta, nii nagu alguses oli. Kaks probleemi on lahendatud, kolmas on härra Uluotsa apellatsioonis nr. 1h all tehtud ettepanek. See käib siis § 49 (§ 43) lõike 4 kohta, mis praegu kõlab järgmiselt: "Riigivanem täidab põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid." Härra Uluots on teinud ettepaneku asendada lause lõpp tekstiga "nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Vabariigi peaministri ja ministrid." Vahe on see, et tema arvates võib välja jätta sõnad "peaministri esildisel". Ma kordan veel kord. Ettepaneku sisu seisneb selles, et praegusest tekstist välja jätta sõnad "peaministri esildisel". See, et sinna kirjutatakse vahele "Eesti Vabariigi", ei ole vist sisuline parandus. Õigus, üks erinevus on veel. Praeguses tekstis on "nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid", siin on ka peaministri ametisse nimetamine ja ametist vabastamine. Ma peaksin toimkonna otsust natukene põhjendama, sest toimkonna üldskeemi läks sisse see, et riigipea volituste juures oleks võimalikult selgelt väljendatud, mis juhtudel ta võib ühte, teist ja kolmandat teha. Mäletatavasti toonitas eelnõu autor oma kontseptsioonis hiljuti ka just seda põhimõtet, et kui peaminister kedagi nimetab, siis teeb ta seda alati kellegi ettepanekul. Eriti tähtis on valitsuse moodustamise puhul anda riigipeale võimalus oma äranägemisel nimetada ja vabastada peaministrit ja ministreid või jätta selles küsimuses selgusetus, nagu oli pikka aega näiteks Soome Vabariigis. Toimikond ei pidanud seda õigeks. On riike, mida klassifitseeritakse president-parlamentlikeks, kus valitsus on tõepoolest kahe pere koer, keda võib vallandada niihästi parlament kui ka president. Need süsteemid on kõige ebastabiilsemad, seal on kokkulangemisi, kokkuvarisemisi kõige sagedamini. On ettepanek avada selles küsimuses, mis on kindlasti väga tähtis, ka sõnavõttud.

Juhataja: Suur tänu! Sõna saab kõigepealt härra Uluots.

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Härra Kask tõlgendas praegu minu ettepanekut täiesti valesti. Tähendab, jutt on juriidilisest protseduurist. Olge paid, võtke endale ette § 49. Punkt 3 määrab, et president esitab Riigikogule peaministrikandidaadi. Järgmine punkt: peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ministrid. Aga kuskil ei ole kirjas juhtum, kui valitsus astub tagasi ja peaminister esitab lahkumisavalduse. Põhiseaduse järgi ei saa president üldse peaministrit vabastada. Minu mõte on siin ainult puhtjuriidilise loogika ja juriidilise protseduuri sissetoomine, et kui president esitab peaministrikandidaadi ja kui valitsus astub tagasi, siis on tal õigus teda vabastada. Praeguse teksti juures on see võimatu. Võib-olla minu apellatsiooni

tekst ei olnud nii puhas, aga ma ütlen ära selle mõtte. Saate aru, see on praegu meie tekstis puhtjuriidiline auk.

Juhataja: Härra Kask selgitas vahepeal juhatusele, et toimkond on vahest tõesti härra Uluotsast valesti aru saanud, ja seda ebaefektiivset vaidlust ei ole meil küll mõtet praegu jätkata. Toimkond pole selles suunas härra Uluotsa apellatsiooni arutanud. Me läheme edasi. Palun, härra Kask!

P. Kask: Järgmine härra Uluotsa apellatsioon lg on sama paragrahvi, nimelt § 49 (§ 43) lõike 10 kohta. Ta laiendab riigipea õigust algatada põhiseaduse muutmist ka seaduse algatamise õigusele. Toimkond lähtus parlamentaarskeemist, kus riigipeal teatavasti ei ole seaduse algatamise õigust. See ei tähenda, et riigipea ei saaks seadusi algatada, niikuinii on tal parlamendis oma usaldusmehi, oma lähedasi ringkondi ja igal parlamendiliikmel on niikuinii seaduste algatamise õigus. Parlamentaarskeemiga käib aga kokku just neutraalsus, vahekohtuniku ja kohtuniku roll, kui poksiga paralleele tõmmata, ja toimkonna seisukoht tugines sellele parlamentaarsüsteemi omadusele. Tänan!

Juhataja: Tänan! Sõna saab härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots: Kallid kolleegid, palun mind õigesti mõista! Tegemist ei ole siin mitte presidendile mingisuguse uue hoova kätteandmisega. Mina lähtusin oma ettepanekus puhtjuriidilisest loogikast. Vaadake nüüd, mis on kirjutatud. Me anname presidendile kõige suurema, kõige tugevama, kõige pühama seaduse muutmise algatamise õiguse ja samal ajal ei anna talle näiteks õigust algatada õlleaktsiisimaksu. Kus on siin loogika? Ütelge, kus on siin loogika? Ma ei näe siin loogikat mitte kuskil. Tähendab, me anname talle väga kõrge volituse alustada põhiseaduse muutmist, samal ajal aga võtame mingisuguse väikese seaduse algatamise õiguse ära.

Juhataja: Tänan, härra Uluots! Kõneks on sõna härra Adamsil. Palun!

J. Adams: Head kolleegid! Selle probleemi tekkimises olen süüdi mina isiklikult ja ka grupp, kes minuga koos töötab. Ma ei tea, millisel põhjusel me jätsime esialgsesse eelnõusse sisse praagi. Me avastasime ka ise tagantjärele, et riigivanemale on jäetud põhiseaduse muutmise algatamise õigus. See ei olnud meie kavatsus, nii et ma palun meid väga vabandada. Selle vea avastamise järel on neljandale toimkonnale tehtud vastav ettepanek. Ma ei tea, kas neljas toimkond on seda arutanud, kui mind ei ole kohal olnud. Kui ta on otsustanud siiski jätta põhiseaduse muutmise algatamise õiguse riigivanemale, siis tahan ma kindlasti selle peale apelleerida. Ma ei tea, kas assamblee juhtkond peab praegu võimalikuks selle apellatsiooni käsitlemist või ma pean selle vormistama, kuid igal juhul on härra Uluotsal täiesti õigus. Ei ole mingisugust loogikat, kui riigivanemal on põhiseaduse muutmise algatamise õigus, aga samal ajal muude seaduste algatamise õigust tal ei ole. Tänan teid!

Juhataja: Suur tänu, härra Adams! Juhatus palub tõepoolest, et ka teie assamblee liikmena vormistaksite apellatsioonid kirjalikult. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on tõesti väga piinlik, et ma teie aega pean raiskama, sest asi peaks olema selge. Kes võtab lahti seadusandluse peatüki, näeb

seal § 93. Selles ei ole presidendile või riigivanemale antud mingit seadusandliku algatuse õigust. Esialgu oli tõepoolest. Härra Adamsi algsest projektist tuli sisse, et riigivanemal on seadusandliku algatuse õigus põhiseaduse suhtes, kuid mõistes seda muret, mis praegu härra Uluotsal on, me jõudsime seisukohale, et on liig mis liig anda selline õigus riigivanemale, ja tõmbasime punkti 5 sealt maha. Ma juhin tähelepanu, et härra Uluots apelleeris ka meie toimkonna seadusandluse peatüki sama küsimuse peale, et anda seadusandliku algatuse õigus riigivanemale. Kuid me lükkasime selle küsimuse hääletamise edasi neljanda toimkonna hääletamiste juurde. Härra Uluotsa argumentatsioon oli, et kui riigivanemal on olemas põhiseaduse muutmise algatamise õigus, siis tal peaks olema ka kõigi teiste seaduste algatamise õigus. Aga tegelikult kuulub seaduste algatamise õigus parlamentliku võitluse ja parlamentliku tegevuse juurde. Kui tulla tagasi vahekohtuniku ja poksija näite juurde, siis seda, mida võib üks erakond endale lubada mingi seaduse algatamise, parandamise osas, ei tohi anda parlamentaarses süsteemis presidendile. Näiteks võib mõni parempoolne erakond teha ettepaneku kehtestada progresseeruv tulumaks või vastupidi, sotsialistlik erakond teha ettepaneku kehtestada proportsionaalne tulumaks. Kui selle ettepaneku teeb president, siis sellisel juhul ta sekkub konkreetset juba parlamentlikku võitluse ja kasutab oma vahekohtuniku autoriteeti poliitiliseks võitluseks. Sellel juhul peab olema ka õigus teda tagandada, aga seda õigust meie toimkond vähemalt ette ei näinud. Ka põhiseaduse muutmise algatamise õiguse andmine riigivanemale on lihtsalt liig. Riigivanem võib, kui ta soovib midagi algatada, pöörduda kas valitsuse poole või Riigikogu suvalise liikme poole, kes selle algatuse teeb. Sellisel juhul ei ole riigivanem vähemalt formaalselt sekkunud päevapoliitikasse, sellesse, mis tema osa ei ole. Nii et ma kutsun üles toetama kolmanda toimkonna seisukohta, et riigivanemal pole mingisugust seadusandliku algatuse õigust, ka mitte põhiseaduse osas. See, et neljandal toimkonnal on praegu selline õigus sisse jäänud, on jäänud varasematest tekstidest, sest see muudatus tuli sisse suhteliselt hiljuti. Aitäh!

Juhataja: Aitäh! Lugupeetud kolleegid, meil ei ole siiski mingit vajadust toetada kolmandat toimkonda, sest kolmas toimkond saab oma asjadega hakkama ja selle eest härra Hallastele suur tänu. Kuid härra Hallaste kolmas toimkond pole saanud hakkama sellega, et oleks esitanud apellatsiooni. Kolleegid, mul on selline palve: kelle seisukoht antud küsimuses on jäetud rahuldamata, sellel tuleb vormistada apellatsioon. Ma tuletan seda meelde! Kui selline apellatsioon juhatajale laekub, siis on kolm varianti, mida on võimalik esitada assambleele konkureerivaks hääletamiseks. Praegu sellist võimalust veel ei ole. Sõna saab kaheks minutiks härra Fjuk. Palun!

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja! Austatud kogu! Ma kujutan ette, et mida suuremad on riigi ülesandeid täitva isiku volitused, seda suuremad ja konkreetsemad on ka piirangud muu tegevuse suhtes. Härra Uluots viitas Euroopa riigipeadele ja kuningatele. Ma siis tuletan meelde, et kõigi nende puhul on see kogu sätteid, mis kitsendab nende tegevust või piirab valdkondi, kus nad tohivad sõna võtta, märksa ulatuslikum sellest, millega neile on lubatud ühes või teises valdkonnas tegutseda. Või teiselt poolt, kõik riigi kõrgemad ametiisikud on alati seotud protokolliga, mis reglementeerib nende käitumist, mis on väga tülikas, kuid paratamatu, kui tahad olla riigitegelane. Seetõttu ei ole siin mitte mingisugust vastuolu, kui riigivanemal on õigus algatada põhiseaduse muutmise küsimusi, sest see on tõesti oluline, tähtis ja tema staatusega vastavuses, kuid algatada seadusi ei ole riigivanema staatusele kohane. Siin ei ole

mingit vastuolu, see on lihtsalt see loogika, kuidas me demokraatiat üles ehitame – igale tasandile oma staatus ja oma ülesanne. Aitäh!

Juhataja: Täna, härra Fjuk! Sõna saab proua Aaskivi. Palun!

Ü. Aaskivi: Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin ainult hetkeks veel täiendada härra Hallaste kõnet. Nimelt viitas ta §-le 93, mis näeb ette, kellel on seadusandliku algatuse õigus, kuid palun vaadake ka § 151 peatükist "Põhiseaduse muutmise", kus on öeldud, et põhiseaduse muutmise algatamise õigus on neljandikul Riigikogu koosseisust. Ja ongi kõik. Mul on hea meel, et nüüd on assamblee jõudnud tõesti sellesse staadiumi, kus me saame hakata hääletama küsimust ja lahendama vastuolu, mis on tekkinud kahe toimkonna tööjaotuse tagajärjel. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Sõnasoove rohkem ei ole. Me oleme jõudnud hääletamiseni. Kohaloleku kontroll, palun! Meid on kohal 39. Selgitan, milline küsimus pannakse hääletamisele. Assamblee põhiseaduse eelnõus on §-s 49 (§ 43) punkt 4 järgmise tekstiga: peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid. See käib riigivanema ülesannete hulka. Härra Uluots teeb apellatsiooni korras ettepaneku sõnastada punkt 4 järgmiselt: võib algatada põhiseaduse muutmist ja tal on seaduse algatamise õigus. Palun vabandust! Jutt käib punktist 10. Esimene variant on järgmine: riigivanem täidab põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas võib algatada põhiseaduse muutmist. Teiseks, vastavalt härra Uluotsa apellatsioonile sõnastada antud punkt järgmiselt: võib algatada põhiseaduse muutmist ja tal on seaduse algatamise õigus. Kolmas variant, mille on apellatsiooni korras esitanud kolmas toimkond, on järgmine: jätta § 49 (§ 43) punkt 10 välja. Need kolm varianti paneb juhatus konkureerivalt hääletamisele. Palun, kas assamblee liikmetel on selge, millised variandid konkureerivalt hääletamisele pannakse? Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et jääb nii, nagu on §-s 49 (§ 43) sõnastatud punkt 10? Hääletame. Esimene variant kogus 13 häält. Teine küsimus. Kes on selle poolt, et sõnastada § 49 (§ 43) punkt 10 nii, nagu apellatsioonis teeb ettepaneku härra Uluots (võib algatada põhiseaduse muutmist ja tal on seaduse algatuse õigus)? Hääletame. Teise variandi poolt on 7 assamblee liiget. Kolmas, viimane variant. Kes on selle poolt, et vastavalt kolmanda toimkonna apellatsioonile jätta §-st 49 (§ 43) punkt 10 välja? Hääletame. Kolmas variant kogus 29 häält. Teine voor. Kes on selle poolt, et jätta §-st 49 (§ 43) punkt 10 välja? Hääletame. Kolmas variant kogus 29 häält. Teise vooru viimane hääletus. Kes on selle poolt, et jääda redaktsiooni juurde, mis on kirjas § 49 (§ 43) punktis 10? Hääletame. Esimene variant kogus teises voorus 6 häält. Assamblee on hääletamise tulemusena väljendanud oma eelistust sellele, et §-st 49 (§ 43) tuleb punkt 10 välja võtta. Toetust ei leidnud härra Uluotsa esitatud apellatsioon ja arvesse võeti härra Adamsi ja teiste selgitusi selles osas, et punkt 10 on sattunud § 49 (§ 43) eksituse tõttu. Härra Kask, palun!

P. Kask: Lugupeetud härra juhataja! Kui te nõustute, siis ma ei tooks täna uuesti hääletusele seda küsimust, mida me eile hääletasime, sest formaalselt on härra Uluotsal kahtlemata õigus. Seega tuleb järgmise punktina hääletusele härra Käbini apellatsiooni kolmas lõik. Tegelikult on apelleeritud täiskogu otsuse, mitte komisjoni otsuse peale. Komisjon pani selle küsimuse hääletamisele täiskogus. Komisjonis endas läksid hääled umbes pooleks. Ma isiklikult eelistan ka, et volituste aeg oleks võrdne, ja mul on ettepanek avada pärast Tiit Käbinile sõna andmist läbirääkimised.

Juhataja: Tänan! Lugupeetud kolleegid, juhin veel kord teie tähelepanu sellele, mis probleemi me arutame. Võtkem assamblee põhiseaduse eelnõust ette § 50 (§ 44), kus on kirjas riigivanema volituste tähtaeg. Härra Käbin on esitanud apellatsiooni, mille sisu on järgmine: "Presidendi volituste ajaks määrata sama aeg mis Riigikogul, s. o. neli aastat. Riigikogu ja presidendi valimised toimuvad samaaegselt." Sõna apellatsiooni selgitamiseks on härra Käbinil. Üks hetk, palun vabandust, härra Käbin! Härra Kask, palun!

P. Kask: Ma palun vabandust, et ma enne ei esitanud. Kui ma tutvustasin kõiki apellatsioone, siis ütlesin, et härra Käbini kolmanda lõike teine lause ei ole apelleeritav, sest ta ei ole sellist ettepanekut teinud. Korrektne on praegu hääletada ainult tema esimest ettepanekut, et volituste aeg on neli aastat. Ettepanekut, et valimised toimuvad samaaegselt, saab teha alles kolmandale lugemisele.

Juhataja: Tänan selle selgituse eest! Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Aitäh! Härra Peet Kase selgitus on veenev, see samaaegsus läheb edasi tulevikku. Praegu on küsimus §-s 50 (§ 44). Tekstis on, et riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks, aga ettepanek on, et neljaks aastaks. Kuna ma eelnevalt peatusin lühidalt sellel, miks ma nii arvan, siis ma ei tahaks sellele enam rohkem aega kulutada. Ja nagu ma enne nimetasin, oleks nähtavasti õigem, kui me nii selle kui ka minu kaks eelmist ettepanekut lihtsalt hääletaksime läbi, sest ega tulemus ei ole ju erinev, kas me teeme seda kohe või tunni või kahe või kolme pärast. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Käbin! Me alustame sõnavõtte teemal, kas riigivanem valitakse neljaks või viieks aastaks. Meil on juba kolm sõnavõtjat. Härra Adams, palun!

J. Adams: Mul on siiski palve, et te lubaksite mul esitada härra Käbinile küsimuse just selle samaaegsuse kohta, kas me saame sellest sõnast ühtemoodi aru. Antud juhul ei ole minul probleemi asetus selge ja sellest sõltub, kas ma toetan ettepanekut valida riigivanem neljaks aastaks või viieks aastaks.

Juhataja: Just praegu avaldati härra Kase ja härra Käbini poolt ühist arvamust, et apellatsioonina ei ole võimalik käsitleda neile väljajaotatud teksti teist lauset: Riigikogu ja presidendi valimised toimuvad samaaegselt. Kuivõrd härra Käbin nõustus sellega, et nimetatud teksti pole võimalik käsitleda apellatsioonina, on ehk praegu selle kohta küsimuse esitamine ka kohatu. Kui härra Adams soovib seda siiski esitada, siis me loomulikult takistusi ei tee.

J. Adams: Jaa, ma tahan esitada küll. Härra Käbin, küsimus on niisugune: kuidas oleks samaaegsus saavutatav? Kui Riigikogu läheb ennetähtaegselt laiali ja on ennetähtaegsed valimised, kas siis toimuks ka ennetähtaegne riigivanema valimine? Või tuleb fikseerida, et Riigikogu volituste aeg on kindlalt neli aastat ja mitte päevagi vähem?

Juhataja: Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Jah, see ettepanek langeb praegu tõenäoliselt hoopis ära, sest ta oli esitatud kontekstis, et president valitakse rahva poolt nagu Riigikogugi. Kui ta jääb valijameeste poolt

valida, siis samaaegselt neid valimisi läbi viia ei olegi võimalik. Siis langeb see probleem praktiliselt ära.

Juhataja: Suur tänu! Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kolmas toimkond oli seisukohal, et presidendi volituste aeg peab olema natukene pikem kui Riigikogu volituste tähtaeg. Näiteks, kui Riigikogu volituste tähtaeg on kolm aastat, siis riigivanemal on neli aastat. Kui Riigikogul on neli, siis on riigivanemal viis aastat. Põhjus on selles, et see tagaks suurema stabiilsuse. Kui toimuvad parlamendivalimised ja tuleb uus parlament, kelle tööle rakendamiseks läheb ikkagi mingisugune aeg, siis on olemas vähemalt riigivanem, kes on järjepidevuse kandja. Nii et ma kutsun üles toetama seda, et jääks põhitekst: riigivanema volituste tähtaeg on viis aastat. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Kas meil on võimalik alustada hääletamist? Alustame hääletamist. Assamblee põhiseaduse eelnõu § 50 (§ 44) esimene lause kõlab järgmiselt: riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Härra Käbinilt on laekunud apellatsioon, mille sisu seisneb selles, et riigivanemat ei valita ametisse mitte viieks aastaks, vaid neljaks aastaks. Kes on selle poolt, et vastavalt härra Käbini apellatsioonile formuleerida § 50 (§ 44) esimene lause järgmiselt: presidendi volituste ajaks on neli aastat? Hääletame. 8 poolthääle ja 17 vastuhäälega on härra Käbini apellatsioon tagasi lükatud. Härra Peet Kask, palun uuesti kõnetooli!

P. Kask: Eelviimane küsimus on härra Käbini apellatsiooni teine lõige: lisada asepresidendi institutsioon. See on põhimõtteline lisandus, sest ühe paragrahvi muudatustega ei ole võimalik seda asja sisse viia, see toob kaasa muudatusi mitmes paragrahvis korraga. Selle põhimõtte vastuargumendiks on eelkõige see, et ei parlamentaarsüsteemides ega peaminister-presidentlikes süsteemides ei ole asepresidendi institutsiooni. Sellel mehel ei oleks lihtsalt midagi teha. Kui president kohal on, siis ei ole tal üldse midagi teha, kui president juhtub haige või ära olema, ei ole ka tema ülesanne nii tähtis. Presidendi kõige tähtsam funktsioon parlamentaarsüsteemis on nimetada peaministri kandidaat ja selleks ajaks peaks ta enda ikka kohale sättima. Muid funktsioone saab väga hästi täita ka ükskõik kes kõrgematest riigiametnikest. Praeguse teksti järgi on selleks Riigikogu juhataja. See on ka kõik, mis mul asja kohta öelda on. Ma palun võimaldada soovijail asja kohta oma arvamust avaldada pärast seda, kui apellatsiooni autor on sõna saanud.

Juhataja: Tänan, härra Kask! Tuletan veel kord kolleegidele meelde, et probleemiks on lisada IV peatükile "Riigivanem" osa, mis käsitleks asepresidendi institutsiooni. Härra Käbin selgitab oma apellatsiooni mõtet.

T. Käbin: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma leian siiski, et asepresidendil oleks küll teha midagi, ja võib-olla kõige olulisem on see, et kui peaks realiseeruma see oht, mida siin nii väga kardetakse, kui president on diktaator või diktaatorikalduvustega, siis arukas asepresident oleks just stabiliseeriv tegur. Ta hoiaks presidenti nii palju kui võimalik tagasi rumaluste tegemise eest ja oleks küllalt suureks garandiks sellele, et püsiks demokraatia ja ei tekiks tõelist diktatuuriohtu. Ja igapäevases töös on tal tõesti midagi teha, sest presidendi ülesandeks on küllalt palju selliseid asju – ma ei mõtle siin armuandmist, vaid ka mitmeid muid jooksvaid küsimusi –, mida tuleb lahendada, ja aruka töökorralduse puhul aitab ta oluliselt

vähendada presidendi töökoormust. Nagu me teame, võtavad riigipealt väga olulise aja ära esindusfunktsioonid ja ka neid saab kahe vahel ilusti ära jaotada. Arvan, et näiteid võiks muidugi tuua veel. Varem ma nimetasin neid argumente, miks minu meelest ei sobi 1937. aasta variant ja ka praegu väljapakutud Riigikogu juhataja, sest kui Riigikogu juhataja on valitud Riigikogu poolt, aga president on valitud laiema kogu poolt, siis ei ole selline asendamine ilmselt korrektne. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Kas ma võin käsitleda registreerunud kolleege kui sõnavõtjaid? Tuletan meelde, et viimane sõnavõtja on härra Raig.

J. K. Talve: Härra Käbin, kui on n.-ö. diktaatorlike kalduvustega president, siis missuguste seaduslike vahenditega asepresident tema kalduvustele reageerib?

T. Käbin: Kuna tõenäoliselt on ta presidendile kõige lähem kõrgetasemeline ametiisik, siis jälgib ta väga kramplikult presidendi kogu tegevust ja kui president vähegi üle seaduse astub, asub asepresident otsekohe tegutsema vastavalt põhiseadusele.

I. Fjuk: Kes valib asepresidendi või nimetab kandidaadi? Kui tõesti asepresident on demokraatia garant, nagu te ütlesite, kas siis poleks üldse mõttekas valida kohe asepresident?

T. Käbin: Jaa, see on täiesti tore ettepanek, aga siis tuleks valida juba kaks asepresidenti, esimene asepresident ja teine asepresident, millega oleks siis ka probleem lahendatud. Aga kõige otstarbekam ja põhjendatum on, kui asepresidendi valib sama kogu, kes valis presidendi, ja ülesseadmine oleks siis analoogiline. Praegu näeb põhiseaduse projekt ette, et presidendikandidaadi seab üles valijameeste kogu. See tuleb arutusele hiljem. Ma rääkisin, et seda teeksid poliitilised parteid nii presidendi kui ka asepresidendi kandidaadi puhul.

L. Hänni: Lugupeetud ettekandja! Me peaksime püüdlema selle poole, et meie põhiseadus oleks sisemiselt kooskõlaline. Riigivanema rolli määrab § 48, kus on öeldud, et ta on riigivõimu ühtsuse kandja. Kas te arvate, et riigivõimu hajutamine kahe isiku vahel võiks järgida seda põhimõtet, mis selles paragrahvis kirjas on – olla ühtsuse kandja?

T. Käbin: Ma ei näe siin mingit vastuolu, sest samas põhiseaduses on võimalik fikseerida presidendi ülesanded, mida asepresident ajutise asendamise korras täita ei või, ja need peaksidki olema need kõige olulisemad asjad, mida president teeb riigivõimu ühtsuse ja stabiilsuse hoidmiseks.

R. Taagepera: Lugupeetud assamblee! Ma ei tea nimetada ühtegi riiki peale USA, mitte ühtki parlamentaarsüsteemi (ma ei ole kindel isegi presidentaalsüsteemi suhtes) peale USA, kus oleks abipresident. Ja muidugi on siin põhjust rõhutada, et USA ei ole mitte soomeugriline maa. USAs on valikuvõimalus. Asepresidendi valimisega hakati seal peale umbes nii nagu siin assamblee juhataja valimisega, et enim hääli saanu sai presidendiks ja teine enam hääli saanu sai asepresidendiks. Mis siis tähendas, et võim siirdus ühelt parteilt teisele, kui president välja langes. See tekitas probleeme. Californias on muide praegu nii, et mõnikord kuberner ei julge osariigist lahkuda, sest eraldi valitud abikuberner on teisest parteist ja ta katsub siis elu eest hakata seadusi andma, kui kuberner ära on. Nüüd on USA-s nii, et sama valijakogu valib

presidendi ja abipresidendi, mis kindlustab, et nad on samas parteist. See on positiivne asi. Muidugi kui nad on samast parteist või ringkonnast, siis see otsustab ka, et asepresident ei ole mitte vaoshoidja, vaid sama võistkonna treener. Nii et ma ei näe mingit funktsiooni meie soomeugrilise riigi asepresidendi jaoks.

I. Raig: Härra Käbini esimene põhjendus, miks on vaja asepresidenti, oli see, et kui on riigivanem, siis nagu tekiks diktatuurioht. Kuid kas teile ei tundu, et sellises süsteemis ja selliste funktsioonidega, mida me oleme oma projektis riigivanemale andnud, sellist diktatuuriohtu ei tekigi? Ja nüüd te tõite juurde veel teise asepresidendi. Kui palju neid lilleneisid võiks siis ellu kutsuda? Kuidas te kujutate ette tööfunktsioonide jaotamist presidendi, asepresidendi ja teise asepresidendi vahel?

T. Käbin: Mul on kahju, et ma pean kordama seda, mida ma juba ütlesin, sest Ivar Raig ei jälginud, mis saalis toimub. Ma ütlesin nimelt, et siin saalis kardetakse, et presidendi kaudu võib realiseeruda diktatuurioht. Mina ise seda ei karda. Jutt oli esimesest ja teisest asepresidendist, see oli vastus härra Fjuki küsimusele, kui me jätame presidendi valimata ja valime ainult asepresidendi. Ma ütlesin, et sel juhul me võiksime valida esimese asepresidendi ja ka teise asepresidendi. Ma peatusin ka tööjaotusel presidendi ja asepresidendi vahel. Mis puutub härra Taagepera repliiki, siis muidugi on jumala õigus, et nad peaksid olema sama partei mehed, aga see tähendab, et nad viivad ellu ühtset poliitikat. Ja et neid riike ei ole eriti palju, kus on asepresident ... Kui meil ei ole võimalus olla esimene riik maailmas, olgem siis teine riik, kus see nii on.

Juhataja: Suur tänu, härra Käbin! Küsimusi ja sõnavõtte rohkem ei ole. Asume kohe hääletama, aga enne kohaloleku kontroll. Kohal on 33 assamblee liiget. Probleem on selles, kas tuua eelnõu IV peatükki "Riigivanem" asepresidendi institutsioon, nii nagu seda taotleb härra Käbin oma apellatsiooniga. Kes on selle poolt, et tuua põhiseaduse eelnõu IV peatükki asepresidendi institutsioon vastavalt härra Käbini apellatsioonile? Hääletame. Poolt 4, vastu 26. Taotlus ei leidnud assamblee poolt toetust. Sellega on härra Käbini apellatsioon tagasi lükatud. Meil on jäänud käsitleda veel üks neljanda toimkonna küsimus. Palun, härra Kask!

P. Kask: Nimetuse küsimus, kas president või riigivanem. Härra Tiit Käbini apellatsiooni lõige 1: riigipea nimeks fikseerida president. Teatavasti ei olnud otsus nimetada riigipead riigivanemaks mitte neljanda toimkonna otsus, see otsus tehti täiskogul, apelleeritud on täiskogu otsuse vastu. Ma tuletan vaid meelde, et eelmine kord läks väga pikaks sõnavahetuseks, läbirääkimised venisid väga pikale ja sõna võttis rõhuvas enamikus ainult see pool, kes pooldas riigivanemat. Kuna ma isiklikult pooldan presidendi nimetust, siis ma toetan selles küsimuses apellatsiooni esitajat. Kutsun üles ka teisi oma argumente lagedale tooma, et asi väga ühele poole ei kisuks.

Juhataja: Tuletan meelde, et härra Käbin nõustus sellega, et selles küsimuses läbirääkimisi ei korraldata. Oli ju nii? Juhatus julgeb teha ettepaneku läbirääkimisi mitte avada ja asuda kohe hääletuse juurde, kui ei ole proteste. Härra Fjuk ja härra Saatpalu! Kas ka härra Mäll? Lugupeetud assamblee liikmed, kuivõrd on proteste, siis me avame läbirääkimised.

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja! Võib-olla ma väljendasin end valesti, kuid ma tahtsin sellega anda märku, et need ei ole alternatiivid. On võimalik esitada põhiseaduses ka variant, kus on kasutusel mõlemad, teine on siis sulgudes.

Juhataja: Enamik liikmeid on sellest aru saanud.

V. Saatpalu: Enne hääletamisele panemist tahtsin juhtida teie tähelepanu sellele, et see on ainult väline sarnasus – vallavanem, maavanem, riigivanem. Kuid kahe esimese ja viimase vahel on sügav funktsionaalne erinevus. Riigivanema funktsioonid on oluliselt teist laadi kui vallavanemal ja maavanemal. Sellepärast ma teen ettepaneku kutsuda meie riigipead presidendiks.

S. Vahtre: Härra Rumessen oli riigivanema vastu seetõttu, et siis tuleb ka kõik teised ametinimetused ümber teha. Ma arvan küll, et niisugust süsteemi tarvis ei ole. Meil tuuakse ikka alatasa Soomet eeskujuks, seal on president, aga on hoopis Eduskund.

J. Adams: Head kolleegid, ma kordaksin kahe lausega juba varem öeldud ajaloolist argumentatsiooni. Riigivanema mõiste kasutamine on meil suhteliselt vaba, sellepärast et ta on meist ajaliselt kaugel. Presidendi mõiste on meile ajalooliselt lähem. Sellepärast ma arvan, et suur osa vaidlusi on meile sisse kasvanud meie ajaloost. Ma tahtsin juhtida tähelepanu ühele asjale, et kui me praegu hääletame, siis me hääletame selle asja sisulise kasutamise üle eesti keeles. Kasutan juhust väljendada siin oma äärmist vastuseisu sellele, kuidas meie praegust tööd on tõlgitud teistesse keeltesse. See, et ekspertide kätte läks sõna "riigivanem" tõlgituna ja ei kasutatud sõna "president", oli minu arust täiesti lubamatu. See, et vene keele tõlk siin pidevalt tõlgib "gossudarstvonnõi starosta", on minu arvates ka täiesti lubamatu. Nendes keeltes peab olema igal juhul tõlgitud sõnaga "president".

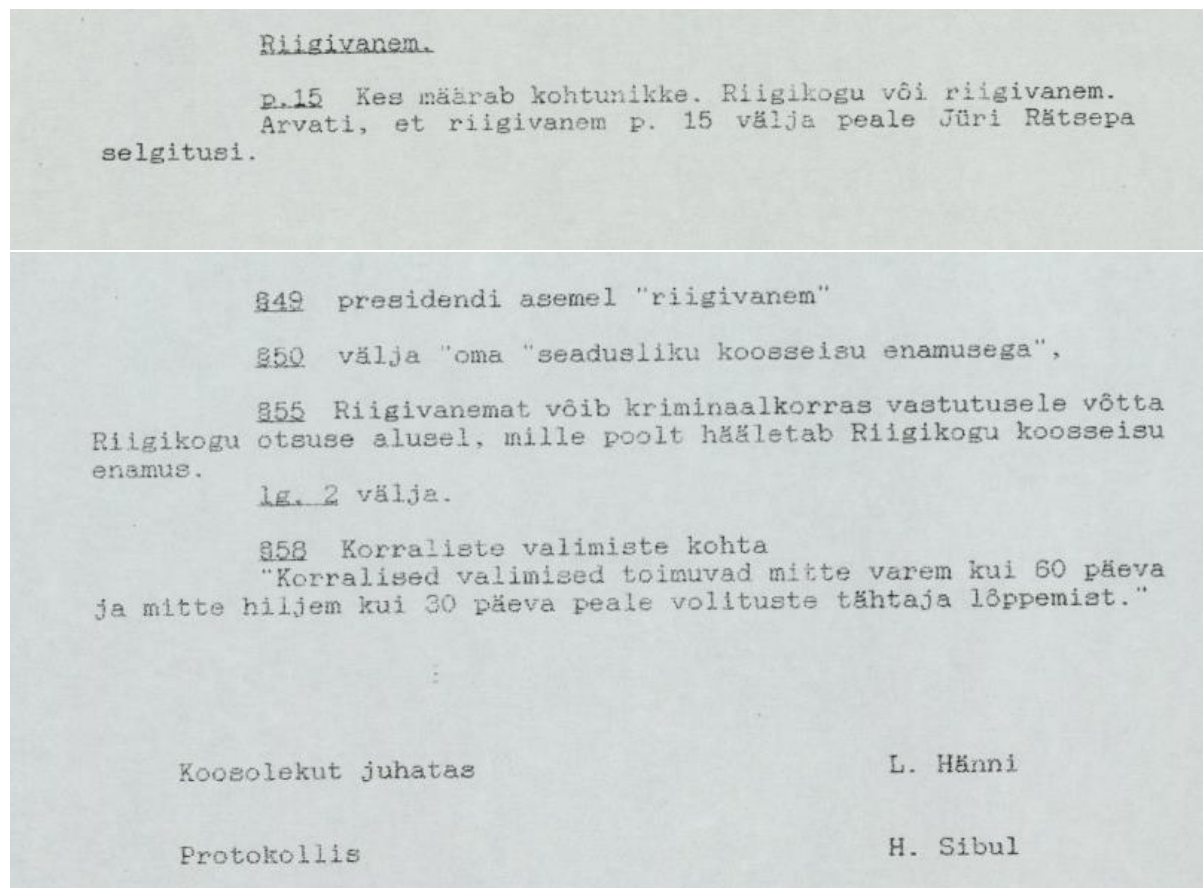
I. Raig: Komisjonis ma tegin ettepaneku, et põhiseaduses fikseerida: riigivanem (president). Jätkates härra Adamsi mõtet, teen ma ettepaneku ja kutsun teid üles hääletama mõiste või termini "riigivanem" poolt, kuid tingimusel, et põhiseaduses tõlgitakse see teistesse keeltesse sõnaga "president" või et vastav säte oleks rakendusotsuses sees.

L. Mäll: Lugupeetud juhataja, ma tänan selle au eest, et te andsite mulle sõna! Ma siin taga istujana tahan teile meelde tuletada, et president on eesistuja, ja meie põhiseaduse järgi tahaksin teie kõigi käest küsida, kelle ees see meie president istuks. Parlamendi ees ta ei istu, valitsuse ees ta ei istu, ta ei istu mitte kellegi ees ja seepärast jääbki üle nimetada teda riigivanemaks.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Me oleme kahel korral üpris põhjalikult ja lisaks veel ühel korral nimetatud küsimust arutanud. Kas me oleme valmis hääletamiseks, sest meil on praegu käibel kaks terminit – riigivanem ja president? Meil oleks võimalik konkureerivalt selgitada, kumba nendest terminitest eelistab assamblee. Kas me oleme valmis seda tegema? Kas on proteste? Ei ole. Asume hääletama, kuid enne viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 37 assamblee liiget. Panen konkureerivalt hääletamisele kaks küsimust: kes on selle poolt, et nimetada riigipead riigivanemaks, ja teiseks, kes on selle poolt, et nimetada riigipead presidendiks? Panen konkureerivalt hääletamisele mõlemad variandid. Esiteks, kes on selle poolt, et nimetada riigipead riigivanemaks? Konkureeriv hääletamine. 21

häält. Teiseks, kes on selle poolt, et nimetada riigipead presidendiks? Hääletame. 14 häält. Assamblee väljendas seisukohta, et meie põhiseaduse eelnõus tuleks kasutada terminit "riigivanem". [...]

Redaktsioonitoimkonna 20.11.1991 koosoleku protokollist:²⁹

PA 22.11.1991 redaktsioon³⁰

IV PEATÜKK Riigivanem

§ 50. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 51. Riigivanem täidab Põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:

²⁹ ERA.R-2324.1.25, 124–25.

³⁰ ERA.R-2324.1.4, 1112–115.

- 1) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt Põhiseaduse § 57 ja Riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt Põhiseaduse § 58, § 78 ja § 111;
- 2) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse § 67 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;
- 3) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;
- 4) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretäri;
- 5) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt Põhiseaduse § 93.
- 6) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse § 98 ja § 99;
- 7) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjärgu vastavalt Põhiseaduse § 72;
- 8) määrab uue riigivanema valimised vastavalt Põhiseaduse § 48;
- 9) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge juhataja ja kaitsejõudude ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 11) nimetab Riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;
- 12) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 13) annab armu;
- 14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 16) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht;
- 17) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks.

§ 52. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 53. Riigivanem astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: "Mina, N.N. astudes rahva tahtel Riigivanema ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja vabariigi kasuks."

§ 54. Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning valimise korra määrab seadus.

§ 55. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 56. Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) juhul kui Riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametikohuste täitmine, Riigikogu otsuse alusel, mis võetakse kahekolmandikulise häälteenamusega s.t. poolt hääletab kaks korda enam kui vastu;
- 4) Riigivanema surma korral.

§ 57. Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema kohustused ajutiselt üle Riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana, üks Riigikogu asejuhatajatest Riigikogu valikul.

§ 58. Riigivanem ei tohi olla Riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal. Riigivanem peab olema tsiviilisik. Kui Riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogus asendusliige.

§ 59. Riigivanemat võib kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab koosseisu enamus. Riigivanema süü küsimise otsustab Riigikohus.

PA 22.11.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: [...] Nüüd peatükk "Riigivanem". Siin on § 51 punktis 2 püütud teha väikene täiendus: "Riigivanem kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse paragrahvile ..." Kirjutage sinna 71, sest siin on numeratsioon sassis. Lisatud on: "... juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni." Selle sätte lisamine võimaldab Riigikogul tööle hakata ilma probleemita, kuidas ja kes peab käivitama Riigikogu töö. Täpsustus on tehtud sama paragrahvi lõikes 4, kus on lisaks ministrite nimetamisele ja vabastamisele antud samasugune õigus ka riigisekretäri suhtes. Punktis 5 paluks ka viidet täpsustada. Viide on §-le 96, punktis 6 on viited §-le 100 ja 101. Punktis 7 on viide §-dele 76 ja punktis 8 viide §-le 52. Selline segadus viidetega on tingitud sellest, et viimasel hetkel oli vaja ümber numereerida põhiseaduse paragrahvid ja me lihtsalt füüsiliselt ei jõudnud teksti kõiki muudatusi sisse viia.

Paragrahvi 51 lõikes 10 jääb probleem, kas riigivanem teeb Riigikogule ettepaneku kaitseväge juhataja ja kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks. Kui me jõuame riigikaitse peatükini, siis seal on pakutud alternatiiv, et nimetatakse ametisse ainult kaitseväge ülemjuhataja, kuid selle me otsustame riigikaitse peatüki juures. Võrreldes eelmise redaktsiooniga on riigivanema ülesannete loetelust välja jäänud mõned punktid, mille väljajätmine tuleneb sellest, et vastavates peatükkides neid kohustusi riigivanemale enam pandud ei ole. Näiteks "kuulutab oma otsusega välja Riigikogu poolt vastu võetud eelarve" – me arvasime, et seda ei ole vaja, kuna eelarve võetakse vastu samuti seadusega ja riigivanem kirjutab kõigile Riigikogus vastuvõetud seadustele alla, sõltumata sellest, kas see on eelarveseadus või mõni muu seadus. "Määrab Riigikogu ettepanekul rahvahääletuse ja rahvaküsitluse" – kuna eelmistes peatükkides oli õigus antud Riigikogule, siis jääb see loomulikult sellest loetelust välja. Paragrahvis 54, kus räägitakse riigivanema valimisest, jätsime praegu välja, et riigivanema valib oma seadusliku koosseisu enamusega valimiskogu. Me leidsime, et riigivanema valimise korda peaks veel eraldi arutama ja selle täpsema korra peaks määrama seadus, nii et see redaktsioon – riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest jne. – jätab riigivanema valimise täpsema korra seaduse määrata. Me püüdsime läbi teksti ühtlustada neid sätteid, milles käsitletakse seaduste, aktide ja otsuste vastuvõtmist Riigikogus. Jutt on sellest, et me väljendiga "Riigikogu poolthääldenamus" mõtleme seda, et antud otsuse poolt hääletab rohkem Riigikogu liikmeid kui vastu. Kui tekstis on täpsustus "Riigikogu koosseisu enamus", siis tähendab see absoluutset hääldenamust.

[...]

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud proua Hänni! Ka mina tahan tänada teid põhjaliku ülevaate eest. Nüüd on mul üks palve ja üks küsimus. Kõigepealt, § 51 sisaldab veel viidet kolmele paragrahvile, mis vajaksid kooskõlla viimist uue tekstiga. Kas te annaksite need meile?

L. Hänni: Kas § 51 algus?

Ü. Aaskivi: Jah, viimane rida.

L. Hänni: Tõepoolest, siin on viited teistele põhiseaduse paragrahvidele. Ma palun täpsustada, et teksti tuleks lugeda nii: määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse §-le 61 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt põhiseaduse §-dele 62, 82 ja 110.

[...]

J. Reinson: Teine küsimus puudutas riigivanemat, § 51. Te väitsite, et riigivanem kirjutab Riigikogu otsustele niikuinii alla, aga mina sellist sätet ei leia. On öeldud, et ta kirjutab alla ainult seadustele.

L. Hänni: Siin on see tõesti välja jäänud. Seadused ja otsused – see on redaktsiooniline täpsustus.

[...]

H. Runnel: Lugupeetud ettekandja! Mul on kaks küsimust, § 54 ja § 29 kohta. Alustan §-st 54 kui veidi tähtsamast: "Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme ... " Kas "esimese astme" on üldse vajalik? Me ei ole omavalitsuste astmelisust üldse pooldanud. [...]

L. Hänni: Paragrahv 54. Siin redaktsioonitoimkond sisulist muudatust ei teinud, jäi selle variandi juurde, mida pakkus toimkond. Kui meil omavalitsussüsteemis ainult üks tasand jääbki, siis on selline täpsustus muidugi asjatu. Ilmselt toimkond, kes niisuguse võimaluse pakkus, ise põhjendab seda, sest meie redaktsioonitoimkonnas ei analüüsinud antud punkti sellisest aspektist, kas sinna võiks olla ka teise astme volikogu esindajad delegeeritud. Nii et see probleem jääb õhku ja ilmselt vastavale teematoimkonnale arutamiseks.

J. Kross: Head kolleegid! Minu kontakt assamblee tööga on olnud väga juhuslik. Ma räägin võib-olla asjadest, mis teil on ammu otsustatud. Mind huvitab küsimus, missugusel tasandil otsustatakse lõplikult või on juba lõplikult otsustatud näiteks küsimus riigipea nimetusest. Kas riigivanema nimetuse eelistus presidendi ees on otsustatud asi või assamblee alles asub selle küsimuse juurde? Kui mul siin eksperdina on võimalik ja vahest isegi kohustus arvamust avaldada, siis kõigest nostalgilisest ja rahvusromantilisest hoolimata olen ma riigivanema nimetuse vastu. Ma arvan, et asjalikud olles me oleme sunnitud eelistama presidendi nimetust. Sel lihtsal põhjusel, et vastav ametiisik tegutseb rahvusvahelisel tasandil ja tekitaks niisuguse rahvusliku nimetusega suurt arusaamatust ja palju segadust. See ei tuleks rahvusvahelisel suhtlemisel ja tasandite tajumisel sugugi kasuks. [...]

S. Sovetnikov: Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ütlen lühidalt oma arvamuse ja ettepaneku teile mõtlemiseks. Te võite minuga nõustuda või mitte. Minu arvates ei ole vaja karta, et meie põhiseaduse lõppteksti, mille me esitame ülemnõukogule ja tema siis rahvaarutlusele, jäävad mõned alternatiivparagrahvid. Näiteks niisuguses paragrahvis, mida me mitu korda hääletasime. Paragrahvis 54 on öeldud, et riigivanema valib valimiskogu jne, alternatiivina võiks olla, et valib rahvas. Ajalehtedes paljud lugejad kirjutavad, et Põhiseaduslik Assamblee ei usalda rahvale oma riigivanema ja presidendi valimist. Las ikka rahvas ütleb lõpparvamuse. Me peame näitama, et meil siin assamblees oli ka tõsine arutamine, näiteks riigivanema või presidendi nimetuse teemal. Las ikka rahvas ütleb ja anna talle võimaluse. Mina ei ole nõus selle §-ga 54, et me valime nii. Me peame võib-olla rahvale näitama. See on minu arvamus. Täna väga!

PA 23.11.1991 istungi stenogrammist:

P. Kask: [...] Mul on südamel veel teine küsimus. See puudutab kolmanda toimkonna tööd, see puudutab üldiselt valitsuse, parlamendi ja riigipea vahelisi suhteid. Seda, mis kolmandas toimkonnas on disainitud, neid tasakaalumehhanisme ei pea ma täiuslikuks. Klassikaline parlamentaarsüsteem on niisugune, kus parlament saab valitsusele usaldamatust avaldada, aga sedasama saab ka täidesaatev võim teha parlamendi suhtes – kutsuda esile erakorralisi valimisi.

Täidesaatvasse harusse kuulub valitsus ja president. Väga tavaline on, et üheskoos võivad nad erakorralisi valimisi välja kutsuda vähemalt tingimusel, kui on tekkinud parlamendi ja valitsuse konflikt, kui on tekkinud valitsuskriis. Teine väga tavaline parlamentaarsüsteemi element on konstruktiivse usaldamatushääletuse nõue. See, mis kolmandas toimkonnas on tehtud, ongi midagi nende kahe vahepealset, aga samal ajal ei ole kumbagi lõpule viidud ja kokku võttes on sellel asjal puudused, nõrgad küljed. Ühele neist viitas eile ekspert härra Kross. Nimelt sellele, et riigipeale antakse ainult üks kord võimalus kätt proovida, kui valitsust moodustatakse, pärast seda jääb siiski võimalus Riigikogule endale. See nõrgendab riigipea positsiooni ja tema tasakaalustavat rolli selles süsteemis, selles kolmnurgas. See kisub liiga vana, tasakaalustamata parlamentarismi suunas, mis oli Eestis 1920. aastatel. [...]

J. Adams: Head kolleegid! Ma olin vahepeal haige. Võib-olla ma räägin seda, mida te eile või juba varem läbi arutasite, siis ma palun kutsuda mind korrale. Minu jutt haakub suurel määral Peet Kase jutuga. Alustan sellest, et meie praeguses kavandatavas põhiseaduses ei ole riigivanem täidesaatva võimu osa. Siin on see kahtlemata peamiselt seadusandliku võimu osa. Selles on erinevus presidentiaalsest ja poolpresidentiaalsest süsteemist. Toetan üldiselt Peet Kase märkusi, mis puudutavad valitsuse loomise või moodustamise tähtaegu, samuti riigipea osa laiendamist. Esialgses projektis oli riigipeal ette nähtud võimalus vähemalt kaks korda seda teha, põhimõtteliselt on see ka probleem. Praegu on jäänud ainult üks võimalus. Ka mul on eriarvamusi kolmanda toimkonna töö tulemuste kohta. Kõigepealt ühes väga põhimõttelises küsimuses, mille üle võib-olla peakski diskuteerima, sest parandusi sisse viia ei saa. Esialgses projektis oli mõeldud niimoodi, et Riigikogu teeb seadusi ja Riigikogu ei tegele isikute ametisse määramisega, välja arvatud sellised ametikohad, mis on seotud Riigikogu enda tööga. Tähendab, muudele ametikohtadele määramine oli mõeldud riigipea, riigivanema funktsioonina. Kolmas toimkond on üldiselt selle põhimõtte pea peale pööranud. Ta on leidnud, et riigivanem on eelvalikuorgan, kes selekteerib välja kandidaadi ja siis Riigikogu kinnitab selle ametisse. See oleks minu arvates tagasipöördumine, kordan siin Peet Kase arvamust, Eesti Vabariigi esimese põhiseaduse liigse parlamentaarsuse juurde ja vaevalt et see ennast õigustaks. Muidugi tekib selle konstruktsiooniga terve hulk probleeme. Kui kõigi riigi kõrgemate ametnike ametisse kinnitamine on riigivanema ülesanne, siis kuidas toimub eelvalik? Sellisel juhul oleks Riigikogu ainult üks eelvalikuorgan. Meie eelnõus olid esialgu ette nähtud eelvalikuorganitena mitmesugused Riigikogu toimkonnad. Kuna hääletati välja põhimõtte nimetada üksikuid toimkondi põhiseaduses nimepidi, siis läks see probleem muidugi järjest keerulisemaks. Kui praegu paistab olevat aktsepteeritud põhimõtte, et paljud kõrgemad riigiametnikud, kaasa arvatud kohtunikud ja kõrgemad ohvitserid, kinnitab ametisse riigivanem, siis tekib põhimõtteline probleem, kas riigivanemal on õigus keelduda kellegi ametisse kinnitamisest juhul, kui talle antakse kandidatuur ette. Loogiline oleks, et kui me anname riigivanemale suspensiivse vetoõiguse seaduste juures, siis peaks tal olema ka mingisugune vetoõigus isikute ametisse nimetamise puhul. Erandid võiksid olla ministrid, kelle nimetamine oleks peaministri privileeg. Üldse ma tahan teid üles kutsuda, et me teeksim redaktsioonilise paranduse ja lepiksim kokku mõningates terminites. Ma soovitan põhiterminite kasutada "ametisse kinnitamine" ja "ametist vabastamine". Sõna "nimetamine" on üldiselt mitmetähenduslik ja tekitab segadust.

[...]

Juhataja: [...] Ka § 51 kohta on apellatsioon härra Jürgensonilt: „Täiendada § 51 loetelu järgmise punktiga: „Kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetatakse ametisse ja vabastatakse ametist maavanem.““

K. Jürgenson: Ma pean vajalikuks kõigepealt märkida, et see on väärarusaam, et see on minupoolne apellatsioon. See on kuuenda toimkonna ühisapellatsioonina käsitletav.

Juhataja: Vabandan.

K. Jürgenson: Nüüd, mis puudutab apellatsiooni. Kuna siin alguses, kui me oma probleeme omavalitsuse küsimuses käsitlesime, me võtsime ta enda peatükist välja eeldusega, et seda käsitletakse peatükis „Riigivanem“, ja sealt jäi ta lõppkokkuvõttes ka välja. Kui toimkond küsimust arutas ja jõudis seisukohale, et kui me ta tooksime tagasi oma peatükki, siis nimetatud institutsiooni käsitlemine nõuaks pisut enam detailiseerimist kui see üks deklaratsioon. Me ei pidanud seda võimalikuks ja seepärast pidasime vajalikuks see mõte sätestada „Riigivanema“ peatükis, ja just sellisel kujul, et ta oleks seotud siiski kohalike omavalitsuste volikogude usaldusega.

Juhataja: Tänan! Härra Kask!

P. Kask: Lugupeetud kolleegid! Neljas toimkond vältis selle punkti sissevõtmist alguses seetõttu, et meil ei olnud selge, kas tuleb ühe- või kahetasandiline omavalitsus ja kuidas see küsimus lahendatakse. Aga eile apellatsiooni arutades me leidsime, et sõltumata tasandite arvust on selle küsimuse lahendus just selline, nagu härra Jürgenson ette pani, ja kuues toimkond võttis selle punkti üksmeelselt sisse. Nii et seda hääletada ei ole tarvis.

Redaktsioonitoimkonnale 22.-27.11.1991 laekunud ja 22.-23.11.1991 PA täiskogu istungist menetluse jäänud ettepanekud³¹

IV toimkond: § 55 (56) sõnastada järgmiselt: „Riigivanemaks võib kandideerida Eesti Vabariigi sünnijärgne kodanik, kes on vähemalt 40 aastat vana ja viimased 10 aastat elanud Eestis.“

Redaktsioonitoimkonna otsus: toimkond ei arvesta.

PA 29.11.1991 redaktsioon³²

IV PEATÜKK

Riigivanem

³¹ ERA.R-2324.1.16, l 219.

³² ERA.R-2324.1.4, l 135–137.

§ 53. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 54. Riigivanem:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt Põhiseaduse § 57 ja Riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt Põhiseaduse §-le 65 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt Põhiseaduse §-dele 65, 85 ja 113.
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 73 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;
- 5) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;
- 6) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretäri;
- 7) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt Põhiseaduse §-le 99.
- 8) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse § 103 ja § 104;
- 9) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjärgu vastavalt Põhiseaduse §-le 79;
- 10) kuulutab välja uue riigivanema valimised vastavalt Põhiseaduse §-le 52;
- 11) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 12) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 13) kaitsevägede ülemjuhataja ettepanekul nimetab ametisse kaitsevägede juhtkonna;
- 14) annab armu;
- 15) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;
- 16) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 17) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks;
- 18) sõjalise kallaletungi korral kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni;
- 19) Riigivanem täidab muid Põhiseadusega sätestatud ülesandeid.

§ 55. Riigivanem annab oma pädevuse piires seadlusi ja käskkirju ning võtab vastu otsuseid. Põhiseaduse § 54 pp. 2,3,6,15 ja 18 alusel väljaantud aktid kannavad peaministri ja asjaomase ministri kaasallkirja, § 54 p. 8 alusel väljaantud seadlused peaministri ja Riigikogu juhataja kaasallkirja.

§ 56. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaatide ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 57. Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning Riigivanema valimise korra sätestab seadus.

§ 58. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Riigivanem astub ametisse Riigikogu ees ametivande andmisega.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 59. Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega vastuvõetud otsuse alusel, kui Riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametiülesannete täitmine,
- 4) Riigivanema surma korral.

§ 60. Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema kohustused ajutiselt üle Riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks. Riigikogu juhataja ülesandeid täidab üks Riigikogu asejuhatajatest.

§ 61. Riigivanem ei tohi olla Riigikogu liige ega töötada mingil teisel palgalisel ametikohal. Kui Riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogus asendusliige.

§ 62. Riigivanemat saab kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab koosseisu enamus.

PA 29.11.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: [...] Peatükk "Riigivanem". Ma küsin igaks juhuks üle, kas teie käes olevates eelnõudes on § 54 lõige 10 ka maha kriipsutatud. Kui ei, siis palun seda teha, sest see on enesekohane viide. Ekspertidid tegid meile selgeks, et see on juriidiliselt äärmiselt ebakorrektnete. Selle peatüki kohta oli toimkonnale laekunud neljandalt toimkonnalt ettepanek sõnastada § 56, täpsustada seda ja lisada, et riigivanemaks võib kandideerida Eesti Vabariigi sünnijärgne kodanik. Seda ettepanekut toimikond ei toetanud. Riigivanema peatüki §-st 58, kus enne sisaldus ka riigipea ametivande tekst, jätsime vande teksti välja ja leidsime, et selle õigem koht oleks seaduses, mis on spetsiaalselt kehtestatud riigipea kohta. Paragrahvi 58 viimase lõike

osas on probleem, kui pikk peaks olema ikkagi aeg, mille jooksul toimuvad Riigikogu valimised. Praegu on see ajavahemik 50 päeva. Oli kaalutlusi, mis näitasid, et selline ajavahemik võib olla liiga pikk. Nii et see on lihtsalt ettepanek toimkondadele veel kord kaaluda, kas mitte lühendada aega, mille jooksul peavad valimised toimuma. Paragrahvist 61 on jäetud üks lõik välja, nimelt see, et riigivanem peab olema tsiviilisik. Paragrahv 120 käsitleb riigikaitset ja väidab, et tegevteenistuses sõjaväekohustuslane ei tohi olla riiklikes ametites. Me leidsime, et see, et riigivanem ei saa samal ajal olla tegevteenistuses sõjaväelane, tuleb § 120 kaudu juba välja. Siin ei ole vaja seda eraldi rõhutada. Ka mõiste "tsiviilisik", nagu see oli siin formuleeritud, ei ole juriidiliselt täpselt defineeritav. Kas see võiks tähendada ka näiteks seda, et riigipea ei tohi olla erusõjaväelane?

K. Jürgenson: Aitäh! Lugupeetud ettekandja! Ma kuulasin hoolikalt teie ettekannet. Miks on välja jäänud eelmisel täiskogu istungil peatükki "Riigivanem" tehtud lisandus? Selle tegi meie toimkond ja härra Peet Kase toimkond kinnitas selle. See oli seotud maavanema ametisse nimetamisega. Kas see on meelega välja jäänud ja te unustasite seda põhjendada või on see välja jäänud trükkimisel? Aitäh!

L. Hänni: Ma pean ütleva, et redaktsioonitoimkonnale laekunud kirjalike ettepanekute hulgas seda ettepanekut ei olnud. Härra Peet Kase kaudu ma olen teadlik teie toimkonna vastavasisulisest ettepanekust. Redaktsioonitoimkond ka arutas küsimust sisuliselt, kuid leidis, et maavanema institutsiooni sissetoomine põhiseadusesse riigipea kohustuste loetelu kaudu ei ole juriidiliselt korrektne. Kui me tahame maavanema sätestada põhiseaduses, peaks see kindlasti olema kohalike omavalitsuste peatükis. Härra Peet Kask võib siin ka ilmselt toimkonna seisukohta põhjendada, kuid selline arusaam oli igatahes redaktsioonitoimkonna üsna üksmeelne seisukoht. Kuna redaktsioonitoimkonnale seda ettepanekut aga otseselt laekunud ei olnud, siis ei kajastu see ka siin tabelis.

V. Korrovits: Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus redaktsioonitoimkonna tööpõhimõtte kohta. Nagu esitatust selgub, on mõni ettepanek toodud alternatiivina ja mõni on jäetud hoopis arvestamata. Millest niisugune liigitus? Kas arvestamata jätmist ei peaks ikkagi otsustama täiskogu? Mis siis edasi saab nendest ettepanekutest, mida toimkond ei ole arvestanud? Kas need tulevad meil siin hääletamisele või ei tule? Tänan!

L. Hänni: Praegu on alternatiividena sisse toodud need ettepanekud, mille suhtes redaktsioonitoimkond kas ei jõudnud üksmeelsele otsusele või leidis, et küsimus on liialt tähtis redaktsioonitoimkonnas otsustamiseks. Nende ettepanekute puhul, mis on laekunud redaktsioonitoimkonnale ja mille kohta tabelis on märgitud "mitte arvestatud", on ettepanekute autoritel loomulikult õigus esitada apellatsioon täiskogule. Need ei ole siia lisatud alternatiividena sellepärast, et me ei tea, kas isik nõuab apellatsiooni või nõustub redaktsioonitoimkonna hinnanguga.

[...]

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Ma tuletan meelde, et redaktsioonitoimkond moodustati valimiste teel assamblee kõige parematest poegadest ja tütardest. Sellele vaatamata kipub teie sõnavõttudest välja tulema, et redaktsioonitoimkonnas on põhiliselt peaaegu

vaenlased, kes meie hea eelnõu teksti teevad muudkui halvemaks ja halvemaks. Asjad päris nii just ei ole – tuletan meelde, et faktiliselt on kõigil toimkondadel oma esindaja redaktsioonitoimkonnas. Ma ütlen ka seda, et osa assamblee liikmeid peab võimalikuks ja vajalikuks aktiivselt osaleda redaktsioonitoimkonna töös, aga osale kolleegidest tundub etemana see, kui saab küsimust esitada, veel parem, sõna võtta assamblee üldkogu istungil. Tänan teid!

[...]

E. Tarto: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud redaktsioonitoimkonna juht! Ma palun veel kord lühidalt selgitada, mis saab siis, kui toimkond või Põhiseadusliku Assamblee liige ei ole nõus redaktsioonitoimkonna tööga ja soovib panna asja hääletusele. Mida tuleks siis täna teha ja mis kellaajal?

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Sellisel juhul tuleks kella kaheks esitada apellatsioon proua Liia Hännile, kes oma toimkonnas selle läbi vaatab. Kell kolm täiskogu istungil saame siis hääletamise teel otsustada, mida me paremaks peame, kas seda põhimõtet, mida on kaitsnud redaktsioonitoimkond, või apellatsioonis esitatut.

[...]

K. Kama: Mul on protseduuriline küsimus. Kas täna pärast kella kahte on apellatsioonide esitamine lõplikult lõpetatud või saab seda teha ka veel hiljem? Ja kas hiljem võib veel nõuda täna pärastlõunal hääletatud apellatsioonide ümberhääletamist?

Juhataja: Apellatsioone on võimalik esitada ka edaspidi. Kuid me peame silmas pidama, et 14. detsembriks peame suutma lõpetada kolmanda lugemise. Peame lõpetama! On üpris tõenäoline, et meil tuleb veel hääletada ja otsustada põhiküsimusi, mille on uuesti üles tõstnud eksperdid. Võimalik, et pärast põhiseaduse eelnõu avaldamist tehakse assambleele selliseid ettepanekuid ja kriitilisi märkusi, mis sunnivad meid tagasi pöörduma juba otsustatud asjade juurde. [...]

[...]

Juhataja: [...] Proua Hänni, redaktsioonitoimkonna esimees, palun kõnepulti! Juhatusel on palve anda ülevaade nendest alternatiividest, mida meil tuleks hääletada, ja samuti apellatsioonidest, mis laekusid õigeaegselt, s. o. kella 14-ks. Palun!

[...]

L. Hänni: Nüüd tuleb meil oma numeratsioonis natuke tagasi minna. Juba ammu on laekunud härra Uluotsa apellatsioon, mis puudutab § 58 lõiget 4. Jutt on sellest, kes võtab vastu riigivanema vande. Härra Uluots teeb ettepaneku, et selle võtaks vastu Riigikohtu esimees. Redaktsioonitoimkond jäi seisukoha juurde, et vande peaks vastu võtma Riigikogu. See küsimus tuleb ka assambleel lahendada.

L. Hänni: Paragrahv 54. Sellele paragrahvile on laekunud seitsmenda toimkonna apellatsioon. Ettepanek on täiendada § 54 loetelu järgmise punktiga: "Kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema." Tekib küsimus, kas siin ei ole tegemist trükiveaga, sest tekstist jääb mulje, nagu oleks tegemist ainult ühe maavanemaga. Siin peaks seitsmes toimkond andma selgituse. Aga redaktsioonitoimkonna arvamus oli, et kui omavalitsuste peatükis, mis määrab Eesti halduskorralduse, ka teise taseme omavalitsuste või halduskorralduse koha meie omavalitsussüsteemis, on see lahtine, siis on väga raske määratleda maavanema tähendust ja kohta Eesti halduskorralduses. Seetõttu me ei toetanud seitsmenda toimkonna täienduse lisamist § 54 loetellu.

Juhataja: Tänan! Härra Jürgensonilt ootame selgitusi. Hea oleks selgitada ka seda, mis saab linnapeadest. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Aitäh! Vastuseks esitatud küsimusele ütlen, et loomulikult on siin mõeldud ühte maavanemat maakonna kohta. See on, ma arvan, selge. Nüüd natuke selgituseks. Küsimus haldusomavalitsuste tasemete arvust jäi lahtiseks, vähemalt Põhiseadusliku Assamblee hääletamise tulemusel. Kuid meie toimkond on seisukohal, et maavanem, olenemata sellest, mitmel tasandil meil omavalitsus realiseeruma hakkab, on omavalitsuse kui nähtuse seisukohalt maakonnas väga tähtis figuur. Kui me peame silmas kahetasandilist omavalitsust, on see tähtis sellest seisukohast lähtudes, nagu see siia maani on olnud sätestatud. Kui me näeme mingisugust riigi funktsioonide laienemist maakonnatasandile, jääb maakonna pea, maavanem, samuti võtmefiguuriks. Me oleme veendunud, et maavanemal peab olema igal juhul kohalike omavalitsuste, volikogude usaldus. Selleks me näeme ette võimaluse, et selle kandidaadi esitaksid just kohalike omavalitsuste volikogud. Sellepärast peame vajalikuks, et see oleks ka selles peatükis sees, kui tasemete arv on määramata. Küsimus on usalduses. Kui jätta see omavalitsuse peatükist välja, siis võib seda sätestada riigivanema peatükis analoogiliselt punktis 12 sätestatuga, Eesti Panga Nõukogu ettepanekul ametisse nimetatud Eesti Panga presidendiga. Ma olen veendunud, et panga president on kahtlemata tähtsam figuur kui maavanem ja me võime maavanema välja jätta, kuid arvan, et Eesti Panga presidendi pädevust ja institutsiooni täpsemalt seletamata võime samamoodi ka maavanema sellesse peatükki sisse tuua, sidudes maavanema omavalitsuste jaoks väga tähtsa usaldusküsimusega. Aitäh!

Juhataja: Härra Jürgenson! Nädal tagasi küsiti, mis saab linnapeadest. Ma täna lihtsalt kordan seda küsimust, mis jäi nädal tagasi vastamata. Kas ainult maavanemaid kinnitatakse selle korra kohaselt, mille te ette kandsite, või ka linnapäid?

K. Jürgenson: Jutt on maavanematest, linnapeadest siin ei räägita.

Juhataja: Selge. Kas me saame asuda hääletama? Proua Hänni kannab meile veel kord ette need küsimused, millele me vastame.

L. Hänni: Redaktsioonitoimkonna esindajana on mul mure, et kui siin on ainsus – omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema – , siis tegelikult on ju tasemete küsimus juba lahendatud, sest siin on ilmselt mõeldud, et tuleb esimese tasandi omavalitsuste volikogude ettepanek antud territooriumil maavanema nimetamise kohta. Kui

siin oleks mitmus, siis võiks öelda, et tasemete küsimus on lahtine, see jääb edaspidi otsustamiseks. Selle tõttu on sellist redaktsiooni väga raske põhjendada ja see ei ole korrektne, kui me jääme ainsuse juurde, sest Eestis on palju maavanemaid, ka linnapäid.

Juhataja: Ma palun veel kord ette lugeda täiendus, mille esitas härra Jürgenson oma toimkonna nimel, ja siis me hääletame.

L. Hänni: "Täiendada § 54 loetelu punktiga "kohalike omavalitsuste ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema"."

Juhataja: Kes on selle poolt, et täiendada § 54 järgmise punktiga: "Riigivanem kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanema"? Hääletame. 10 poolt- ja 15 vastuhäälega on assamblee otsustanud, et ei täienda § 54 sellise tekstiga, mis näeks ette riigivanema poolt kohalike omavalitsuste ettepanekul maavanema nimetamist. [...]

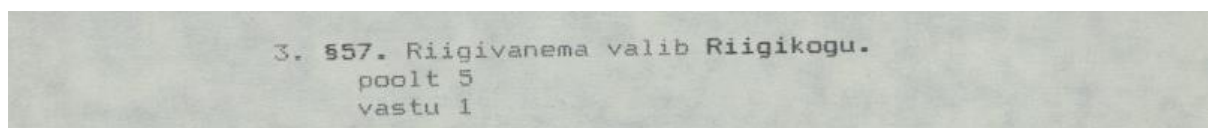
L. Hänni: Paragrahvi 58 lõike 4 peale on laekunud härra Uluotsa apellatsioon. Tema ettepanek on lisada eelnõu paragrahvi lause: "Vande võtab vastu Riigikohtu esimees."

Juhataja: Härra Uluots ei saa tervislikel põhjustel tänasest istungist osa võtta. Kas keegi soovib tema asemel kaitsta põhimõtet, mille kandis ette proua Hänni? Ei soovi. Proua Hänni! Ma palun veel kord ette kanda, milles on apellatsiooni korras tehtud ettepaneku sisu, ja siis asume hääletama. Palun!

L. Hänni: Jutt on siiski põhiseaduse eelnõu § 58 lõikest 2, kus praegu seisab: "Riigivanem astub ametisse Riigikogu ees ametivande andmisega." Härra Uluotsa ettepanek on asendada see järgmise sättega: "Vande võtab vastu Riigikohtu esimees."

Juhataja: Tänan! Veel kord kohaloleku kontroll ja pärast seda hääletame. Meid on 31. Kes on selle poolt, et vastavalt härra Uluotsa apellatsioonile asendada § 58 lõige 2 järgmise tekstiga: "Vande võtab vastu Riigikohtu esimees"? [...] Jätkame. Paragrahv 102.

Redaktsioonitoimkonna 29.11.1991 koosoleku protokollist.³³

3. 557. Riigivanema valib Riigikogu.
poolt 5
vastu 1

PA 29.11.1991 redaktsioonile 4.12.1991 seisuga laekunud ja 29.11.1991 istungist menetlusse jäänud redaktsioonitoimkonnale esitatud apellatsioonid³⁴

³³ ERA.R-2324.1.25, l 25.

³⁴ ERA.R-2324.1.16, l 225; 228–229.

- J. Adams: § 54 lühendada ja loobuda loendi täiuslikkuse ideaalist, jätta loendisse vaid need asjad, mis ei ole teiste põhiseaduse paragrahvides selgelt välja öeldud. Tekst saab lühem ja elegantsem.
- I. Hallaste: § 56 lõik1 lisada „sünnijärgne kodanik“
- L. Vahtre: § 56 lõik 1 sõnastada: „Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on Eestis elanud vähemalt 10 aastat“.
- J. Adams: § 56 jätta hoopis ära riigivanema kandidaadi paiksustsensus või vähendada seda otsustavalt.
- A. Kaalep: „§ 56 lõik 2 sõnastada: „Kandidaatide ülesseadmise õigus on kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.“
- A. Kaalep: § 57 sõnastada: „Riigivanema valivad Eesti Vabariigi kodanikud üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletusel“.
- K. Kama: § 57 sõnastada: „Riigivanema valib Riigikogu. Riigivanema valimise korra sätestab seadus“.
- J. Adams: I põhimõtteline ettepanek: kõik kõrgemad riigiametnikud ja kohtunikud kinnitab ametisse ja vabastab ametist oma otsuse või käskkirjaga ainult riigivanem. Ometi ta ei saa seda teha päris omal äranägemisel, enamasti on tal selleks vaja riigikogu või kellegi teise soovitus või heakskiitu. Riigikogul on õigus ainult iseenda ametikandjaid ametisse kinnita.

II seoses eelneva apellatsiooniga teen ettepaneku täiendada peatükki paragrahviga, mis oleks analoogiline riigivanema suspensiivse vetoga seadusandluses.

„Riigivanemal on õigus hiljemalt 7 päeva jooksul motiveeritult keelduda talle ettepannud isiku ametisse kinnitamisest või ametist vabastamisest, teatades sellest riigikogule.

Kui riigikogu neljateistkümne päeva jooksul sellise teate saamisest või, kui riigikogu on puhkusel, oma järgmise korralise istungjärgu alguses võtab oma koosseisu enamusega vastu otsuse, milles ta ei toeta riigivanema keeldumist, ei ole riigivanemal õigust selle isiku ametisse kinnitamisest või ametist vabastamisest keelduda.

PA 06.12.1991 redaktsioon³⁵

IV PEATÜKK

Riigivanem

§ 53. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 54. Riigivanem:

1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;

³⁵ ERA.R-2324.1.24, l 64–66.

- 2) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt Põhiseaduse § 57 ja Riigikogu uue koosseisu erakorralised valimised vastavalt põhiseaduse §-le 65 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt põhiseaduse §-dele 65, 85 ja 113.
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le 73 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;
- 5) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;
- 6) peaministri ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretäri;
- 7) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse §-le 99.
- 8) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 103 ja § 104;
- 9) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjärgu vastavalt põhiseaduse §-le 79;
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 11) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 12) kaitsevägede ülemjuhataja ettepanekul nimetab ametisse kaitsevägede juhtkonna;
- 13) annab armu;
- 14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks;
- 17) sõjalise kallaletungi korral kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni;
- 18) täidab muid põhiseadusega temale pandud ülesandeid.

§ 55A. Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast kohalike omavalitsuste esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning Riigivanema valimise korra sätestab seadus.

§ 56. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

ALTERNATIIV: sõnastada § 56 esimene lause pool järgmiselt: Riigivanemaks võib kandideerida iga sünnijärgne Eesti kodanik...

§ 58.³⁶ Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.
Riigivanem astub ametisse ametivande andmisega Riigikogu ees.

§ 58A. Riigivanem määrab uue Riigivanema korralised valimised, mis toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Riigivanema ametiaja lõppemist.

§ 59. Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega vastuvõetud otsuse alusel, kui Riigivanema tervislik seisund takistab püsivalt tema ametiülesannete täitmist;
- 4) Riigivanema surma korral.

§ 60. Kui Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks. Riigikogu juhataja ülesandeid täidab üks Riigikogu asejuhatajatest.

§ 61. Riigivanem ei tohi olla Riigikogu liige ega töötada mingil teisel palgalisel ametikohal. Kui Riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogus asendusliige.

§ 62. Riigivanemat saab kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab koosseisu enamus.

PA 06.12.1991-07.12.1991 istungi stenogrammist:

06.12.1991

L. Hänni: IV peatükis "Riigivanem" on redaktsioonilist laadi muudatused. On paigutatud ümber paragrahvide järjekord, et need oleksid loogiliselt seotud, ja samuti on täpsustus §-s 61, kus redaktsioonitoimikond pidas vajalikuks ära jätta teine lõik "Kui riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogu asendusliige", sest see kordab juba §-s 67 öeldut.

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Järgmise apellatsiooni te leiate tabelist leheküljel 4 ja see puudutab § 54. Tegemist on härra Adamsi ettepanekuga, mis on oma sisult redaktsiooniline ja puudutab loetelu, mis on toodud §-s 54. Härra Adams teeb ettepaneku seda lühendada ja üldistada, et see ei oleks nii pikk (praegu on kirjas 18 punkti), et kirjas oleks maksimaalselt üheksa punkti. Tal on esitatud ka konkreetsem tekst, mida ma kahjuks ei jõudnud paljundada. Vastuolu, mis teie ette on toodud, on puhtredaktsioonilist laadi ja kui härra Adams hetkel

³⁶ Sic!

kategoriliselt ei nõua apellatsiooni hääletamist, siis on mul ettepanek veel kord redaktsioonitoimkonna ja teematoimkonna ühisel nõupidamisel kaaluda, mis on otstarbekam. Kuna teil ei ole olemas härra Adamsi teksti kogu redaktsiooni, on käigupealt otsuse langetamine väga raske. Kui härra Adams nõuab kohest hääletamist, siis tuleb meil praegu otsus langetada.

Juhataja: Täna, proua Hänni! Kas härra Adams soovib küsimust esitada või sõna võtta? Ma palun, austatud kolleegid, et te lubaksite juhatusel lisada härra Adamsile ühe küsimuse. Kas härra Adams selgitaks, kas mõni nendest punktides, mis on toodud §-s 54, on ka põhimõtteliselt vastuvõetamatu või on küsimus ainult redaktsiooniline? Palun, sõna on härra Adamsil!

J. Adams: Küsimus on põhiliselt redaktsiooni põhimõtetes, mitte niivõrd redaktsiooni detailides. Ja kui ma ütleksin kolme sõnaga, siis minu ettepaneku vastuvõtmise tulemusel põhiseaduse teksti maht väheneks rohkem kui kaks trükitud raamatulehekülge.

Juhataja: Härra Adams! Me vabandame, aga me ei saanud esimese korraga aru. Probleem on selles, kas esitatud apellatsiooni sisu on see, et §-s 54 esitatud funktsioonidest mõni on kas ekslikult või põhimõtteliselt leidnud koha meie eelnõus.

J. Adams: Ei. Täheleb, see on iseasi, kas midagi tuleb teistmoodi. Praegu on tegemist sellega, et toimub dubleerimine. Küsimus ei ole minu jaoks mitte ainult ühes nimekirjas, vaid neid nimekirju on kolm: on peatükis "Riigivanem", on peatükis "Valitsus", on peatükis "Riigikogu". Nimekirja koostamise põhimõte on olnud see, et ta oleks ammendav, mitte oluline. Ma ütleksin niimoodi, et kõikides nendes nimekirjades toodud asjad sisalduvad eraldi paragrahvides. Siin on tegemist ühe ja sama sätte dubleerimisega põhiseaduse tekstis. Minu ettepaneku sisu on dubleerimist vältida ja selle tulemusel, kõigi kolme loetelu koondamise teel põhiseaduse tegelik tekst väheneb vähemalt kahe trükitud lehekülje mahu võrra.

P. Kask: Austatud kolleegid! Seda ettepanekut, mis hääletusele läheb, arutas mitte ainult redaktsioonitoimkond, vaid ka neljas toimkond ja küllap teisedki toimkonnad, sest küsimus on kompaktne. See puudutab ka § 69 ja § 83. Minu arusaamise järgi kaheleheküljelist kokkuhoidu kuidagi ei saa tekkida, aga nähtavasti härra Adamsi aritmeetika on niisugune, nagu ta on. Siin tekstis ta pakkus, et on umbes viis korda lühem variant, s. o. üheksa punkti. Meie variandis on 18 punkti.

Juhataja: Ma vabandan, aga härra Ermil on protest. Kas on nii? Palun, härra Erm!

A. Erm: Mul oleks tõepoolest palve lugupeetud assamblee liikmetele, et me lõpetaksime isiklikud solvamised. Täna!

Juhataja: Juhatus ühineb täielikult selle märkusega, kuid mitte solvamiste osas, vaid märkuste osas. Kui on võimalik, palun hoiduda isiklikest märkustest. Härra Kask, palun!

P. Kask: Ma vabandan härra Adamsi ees, kui ma teda solvasin. Minu eesmärk oli juhtida tähelepanu, et see, mida ta väitis, ei pea minu arvates täpselt paika. Ma veel kord ütlen, et

tegemist on redaktsioonilise ettepanekuga, põhimõttelist kontseptsioonimuudatust see kaasa ei too. Küsimus on lihtsalt ülesehituses. Mõlemad toimkonnad on arvanud, et see pikem tekst, mis praegu on, on selgem ja arusaadavam. Nendes peatükkides on olemas võimalikult ammendav loetelu kompetentsi piiridest ja me peame seda tähtsaks, just seetõttu oleme härra Adamsi ettepaneku tagasi lükanud. Ma vabandan veel kord härra Adamsi ees, kui ta ennast solvatuna tundis, ja teiste ees, kes nii arvasid. Tänan!

Juhataja: Tänan! Sõna on härra Adamsil, palun!

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Loomulikult mind niisugune asi ei solva. Hinnang, et väheneb viiendikule, oli linnulennuline. See ei põhinenud mitte punktide arvul, vaid neis punktides kokku sisalduvatel sõnadel. Ma tõesti ei lugenud kokku, võib-olla on ka neljandik. Aga küsimus ei ole mitte selles. Küsimus on milleski muus. Ma arvan, et meie põhiseadus on kõigepealt paisunud üle igasuguste piiride oma paragrahvide arvult – 135 peaks olema see ideaal, ma olen selle eest võidelnud – ja teine asi on teksti pikkuse küsimus. Mina kujutan ette, et tekst peab olema siiski nii lühike kui võimalik. Me peame arvestama ka normaalset ja lihtsat lugejat kuni koolilasteni välja. Ma olen sõdinud selle eest, et kordused saaksid välja. Ma arvan, et omal ajal olid need pikad loendid meie toimkondade töös ideaalsed sellepärast, et need andsid meile parema ülevaate. Loendid ei ole ka praegusel kujul ammendavad. Ma teen ettepaneku võtta loenditesse ainult need punktid, mida ei ole detailselt eraldi paragrahvides käsitletud. Neid on eriti palju riigivanema peatükis ja Riigikogu peatükis, natuke valitsuse peatükis, ülejäänud on niikuinii eraldi paragrahvides nimetatud. Me oleme selle tööga lugenud läbi küllalt palju põhiseadusi. Ma ei ole üheski põhiseaduses taolist taotlust näinud. Vaatame, kuidas on 1938. aasta põhiseaduses. Te panete tähele, et siin langeb ülesehitus (vaatan seda tagantjärele, mul ei olnud seda meeles) praktiliselt kokku minu ettepanekuga. Vabariigi Presidendi peatükis on eraldi paragrahv, kus on toodud tema kuus põhifunktsiooni, pluss siis veel üks kokkuvõttev paragrahv. Peatükis "Riigikogu" on täpselt analoogiliselt minu ettepanekuga. Peatükis "Valitsus" on vastav loetelu, mis on viiepunktiline. Huvitav, ma jõudsin ka täpselt viiepunktiliseni ja pakkusin nii välja. Ma tahaksin veel ütelda, et see loetelu ei ole lihtsale lugejale arusaadav. Ta ei kannu endas informatsiooni, kui öeldakse, et teostab selles ja selles paragrahvis täpsustatud funktsiooni. Kui te võtate minu ettepaneku vastu, siis põhiseaduse tekst väheneb nende kolme loetelu arvel (Riigikogu suhtes hoopis ära jätta, valitsuse suhtes natukene piirata ja riigivanema puhul vähendada punktide arvu poole võrra) umbes kahel trükileheküljel paiknevate sõnade mahu võrra. Tänan! See oli minu ettepaneku sisu.

Juhataja: Tänan, härra Adams! Juhatusel on ettepanek, et viimasena saaks kõneks sõna härra Hallaste ja sõnavõtuks kohalt härrad Vahtre ja Seppa. Kas meil on võimalik nii kokku leppida? Tänan! Seega on ees veel kolm sõnavõttu. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! See küsimus, kas volitused peavad olema sõnastatud võimalikult kokkuvõtlikult, märkimata ära neid asju, mis on kuskil mujal juba märgitud, või peaks olema esitatud võimalikult ammendav loend ühe või teise riigiorгани volitustest (s. o. riigivanema, Riigikogu ja valitsuse volitustest), ei ole ainult redaktsioonilist laadi. Ma ise pooldan võimalikult laia volituste määratlemist. Ja seda eelkõige põhjusel, et, nagu juristid mulle on selgitanud, on suur erinevus kriminaalõiguse ja riigiõiguse vahel. See

erinevus seisneb selles, et kriminaalõiguses on lubatud kõik see, mis ei ole keelatud. Kuid riigiõiguses on keelatud kõik see, mis ei ole konkreetselt ja selgelt, ühemõtteliselt lubatud. Ja riigivanem, Riigikogu ja valitsus saavad teha täpselt seda, mis on põhiseadusega antud. Üheks kõige suuremaks ohuks demokraatiale on see, kui erinevate riigiorganite pädevus ei ole selgelt ja ühemõtteliselt fikseeritud. Lugeses riigivanema mingist volitusest peatükist "Riigivanem" ja leides sellesama volituse mingi teise peatüki alt, tekib tunne, et tegemist on kordusega. Kui kirjutataks kirjandit, mida peaks olema õpetajal hea lugeda, siis selline kordus kindlasti õpetajat häiriks, kuid meil on tarvis kirjutada valmis põhiseadus, mis suudab garanteerida demokraatiat ja välistada ohtu, et kas siis riigivanem, Riigikogu või valitsus hakkab oma volitusi ületama. Selleks et valitsuse või riigivanema volitused oleksid selgesõnaliselt antud, on vaja eraldi avarat paragrahvi. Selgitada rahvale, et riigivanem rikkus mingisugust paragrahvi, mis on toodud kuskil põhiseaduse lõpus, teiste vahel, hoopis teises peatükis on väga raske. Kui volitused on selgelt ja ühemõtteliselt antud looteluna ühes paragrahvis, siis on see kindlam, selgem ja annab minu ja ka kolmanda toimekonna arvates garantii. Sellesama ettepaneku lühendada tõsiselt Riigikogu ja valitsuse volituste paragrahve saime härra Adamsilt juba varem. Ja me arutasime seda küsimust tõsiselt ja leidsime, et need paragrahvid on tegelikult põhiseaduse kõige olulisemad osad. Nad fikseerivad, mida üks või teine riigiorgan teha võib. Muidugi on siin ka teisi osi õiguste kohta, mida üks või teine riigiorgan teha võib, kuid riigiorganite volituste paragrahvid on samuti väga olulised. Ja hoolimata sellest, et põhiseadus muutub seetõttu pikemaks, ma ikkagi toetaksin võimalikult üksikasjalikku ja ammendavat sõnastust peatükkides "Riigivanem", "Riigikogu" ja "Valitsus". Ma ei hakka vaidlustama härra Adamsi arvamust, et kaks lehekülge saaks lühemaks. Võib-olla saaks rohkemgi lühemaks teha, võib-olla ka kolm lehekülge. Kuid ma arvan, et hoolimata Eesti Vabariigi vaesusest on meil see raha, et need kolm lehekülge tekstile lisada. Aitäh!

Ü. Seppa: Lugupeetud kolleegid! Ma täiesti toetan härra Hallastet sellest seisukohast, et kõik asjad peaksid olema lühidalt ja selgelt paika pandud, et mõte oleks selge. Aga ma leian, et härra Adamsi poolt esitatud tekst on just selgem ja arusaadavam. Praegu on lugu nii, et kui me loeme seda riigivanema peatükki, siis me leiame siit kogu aeg viiteid teistele paragrahvidele. See peatükk iseenesest tundub mulle palju segasem kui siin kõrval härra Adamsi tekst. Härra Adamsi tekstis sisalduvad kõik needsamad asjad, mis on olemas IV peatükis, ja mulle on nad hoopiski selgemad ja arusaadavamad kui selles segases viidete virvarris. Üldiselt mina juristina toetan, et tekstid oleksid selged ja arusaadavad. Ja sellepärast ma arvan, et me peaksime hääletama härra Adamsi teksti poolt. Tänan!

Juhataja: Härra Adams ei ole ilmselt härra Seppaga nõus, sest härra Adams palub teist korda sõna. Palun!

J. Adams: Ei, tänan, ma olen härra Seppaga nõus. Ma võlgnen saalile ühe selgituse härra Hallaste sõnavõtu kohta. Minu arust härra Hallaste tegi väga olulise vea oma selgituses, mille ta praegu ette kandis. Nimelt ta väitis, et seal looteludes on antud selle või teise organi volitused. See ei ole õige. Seal on antud selle või teise organi kohustused, need ülesanded, mida põhiseadus talle peale paneb. See on praegu minu ainukene täpsustus. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Me hakkame hääletama. Arutelu objekt on § 54 ja meil tuleb otsustada sisult redaktsiooniline küsimus. Juhatus küsimusele, kas härra Adamsil on apellatsiooni korras vastuväiteid § 54 toodud punktide sisu suhtes, härra Adams vastas, et tema apellatsiooni sisu

on eeskätt redaktsiooniline. Seetõttu läheb hääletamisele härra Adamsi apellatsioon järgmises sisus: jätta § 54 vaid need punktid, mis ei ole põhiseaduse teistes paragrahvides selgelt välja öeldud. Härra Adams, kas nii on õigesti edasi antud apellatsiooni sisu? Härra Adams!

J. Adams: (Vastust ei olnud kuulda.) Võib-olla ei ole päris täpne, võib-olla oleks näiteks vajalik ütelda ka teistes paragrahvides öeldud asju, aga üldistataval kujul. Ma paluksin jätta nendesse loeteludesse ainult need asjad, mis ei ole teistes paragrahvides öeldud või mis on nii-ütelda äärmiselt olulise, põhimõttelise, üldistava tähtsusega. Tänan!

Juhataja: Küsimus, mille me lahendame hääletamise teel, on järgmine. Ma loen sõna-sõnalt ette härra Adamsi poolt esitatud ettepaneku sisu, nagu ta ise on pannud kirja. Meil on võimalik ütelda jah või ei. Kes on selle poolt, et mitte taotleda §-s 54 esitatud loendis täiuslikku ammendavust ja loetleda ainult kahte tüüpi ülesandeid: esiteks need, mis ei ole põhiseaduses täpselt kirjas, ja teiseks, kõige tähtsamad ülesanded ja põhimõtted, eelistatavalt üldistatud kujul? See on hästi selge tekst. Loen veel kord. Kes on selle poolt, et vastavalt härra Adamsi apellatsioonile mitte loetleda §-s 54 täiuslikult ja ammendavalt ülesandeid ja loetleda ainult kahte tüüpi ülesandeid: esiteks need, mis ei ole põhiseaduses täpselt kirjas, ja teiseks, kõige tähtsamad ülesanded ja põhimõtted, eelistatavalt üldistatud kujul? Hääletame. 8 poolt- ja 19 vastuhäälega otsustas assamblee, et ta ei toeta härra Adamsi poolt esitatud apellatsiooni ja me jääme §-s 54 teksti juurde, nagu ta on teile välja jagatud eelnõus. Tänan! Proua Hänni, küll vist juba kümnendat korda, aga palun kõnepulti!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Ilmselt oleks siin mitmete apellatsioonide osas lihtsam, kui juhatus võtaks juhtimise täielikult endale, sest apellatsioonid on sisulised ja redaktsioonitoimkond ei pretendeeri sellele, et hakkab teie arvamust juba enne mingite oma seisukohtadega kujundama. Me oleme praegu jõudnud §-ni 55a. Tabelis oli ta esialgselt kirjas §-na 57. Paragrahv puudutab seda, kuidas valitakse riigivanem. Seda küsimust on assamblee juba mitmel korral arutanud ja ka hääletanud, kuid meile on laekunud härra Ain Kaalepi ja härra Kaido Kama ettepanekud apellatsioonide kujul. Härra Ain Kaalep teeb ettepaneku sõnastada § 55 selliselt, et riigivanema valiksid kodanikud, härra Kama teeb omakorda ettepaneku sätestada, et riigivanema valib Riigikogu. Mul on lugupeetud juhatusel selline ettepanek, et kui võimalik, siis kõigepealt selgitada välja, kas me soovime täna uuesti nende küsimuste juurde tagasi tulla või peame kohasemaks näiteks assamblee järgmist istungit. Aitäh!

Juhataja: Tänan, proua Hänni! Sama probleemiga külgnevalt on meile ettepanekute ja apellatsioonidena välja jaotatud tekstis veel mitmeid variante, kuid püüaksime neid kõiki lahendada järjekorras. Me leppisime kord kokku nii, et riigivanema valimise küsimuses on meil võimalus veel kord tagasi tulla langetatud otsuse juurde. Täna on esitatud kaks ettepanekut, kaldumiseks mõlemale poole sellest väidetavasti kuldsest keskteest, mis oli meie viimane otsus – valijameeste kogu. Nagu öeldud, härra Kaalep on teinud ettepaneku, et riigivanema valivad kodanikud ja härra Kama on teinud ettepaneku, et riigivanema valib Riigikogu. Kas me oleme valmis selleks, et täna teha selles küsimuses lõplik otsus, mille alusel me lõpetame ka kolmanda lugemise arvatavasti järgmise nädala lõpus? On võimalik, et meil tuleb selle küsimuse juurde küll tagasi tulla, kuid alles pärast seda, kui on avalikustatud põhiseaduse eelnõu pärast kolmanda lugemise lõpetamist ja me saame sellele eksperdi hinnanguid ja arvamusi rahvalt. Härra Kaalep, palun, teil on esimesena sõna!

A. Kaalep: Lugupeetud härra juhataja ja kolleegid! Riigivanema valimise küsimuses olen ma eelmistel istungitel arvatavasti kõik olulisemad argumendid esitanud. Ma ei pea vajalikuks neid korrata ja oma seisukohti põhjalikumalt kaitsma hakata. Et ma siiski sõna võtan, selleks sunnivad mind kaks põhjust: esimene oleks tundeline ja teine ehk päris asjalik. Tundeline põhjus on selline, et ma sain hiljuti Elvas kokku oma vana sõbraga, kes on Elvas suur autoriteet, ja tuli juttu sellest samast riigivanema valimise printsiibist. Ma teatasin, et olen otsevalimise pooldaja ja ka esinenud sellega assambleel, mille puhul mind mu vana sõber õnnitles, aga teatas, et juhul, kui assamblee peaks otsustama midagi muud kui riigivanema otsene valimine, siis kavatseb tema kogu oma mõjuvõimu panna mängu selleks, et rahvas kogu põhiseaduse vastu hääletaks. See tekitas minus tõsist hirmu. Ma ütlesin talle, et küsimus ei ole ju eluliselt tähtis, tähtis on ju ikkagi, milline on meie rahva vaim ja millised on meie poliitikud, keda mina isiklikult küll sulideks ja karjeristideks ei pea. Missugune on selle kõrval seaduste struktuur, on ikkagi teisejärgulise tähtsusega. Ja teatasin talle, et mina isiklikult hääletan igal juhul põhiseaduse poolt, ka siis, kui põhiseadus peaks tõesti sätestama selle minu meelest (ma ei taha küll kedagi solvata, aga ma tarvitan iseloomustamiseks sõna "totter") tottra valimiskogu koostamise. Et isegi selle tottra valimiskoguga koos oleks ma valmis põhiseaduse poolt hääletama. Aga mu sõber ütles, et see on lootusetu – rahvas hääletab niikuinii vastu. Ja sellepärast ma otsustasin veel kord apelleerida. Selle argumendi taga ei ole küll sotsioloogilist uurimust, aga selle taga, ma tunnen intuiitiivselt, on rahva meeleolu. Sellepärast ma tahaksin panna teile südamele, et kui suudate, otsustage ümber riigivanema (presidendi) otsese valimise poolt. Ja asjalikum argument on see. Ma mõtlesin tükk aega selle üle, miks enamik siinsest auditoriumist eelistab kaudseid valimisi. Kõik need argumendid, mis selle kasuks on toodud, on ju vähekandvad. Argument, et otseselt valitud riigivanem diktaatoriks hakkab, on ju naeruväärne, kui tohib öelda. Peaministrid on diktaatorid, mitte riigipead, ning kolme Balti vabariigi kolm autoritaarset riigipead ei olnud ükski otseselt valitud, see ongi vahest asjalik argument. Aga kõige asjalikum mõte, mille peale ma tuln, oli see, et me oleme kõik harjunud kaudsete valimistega. Kas Nõukogude korra ajal on ühtegi juhtivat seltsimeest valitud valijate poolt otse? Ikka on valimised olnud kaudsed. See on meile lihtsalt sisse harjunud, on hirmus raske mõelda sellele, et riigi esimene mees valitakse rahva poolt. Ja siis me otsime argumente, aga alateadlikult istub meil sees ikka seesama nõukogude inimene, kes arvab, et rahvas on rumal. Nüüd on moes öelda, et rahvas on manipuleeritav ja et vahepeal peavad olema mingisugused targemad inimesed, kes siis edasi lähevad. Need on minu kaks niisugust uut mõtet lisaks nendele argumentidele, mida ma varemalt olen toonud. Niisiis, kokku võttes paluksin teid tõsiselt mõelda sellele, et Eesti rahvas ootab meilt otsust, et meie riigipea valimine oleks otsene. Ma tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Meil on meeldiv võimalus kuulata veel mitmeid kõnelejaid ja sõnavõtjaid, sest küsimus on tõesti väga segane ja me ei ole saanud seda omale selgeks rääkida. Kui me siiski peame võimalikuks, siis järgneks veel kaks kõnet – härra Kaselt ja härra Kamalt – ja sõnavõtnud härra Leissonilt, härra Vahtrelt, härra Adamsilt, proua Lauristinilt, härra Raigilt, härra Tarandilt, proua Hännilt ja proua Endrelt. Palun, kas me saame sellega piirduda? Me oleme kokku leppinud, et viimasena saab kõneks sõna härra Kama ja viimane sõnavõtt kohalt on proua Endrelt. Palun sellest kinni pidada! Kallid kolleegid, ma palun teie nimel assamblee eksperti härra Jaan Krossi, et ta ütleks pärast meie mõtteavaldusi ka oma seisukohad, motiivid. Kuulame ka need ära. Aga nüüd siis kõned. Härra Kask, palun!

P. Kask: Kallid kolleegid! Härra eesistuja ironiseeris natuke, öeldes, et asi on väga segane ja on vaja paljusid kõnelejaid kuulata. Tegelikult asi ongi võrdlemisi segane, eriti kui lugeda kirjandust, ajakirjandust sel teemal. Kasutatakse väga palju demagoogilisi argumente ja isegi praeguse skeemi kaitseks kasutatakse valeargumente, tähendab selliseid argumente, mida tegelikult kasutada ei tohiks, mis tegelikult viivad mõtte hoopis mujale. Miks on parlamentaarimudel nii populaarne ja miks eksperdid soovivad seda arenevatele demokraatiatele? Sellepärast, et tema põhiskeem on kõige lihtsam. Valijate poolt valitakse ainult üks organ. See presidentaalskeem, kus lisaks parlamendile valitakse veel president, on keerulisem. See sisaldab sisemise konflikti tekkimise allika, mida lahendada on väga keeruline. Väga keeruliste sätetega on võimalik seda konflikti küll leevendada ja sätestada mitmesuguseid konflikti lahendamise teid, aga põhimõtteliselt on konflikt parlamendi ja presidendi vahel üks neid tegureid, mis paljud presidentaal-demokraatlikud süsteemid hauda on viinud. Nüüd Eesti kohta. Järgnevad kümme aastat, vähemalt kümme aastat, on meile majanduslikult väga rasked. On vaja teha väga palju otsuseid kiirustades ja suur osa nendest otsustest on ebapopulaarsed. Me kõik teame, kuidas ülemnõukogu maine käib tasapisi alla, ehkki objektiivselt võttes on selle pooleteise aasta jooksul, mis ülemnõukogu on tegutsenud, saavutatud ju väga palju. Järgnevate aastate jooksul saavutusi ette näha peaaegu ei ole ja see maine allakäik jätkub. See on prognoositav ja seda on väga raske ära hoida. Kui me loome endale rahva poolt valitud presidendi, siis võimalus, et see president oma maine poolest kaugelt ületab parlamendi, on enam kui tõenäoline. Tõenäosus, et president mingisuguses väga tähtsas poliitilises küsimuses läheb konflikti parlamendiga, on ka väga suur ja järelikult tõenäosus, et selle konflikti tagajärjel üleüldse parlament kui selline seljatatatakse, on liiga tõsine asi, et sellega riskida või selles osas järele anda. Ma olen kuulnud väga palju ähvardusi mitte ainult meie eelnõu hääletamise kohta, aga ka varasemast ajast, küll referendum boikoteerimise, küll valimiste boikoteerimise kohta, aga need ähvardused on jäänud ähvardusteks. Ma ei kardaks neid argumente. See, et rahvas tahaks ise presidenti valida, on ilmselge. Kui küsida rahvalt, kas ta tahab näiteks, et kehtestatakse üksikisiku tulumaks, siis ta vastab ka, et ta ei taha seda. Kes meist tahab maksu maksta? See ei ole küsimus, mida küsitakse rahvalt. Ja presidendi valimine ei ole ka kompetentsuse küsimus. Me valime kohtuniku, vahekohtuniku, küsimus on lihtsalt selles, kas me anname talle rahva mandaadi. Rahva mandaat on väga kiusatuslik asi. Praegu Ameerika Ühendriikide presidendid pidevalt argumenteerivad ja apelleerivad oma mandaadile, nimetades end ainsaks ametiisikuks kogu Ameerika Ühendriikides, kellel on kogu rahva mandaat. Prantsusmaal otseselt valitav president on neli korda jämedalt rikkunud põhiseadust. Arvata, et Eestis midagi taolist ei juhtu, muidugi võib. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Kama, palun!

K. Kama: Lugupeetud Põhiseaduse Assamblee! See diskussioon, kas president tuleks valida otse rahva poolt või mitte, on praegu Eestis üldiselt levinud ja ma ei tahaks hakata kordama neid poolt- ja vastuargumente, mida pidevalt esitatakse küll ajakirjanduses, küll ka taolisel teel, nagu rääkis meile härra Kaalep. Aga ma tuletan meelde, et meil on see küsimus olnud siin päevakorras mitu korda. Kõigepealt otsustas assamblee konkureerival hääletusel, et jääb ära võimalus, et presidendi valiks valijameeste kogu ja jäi alles kaks võimalust, et seda teeb kas parlament või Riigikogu. Järgmine kord tehti kontsapööre ja otsustati, et just nimelt valijameeste kogu on see õige seltskond, kes siis presidendi paika paneb. Ma olen veendunud,

et see on kompromiss, mis ei rahulda mitte kedagi. Me peame lahendama küsimuse ikkagi emma või kumma kasuks ja see tähendab, kas rahva või parlamendi kasuks, aga mitte mingil juhul valijameeste kogu kasuks. Kõige tõsisem põhjus, miks me ei tohi minna valijameeste kogu teele, millest härra Käbin juba ükskord rääkis siit puldist, on see, et meie ühiskonnas praegu olemasoleva kokkuleppe põhjal antakse kohalike volikogude valimistel hääleõigus ka mittekodanikele. Kui me moodustame valijameeste kogu nii, nagu ta praegu on põhiseaduse eelnõus kirjas, siis me laseme sellega mittekodanikud valima presidenti, mis on kindlasti vale samm. Ja seetõttu mina isiklikult pooldan, et presidendi valiks parlament. Ma ei hakka siin kordama kõiki neid vanu argumente. Härra Kaalep pooldas, et presidendi valiks rahvas. Ma teen tungiva ettepaneku, et valitaks nende kahe variandi rahel ja loobutaks valijameeste kogust. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Tänan, härra Kama! Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma mäletan, kuidas ma kaitsesin siin puldis seda seisukohta, et riigivanema peaks valima valijameeste kogu. See on põhimõtteliselt hea lahendus, seda kasutatakse näiteks Saksamaal. Kuid praegu on diskussioonist näha, et seisukoht on väga kergesti rünnatav. Argumente on selle kohta toodud juba hulgaliselt. Ja seetõttu on mul ettepanek toetada Kaido Kama apellatsiooni, et riigivanema valib Riigikogu. Siis me saame kindlalt selle tulemuse, et riigivanem valitakse Eesti Vabariigi kodanike poolt, et saame riigivanema kohe, kui Riigikogu on valitud. Sellele alternatiiviks oleks, et riigivanema valib rahvas. Argumente on esitatud väga palju. Ma jääksin pidama vaid ühe argumendi juures, mida ma olen ka kuskil kuluhaarides kuulnud. Ma ei oska praegu viidata. Nimelt, et kõigis Nõukogude Liidust vabanevates vabariikides valib riigipea (presidendi) tavaliselt rahvas. Üldrahvalikud valimised on olnud paljudes liiduvabariikides ja loomulikult peaksid sellised valimised leidma aset siis ka Eestis. Kuna meie saatus on olnud palju aastaid samasugune, siis ka meie edasine arengutee peaks olema samasugune. On küllaltki ohtlik samastada Eestit liiduvabariikidega, kes tahavad Nõukogude Liidust vabaneda ja kes ei tea veel isegi, kas nad tahavad jääda Nõukogude Liitu või ei jää. Ja samas on meil lähiajaloost olemas ka kurje näiteid, kuhu selline areng võib edasi viia. Ma tooksin näiteks Gruusia, kus valiti üldrahvalikult president, selleks valiti härra Gamsahurdia, ja nüüd on Gruusia jõudnud kodusõja lävele. Ühiskonnas olnud pinged on võimendunud sedavõrd, et Gruusiat ei võeta mujal maailmas tõsiselt ja tal endal on väga raske oma probleemidega hakkama saada. Nendes Nõukogude Liidu liiduvabariikides, kus presidendid valiti alles mõni nädal tagasi, taolist arengut veel ei ole, kuid kõik on võimalik. Ma kardan taolist arengut Eesti jaoks ja kardan sellepärast, nii nagu hoiatasid meid väliseksperdid, et rahva poolt valitud president saab niivõrd suure kiusatuse hakata koondama ülisuurt võimu, et konstitutsiooniline konflikt on vaat et vältimatu. Seepärast ma kutsun üles toetama Kaido Kama apellatsiooni ja otsustama, et riigivanema valib Riigikogu. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Me jätkame tööd kuni poole viieni, siis teeme 20 minutit vaheaega ja pärast seda järgneb veel poolteist tundi tööd, mille järel me lõpetame. Sõna saab härra Lauri Vahtre.

L. Vahtre: Austatud Põhiseaduse Assamblee! Mul on kuri kahtlus, et me püüame olla siiski liiga targad. Kui me seda tõesti oleme, siis me ise ka saame sellest aru, et me oleme väga targad. Aga kui me arvame, et meie oleme targad ja rahvas on rumal, siis on seal see vahe, et rahvas

ise ei arva, et ta on rumal. Rahvas siis arvab, et meie oleme rumalad. Väliseksperdid on ka kahtlemata väga targad, aga nemad ei ole elanud 50 aastat Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis ja nende lahendused kehtivad teistsuguse olukorra jaoks. Meie põhiseadus ei pea kandma endas hetke poliitilisi pinnavirvendusi, aga ta peab arvestama praegust olukorda niipalju, et üleüldse läbi minna. Mul on hetkel niisugune tunne, et põlvnen isa poolt prohvetitest ja ema poolt sibüllidest, nii et lubage mul öelda, mis juhtub, kui me ei kirjuta põhiseadusesse sisse riigipea otsesest valimist. Siis juhtub see, et ülemnõukogu ei pane seda rahvahääletusele ja rahvas kiidab selle heaks, sest vahepeal on tehtud kuu aega väga tugevat propagandat selle eelnõu vastu. Ja nagu kuulsin härra Kaalepi sõnavõtust, leidub palju-palju ausaid inimesi, kes teevad seda propagandat omal käel, ilma mingisuguse mehitamiseta. Tulemus on see, et kui me valime presidendi põhiseaduse järgi otsevalimistel, siis me saame endale põhiseadusliku diktaatori kõige halvemal juhul. Kui me seda sisse ei kirjuta, jääme mingisuguse täiesti arusaamatu kogu juurde, siis visatakse meie eelnõu nurka ja me saame diktaatori niikuinii, ainult et seekord ilma igasuguse põhiseaduseta. Ma leian, et diktaatori oht on palju väiksem kui see oht, et meie eelnõu visatakse nurka ja jätkub arusaamatu absurdne seadusetu olukord, mis võib lõpuks meie rahva hävitada. Ma tänan!

J. Adams: Head kolleegid! Minu arust me ei pidanud tegelema päevapoliitikaga. Praegu aga tegeleme ainult päevapoliitikaga ja see on ka ajalehtedes. Minu ees on "Eesti Ekspress", kus härra Uluots tõreleb härra Taageperaga, süüdistades teda selles, et härra Taagepera tegeleb assamblees päevapoliitikaga, tegeledes sellega ka ise. Ja praegu võib vaadelda, mis toimub. On selge, et Eestis toimub organiseeritud rünnak, et meie oma esialgset arvamust või seisukohta revideeriksime. Juhul kui me räägime poliitikast, peame küsima, kellele on see kasulik, kes on selle taga. Minule momendil tundub, et me peaksime siiski olema nendest küsimustest natukene üle ja suutma argumenteerida mitte oma tuttava arvamuse või meeleolu järgi. Ausalt öeldes härra Kaalep näiteks solvas Saksa rahvast, kes täpselt niisuguse totra valijameeste koguga valib omale riigivanema. Nendest asjadest tuleb üle olla ja saada ikkagi aru, et see, kuidas kedagi valida, on tingitud sellest, mida see isik peab tegema, neid asju ei saa lahus vastu võtta. Selles mõttes tundub mulle kõige ratsionaalsem härra Antoni poolt pakutud ettepanek, et see asi võib olla rahvaarutelul. Ma usun siiski, et eesti rahvas on intelligentne ja arusaaja rahvas. Momendil on ta segadusse aetud sellest, et tema ei tea meie töö sisust mitte midagi. Me ei ole sellest ise kirjutanud ja ajakirjanikud ei suuda ka kirjutada. Enamik rahvast arvab, et riigipea ülesanded on antud analoogiliselt Soome või Ameerika omadega. Kui meie tekst on rahva ees ja nad näevad, missugused ülesanded on pandud riigipeale, on mul tunne, et suurem osa sellest erutatusest selles küsimuses langeb ära. Ja sellepärast teeb mind väga õnnetuks selle küsimuse uuesti ülesotsimine täna. Ma teeksin ettepaneku mitte revideerida seda küsimust ja kui asi läheb väga tõsiseks, siis me võime ju lõppkokkuvõttes oma projekti lõpetada mitme variandi sõnastamisega, kui me tahame tõsiselt rääkida rahvaarutelust. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Adams, kuigi me peaksime vist nii kokku leppima, et ühes sõnavõtus ei tohi rohkem kui ühe kolleegi nime nimetada. Kolleeg Adams nimetas nelja, aga olgu. Viimane assamblee liige, kes saab sõna enne, kui me teeme vaheaja, on proua Lauristin. Palun!

M. Lauristin: Aitäh, härra juhataja! Ma tahaksin kõigepealt öelda ühe faktilise märkuse. Väga palju on räägitud rahvast ja rahva arvamusest. Ja siin avaldati seisukoht, et see võib olla tuttavate või niisugune juhuslik arvamus. Samuti on küsitud, kas siis tõesti ei saa tellida

uurimust selle kohta, mis rahvas arvab. Ma võin teile öelda, et ühes viimases avaliku arvamuse küsitluses oli see küsimus sees. Me peaksime lihtsalt teadma, et 77% küsitatud eestlastest tahtis valida presidenti otse. Nii et tõepoolest see on nii, et rahvas tahab seda, ja me peame seda teadma. Teisalt on minu meelest täiesti õigus härra Adamsil, kui ta ütles, et rahvas ei ole saanud praegu meie kaalutlustest õigesti aru, et ei ole olnud võimalik neid asju võrrelda. Ma toetaksin ka seisukohta jätta rahvaaruteluks alternatiivid, sest see annab võimaluse mõlemat seisukohta avalikul arutelul võrrelda, analüüsida ja n.-ö. ratsionaliseerida kogu seda rahva arvamust. Kui me jätame ühe või teise ainult ühe seisukohaga, siis on seda hoopis raskem teha.

Juhataja: Tänan, proua Lauristin! Palun ära kuulata ka üks teade! Palun teie tähelepanu! Teise teematoimkonna esimees härra Rumessen palub oma toimkonnal kohe praegu koguneda saalis tema juurde. Nüüd aga vaheaeg 20 minutit. Me koguneme taas kell 16.50. Vaheaeg. Vaheaeg

Juhataja: Härra Rumessen, me palusime, et piirduksime viimase sõnavõtjana proua Endrega. Võib-olla on see võimalik. Aga kui te peate võimalikuks ja vajalikuks pärast proua Endre põhjalikku sõnavõttu veel midagi lisada, siis on muidugi iseasi. Härra Tarand, palun!

A. Tarand: Lugupeetud juhataja! Ma pean alguses vabandama, sest ma ei saa päris läbi kolleegide nimesid nimetamata, aga ma püüan seda teha väga lugupidavas kontekstis. Nimelt esimene nimi on Ain Kaalep, keda ma kutsun üles toetama mitte niivõrd selle rahvaga ähvarduse mõttes, aga puhtalt põhimõtte pärast. Rahvas nimelt ei saa hääletamisega otsustada nõndanimetatud teaduslikku laadi tõdesid, aga minu meelest võib ja peab otsustama, kuidas ta tahab elada, sealhulgas, millise presidendi all. Iseäranis sel juhul, kui presidendivõim on nõrk, millega meie demokraatia peaks olema antud põhiseaduse järgi juba küllalt kindlustatud. Nüüd statistika, millele siin on tuginenud härra Kask ja härra Taagepera – nimedest rohkem ei tule kedagi. Minu arvates ei ole korrektne (ja seda peaksid eriti hästi teadma endised füüsikud, nagu nad mõlemad on) esitada valikuliselt statistilisi andmeid presidentiaalsüsteemide ja selle kohta, kuidas nad on mokka läinud. Tegemist on siiski sellise tõega, mis ei tugine ühele kindlale põhjusele, vaid arvesse tulevad ühiskonna üldine laad ja kultuuritraditsioonid ja palju teisi asju. Eriti naljakas näide oli Haiti, mis lõi siin ka vastava oreooli. Presidentiaalsüsteemide allakäik ei ole see, mille ees meie praegu seisame meie põhiseaduse olemusele tuginedes. Nii, nagu me peame kasvatama praegu ajakirjandust vigade meetodil, nii on arvatavasti ka see väga tõhus rahva kasvatamise viis, kui nad nüüd mõne viletsa presidendi juhtuvad valima – sel juhul õpivad nad tunduvalt kiiremini kui siis, kui rahvast sellest asjast eemale hoida. Nii et minu üleskutse oleks võtta see hääletusele nii, nagu Kaido Kama pakkus: alternatiiv ilma valijameesteta ehk n.-ö. Kama-Lauristini variant, kas rahvas või parlament. Tänan!

Juhataja: Tänan! Härra Raig, palun!

I. Raig: Tänan! Ma toetan Põhiseaduse Assamblee töö aluseks võetud põhiseaduse projekti koostanud kollektiivi juhi viimase sõnavõtu seisukohti ning ma ei tahaks nende kordamisega teie aega viita. Tahan vaid lisada, et mitte ainult Nõukogude ajal pole olnud võimalust presidenti valida. Ka enne Teist maailmasõda ei valitud teatavasti Eesti Vabariigis presidenti ja ma ei näe põhjust, miks me peaksime nüüd seda presidenti hakkama otse valima, kui toetume sellele järjepidevuse printsiibile. Ma ei nõustu ka ettepanekuga jätta alternatiivvariandid rahvaarutelule antavasse põhiseaduse projekti. See näitaks ühelt poolt meie ebaseiirust – me

oleme juba vähemalt kaks korda hääletanud selle redaktsiooni poolt, mis meil praegu laual on –, teiselt poolt annaks see tunnistust meie mõjutatavusest päevapoliitikast. Me andsime vastava vande, et me ei lase ennast mõjutada. Selles mõttes me ei peakski teadma, mida kirjutavad ajalehed. Ja lõpuks jälle rahvaarutelu – me võiksime ju selle küsimuse juurde tagasi tulla, kui see osutub möödapääsmatuks. Nii et ma teen ettepaneku minna kiiremini hääletamise juurde ja üldse selle peatüki puhul hääletada apellatsioonid läbi. Kutsun teid üles sellises mahus enam sõnavõttusid mitte pidama, et me saaksime, nagu öeldakse, kiiremini õhtule. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Proua Hänni!

L. Hänni: Austatud kolleegid! Täna väitlustes on kasutatud argumente prohvetitest kuni teiste riikide põhiseadusteni. Meil oleks vaja pöörduda meie enda, Eesti Vabariigi põhiseaduste poole ja meie enda ajaloo poole. 1920. aasta põhiseaduse § 35 ütles: "Rahva esindajana teostab riigi seadusandlikku võimu Riigikogu." Oli selge, kellele andis rahvas oma mandaadi. 1934. aasta Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seaduses (paragrahvi numbrit ma ei tea) oli kirjas järgmine mõte: "Rahva esindajana teostab riigi kõrgemat valitsusvõimu riigivanem." Rahvas jagas oma mandaadi kahe organi vahel ja me kõik teame, mis sellele järgnes, kellele võim üle läks. See, et on võimalik põhiseadusesse programmeerida sisse konflikt, kui ei ole selge, kellele läheb rahva mandaat, on täiesti tõsine asi ja seetõttu on ka Põhiseaduse Assambleel vaja oma otsust väga-väga kaaluda. Selge on see, et me võime minna ja peame minema vastuvoolu juhul, kui me tahame sellist konflikti vältida. See nõuab meilt vaprust, aga ma arvan, et kui me oleme sisemiselt veendunud oma valikus ja hoolime Eesti demokraatlikust arengust, peaks meil ka seda vaprust jätkuma. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Proua Endre, palun!

S. Endre: Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Härra eesistuja ütles seda teemat sisse juhatahes iseloomustuseks, et asi selles valdkonnas on Põhiseaduse Assamblees segane. Minu arvates on asi segane üldse terves Eestis ja üheks põhjuseks on see, et rahval puudub informatsioon ja ülevaade mitte ainult assamblee tööst, vaid üleüldse kõigest. Ja seda põhjustab omakorda asjaolu, et teatud inimestel, kes praegu tegutsevad võimustruktuurides juhtivatel kohtadel, on tekkinud nähtavasti ka härrandlik suhtumine meie rahvasse, mis omakorda minu meelest on põhjuseks või õieti väljanäitajaks, et sotsialistlik meelelaad Eestis jätkub. Kuna nimesid ei maksa nimetada – nii soovitati –, siis ma ütleksin, et isik, kes sellel teemal kõigepealt esines, esitas väga selge argumentatsiooni, miks presidendi peab valima rahvas. Muidugi, samas leidub meie kogus isikuid, kelle sõnavõttudest võiks järeldada, et kõige parem oleks see, kui rahvast üldse polegi.

Juhataja: Proua Endre, võib-olla on parem, kui te tulete pulti, sest ma tõesti ei tea, miks sellised tehnilised rikked süsteemis on. Ma väga vabandan, ja kui on võimalik, palun kanda see ettekanne ette puldist. Ma palun, et proua Endre peaks ettekande uuesti, sest mikrofonist oli üsna halvasti kuulda. Palun tähelepanu! Palun, proua Endre!

S. Endre: Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Härra eesistuja ütles seda teemat sisse juhatahes, et asi selles valdkonnas on Põhiseaduse Assamblees segane. Minu arvates on asi segane mitte ainult selles valdkonnas, vaid väga paljude probleemide puhul terves Eestis.

Paratamatult mõjustab see meie siinset tegevust ja meie mõtteid ja segasuse üheks põhjuseks on see, et rahval puudub informatsioon ja ülevaade mitte ainult meie assamblee tegevusest, vaid üldse praegusest olukorrast Eestis. Ja põhjuseks võib olla asjaolu, et teatud inimestel, kes tegutsevad praegustes võimustruktuurides juhtivatel ametikohtadel, näib olevat tekkinud härrandlik suhtumine rahvasse, mis omakorda näitab, et praegustes oludes jätkub Eestis sotsialistlik meelelaad. Härra Kaalep, kes selle teema apellatsiooni esitajana sisse juhatas, esitas minu meelest väga segase argumentatsiooni, miks peaks presidenti valima rahvas. Muidugi ka siinsamas saalis leidub inimesi, kelle sõnavõttudest võib teha järelduse, et kõige parem oleks see, kui rahvast üldse ei olekski, kui saaks tegutseda ilma rahvata. Samas, kui me hääletame selle paragrahvi läbi, on see üks väheseid küsimusi, milles on tõepoolest sees tundelisuse moment ja see ei ole üldsegi halb, et ta on. Minu meelest on väga tähelepanuväärne meie eelmise või ühe eelmistest hääletustest tagajärg, kui assamblee 27 häälega hääletas meid ja põhiseaduse väljapoole Tartu rahulepingu aega ja ruumi. Hakates hääletama, kas rahvas peab valima presidenti või mitte, on see ühtlasi ka selle hääletus, kas me tegutseme väljaspool seda aega ja ruumi, kus elab antud hetkel eesti rahvas või Eesti Vabariigi kodanikkond. Ja võib-olla tasub siin ka meelde tuletada esimest päeva, kui me siin koos istusime ja kui me pühalikult lugesime seda teksti ja pidasime silmas, et me seisame silmitsi oma südametunnistuse ja ajalooaga. Samas ei saa muidugi jätta tähele panemata asjaolu, et raske on seda valikut teha teatavatel põhjustel, millele mõnedki eelmised sõnavõtjad on viidanud. Lähtudes sellest, et härra Rumessen võttis oma sõnavõtu tagasi, kuid samas mõjutas mind kohapealt ütlema välja tema mõtteid, lubatagu mul seda teha oma sõnavõtu lõpus. Et me saaks üle sellest keerulisest momendist ja et me saaks igäüks seista rahulikult silmitsi oma südametunnistusega, tundub mõistlik olevat järgmine ettepanek: anname rahvale endale võimaluse valida ja pakume välja kaks alternatiivi. Las rahvas ise otsustab rahvaarutelul, kui ta selle põhiseaduse projekti meie käest saab, kas presidendi peaks valima Riigikogu või peaks selle valima rahvas. Las rahvas siis ütleb, kumba varianti eelistada. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Härra Rumessen, kõigest hoolimata on mul tunne, et teil on vaja midagi öelda. Ma mõistsin proua Endret küll niimoodi, et ta ütles ära ka teie mõtted, aga teie nimi on siin kirjas. Palun!

V. Rumessen: Lugupeetud juhataja! Ma ainult täiendaksin seda. Et sellest küsimusest praegu üle saada, võib-olla me ei peakski seda täna hääletama. Me saaksime enne veel kord seista silmitsi oma südametunnistusega, nagu väljendus proua Endre, ja viiksime selle hääletuse läbi kõige viimasel istungil, olgu see siis järgmisel nädalavahetusel või 20. detsembril, nagu oli juttu juhatuses. See oleks mõistlikum. Ja tõepoolest, kui rahvaarutelule jätta kaks alternatiivi, siis on meil kohustus selgitada rahvale mõlema variandi eeliseid ja tagamaid. Kui me jätame ühe, siis peavad Põhiseaduse Assamblee liikmed hakkama kaitsma ennast. Me otsustaksime selle küsimuse lõplikult võib-olla pärast seda, kui rahvas on selle läbi hääletanud. Ma teeksin ettepaneku täna seda hääletust mitte läbi viia. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Ma loodan, et härra Fjuk on tõepoolest viimane sõnavõtja. Palun!

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja! Siin on toodud analoogiaid Euroopa demokraatlike riikidega, kus on üldiselt eelistatud, et rahvas ei vali riigipead otse, ja selle vastu on väidetud, et kõik sellised analoogiad Eesti keskkonda ei sobi, sest need riigid on ju silmapaistvalt tugeva

erakonnasüsteemiga riigid. Kuna meil ei ole väljakujunenud erakondi, siis järelikult me ei saa võtta aluseks ka erakonnaprintsiipi, millele tugineb Riigikogu poliitiline süsteem, parlamentaarne süsteem. Sellepärast me just nagu peaksime rohkem eelistama ühte isikut ja ka presidendi peaks valima rahvas. Olen kindel, et selline loogika viib suisa kraavi. Järeldus sellest diagnoosist peaks olema just vastupidine: kui meil ei ole erakonnad veel välja kujunenud, kui ühiskonnas ei ole poliitilisi garantiisid, mis tagaksid, et demokraatia ei kao ega asendu millegi muu, mõne sobivama vormiga, siis tuleb just piirata ja takistada võimu minekut ühe isiku kätte. Ma arvan, et me oleme paratamatult kuskil seal, kus oli Eesti Vabariik 1920. aastal, ja see valik, mis siis tehti, oli tõenäoliselt raske. Demokraatia on üldse nähtavalt küllaltki ebaefektiivne, tülikas ja väga kulukas, aga see on ka ainuke viis, kuidas demokraatiasse jõuda. Seetõttu on asi märksa tõsisem kui südametunnistuse küsimus. Siin on muidugi ka informeerimatust: rahvale on selgitamata, kes on valijamehed. Tuleb selgitada, et valijamehed ongi omavalitsuse poolt mandaadi saanud rahva usaldusmehed, kes ei ole mingi klikk ega nomenklatuurne esindus. Nii et see asi on tõesti väga tõsine riiklik küsimus ja emotsioonidest tuleb riikliku staatuse küsimusi puudutavate otsuste puhul olla võimalikult kaugel. Vaevalt meil õnnestub Riigikogus lähema 5–10 aasta jooksul võtta vastu ühtegi populaarset otsust. Nad on põhiliselt kõik ebapopulaarsed, nii et jõudu teile, poliitikud, nii tänased kui ka homsed. Suur tänu!

Juhataja: Suur tänu! Käsi on püsti härra Kaalepil. Palun, protestiks on sõna härra Kaalepil!

A. Kaalep: Ma protestin Ignar Fjuki argumentatsiooni vastu. Euroopa 18 demokraatlikust riigist on ainult ühes vabariigis valijameeste kaudu valimine, s. o. Saksamaa, ja ainult ühes on valimine parlamendis, s. o. Itaalia. Seitsmes demokraatlikus Euroopa vabariigis valitakse riigipea, president otse. Minu poolt kõik.

Juhataja: Suur tänu! Ma olen tänulik nendele kolleegidele, kes ei esita protesti väidete suhtes, mida üks või teine kolleeg on täna esitanud ja mis ehk nende arvates pole õiged. Juhatus on siiski seisukohal, et oma seisukohta nii kõnelejate kui ka võistlevate ideede suhtes on võimalik väljendada hääletamise kaudu. Palun, kas meil on võimalik hääletada härra Kaalepi ja härra Kama apellatsiooni?

V. Rumessen: Kas minu ettepanekut täna mitte hääletada ei saa arvestada? Ma ei saa praegu aru, mis põhjusel seda ei saa arvestada. Aitäh!

Juhataja: Me leppisime kokku, et täna on päevakorras alternatiivide ja apellatsioonide hääletamine. Juhatus püüabki seda teha. Kui mitmed assamblee liikmed on aga seisukohal, et mõned apellatsioonid on sellised, mida me täna ei hääleta, kuigi järgmisel nädalal me soovime kolmandat lugemist üldse lõpetada, siis võib-olla on mõistlik meil hääletada, kas me hääletame. Kui nõutakse sellist manipulatsiooni, siis viime selle läbi.

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Niisuguse hääletamise puhul on vaja lõpuks endale teadvustada, et ühe või teise alternatiivi hääletuse tulemus tingib teksti muudatusi, mida toimkonnad peavad siis uuesti üle vaatama. Seepärast ei saa lõpphääletust ühitada veel mõnede alternatiivide läbihääletamisega. Aitäh!

Juhataja: Kas me alustame uut vooru või on härra Kamal midagi öelda protseduuri kohta?

K. Kama: Ma protestin küsimuse niisuguse hääletusele paneku. Me oleme oma tööga lõpusirgel ja peame täna ja homme hääletama läbi kõik küsimused, mis puudutavad põhiseaduse eelnõu.

Juhataja: Kas on võimalik, et me saavutame saalis siiski konsensuse ja tegeleme täna ja homme kõigi apellatsioonidega, nagu me kokku leppisime, valimata välja neid apellatsioone, mis ühel, teisel või kolmandal põhjusel tuleks ei tea kuhu edasi lükata? Järgmisel nädalal me püüame ju kolmanda lugemise lõpetada. Härra Rumessen, ega juhatus ei käitu väga ebademokraatlikult?

V. Rumessen: Aitäh, lugupeetud juhatus! Ma arvan, et meie valitud juhatus käitub kõige demokraatlikumalt, pälvies kogu assamblee usalduse. Kuid ma tahaksin tähelepanu juhtida sellele, et kui me täna hääletame läbi riigivanema valimise, siis toob see tõenäoliselt kaasa terve hulga muudatusi apellatsioonide näol juba järgmisel nädalal ja assamblee ei ole selleks ilmselt valmis. Aitäh!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Reglemendi järgi on töökorralduse küsimused juhatuse otsustada. Me oleme püüdnud juhatuses võtta otsuseid vastu siis, kui me oleme veendunud, et assamblee enamus on samal seisukohal nagu juhatus. Momendil on juhatusel selline seisukoht, et assamblee enamus pooldab kõigi apellatsioonide hääletamist. Kui kellelgi on sellise lahenduse vastu protest, siis ma palun see esitada. Palun, kas on proteste? Täna, proteste ei ole! Arutusel olnud küsimuses läheb hääletamisele kaks apellatsiooni. Härra Kaalepi esitatud apellatsiooni sisu on selles, et riigivanema valivad Eesti Vabariigi kodanikud üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel. Härra Kama apellatsiooni sisu on järgmine: riigivanema valib Riigikogu, riigivanema valimise korra sätestab seadus. Tuletan meelde, et seni otsustatud tekst on kirjas §-s 55a ja seal on märgitud, et riigivanema valib valimiskogu. Juhatus otsustas, et hääletamisele lähevad mõlemad apellatsioonid eraldi. Konkureerivat hääletamist kahe või kolme variandi vahel ei tule, vaid nii nagu teiste apellatsioonide puhulgi hääletatakse eraldi härra Kaalepi apellatsiooni ja härra Kama apellatsiooni. Me alustame hääletamist ja teeme kõigepealt kohaloleku kontrolli. Palun kohaloleku kontroll! Kohal on 37 assamblee liiget.

K. Jürgenson: Kas ma sain teist õigesti aru, et hääletamisele lähevad mõlemad apellatsioonid? Juhul kui nüüd kumbki läbi ei lähe, kas siis jääb põhitekst?

Juhataja: Täiesti loogiline. Kas kõigil on selge, mida hääletatakse ja kuidas kujuneb tulemus? Täna! Me alustame. Kes on selle poolt, et sõnastada § 55a nii, nagu apellatsiooni käigus on esitanud härra Kaalep: "Riigivanema valivad Eesti Vabariigi kodanikud üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletusel"? Hääletame. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt 14, vastu 23. Härra Kaalepi apellatsioon on tagasi lükatud ja momendil on veel eelnõus tekst, nagu see on esitatud §-s 55a. Teine apellatsioon samas küsimuses. Kes on selle poolt, et sõnastada § 55a nii, nagu on ette pannud härra Kama oma apellatsioonis: "Riigivanema valib Riigikogu. Riigivanema valimise korra sätestab seadus"? Kes on selle poolt? Hääletame. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt 18, vastu 17. Vastavalt härra Kama apellatsioonile viiakse § 55a sisse uus tekst: "Riigivanema valib Riigikogu. Riigivanema valimise korra sätestab seadus." Täna! Paragrahvi 56 tekstile on meil esitatud alternatiiv ja ma palun, et proua Hänni seda kommenteeriks.

L. Hänni: Austatud kolleegid! Paragrahvi 56 on lugu keerulisem, sest lisaks alternatiivile on siin ka terve rida apellatsioonid. Kõigepealt peaksime vaatama selle paragrahvi lõiget, kus on apellatsioonid härra Vahtrelt ja härra Adamsilt. Kõigi nende apellatsioonide ja samuti alternatiivide sisuks on määrata tingimused sellele isikule, kes kandideerib Eesti Vabariigi riigipeaks. Eelnõu praeguse teksti järgi saab riigivanemaks kandideerida isik, kes on 40 aastat vana ja on vähemalt kümme aastat elanud Eestis. Redaktsioonitoimkonna esitatud alternatiivis tehakse ettepanek sätestada lisatingimus, et ta oleks sünnijärgne Eesti kodanik. Nii et kokku saaks kolm tingimust: vanus, elamisaeg ja sünnijärgsus. Saabunud apellatsioonides on ettepanek osa neist tingimustest ära jätta. Härra Vahtre ettepanek seisneb selles, et riigipeakandidaadile ei oleks esitatud vanusetsensust, ja härra Jüri Adams teeb ettepaneku jätta ära paiksustsensus või seda oluliselt vähendada. Nii et lugupeetud kolleegid, meil on, mille vahel valida. Ja ma arvan, et me peame kõiki neid ettepanekuid hakkama ükshaaval otsustama. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Anname kõigepealt sõna apellatsioonide esitajaile. Härra Adams, palun! Kas te ei soovi sõna võtta? Palun!

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Äsja läbiviidud hääletamine põhjustab juba aktsendi muutuse tsensustes, sest mida väiksem on valijakogu, seda vähem olulised on minu arvates tsensused, ja väiksem ta arvatavasti olla ei saa. Minu apellatsioon põhines sellel, et me oleme peaaegu viinud sisse juba tsensuse 40 aastat. See on praeguses maailmapraktikas erakordselt palju. Teine tsensus on kümme aastat elamist Eestis. Ma ütlesin ka seda, millised on need isikute grupid, kelle vastu see tsensus on suunatud ja kes sellest tsensusest võiksid solvuda. Momendil on see kindlasti sihitud ainult ühe isikute grupi, pagulaseestlaste vastu. Ma toon teile niisuguse näite, et Poola presidendi valimistel kandideeris üks Ameerika poolakas. On täiesti selge, et ta ei võitnud loosi, aga Poola riik ja rahvas võitis sellest pretsedendist, Välis-Poola ja Sise-Poola ühtsus ja kõik muud taolised asjad võitsid. Minu apellatsiooni sisuks on, et Eestis elamise aastad ei ole oluline kvalifikatsioonimäär ja ma ei kujuta seda ette, et ükskõik milline valijaskond valiks ebasobiva kandidaadi, olgu see siis Riigikogu, valijameeste kogu või rahvas. Minu ettepanek on loobuda sellest tsensusest üldse või siis viia Eestis elamise aeg miinimumini. Parem oleks sellest üldse loobuda, aga kui mitte, siis rohkem kui kolm aastat ei peaks see olema. Tänan!

L. Vahtre: Lugupeetud kolleegid! Minu ettepanek kattub Jüri Adamsi omaga: jätta ära vanusetsensus. Paistab nii, et ma hääletaksin härra Adamsi ettepaneku poolt ja saaksin siis iseenda jaoks kõige meeldivama lause: "Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik." See kõlab ka päris uhkelt, ei ole paha tänapäeva maailmas ja ma ei hakka teid väsitama sellega, kuidas ajaloos on aeg-ajalt üles kerkinud küllaltki noori ja väga võimekaid riigimehi. Nii et jätame selle asja ikkagi rahva otsustada, kelle ta valib. Ma tänan!

I. Hallaste: Härra Adamsil oli täiesti õigus. See, et me hääletasime, et riigivanema valib Riigikogu, võtab ära vajaduse paljude tsensuste järele ja eelkõige vanusetsensuse järele. Samas ma pean aga oluliseks, et säiliks sünnijärgsuse tsensus. See oleks üksainus nõue, et inimene, kes naturalisatsiooni korras on saanud Eesti Vabariigi kodanikuks, ei saaks kandideerida presidendi, riigivanema kohale ka siis mitte, kui näiteks nendel isikutel, kes naturalisatsiooni

korras on saanud kodakondsuse, on Riigikogus enamus. Nii et ma teen ettepaneku toetada alternatiivi, mis on lisatud põhiseaduse teksti ja jätta ära muud tsensused. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu, kuid ma selgitan assamblee liikmetele, et ükski apellatsioonide esitajatest ei ole oma apellatsiooni tagasi võtnud. Või siis olen ma kas härra Vahtret, härra Adamsit või härra Hallastet valesti mõistnud? Palun, härra Fjuk!

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja! Ma teeksin lühidalt. Toetan neid argumente, mida esitasid härrad Adams ja Vahtre, ja ka seda, mida ütles härra Hallaste. Minu meelest on sünnijärgsus vajalik ja piisav tingimus, kuigi mitte sel põhjusel, mida nimetas härra Hallaste, sest Eesti Vabariigi kodanikul võib sündida ka väljaspool Eestit laps, kellest võib sirguda president. Alati ei pea see olema seotud naturalisatsiooniga. Aga sellele vaatamata on Eestimaa ja isamaa koos riigipeaga olnud minu jaoks võib-olla küll müstiline, kuid vajalik juba sünnist saadik. Mis teha, kui me oleme siin elanud.

Juhataja: Kui kolleegid on nõus, siis me võiksime oma sõnavõttud ammendada härra Ivar Raigi sõnavõttuga. Tänan! Sõna saab härra Runnel.

H. Runnel: Austatud juhataja! Kas tohib paluda konkreetselt nõu kahe keelemehe, Ain Kaalepi ja Jaan Krossi käest? Asi on sünnijärgse kodaniku mõiste sisseviimises. Mul on küsimus, kas sünnijärgne on õigem kui sünnipärane, sest sünnitamise seoses on kasutamisel sõna "päramised".

Juhataja: Aitäh ettepanekute eest! Härra Kask, palun!

P. Kask: Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Ma küsitlesin kõiki neljanda toimkonna kohalviibivaid liikmeid ja kõik on üksmeelselt selle poolt, et § 56 tuleks pärast Kaido Kama apellatsiooni vastuvõtmist üldse välja jätta. Kui Riigikogu valib, ei ole tsensusi vaja. Tänan!

I. Raig: Ma lisaksin härra Kase põhjendusele veel paar motiivi. Härra Kama esitatud ja meie poolt vastu võetud uues redaktsioonis on öeldud, et Riigikogu valib vastava valimisseaduse alusel, mistõttu me võime kõik need tsensused ja piirangud panna sellesse seadusesse, kui vaja on. Põhiseaduses ei ole neid tõepoolest enam vaja sisse jätta. Ja teine motiiv on see, millele kutsus üles härra Adams: teha põhiseadus lühemaks. Tänan!

Juhataja: Tänan! Neljandalt toimkonnalt on laekunud apellatsioon, mille sisu on selles, et pärast härra Kama apellatsiooni vastuvõtmist jätta välja § 56 tervikuna. Ka mitmed sõnavõtjad tegid sellesisulisi ettepanekuid. Kuid olukord on endiselt selline, et ei härra Hallaste, härra Vahtre ega härra Adams ei ole oma apellatsiooni tagasi võtnud. Sellega, et härra Adams neljanda toimkonna liikmena on seisukohal, et § 56 tervikuna välja jätta, ei võta ta tagasi oma apellatsiooni. Võib-olla keegi kolleegidest siiski soovib oma apellatsiooni tagasi võtta? Ei. Meil on järjekordselt meeldiv võimalus valida väga paljude variantide vahel. Kui te lubate, siis talitaksin sellisel kombel, et paneksin esimesena hääletamisele neljanda toimkonna ettepaneku jätta § 56 tervikuna välja. Kui selline ettepanek leiab toetust, siis ei ole härrade Hallaste, Vahtre ja Adamsi apellatsioonidel mõtet. Härra Adams, palun!

J. Adams: Ma palun juhatajal täiendada oma ettepanekut umbes järgmise mõttega: kui lugupeetud assamblee järjekordselt mõtleb ümber riigipea valimise meetodi, siis kaasneb sellega automaatselt vastava paragrahvi taastamine.

Juhataja: Küllap see nii ongi. Ma selgitan veel kord: neljanda toimkonna ettepanek on seotud sellega, et assamblee otsustas rahuldada härra Kama apellatsiooni. Loomulikult tuleb meil paljude variantide juurde tagasi tulla, kui me pärast kolmanda lugemise lõpetamist eksperdiarvamusi või rahva arvamusi arvestades ringi otsustame. Ma kasutan võimalust ja tunnistan kõigi kolleegide, eriti aga härra Krossi ees seda, et mitte ainult meie, vaid kindlasti ka mina läksin riigivanema valimise küsimuses sedavõrd elevile, et unustasin hoopistükkis oma lubaduse härra Krossile sõna pakkuda, tegemaks õiget otsust. Ma usun, et härra Kross on mulle tänulik, sest nüüd on tal meeldiv võimalus öelda pärast seda, kui rahvas on oma sõna öelnud, millise lahendi oleks pidanud täna valima assamblee. Vabandan härra Krossi ja kolleegide ees! Vahepeal on ennast sõnavõtjana registreerinud härra Talve.

J. K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Ma juhiksin tähelepanu sellele, et härra Kama ettepaneku vastuvõtmisele, mille järgi riigivanema valib Riigikogu, ei järgne automaatselt see, et kaoks kandidaatide ülesseadmise õigus ja selle määratlemine. Kusagil pole ju öeldud, et ainult Riigikogu liikmed oleksid õigustatud kandidaati üles seadma. See õigus võib olla teistel ka. Tänan!

Juhataja: Proua Aaskivil on protest. Palun!

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Nüüd ongi olukord, kus ühe hääletuse tulemus muudab tegelikult väljatöötatud süsteemi, ja ma arvan, et praegu oleks küll targem teha see hääletus homme. Neljas toimikond saaks kokku tulla ja olukorda arutada, sest siin on ju hoopis rohkem küsimusi, näiteks kas riigivanem peab olema Riigikogu liige või võib ta olla ka väljastpoolt seda. Need on kõik küsimused, mis tulenevad eelmise hääletuse tulemustest, ja selles suhtes ei ole meil toimikonnas seisukohta. Aitäh!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kõige targem, mida me teha saame, on planeerida järgnevat tööd nii, et katsume lõpetada kell kuus, sest on ilmnenud huvitav seaduspärasus: mida pimedamaks läheb väljas, seda põhjalikumad me oma töös oleme. Ma kinnitan teile, et juhatus juhindub härra Peet Kase poolt alla kirjutatud neljanda toimkonna apellatsioonist. Neljanda toimkonna apellatsioon seisneb selles, et pärast Kaido Kama apellatsiooni vastuvõtmist § 56 tervikuna välja jätta.

I. Hallaste: Kahjuks ma olen sunnitud protesteerima. Kuna me ei ole pärast Kaido Kama apellatsiooni vastuvõtmist oma töös vahet teinud, siis pole neljas toimikond saanud kokku tulla, et seda küsimust arutada ja sellist apellatsiooni esitada. Meie töö, niipea kui me hakkame muutma juhatuses kokkulepitud korda, kipub muutuma väga segaseks. Ma palun hääletada läbi ikkagi need apellatsioonid, kas riigivanemakandidaadile seatakse piiranguid või ei seata. Esimene nõue on sünnijärgsus, s. t. ta peaks olema sündinud Eesti Vabariigi kodanikuna. Teine küsimus oli, kas võtta maha praegu põhitekstis olev 40 aasta vanusetsensus, ja kolmas küsimus, kas võtta maha paiksustsensus, mida pakkus härra Adams. Aitäh!

Juhataja: Kui kolleegid on nõus, siis teeme nii: hääletame eraldi läbi Lauri Vahtre, Jüri Adamsi ja Illar Hallaste sisuliselt kattuvad, vormiliselt aga alternatiivina esitatud variandid. Neljanda toimkonna nimel härra Peet Kase poolt esitatud apellatsioon tuleks ilmselt praegu toimkonnale tagastada ja meil on ehk meeldiv võimalus käsitleda seda homme. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Aitäh! Ma tahaksin öelda sedasama, mis Illar Hallaste protesti korras ära ütles. Minu meelest valijameeste kogu ja Riigikogu poolt riigivanema valimine ei ole niivõrd erinevad asjad, et sellest tuleneks selle paragrahvi väljajätmine. Küll võib sellest tõesti tuleneda elamis- ja vanusetsensuse ärajätmine, aga sünnijärgsus, mida härra Hallaste välja pakub, peaks sinna sisse jääma.

Juhataja: Suur tänu!

I. Raig: Kõigepealt ma tahaksin härra Hallastele öelda, et käik on seaduspärane, kui härra Kask esitas apellatsiooni. Kõik saalis viibinud toimkonna liikmed andsid allkirja selle kohta, et nad on nõus just sellise ettepanekuga, nagu esitas härra Kask. Seda võiks ehk nimetada välknõupidamiseks plenaaristungil ajal. Ja teine asi: võeti vastu härra Kama apellatsioon, kus on kirjas, et riigivanema valib vastava seaduse alusel Riigivolikogu. See seadus peaks sätestama kõik need mõtted, mis praegu sisalduvad §-s 56, mistõttu ma teeksin uuesti ettepaneku panna hääletamisele § 56 väljajätmine, sest § 55 uue redaktsiooni ja § 56 vahel on loogiline seos. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Raig! Juhatus otsustas alustada hääletamist. Kohaloleku kontroll. Kohal on 36 assamblee liiget. Paragrahvi 56 kohta on laekunud kolm apellatsiooni, millest ühte on arvestatud alternatiivina, s. o. härra Hallaste ettepanek. Täna istungi ajal laekus veel neljandalt toimkonnalt apellatsioon, mille sisu oli § 56 välja jätta. Kõiki neid ettepanekuid on arutatud ja selgitatud. Me asume neid hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt § 56 alternatiivile sõnastada § 56 esimene lause järgmiselt: "Riigivanemaks võib kandideerida iga sünnijärgne Eesti kodanik", edasi läheb teksti järgi? Hääletame. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 19 poolthäält, 4 vastu. Assamblee otsustas täiendada § 56 teksti mõttega, et riigivanemaks võib kandideerida vaid see, kes on sünnijärgselt Eesti kodanik. Teisena panen hääletamisele härra Lauri Vahtre poolt apellatsiooni korras esitatud põhimõtte, et §-s 56 esitatud tsensustest jääks välja vanusetsensus. Kes on selle poolt, et vastavalt härra Lauri Vahtre apellatsioonile jätta §-st 56 välja vanusetsensus? Hääletame. 18 poolt, 7 vastu. Assamblee otsustas, et §-st 56 jääb välja vanusetsensus, nii nagu tegi ettepaneku härra Lauri Vahtre. Ja kolmandaks, kes on selle poolt, et jätta §-st 56 välja paiksustsensus, nagu on apellatsiooni korras teinud ettepaneku härra Adams? Härra Adamsil on käsi püsti. Palun, härra Adams!

J. Adams: Minu ettepanek oli kaheosaline, sellepärast on vaja ka kahte hääletust. Ma palun panna kõigepealt hääletamisele, et jätta välja paiksustsensus. Juhul kui see ei peaks läbi minema, siis teise osana hääletada paiksustsensususe vähendamist kolme aasta peale (praegu on kümme). Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Kordan küsimust. Kes on selle poolt, et vastavalt härra Adamsi apellatsioonile jätta §-st 56 välja paiksustsensus? Hääletame. 24 poolthäält, 5 vastuhäält. Assamblee otsustas, et §-st 56 on välja arvatud paiksustsensus. Härra Adamsi protesti ma

mõistsin nii, et kui assamblee võtab vastu sellise otsuse, nagu me praegu tegime, siis teist poolt apellatsioonist ei hääletata. Kas on nii? Tänan! Härra Peet Kask, osa assamblee liikmeid vaidlustas neljanda toimkonna poolt esitatud apellatsiooni hääletamise täna praegu siin. Mis me teeme? Palun, sõna on härra Peet Kasele!

P. Kask: Ma rahustan protesteerijaid, et me võiksime selle juurde homme tagasi pöörduda, kui vahepeal saab korralikult koosolekut pidada. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Juhatus annab esitatud apellatsiooni praegu Peet Kasele tagasi. Lugupeetud kolleegid, juhatus otsustas teid ehmatada sellega, et lõpetada tänaseks assamblee töö, sest meil on meeldiv võimalus jätkata puhununa ja heas meeolus homme hommikul kell 10.

07.12.1991:

Juhataja: Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! Palun istuge oma kohtadele ja viime läbi kohaloleku kontrolli! Kohal on 18, ja seda vaatamata rasketele ilmastikuoludele, nagu need parasjagu väljas on. Me jätkame täna tööd sealt, kus eile õhtul lõpetasime. Võib-olla on kõige õigem, kui ma loen teile veel kord ette neljanda toimkonna apellatsiooni: "Pärast Kaido Kama apellatsiooni vastuvõtmist riigivanema valimise subjekti kohta teeb neljas toimikond ettepaneku välja jätta § 56 tervikuna. Toimkonna otsus 6. detsembrist k. a. Esimees Peet Kask." Ma pakun selles küsimuses kõigepealt sõna härra Kasele, palun!

P. Kask: Austatud härra spiiker! Eile me mäletatavasti tegime ühe võrdlemisi suure kontseptsioonilise muudatuse. Napilt küll, aga häältega 18 : 17 läks läbi Kaido Kama apellatsioon, mille kohaselt § 57 on nüüd sõnastatud järgmiselt: "Riigivanema valib Riigikogu. Riigivanema valimise kord sätestatakse seadusega." Neljas toimikond, kes riigivanema teemadega tegeleb, leidis, et pärast selle apellatsiooni läbimineku ei ole põhiseaduses tarvis sätestada enam mitte midagi riigivanema tsensuste kohta. Riigikogu on küllaltki kompaktne ja kompetentne kogu, et ise otsustada, keda vastavalt seadusele valida riigivanemaks. Selle, kuidas riigivanemat valitakse, sätestab seadus. Lisada võib vahest veel niipalju, et parlamentaarsüsteemis on kõige võimukam mees peaminister ja mitte riigi president. Peaministril mingeid tsensusi niikuinii ei ole, võrdlemisi ebaloogiline oleks siis sättida tsensusi riigivanemale. Eile hääletati apellatsioon senise § 56 kohta. Üks neist läks läbi: lisada, et riigivanem peab olema sünnijärgne kodanik. Samuti võeti ära mitmesuguseid tsensusi. Praegu ongi jäänud ainsaks tingimuseks "sünnijärgne kodanik". Ma arvan aga, et see on kogu asjas kõige üleliigsem. Hääletamise eel me ei saanud sellele küsimusele üldse keskenduda, seda varjutasid muud asjad. Kui sünnijärgsuse põhimõtet kaitsti, siis viidati näiteks USA põhiseadusele, aga sünnijärgsuse printsiipi mõistetakse XX sajandi lõpul siiski natuke teisiti kui kaks sajandit tagasi. Teiseks on selle rakendamine parlamentaarsüsteemi presidendi valimistel hoopis teine asi kui USA presidendi valimistel, kes on mitte ainult vormiline riigipea, vaid ka tegelik valitsuse juht. Seega neljas toimikond arvab, et § 56 on täiesti üleaarune. Kui neid tsensusi riigivanema kohta on vaja, siis võib need sätestada vastava seadusega. Tänan!

Juhataja: Härra Kask, palun veel üks hetk! Nimelt on § 56 kahelõikeline ja teise lõike tekstist, mis ütleb, et kandidaatide ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või 10

000 hääleõiguslikul kodanikul, juttu ei olnud. Kas neljas toimkond soovib midagi öelda teise lõike kohta?

P. Kask: Jah, teine lõige on eriti see osa paragrahvist, mida tuleks vaadelda koos eelmise kontseptsiooniga, kui riigivanemat valis valijameeste kogu. Kui teda valib Riigikogu, siis ei ole kandidaatide ülesseadmise protsess nii tähtis, et seda peaks sätestama põhiseadusega. Seda võib sätestada kas või näiteks Riigikogu reglemendiga. Küsimus, kas anda see õigus igale Riigikogu liikmele või näiteks ühele viiendikule Riigikogu koosseisust, ei ole minu arvates väga oluline. Tegemist on umbes 100- liikmelise parlamendiga ja kui seal ka esitatakse natuke rohkem kandidaate, kui oleks ökonoomne, siis seda ajaraiskamist nende ülearuste kandidaatide peale on väga vähe. Igal juhul ei arva neljas toimkond, et selliseid küsimusi oleks vaja ankurdada põhiseadusega. Kõik need küsimused on seaduse küsimused. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Kas härradel Hallastel ja Kamal on küsimused või sõnavõttud? Küsimused. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Lugupeetud ettekandja! Millisesse paragrahvi läheks meil eile hääletega 19 : 4 sissehääletatud põhimõte, et riigivanemaks saab kandideerida sünnijärgne kodanik? Või on teie apellatsioon suunatud sellele, et ümber hääletada eilne hääletus? Kui see ümberhääletamine ei õnnestu, kas saab siis sünnijärgsuse põhimõtte ühendada mingi teise paragrahviga? Aitäh!

P. Kask: Mina väidan, et eile läbihääletatud apellatsioon, nagu ka apellatsiooni esitamine, baseerub hoopis teisel kontseptsioonil kui see, mis praegu on jäänud. Seda, et riigivanemakandidaat peaks olema sünnijärgne kodanik, ei ole neljanda toimkonna arvates üldse vaja põhiseadusesse kirjutada. Seda sorti asjad on neljanda toimkonna arvates seadusega lahendatavad.

J. Rätsep: Lugupeetud eesistuja ja ettekandja! Mul on selline tunne, et kas riigivanemakandidaat ei peaks olema Riigikogu liige. Kas selles sättes ei peaks olema formuleeritud nii, et Riigikogu valib riigivanema oma liikmete hulgast? Muidu võib tekkida küllaltki ebamäärane olukord, kus Riigikogu valimistel läbikukkunud tegelased hakkavad kandideerima riigivanema kohale. Kas selline mõte ei oleks aktsepteeritav?

P. Kask: Toimkond ei ole seda küsimust otseselt arutanud, aga ma võin välja öelda oma isikliku seisukoha. Minu arvates ei ole vaja sätestada, et ta oleks Riigikogu liige. Riigikogu liikmed on reeglina valitud erakondlikul alusel. Riigivanem peaks olema vahekohtunik. Oleks soovitatav, et riigivanem oleks neutraalne, väljaspool poliitilist mängu seisev isik. Kui me peame vajalikuks, et ta on valitud Riigikogu liikmete hulgast, siis võib ka selle kirjutada sisse seadusesse. Tänan!

Juhataja: Tänan! Kas härra Jürgensonil on küsimus? Palun!

K. Jürgenson: Lugupeetud ettekandja! Ma olen täiesti nõus, et käesolevas kontekstis on tsensuste väljajätmine tõesti põhjendatud. Kuid, kui me sünnijärgsuse printsiibi välja jätame, kas te ei karda siis, et sel juhul võime presidendikandidaatide esitamise sisse programmeerida

teatud asjatuid vaidlusi? Kui me selle printsiibi siin sätestaksime, siis lahendaksime juba ette palju probleeme. Aitäh!

P. Kask: Kahtlemata iga tsensus piirab valikut, mis Riigikogul on. Aga kontseptsioon on selline, et tsensususte esitamine võib olla põhjendatud siis, kui valib rahvas. Mida väiksem on kogu, kes riigivanemat valib, seda vähem põhjendatud on tsensused. Ma ei näe ohtu lähemas tulevikus, et riigivanemaks valitaks mittesünnijärgne kodanik või mingisugune migrant. Otsustada seda asja ära olukorra jaoks, mis Eestis on 20 aasta pärast, ei näe ma mingit põhjust. Kui olukord muutub selliseks, kus tekib reaalne oht, et riigivanemaks valitakse muulane, siis ma arvan, et ka see säte ei aita.

Juhataja: Tänan! Juhatusel on ettepanek piirduda nende küsijatega, kes on teie ees tablool. Palun, kas selline ettepanek tekitab proteste? Proteste ei ole. Aitäh, härra Kask! Kõneks on palunud sõna härra Runnel. Palun!

H. Runnel: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud võitlejad! Kuna minu jutt läheb võib-olla kolme minutini, siis ma tuln siia ette. Ma kuulasin eile väga hoolikalt põhjendusi ja argumente, mis toodi, ja ka varem kuuldu on tekitanud minus ühe väga suure küsimuse. Me valisime redaktsioonitoimkonna, kes peaks ühtlustama väga olulisi asju ja minu meelest on ka stiili ühtlustamine redaktsioonitoimkonna ülesanne. Aga mulle tundub, et praegu me ei ole stiili küsimustes hakanud ühtsust taotlema. Meil ei ole see küsimus või ülesanne nagu üldse selge. Kus see välja tuleb? Eile arutasime presidendi puhul, kas jätta loetelusse 18 või 19 punkti. Põhjendus, et jätta sisse, nii on täpsem, võitis. Paljude punktide puhul tullakse aga välja hoopis teise loogikaga: parem on, kui on lühem, niikuinii saab kõik seadustega hiljem täpsemaks teha. Minu meelest on koletu lõhe meie endi hinges, kui üks ja sama isik ajab põhiseaduse eri punktides täiesti eri tunnet taga. Ühes lõigus tahetakse täpset, pikka ja põhjalikku seletust, teises justkui alavääristatakse küsimuse tähtsust hetkel ja soovitatakse jätta kõik tulevaste seaduste hooleks. Kui minna kärpimise ja väljajätmise teed, öeldes, et me ei tea, mis on tulevik, ja et vastava seadusega saab ju kõik täpselt paika panna, siis ma teeksin kõige lakoonilisema põhiseaduse stiili ettepaneku. Põhiseaduse saaks siis kõige lühemalt sõnastada niimoodi: Eesti Vabariik on väike riik Euroopas. Ja ongi kõik, sest kõik Euroopa riigid tuginevad inimõiguste deklaratsioonidele, mis on vastastikku sätestatud. Sellega on kogu meie kord fikseeritud ja ei olegi pikemat põhiseadust vaja. Nii et kõigil lakoonilisuse pooldajatel palun mõelda selle lühikese seaduse võimaluse üle ja hääletada selle poolt. Tänan!

Juhataja: Aitäh, härra Runnel! Aitäh ka selle eest, et kõne oli tõesti täpselt kolm minutit! Kõigile kolleegidele on selline palve, et kui võimalik on, siis piirdume nende sõnavõtjatega, kelle nimed on tablool – härrad Kama, Adams ja Sovetnikov. Härra Kama, palun!

K. Kama: Lugupeetud Põhiseaduse Assamblee! Ma tahan kõigepealt avaldada head meelt, et mul on samasugune arvamine, mida väljendas neljas toimikond. Selle paragrahvi teine lõige, mis räägib kandidaatide ülesseadmise viisist, on tõepoolest kantud eelmisest kontseptsioonist ja tuleks praegusest tekstist välja jätta. Küll aga tahaksin ma kaitsta seda, et riigivanema sünnijärgseks kodanikuks olemise põhimõte, mida me eile hääletasime, jääks põhiseadusesse alles, kuigi siin on öeldud, et peaminister on tähtsam mees kui riigivanem ja tema puhul mingeid tsensusi ei ole. Riigivanem on ikkagi meie riikluse sümbol ja see kena asjakene, mida

assamblee eile otsustas, et selleks sümboliks saab olla ainult inimene, kes on Eesti kodanikuna sündinud, võiks tõepoolest ainsa tsensusena siia põhiseadusesse sisse jääda.

J. Adams: Head kolleegid! Ma tahtsin peatuda ka sellel sünnijärgsuse tsensusel. Mul on niisugune tunne, et seda, mida me peame siinviibijate nn. poliitiliseks tahteks, ei peegelda hästi sünnijärgne kodakondsus. See võib praktilises elus realiseeruda väga-väga mitmel moel. Sünnijärgne kodanik võib elada mujal maal ja mitte sõnagi osata eesti keelt jne. Mul on tunne, et siin me nagu tegeleme enesepettusega. Ja kuna me arvatavasti ei leia õiget tsensust, siis oleks toetanud ettepanekut tsensusdest loobuda. Teine asi, mis ma tahtsin ütelda, puudutab härra Rätsepa ideed. Minu arvates oleks see täiesti hukatuslik, kui me läheksime seda teed, et riigivanem valitakse Riigikogu liikmete hulgast. Mul on tunne, et praktilises elus tuleb riigivanem valida võib-olla just niisuguste ametiisikute hulgast, kelle ametikoht ei lubagi Riigikokku kuuluda, näiteks Riigikohtu liikmete hulgast jne. Sellepärast ma peaksin seda ideed äärmiselt hukatuslikuks.

S. Sovetnikov: Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et eile me lahendasime selle küsimuse väga hästi. Kui me jätame välja § 56, siis me anname uuele Riigikogule võimaluse president valida, ja me ei tea praegu veel, keda me valime Riigikogusse ja keda nad valivad presidendiks. Mul on niisugune tunne, et mõned assamblee liikmed tahavad nii teha, et me 14. detsembril kolmanda lugemisega tõesti lõpule ei jõua. Me töötame siin selleks, et teha selgeks, keda ja kuidas me presidendiks valime. See peab olema sees meie põhiseaduses. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Me asume kohe hääletama. Meie read on täienenud. Palun teeme kohaloleku kontrolli! Kohal on 35. Paragrahv 56 on kahelõikeline. Esimeses ja teises lõikes on kirjas üpris erineva sisuga sätted. Juhatus otsustas nii, et § 56 mõlemad lõiked lähevad hääletamisele eraldi. Ma tuletan veel kord meelde, et apellatsiooni sisu oli arvata mõlemad lõiked välja. Härra Kaido Kama selgitas meile, et §-s 56 tuleks küll välja arvata teine lõige, kuid esimene lõige tingimata sisse jätta. Lähtudes sellest, et eile me lahendasime § 56 küsimusi ka just Kaido Kama apellatsiooni alusel, otsustaski juhatus panna hääletamisele mõlemad lõiked eraldi. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Kas ma tohiksin täpsustada § 56 lõike 1 teksti? See kõlab selliselt: "Riigivanemaks võib kandideerida iga sünnijärgne Eesti Vabariigi kodanik." Aitäh!

Juhataja: Palun tähelepanu! Kes on selle poolt, et vastavalt neljanda toimkonna apellatsioonile arvata §-st 56 välja lõige 1 järgmise tekstiga: "Riigivanemaks võib kandideerida iga sünnijärgne Eesti Vabariigi kodanik"? Hääletame. Poolt 13, vastu 18. Assamblee otsustas, et § 56 lõige 1 jääb alles ja neljanda toimkonna apellatsioon § 56 lõike 1 kohta on rahuldamata. Teine küsimus. Kes on selle poolt, et vastavalt neljanda toimkonna apellatsioonile §-st 56 arvata välja teine lõige? Tekst on nii, nagu teie ees kirjas: "Kandidaatide ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või 10 000 hääleõiguslikul kodanikul." Kes on selle poolt? Hääletame. Poolt 23, vastu 6. Assamblee otsustas, et vastavalt neljanda toimkonna apellatsioonile arvatakse §-st 56 välja teine lõige. Tänan! [...]

[...]

Juhataja: Kena, kui me sama kiirusega edasi liigume, siis me lõpetame lõunaks. Samal leheküljel 5 on härra Kaalepilt apellatsioon § 99 kohta.

A. Kaalep: Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Minu apellatsiooni mõte on mõnevõrra põhjendatud varasemaga. Ma meenutan asja põhimõttelist külge. Minu arvates on riigivanema funktsiooniks olla terve Eesti Vabariigi kodanikkonna esindaja, kaitsta ka kõige väiksemat vähemust, kõige viimast mustlast, jehovisti, margikogujat, homoseksualisti, ükskõik millist minoriteeti, ja sellepärast peaks tal olema võim tarbe korral, kui tarve on tõesti väga suur, minoriteeti enamuse eest kaitsta. Ja selleks peaks ta olema see kontrollija, kes hoolitseks, et näiteks Riigikogus ei võetaks juhusliku enamusega vastu ühtki seadust, mis võiks seda suurt liberalismiprintsiipi kahjustada. Ma kõnelen just juhuslikust enamusest, mille puhul oleks siis tarvis õigust, mida võiks nimetada suspensiivseks vetoks (ma ristasin selle ümber cogitate'ks, s. t. mõelge järele). Ühesõnaga, et saaks kontrollida, kas teatud seaduse taga on tõepoolest enamus Riigikogu koosseisust. Juhusliku enamuse võimalus on ju alati olemas. Ma arvan, et selline õigus ei paisutaks riigivanema võimu sugugi üle normaalse määra ja et tal oleks vaja seda õigust kasutada väga harva, mõnel äärmuslikul juhul. Aga neid äärmuslikke juhte võib esineda, mis Eesti demokraatiat võiksid ohustada, ja sellepärast pooldan ma igaks juhuks sellise õiguse andmist riigivanemale.

Juhataja: Härra Kaalep, palun siiski üks moment veel, võib-olla on teile küsimusi. Kõigepealt tahaksin aga ise küsida protsessuaalsete probleemide kohta. Kas me võime käsitleda teie poolt esitatud apellatsiooni sisuna ettepanekut lükata veto tagasi koosseisu enamusega? Paragrahvi 99 tekstis on poolthälteenamus, ka redaktsioon ei lange täpselt kokku.

A. Kaalep: Minu apellatsiooni tuleb käsitleda niimoodi, et veto kummutatakse koosseisu enamusega.

A. Sirendi: Mul on väike küsimus. Riigivanem on apellatsioonis kolmel korral kirjutatud väikese tähega, põhitekstis suurega. Kas see on sellest tingitud, et me oleme riigivanema juba väiksemaks teinud, kui ta enne oli?

A. Kaalep: Minu seisukoht on, et põhiseaduses tuleb kõik instantsid kirjutada väikese tähega. Muidu tekib keeleline vastuolu. Riigivanema kirjutame suure tähega, aga peaministri väikese tähega. Et asi ühtlustatud oleks, arvan ma, et kõik võiks olla väikese tähega. Suure tähe kasutamine on minu meelest poeetiline võte ja seaduses pole see minu arvates vajalik.

Juhataja: Härra Kaalep, suur tänu! Küsimusi rohkem ei ole. Lugupeetud kolleegid! Enne kui kõneks saavad sõna härrad Kask ja Hallaste, ma tuletan veel kord meelde, et probleem on § 99 lõike 2 eelviimase rea tekstis, kus eelnõus on kirjas "poolthälteenamus". Härra Kaalepi ettepanek on kirjutada nende sõnade asemel "koosseisu enamus". On ka redaktsioonilisi muudatusi, eelnõu tekst ja härra Kaalepi apellatsiooni tekst päriselt ei kattu, kuid me leppisime kokku, et praegu juhime oma tähelepanu ainult neile kahele sõnale "koosseisu enamus" või "poolthälteenamus". Kõneks saab sõna härra Kask. Palun!

P. Kask: Austatud kolleegid! Seda on siin juba kaks korda hääletatud, aga nähtavasti tuleb siiski veel kord meelde tuletada need põhiargumendid, miks on presidendi veto tugevdamise katsed tagasi lükatud. See on natuke kummaline, et presidendi võimu püütakse tugevdada just mööda neid suundi, mis on ebaadekvaatsed. Üks neist on presidendi vetoõigus. Kui meil on riik, kus valitsusel peab olema parlamendi usaldus, siis sellest juba järeldeb, et presidendil ei tohiks olla vetoõigust. Vetoõigus tähendab seda, et veto on kummutatav mingisuguse kvalifitseeritud enamusega. Eesti tingimustes, eriti lähiaastatel, on absoluutse enamuse nõuet veelgi raskem ületada kui kahte kolmandikku. Ma tuletan meelde, et ka nendes riikides, kus valitsusel on parlamendi usaldus, aga president valitakse rahva poolt ja tal on küllaltki märkimisväärne võim, kus ta on tavaliselt ühe partei juht, ei ole presidendil vetoõigust. Ei ole tal seda Prantsusmaal, ei ole Soomes, rääkimata nendest riikidest, mis tegutsevad parlamentaarmudeli alusel. Ainus erand, mida professor Shugart teadis nimetada nende riikide hulgas, on Türgi. Seega on ettepanek vastuolus selle mudeliga, mida me praegu kasutame, ja isegi nende mudelitega, millest üldse on räägitud. Ükski mudel ei ole veel kõrvale kaldunud sellest parlamentaarmudeli põhiomadusest, et valitsusel peab olema parlamendi usaldus. Miks see nii on? Miks riigipea vetoõigus sellise mudeli korral on ebalooiline? See on sellepärast, et presidendi maadlemine parlamendiga on kõige ohtlikum nähtus, eriti noores demokraatias. Kui talle võimu juurde antakse, siis antakse seda eelkõige täidesaatva võimu valdkonnas. Valitsuse moodustamine, valitsuse ja parlamendi laialisaatmine – need on need küsimused, mille puhul Prantsusmaal ja ka Soomes oli presidendil teatud võim. Seadusandlik võim sellises süsteemis, kus valitsusel peab olema parlamendi usaldus, ei ole loomulik. See on süsteemi demokraatlikuna säilitamisele ohtlik. Need on põhilised kaalutlused, miks neljas toimikond seda ettepanekut ei toeta ja miks me ka eelmistel kordadel oleme niisugused ettepanekud tagasi lükanud. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Kaalepil on protestiks käsi püsti, palun!

A. Kaalep: Pigem väike korrektiiv kui protest. Veto ei ole sugugi mitte üksnes Türgi riigipeal, vaid ka Soomes ja Islandil. Ja parlamendi laialisaatmise õigus on peale Soome ja Islandi veel Saksamaal, Prantsusmaal ja Portugalis.

Juhataja: Mul on palve kõigile kolleegidele, sealhulgas ka härra Kaalepile, et me ei alustaks vastastikust diskussiooni saalis. Härra Kaalep, on võimalik, et ka teie tehtud märkus vajab omakorda korrektiive. Ma arvan, et ei minul ega teistel assamblee liikmetel ei ole selleks õigust. Kui seda soovitakse teha, siis palun teha seda sõnavõtu kaudu. Aitäh! Härra Hallaste, palun kõnepulti!

I. Hallaste: Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kui me tugevdame riigivanema vetoõigust, siis andkem endale aru, et me peaksime sellesamas seadusandluse peatükki tooma sisse veel ühe paragrahvi. See peaks kõlama nii: "Kui riigivanem ei kirjuta seadusele alla ja saadab selle Riigikogusse tagasi, siis on Riigikogul õigus panna see rahvahääletusele. Kui rahvas võtab seaduseelnõu rahvahääletusel vastu, on riigivanema volitused lõppenud ja Riigikogu juhataja kuulutab välja uued riigivanema valimised." See on asja tasakaalustamiseks ilmselt vajalik. Kui Riigikogus on üldine seaduste vastuvõtmise reegel poolthääletenamuse ja veto on kummutatav raskemini kui poolthääletenamusega, siis võib tekkida ummikolukord. Riigivanem, teades häälte suhet Riigikogus, võib saata tagasi eelnõu, mille Riigikogu on vastu

võtnud, ja see veto ületamine osutub Riigikogu jaoks raskeks. Sel juhul peab Riigikogu käes olema ka mingisugune võimalus, et poliitilisse mängu, nüüd juba võitlusse, sekkunud riigivanemat kuidagimoodi neutraliseerida või korrale kutsuda. Kui me anname riigivanemale kätte poliitilise võitluse vahendi, mis ületab kohtuniku vahendid. Peet Kase poolt kunagi ammu toodud näidet kasutades: kui paneme ta n.-ö. poksima, siis peab ka teisel poksijal olema võimalik vastu lüüa. Mitte niimoodi, et kohtunik tõmbab poksikindad kätte ja hakkab ühele poksijale virutama – niimoodi ei ole ilus. Ma teen ettepaneku jääda senise korra juurde, s. t. toetada poolthäälteenamust, ja mitte viia olukorda selleni, et seadusandluse peatükki tuleks kirjutada juurde lisaparagrahv. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Kõneks soovib veel sõna härra Koha. Palun!

K. Koha: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Eelmistel istungitel me arutasime poolthäälteenamust seaduste vastuvõtmisel ja tookord sai väidetud ju seda, et poolthäälteenamusel on üks distsiplineeriv mõju. Kui teatud osa ühiskonnast, selle inimudel Riigikogus, leiab, et vastuvõetav akt või dokument võib riivata ülejäänud ühiskonnaliikmete huve, siis ta rakendab kogu oma mõju, mis tal saalis on, et takistada seaduse vastuvõtmist. Tähendab, tullakse kohale ja hääletatakse. Ja seetõttu, kui nüüd opositsioon kaotab n.-ö. valvsuse, on riigipeal tõesti võimalus seda asja korrigeerida. Ma tahaksin pöörata tähelepanu veel ühele tahule. Praktika on näidanud seda, et põhimõtteliselt ei ole kõik Riigikogu liikmed oma kompetentsilt suutelised ühe või teise küsimuse üle otsustama. Me oleme siiski piiratud subjektid, igaüks omamoodi, ja kui me tõstame nüüd selle veto kummutamise kvoodi koosseisu enamusega kõrgemaks, siis võib kujuneda järgmine olukord. Ütleme, et üks seadus on vastu võetud hääletega 3 : 1, sest põhimõtteliselt need neli saadikut ongi huvitatud selle dokumendi vastuvõtmisest või tagasilükkamisest. Nad on seda arutanud põhjalikult, nad on selles küsimuses kompetentsed. Nüüd on ainuke oht, et selle normiga rikutakse ülejäänud osa huve. Ja kui me toome nüüd sisse selle koosseisu enamuse, siis me sunnime tegelikult otsustama ebakompetentseid inimesi ja rikume kogu selle normi ära. Minu meelest on see väga ohtlik situatsioon, kui me paneme oma otsuseid muutma ebakompetentsuse. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Koha! Lugupeetud kolleegid! Mul on teile selline ettepanek: kuna me arutame seda küsimust kolmandat korda, siis piirdugem härra Kase sõnavõtuga kohalt, ja ma palun, et härra Kross aitaks hinnata meie arutelu, kas kinnitada meie mõtteid või rõhutada, et nendes on vaja teha korrektiive. Niisiis, kõigepealt saab kohalt sõna härra Kask ja pärast seda ma palun, et meid aitaks assamblee ekspert härra Jaan Kross. Härra Kask, teil on sõna.

P. Kask: Ma tahtsin täpsustada härra Kaalepi argumente. Kõigepealt Islandi kohta. Islandi presidendi valib rahvas ja tal on põhiseaduse järgi tõesti seadusandlikke õigusi, aga tegelik elu on natuke teistsugune, kui kirjas on. Islandi presidendiks ei kandideeri kunagi erakondade liidrid ja president ei sekku ka kunagi poliitilisse ellu. Miks see nii on? Ühe põhjusena nimetatakse traditsioonide kõrval ka seda, et Islandi põhiseadus on muudetav lihthäälteenamusega ja niipea kui president sekkuks, teeks parlament talle kohe ära, võtaks talt selle võimu lihtsalt ühe aktiga ära. Soome presidendi vetoõiguse kohta ei ole mina midagi kuulnud. Minu andmetel ei ole tal vetoõigust, mis oleks kummutatav või mille kummutamiseks oleks nõutav kvalifitseeritud enamuse. Ja mis puudutab parlamendi laialisaatmist, siis loomulikult ma ei ole väitnudki, et parlamentaarsüsteemis ei oleks presidendil parlamendi

laialisaatmise õigust. See on just see, mis ei ole ohtlik. Ohtlikud on otsesed seaduste mõjutamise, seadusandliku protsessi mõjutamise teed. Tänan!

Juhataja: Tänan! Härra Kross, ma palun teid kõnepulti ja palun osutada oma abi Põhiseaduse Assambleele. Sõna on härra Jaan Krossil.

J. Kross: Head kolleegid! Kolleeg Koha oma äsjases sõnavõtus kinnitas, et Kaalepi apellatsioon, kui me selle vastu võtaksime, soodustaks ebakompetentsi mobiliseerumist parlamendis. Minu meelest sisaldub niisuguses mõttes aprioorne parlamendiliikmete diferentseerimine kompetentseiks üksikisikuiks, kes otsustavad küsimusi, ja massiks, kes kas tuleb kaasa või ei tule kaasa, aga ühesõnaga on nii või teisiti inertne. Selle mõttekäigu vastu ma vaidlen kõigepealt või küsimärgistan selle mõttekäigu otstarbekuse ja põhjendatuse. Ma arvan, et Kaalepi apellatsioonis ei kärbita lubamatul viisil parlamendi võimalusi ja parlamendi võimu. Koosseisu enamuse võib praktiliselt kõike. Võtku ta siis kätte ja viitsigu, või kui ta ei viitsi, siis meie, valijaskond, oleme valinud parlamenti valed inimesed. Viga pole siis mitte selle apellatsiooni idees, vaid meie orienteerumatuses inimeste seas, keda me valime. Juhusliku enamuse oht, millest Kaalep rääkis, on ju siis ikkagi häbemata suur, kui sellele ei püüta seada mingisuguseid piire. Juhusliku enamuse ohtu, noh, ütleme jutumärkides, kogesime teatud viisil ka eile, kui üks hääl, 18 : 17, otsustas tegelikult praeguse põhiseaduse variandi järgi meid ees ootava vabariigi tüübi. Üks hääl! Keegi juhuslikult viibis või ei viibinud näiteks WC-s. Ja meil on nüüd parlamendi poolt valitava riigipeaga riik, ehkki minut enne seda oli ta eelnõu järgi valijameeste kogu poolt valitava riigipeaga riik. Nii et ma tahaks toonitada seda, et Kaalepi apellatsiooni heakskiidu korral parlament aktiveeritakse, temalt nõutakse pisut rohkem, temalt nõutakse tõsisemat osavõttu asjade otsustamisest, aga teda ei diskvalifitseerita, tema võimu ei kärbita mitte kõige väiksemalgi määral.

Juhataja: Tänan, härra Kross! Me teeme veel kohaloleku kontrolli ja pärast seda hääletame. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 36 assamblee liiget. Probleem, mida me lahendame hääletamise kaudu, on § 99 lõike 2 lõpus. Me selgitame kolmandat korda assamblee seisukohta küsimuses, kuidas jääb riigipea vetoõigusega. Teile väljajaotatud eelnõu tekstis on kirjas, et kui Riigikogu jätab poolthäälteenamusega riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, kirjutab riigivanem seadusele alla. Härra Kaalepi esitatud apellatsioonis nõutakse poolthäälteenamuse asendamist koosseisu enamusega. See on küsimus, millele me nüüd otsime vastust hääletamise kaudu. Kes on selle poolt, et § 99 lõikes 2 asendada vastavalt härra Kaalepi apellatsioonile sõna "poolthäälteenamus" sõnadega "koosseisu enamus"? Hääletame. 7 poolt- ja 28 vastuhäält. Härra Kaalepi apellatsioon lükati tagasi ja meie eelnõu teksti jäi § 99 lõikesse 2 sõna "poolthäälteenamusega"

[...]

J. Adams: Ma palun vabandust hilinemise pärast! Ma pean apelleerima siin praegu mitte niivõrd kui üksikisik, vaid ma pean apelleerima esialgse projekti tasemelt, nii nagu te seda aktsepteerisite eelnõu aluseks võtmisel. Selles projektis on terve hulk kindlaid printsiipe, mis on praeguseks jäänud püsima, kuigi paljud on muutunud. Kuid on üks printsiip, mis ei ole jäänud püsima, ja ma arvan, et seda ei ole võibolla täiesti teadvustatud. Ma kirjeldan teile seda küsimust. See on väga põhimõtteline ja arvatavasti tooks redaktsioonilisi muudatusi kaasa kuni

paarikümnesse paragrahvi, aga need kõik on tühised muudatused, juhul kui printsiip omaks võetakse. Küsimus on riigipea (meie nimetuse järgi riigivanema) rollis tulevases Eesti riigis. Me oleme paika pannud, et riigivanemal on oma osa seadusandluses, tal on ka suspensiivse veto õigus. Me oleme paika pannud, milline on tema osa välislepingute sõlmimisel. Kuid milline on riigivanema osa, see ei ole minu arvates õieti paigas. Ja siin tuleb tagasi küsimus sellest, mis tüüpi riigivanemat me tahame. Meil on § 53, kus me oleme öelnud, et riigivanem on riigi ühtsuse kandja. Vaatame, kuidas ta seda ühtsust kannab. Selgub, et ta on hoopis õiguskantsleri, Riigikogu esimehe, Eesti Panga direktori, riigikohtunike, kaitsenõukogu, ülemjuhataja jne. kandidaatide eelvaliku mehhanism, aga mitte riigivõimu ühtsuse kandja. Esialgses projektis oli võetud aluseks selline printsiip (see on võib-olla veidi arhailine, veidi kuningriiklik), et mitmesuguste kõrgemate riigiametnike (peaministri, ministrite ja kõikide teiste, keda ma nimetasin) ametivõim ja volitused lähtuvad riigivanemast. Tähendab, sellest momendist, kui riigivanem on kirjutanud vastava käskkirja selline inimene kinnitada sellisesse ametisse, ja lõpevad ka täpselt sellega. Parlamendil on olnud seal kõrval poliitilise kontrolli funktsioon, kas tunnistada see konkreetne inimene näiteks sellele ametikohale poliitiliselt sobivaks või mitte. Selles mõttes oli kõikide nende kõrgemate riigiametnike ametisse saamise tee esialgses projektis üles ehitatud niimoodi, et eelvaliku sobiva kandidaadi leidmiseks teeb mingisugune kompetentne organ. Kohtunike puhul peaks see olema Riigikohus, kõrgemate ohvitseride puhul kaitseväe ülemjuhatus. Mitmes kohas oli nimetatud, et eelvaliku teevad parlamendi vastavad komisjonid. Selle printsiibi murendamine algas momendist, kui võeti vastu põhimõtteline otsus, et me ei nimeta parlamendi komisjone. Miks ma pooldan seda kuningriiklikku või niisugust otsustamise printsiipi? See on ka puhtmoraalne küsimus. Parlamendid on suhteliselt ajutised nähtused, nad vahetuvad. Ka sama riigivanema ametisoleku ajal võib neid olla mitmesuguseid. Kui parlament kinnitab kellegi ametisse, siis selle inimese moraalne volitus lõpeb siiski momendist, kui seda parlamenti enam ei ole ja tuleb järgmine. Niimoodi ei oleks küll riigivanema poolt, kes oleks siis mittepoliitiline vahekohtunik. Praeguses süsteemis on mindud seda teed, nagu on näiteks USA-s, tähendab, kõrgelt presidentaalsetes süsteemides, kus on tõepoolest nii, et riigivanem, antud juhul Ameerika president, teeb oma valiku, keda soovitada näiteks riigikohtunikuks või ministriks või peaprokuröriks, ja siis annab parlament sellele oma heakskiidu. Aga nendes riikides on presidendi taga ka vastav ametkond, kus see tegelik valik tehakse. Meie riigivanemal ei ole ju ette näha mingisugust erakordselt suurt ametkonda. Härra Hallaste, kes on minu põhiline oponent selles küsimuses, on öelnud, et siin on kirjutamata reeglid. Iseenesest mõista ei arva riigivanem ise, keda määrata ühte või teise ametisse, küll temale soovitatakse, küll temale kuidagi kirjutamata reeglitega pakutakse õige kandidaat ette. Sellise skeemi järgi tuleks nii välja, et näiteks riigikohtuniku ametisse määramiseks tehakse kõigepealt riigivanemale ettepanek, et tema omakorda teeks ettepaneku parlamendile, et parlament paneks ametisse. Mina ei saa aru. Minul on tunne, et sellisel juhul ei ole meil üldse riigivanemat vaja. Ühest küljest on minu arvates siin tekkinud 1920. aasta põhiseaduse superparlamentarismi ja ma ütleksin, Ameerika Ühendriikide superpresidentialismi veider segu. Ja sellepärast ma kutsun üles alustama sellel teemal diskussiooni. Kohtunike, kõrgemate sõjaväelaste, kõrgemate riigiametnike, välja arvatud need, keda parlament paneb ametisse enda jaoks, kõikide nende ametivolitused algavad sellest momendist peale, kui riigivanem kirjutab käskkirja, et selline inimene on ametisse kinnitatud, ja lõpevad sellest momendist, kui riigivanem kirjutab käskkirjale alla, et selline inimene on ametist vabastatud. Eelvaliku teeb iga süsteem erineval viisil. Siin on meil võimalus natukenegi läheneda võimude lahususe printsiibile, nimelt

lahutada kohtuvõim täidesaatvast võimust. Kerkib probleem, kas riigivanemal on õigus keelduda ametisse nimetamast näiteks ühte või teist talle ettepakutud ametnikku. Ma arvan, et kui me andsime riigivanemale suspensiivse veto õiguse, siis me peame andma talle üldiselt õiguse neid ka motiveeritult kinnitada. See on minu arvates loogiline. Nüüd kujutame ette, et ta on veendunud. Sellisel juhul peaks küsimus minema parlamenti poliitilisele hindamisele ja analoogselt suspensiivse vetoga peaks olema võimalik seda vetot tagasi lükata. See on nüüd kompleksse ettepaneku teine osa, selline paragrahv puudus esialgselt projektist. Praegu on mul välja kirjutatud apellatsioonisäte, kuidas põhimõtteliselt võiks sellise paragrahvi sõnastus olla. Sellisel juhul, kui printsiip omaks võetakse, kuidas siis toimuks peaministri ja ministrite ametisse nimetamise protseduur? Ministrid, nii nagu ka peaminister, kinnitatakse ametisse ja vabastatakse ametist ainult riigivanema poolt. Riigivanem ei ole nendes otsustes vaba, tema on seotud näiteks poliitilise usaldusega, mis on parlamendis antud konkreetsele peaministrile või ministrile, või selle usalduse äravõtmisega. Aga siit tuleneb, et vastavad avaldused laekuvad ikkagi ainult riigipeale, mitte parlamendile. See lahutaks ka parlamendi personaalse ametisemääramise probleemidest ja annaks võimaluse kujuneda rohkem seadusandlikuks organiks. Ma isiklikult arvan, et nende funktsioonide lahutamata jätmine võib olla ka üks meie esimese põhiseaduse probleemidest. Nii et praegusel juhul on pakutud välja niisugune kompromissvariant, et igauks tegeleb oma asjadega: kohus mõistab kohut, parlament teeb seadusi ja kõrgemad riigiametnikud kinnitab ametisse riigivanem. Need lahusused on omakorda seoses väga mitmesuguste soovitude süsteemiga ja teisest küljest poliitilise kontrollisüsteemiga, mida teostab parlament. Praeguses põhiseaduse projektis ei valitsegi momendil niivõrd üks kontseptsioon. Näiteks, mis puutub valitsuse ametisse, siis kolmas toimikond on aktsepteerinud selle põhimõtte, millest ma rääkisin, redaktsiooniliste erinevustega. Mitmete teiste ametite, eriti õiguskantsleri, riigikontrolöri, riigi- jt. kohtunike, Eesti Panga Nõukogu esimehe ja kaitseväe ülemjuhataja puhul on aluseks võetud selline printsiip, et nende inimeste võim ei lähtu mitte riigivanemast või tegutsemisvolutusest, vaid riigivanem on n.-ö. soovitatav organ nende inimeste ametisse soovitamisel. Vabandan, ma läksin väga pikale, ma hakkan juba ennast kordama. Kui on vaja küsimustele vastata, siis ma hea meelega vastan.

Juhataja: Härra Adams! Ka juhatusel on üks palve. Praktika näitab, et kui me hakkame arutama printsiipe ja teeme seda eriti kolmandat lugemist lõpetades, siis ei taha meie arutelu lõppeda ja need otsused, mida me ootame, jäävad ka täna langetamata. Kas on võimalik neid tähtsaid probleeme siduda konkreetse tekstiga? Ma julgen teha ettepaneku kõigepealt siduda esitatud probleem meile väljajagatud eelnõu § 54 punktiga 10. Selles punktis on riigivanemale antud ülesanne teha Riigikogule ettepanek õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga Nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväe ülemjuhataja ametisse nimetamiseks.

J. Adams: Ja täiesti on võimalik, see on võib-olla kõige-kõige paremini koostatav koht. Minu ettepanek on pöörata see sõnastus peaaegu vastupidiseks, et riigivanem kinnitab nemad ametisse vastavalt ettenähtud soovitude korrale, aga mitte tema ei soovita parlamendil neid ametisse kinnitada.

Juhataja: Härra Adams, kas me võiksime formuleerida küsimuse, mida me hakkame arutama? Härra Adams taotleb, et mitte riigivanem ei esita nimetatud ametimehi (riigikantsler,

Riigikohtu esimees jt.) Riigikogule ametisse nimetamiseks, nagu on § 54 punktis 10, vaid riigivanem peaks need ametimehed ise ametisse nimetama.

J. Adams: Vastavalt põhiseaduses kehtestatud korrale. Me võime seda täiesti niimoodi formuleerida, aga minu ettepaneku sisu ei piirdu ainult sellega. Vähemalt peatükis "Kohus" peaks siis tegema vähemalt ühe analoogilise muudatuse, võimalik, et ka mõnes muus kohas on selline keeramine vajalik juhul, kui see võetakse arvesse.

Juhataja: Härra Adams, kas me võime mõista seda selliselt, et me alustame § 54 punkti 10 arutelu, kusjuures on kaks kontseptsiooni? Üks, mis on eelnõus ja mille sisu on see, et Riigikogu nimetab ametisse õiguskantsleri jt. ametimehed, keda siin on loetletud, ja teine on see, mille esitas ja mida kaitseb härra Adams, et need ametimehed nimetatakse ametisse riigivanema poolt. Loomulikult mõlemal juhul toimub see sellekohases korras.

J. Adams: Jah, me võime sellega täiesti nõustuda, kuigi minu ettepanek, ma kordan, on laiem. Ma palun juhatus, et kui näiteks selle kümnenda punkti kohta langetatakse otsus, mis kiidetakse heaks minu põhimõttel, siis käsitletaks edasi teisi analoogilisi kohti. See haakub ka veel lisaparagrahvi probleemiga, mis käsitleb riigivanema õigust nimetada ametisse ühte või teist inimest.

Juhataja: Tänan! Me teeme vastavalt härra Adamsi ettepanekule.

K. Jürgenson: Lugupeetud Jüri Adams! Mulle jäi kõrvu väide, et Riigikogu poolt ametisse nimetatud ametniku moraalne kohustus oleks pärast Riigikogu laialiminekut ametist taanduda. Ma sooviksin avaldada arvamust selle kohta. Kas selles süsteemis, mille me nüüd omaks oleme võtnud ja siia põhiseadusesse sisse programmeerinud, nimelt selles parlamentaarses süsteemis, kus riigivanemal on arbiteri roll ja suurim mandaat on Riigikogu käes, ei ole nüüd mitte sedapidi, et suurema mandaadiga kogu poolt ametisse nimetatud ametniku puhul (kui tal on see moraalne kohustus, nagu te ütlete) on moraalne kohustus ametist tagasi astuda veelgi suurem, kui ta on ametisse nimetatud riigivanema poolt sellises pädevuses, nagu ta meil on siia sisse programmeeritud? Ka riigivanem lahkub ükskord ametist. Aitäh!

J. Adams: Loomulikult, üks riigivanem tuleb ja teine läheb. Tõsi, ma pean tunnistama, et ma ei suutnud hästi härra Jürgensoni küsimuse sisu jälgida, minu arvates peegeldus seal mitu küsimust. Mis puutub moraali küsimusse, siis jah, võib öelda, et terve mõistusega inimene ütleb, et ta on ju eelmise Riigikogu ametisse pandud, seda enam ei ole. See on üks probleem, aga see ei tähenda, et formaalselt ei pea volitusi olema. See on puhtformaalne küsimus. Teiseks, mis asi on Riigikogu? Riigikogu on n.-ö. rahva poliitiliste meeleolude läbilõige. Riigikogu on väga pädev andma poliitilist hinnangut. Enamiku nende ametimeeste puhul, kellest me praegu räägime, ei ole tähtis mitte niivõrd kriitiline hinnang, kuivõrd erialane hinnang, erialane sobivus. Mina julgen väga väita – andku kõikide maailma parlamentide liikmed andeks! –, et parlamendid ei ole siin maailmas kõige paremad kohad erialaste otsustuste tegemiseks. Ma ei tea, kas härra Jürgensoni see vastus rahuldab.

Juhataja: Härra Adams, küsimusi rohkem ei ole. Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Probleem on küll ülimalt tähtis, kuid mulle tundub, et ka seda küsimust me oleme ju korduvalt siin saalis

arutanud. Palun, kas on vastuvõetav see, et meil on neli kõnelejat, härrad Hallaste, Rätsep, Kask, Rumessen, ja viis sõnavõtjat, härrad Kaalep, Kama, Arjukese, Erm ja Rebas? Kui te aktsepteerite seda, siis ma palun, ärge registreerige ennast enam ei kõnelejaks ega sõnavõtjaks. Aitäh! Härra Hallaste, teil on sõna, palun!

I. Hallaste: Lugupeetud kolleegid! Ma juhin tähelepanu sellele, et me seda küsimust siin saalis arutanud ei ole. 8. novembril, reedel ütles härra Adams apellatsioon kolmandale toimkonnale. Toimikond arutas seda küsimust väga põhjalikult ja kuna härra Adams lubas, et see tuleb apellatsioonina saali, siis me lootsime, et teise lugemise lõpetamise eel see tõepoolest apellatsioonina siia tuleb ning me saame need küsimused siis selgeks vaielda. Kahjuks seda apellatsiooni ei esitatud ja esitatakse nüüd, kolmanda lugemise lõpus. Kõigepealt üldine hinnang sellele ettepanekule. Ta pöörab kogu põhiseaduse süsteemi pea peale. Härra Adams ütles, et kui selles paragrahvis tehakse muudatus, toob see endaga kaasa muudatusi paljudes teistes kohtades ja peatükkides. See on täiesti õige. Ka mina ei ole hetkel võimeline nimetama kõiki neid kohti, kus muudatused tuleksid. Kindlasti tuleks muudatus Riigikogu peatükis, õiguskantsleri peatükis, kaitse peatükis jne. Ma hakkan kahtlema, kas me pärast selle põhimõtte läbiminemist suudame põhiseaduse eelnõu 20. jaanuariks üleüldse kellelegi üle anda. Aga mitte see ei ole võib-olla kõige tähtsam. Lähtume mitte formaalsetest, vaid sisulistest argumentidest. Härra Adamsi ettepanekus on öeldud, et riigivanem kinnitab ametisse ja vabastab ametist oma käskkirja või otsusega. Ta ei tee seda omal äranägemisel, vaid enamasti on tal selleks vaja Riigikogu või kellegi teise soovitusi. Kui kolmas toimikond 9. novembri koosolekul seda küsimust arutas, siis meie jaoks kõige tõsisemaks probleemiks oli, kuidas ja millises vormis annab Riigikogu oma soovitusi. Riigikogu võtab vastu kõiki otsuseid, ka mingeid soovitusi, soovitavaid otsuseid hääletamise teel. Kui nüüd hakatakse kinnitama ametisse riigikontrolöri või õiguskantslerit, siis ei tõuse Riigikogu saalis küsimus mitte sellest, kas õiguskantsler on Eesti üks paremaid juriste, õiglasemaid juriste, kes võiks tõepoolest olla kontrolliva ülesande täitja, vaid vastavalt poliitiliste jõudude pingutusele tuleb saali küsimus sellest, kas tegemist on hea kristliku demokraadiga või sotsiaaldemokraadiga, Rahva-Keskerakonna tegelasega või ükskõik kellega, kes siis valimistel on parasjagu võitnud. See muutub kõige esmasemaks kriteeriumiks ning see on nii kaitseväge ülemjuhataja, Eesti Panga Nõukogu esimehe, Riigikohtu esimehe, riigikontrolöri ja õiguskantsleri puhul igal juhul. Need on ametid, mis on loetletud § 54 punktis 10. Härra Adams tõi välja selle, et peaministri puhul käib sama asi – riigivanemal on õigus keelduda peaministrit ametisse kinnitamast. Ma juhin tähelepanu, et meie praegune valitsuse moodustamise kontseptsioon on selline, et riigivanem teeb ettepaneku peaministri kohta parlamendile, kes siis otsustab peaministri ametisobivuse või ametisse kinnitamise, vabandust, hääletamise teel poolthääletamusega. Kui nüüd parlament peaks võtma vastu otsuse, saatma selle riigivanemale, mõtleb riigivanem mitu päeva, kas võtta see vastu või mitte, lükkab selle tagasi, kui tahab. Sellisel juhul on kogu praegune valitsuse moodustamise konstruktsioon pea peale keeratud. Omamoodi ohtlikuks pean ma ka seda lahendust, kui anda riigivanemale õigus keelduda ministreid ametisse kinnitamast. Praegune konstruktsioon on selline, et peaminister esitab pärast oma ametisse kinnitamist Riigikogus riigivanemale ministrite nimekirja ja riigivanema ülesanne on ainult see kinnitada, olla just selleks n.-ö. notariks, kes fikseerib, et sellest hetkest on need ministrid ametisse kinnitatud, samuti vabastab ta nad peaministri ettepanekul ametist. Kui anda riigivanemale võimalus keelduda ministrit ametisse kinnitamast ja apelleerida see asi Riigikogule, siis sellisel juhul muutub konstruktsioon mõnes mõttes raskeks, keeruliseks. Esiteks, see vabastab peaministri

vastutusest oma tegevuse eest, kui riigivanem seda õigust kas või korragi kasutaks, öeldes, et ma tahtsin sellele kohale panna väga head meest, aga mul ei lastud seda meest võtta, järelikult ma ei saa kanda täit vastutust valitsuse tegevuse eest. See ei oleks kooskõlas parlamentaarse süsteemiga. Praeguse kontseptsiooni järgi Riigikogu ei kinnita ega vabasta üksikuid ministreid. Kui riigivanem keeldub ministrit ametisse kinnitast, siis läheb apellatsioon Riigikogule. Ma usun, et selles tekstis, mille härra Adams on esitanud, on üks viga. Siin on öeldud, et selle veto ületamiseks on vaja koosseisu enamuse otsust. Just enne vaheaega hääletasime riigivanema vetoõigust ja saali enamuse oli selle poolt, et seaduse puhul on riigivanema veto kummutamiseks vaja poolthälteenamust, et ei ole vaja koosseisu enamust. Nüüd teatud asjades me anname riigivanemale õiguse peatada asja nii, et nõutakse Riigikogu koosseisu enamust. See läheb vastuollu kogu muu kontseptsiooniga ja kui see nüüd peaks heakskiidu leidma, siis tuleks panna ka seaduste puhul vetoks koosseisu enamuse, sest muidu ei ole asi tasakaalus. Ma pean selle apellatsiooni läbimineku ohtlikuks sisulisest küljest. See viib väga piiratud inimressurssidega Eesti Vabariigis olukorra sinna, kus erilist kompetentsust nõudvatel ametikohtadel hakatakse isikuid valima, lähtudes nende poliitilisest kuuluvusest ja meelsusest, mitte aga nende erialastest oskustest. Ja seetõttu kutsun kõiki üles jääma põhiteksti juurde ja mitte toetama apellatsiooni. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu, härra Hallaste! Ometi olen sunnitud märkima, et härra Hallaste ületas ajapiiri. Ma palun kõiki kolleege pidada kinni nendest ajapiiridest, mis on reglemendis: puldist kuni seitse minutit, kohalt kaks minutit. Härra Rätsep, palun, teil on kõneks sõna!

J. Rätsep: Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Minu ülesandeks on teatavasti esindada ka selle probleemi lahendamisel kuuendat toimkonda. See põhimõte, mille üle vaidlus käib, puudutab täiesti konkreetset kuuenda toimkonna kolme institutsiooni ühte põhiküsimust. Nimelt seda, kuidas määratakse ametisse riigikontrolör, õiguskantsler, Riigikohtu esimees, aga samuti ka seda, kuidas määratakse ametisse kohtunikud üldse. Sellest aspektist lähtudes on sedasama teemat korduvalt arutatud kuuendas toimkonnas ja mul on täiesti ühene seisukoht ilma ühegi vastuargumendita, et selle küsimuse puhul tuleb toetada põhiteksti. Nimelt kõige probleemikam ja sisulisem on see küsimus ehk kohtunike ja kohtuaparaadi ametisse paneku puhul. Härra Adamsi apellatsiooni ja tema varasemate seisukohtade järgi peaks kohtunikud ametisse panema riigivanem. Me ei saa mitte kuidagi loobuda tahtest tegelikult läbi viia Eesti Vabariigi kohtureform. Selle kohtureformi üks oluline osa on kohtunikekaadri väga korralik valik. Meie toimkonna ja ka IV peatükis käsitletud isikute poolt tunnustatud kontseptsiooni kohaselt toimub kohtunike ametisse nimetamine siiski Riigikogu poolt ja me jääme kindlalt selle juurde. See mõningal määral tõstab küll Riigikogu koormust teatavatel käivitumisperiodidel, kuid kahtlematult on kohtunike faktiliselt ikkagi (formulatsioonist olenemata) eluaegne amet niisugune parlamendi kui rahvaesindusorgani filter. See filter on olemas selliselt, et Riigikohtu esimehe nagu riigikontrolöri- ja õiguskantslerikandidaadi esitab riigivanem Riigikogule ja Riigikogu kontrollib kõigi temale esitatud materjalide põhjal, aga ka isikliku kogemuse põhjal, sest Riigikogusse satub eeldatavasti kogu Eesti kodanikkonna parem osa ka muudest regioonidest peale Tallinna, ja niimoodi on tegelikult võimalik komplekteerida vabariigi ees seisvate ülesannete täitmiseks sobiv kohtuaparaat. Kuues toimikond toetab praktiliselt üksmeelselt § 54 punkti 10 põhiteksti ja ka sellega seoses olevate sätete tekste eelnõu XI, XII, ja XIII peatükis.

Juhataja: Tänan, härra Rätsep! Sõna kõneks on härra Kasel. Palun!

P. Kask: Lugupeetud kolleegid! Härra Adamsi ettepanek laekus ka neljandasse toimkonda ja ma pean tänama tänast spiikrit, et ta formuleeris selle täpselt. Jutt on § 54 lõikest 10, mis vaidlustatakse. Härra Adamsi ettepanek oli tunduvalt halvemini arusaadav ka toimkonnas. Ja üks põhjusi, miks ta ei sujunud (lisaks sellele, et härra Adamsit ennast ei olnud kohal), oli see, et toimkonna liikmed ei saanud õieti sotti, mida siis härra Adams asemele pakub. Aga ma tahaksin kaitsta seda praegust skeemi nende vastuväidete eest, mida härra Adams esitas, just nagu oleks riigivanemal liiga palju võimu või suva ise otsustada. Võtame näiteks ettepaneku tegemise Eesti Panga Nõukogu esimehe ametisse nimetamise kohta Riigikogu poolt. Kui keegi arvab, et see käib nii, et kui panga nõukogu esimehe koht on seadusega määratud põhjustel vabanenud ja sinna on vaja uut meest valida, hakkab riigivanem mõtlema, ahhaa, nüüd on minu vabadus kedagi välja pakkuda, laseb silme eest läbi kõik tuttavad inimesed, teeb nende hulgast valiku ja läheb Riigikogusse, siis ta eksib. Tegelikult käib asi ikkagi just kompetentsuse tasandi kindlustamise suunas hoopis nii, et pakkumise teevad kompetentsed isikud, eelkõige panga nõukogu liikmed (see ei ole kellelegi saladus) Riigikogu liikmete ees, keda panga nõukogu liikmed eelistavad, kui palju kandidaate nad isekeskis on üldse läbi arutanud. Kui riigivanem ei aktsepteeri nende enamuse kandidaate, siis on see Riigikogule väga hästi teada ja loomulikult nõutakse riigivanemalt sellisel juhul parlamendi ees põhjendust. Arvata, et Riigikogu ei ole kompetentne neid küsimusi lahendada, ei ole minu arvates õige. Riigikogule ei anta valikut, talle antakse ainult valida, kas kinnitada või mitte, ja selle valiku teeb ta ikkagi selle järgi, nagu talle paistab. Tema on kohtuinstants, kes otsustab, kas riigivanem pakkus välja õige mehe, kas see valik oli loogiline ja põhjendatud, või püüab ta asja oma suva järgi lahendada. Kui on vaja veelgi piirata riigivanema otsustusõigust sellistes küsimustes, siis saab seda teha, sätestades seadusega, millistel juhtudel riigivanem võib näiteks oma nõuandjate või vastavate instantside poolt tehtud ettepanekuid mitte arvestada. See ei puuduta nüüd punkti 10, aga näiteks punkti 2 – diplomaatiliste esindajate nimetamise juures ma tõin selle punkti näiteks selles mõttes, et mingisugune piir peaks tõepoolest riigivanemale jääma, millal ta võib keelduda kedagi ametisse nimetamast. Vähemalt sel juhul, kui ettepanek ei ole tehtud korrektselt või vormistatud normaalselt. Näiteks, kui välisministri sekretär helistab riigivanema sekretärile, et ole hea, määra USA-sse suursaadikuks see ja see inimene, jääb loomulikult riigivanemal õigus sellisele ettepanekule mitte reageerida. Minu arvates on see skeem praegu nendest ohtudest vaba, mida härra Adams kardab. Tänan!

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Ma pean tunnistama, et mina ei saa praegu enam üldse aru, mis toimub, ja tunnistan ausalt, et ma olen täiesti ebakompetentne. Ma lihtsalt ei saa aru sellest samast punktist 10 sellisel kujul, nagu lugupeetud kolleegid seda kaitsevad. Ma teen ühe täiendava ettepaneku: lisada sellesse loetellu näiteks veel Eesti rahvusliku sümfooniaorkestri peadirigent. Sellisel juhul ma saaksin vähemalt asjast aru ja oleksin nõus, et ka selle peaks kinnitama, vabandust, selle kandidaadi peaks esitama siis järelikult riigivanem ja tema valib oma maitse järgi dirigendi, kust maailmanurgast talle meeldib, ja orkestril ja tema kunstinõukogul ei jää muud üle kui ainult aktsepteerida riigivanema maitset. Tähendab, kogu küsimus on selles, kas me läheme praegu tagauksepoliitika peale, kus riigivanem hakkab esitama neid ettepanekuid vastavatele ametikohtadele ja saab need ettepanekud enne tagaukse kaudu kas siis kohtukolleegiumilt või teistelt instantsidelt, või me seadustame selle protsessi. Esimesel juhul me soodustame korrupsiooni kõige otsesemal kujul, teisel juhul me seadustame

selle protsessi. Praegu on vastuolu minu meelest suuresti tekkinud ka sellest, et kui me räägime, et riigipea valib Riigikogu, siis siin läheb see asi tasakaalust välja. Kui nüüd vastav ametkond teeks riigipeale ettepaneku, siis oleks see tõepoolest seaduspärane, kui nüüd on riigivanem valitud Riigikogu poolt, siis tegelikult praeguses sõnastuses me anname talle suuremad volitused, suurema võimu ja see on ehtsal kujul samm presidentaalsuse poole. Me programmeerime sellega seoses sisse konflikti. Täheleb, sellisel juhul ei ole riigipea enam vahekohtunik (millest me oleme kogu aeg rääkinud). Kogu küsimus tuleb ka sellest, et kui riigivanem esitab selle kandidatuuri, siis kelle volitustega see ametimees edaspidi hakkab tegutsema ja kas me oleme selles kindlad, et vastav ametkond, kohtukolleegium või keegi teine seda aktsepteerib? Selle ettepaneku võiks teha riigipeale tegelikult mitte parlament, vaid vastav parlamendikomisjon, ma saan niimoodi asjast aru. Siin hakkavad vastavad poliitilised erakonnad esitama poliitilisi figuure, asi läheb kompetentsuse tasandilt välja. See oht on just praeguse variandi juures, aga mitte vastupidi. Kui selle ettepaneku teevad asjaomased instantsid, siis tuleb sealt ka tõepoolest kompetentne isik, s. t. kui orkestri peadirigendi kandidaadi esitab kunstinõukogu, siis ta tõepoolest teab, kellega ta soovib koos töötada. Ja kui selle ettepaneku teeb väljastpoolt mingisugune kõrgem instants, siis sealt seda ei tule. Ma kutsun üles selle punkti 10 juures seda põhimõtet muutma sellepärast, et see on väga põhimõtteline küsimus ja praegusel kujul viib see kogu meie põhiseaduse tasakaalust välja. Minu ettepanek oleks sõnastada punkt 10 järgmiselt: "Riigipea kinnitab ametisse õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga Nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge ülemjuhataja jne." Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Härra Saatpalu, ma olen sunnitud teie ees vabandama, aga meil oli kokkulepe, et viimasena kõneleb härra Rumessen. Täna! Lugupeetud kolleegid! Kas te olete nõus sellega, et härra Adams võtab viimasena sõna, või härra Seppa, härra Korrovits jt. arvavad, et härra Adams ei suuda oma ettepanekut kaitsta? Me leppisime kokku, et viimane sõnavõtja on härra Adams. Ma palun, et härrad Seppa, Korrovits, Hallaste, Jürgenson võtaksid ennast siiski sõnavõtjatena tabloolt maha. Härra Adams saab sõna lõppsõnaks ja me otsustasime, et härra Adams on viimane, kes saab sõnavõtu taotlejate reas sõna. Härra Erm, palun!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Härra Rumessen pööras minu sõnavõtu natukene tagurpidi. Ma tahtsin alustada tegelikult lõpust sellepärast, et see haakub paremini tema sõnavõtu sisuga. Mõtleme mõned aastad tagasi. Gorbatsšov esitas NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressile kinnitamiseks Lukjanovi kandidatuuri, nagu me mäletame. Esimesel katsel see kandidatuur läbi ei läinud. Ma ei mäleta täpselt, kas kandidatuur läks läbi teisel või kolmandal katsel, kuid halli kardinali Vene impeerium endale sai. Kongress ei suutnud takistada diktatuuri süvenemist, ometi oleks see pidanud olema tema põhilisi funktsioone. Täheleb, lihtsalt kongressi esimees – siis ta polnud veel president – esitas ikka ühe ja sama kandidaadi, ja kui ta ei oleks seda esitanud, oleks ta esitanud ikkagi mingisuguse teise, kes oleks olnud kindlalt tema mees, nii et garantiisid siin ei tekkinud. Nüüd sellest, kuidas siis neid isikuid peaks määrama. Nimetatud isikud on minu meelest sellistel ametikohtadel, et nad ei peaks sõltuma poliitilisest hetkeseisust. Nad peaksid olema siiski mingil määral sõltumatud figuurid. Nad ilmselt elavad üle vähemalt üks-kaks parlamendikoosseisu, kui mitte rohkem, ja selles mõttes ei ole võib-olla õige, et nende määramise otsustab just parasjagu võimul olev parlamendikoosseis. Kui riigivanem teostab eelvalikut ja kui me tahame, et ta seda teeks kompetentselt, peab tal olema piisavalt suur aparaat, kes garanteeriks sellise kompetentse valimise. Ma ei ole sugugi kindel,

kas meie väikses riigis selline dubleerimine on hädavajalik ja otstarbekas ja kas meie maksumaksjate rahakott sellele vastu peab. Nii et mul on küll ettepanek toetada härra Adamsi apellatsiooni. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtt kestis 2,5 minutit. Sõnavõtt kohalt tohib kesta kuni kaks minutit.

A. Kaalep Lugupeetud assamblee! Prantsuse revolutsiooni lõppjärgus toimus nn. 18. brümääri riigipööre ja tehti ülesandeks töötada välja uus konstitutsioon. Tema nägi oma konstitutsioonis ette tegelase kummalise aunimega suurvalija, kelle funktsioonid olid võrdlemisi väiksed, ametikoht aga väga kõrge. Napoleon tõmbas selle funktsionääri maha, nimetas selle suursöödikuks. See suursöödik tuleb aeg-ajalt mulle meelde, kui me kõneleme oma riigipea funktsioonidest ja tekib küsimus, kas meiegi tahame omale suursöödikut. Mulle tundub, et temal peab olema ka ikka midagi teha ja et kõrgemate ametnike kinnitamine peaks olema üks tema olulisemaid tööloike. On ju seadusandlus ja see on väga suur ja väga vastutusrikas töö. Riigikogu ei saa olla kaadriteosakond või kutsenõuandla või psühholoogide komisjon. Mulle tundub, et mu sõber Jüri Rätsep tahtis midagi sellist temas näha. Riigivanem aga kõrgemate ametnike töölekinntajana on igal hetkel avatud avalikule kriitikale. Tsensuuri meil ei ole. Ta peab kartma avalikku arvamust ja südametunnistusega inimesena, nagu me soovime teda näha, peab ta mõtlema ka ajaloo hinnangule. Ja ma ei karda eriti, et see riigivanem võiks oma otsustes eksida. Kas või üksainuke ajalooline pretsedent. Konstantin Päts, keda ma just isiklikult väga ei armasta, määras vastavalt selleaegsele põhiseadusele omalt poolt kümme liiget Riiginõukogusse. Tema oma äsjase partei, Põllumeeste kogu esindajaid oli nende kümne hulgas ainult üks, teised olid teistest parteidest ja ka parteituid isikuid oli nende hulgas. Ta suutis olla objektiivne ja leida väärilisi inimesi, hoolimata nende parteilisest seisukohast kas või tema enda režiimi suhtes. Nii et ma ei kardaks anda riigipeale vajalikku vastutust selles küsimuses ja tahaksin toetada Jüri Adamsi projekti.

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtt kestis kolm minutit. Lugupeetud kolleegid, kas te sallite seda, kui ma annan märku, et kaks minutit on läbi? Tohin ma seda teha? Tänan! Me oleme kokku leppinud. Sõna saab härra Kama. Palun!

K. Kama: Austatud assamblee! Tekib vägisi tunne, et mitmed meie kolleegid ei saa aru, mida nad praegu tegelikult hääletama hakkavad. Härra Kaalep arvab, et selle ettepanekuga nagu oleks tekitatud presidendile otsustusõigust ja tööd juurde. Tegelikult see väheneb. Härra Rumessen rääkis meile pika jutu sümfooniaorkestrist. Ma juhin tähelepanu, et §-s 150 on öeldud, et kõik kohtunikud nimetatakse ametisse Riigikohtu ettepanekul, s. t. just nimelt see orkester ise teeb ettepaneku selle kohta, kes valitakse dirigendiks. Ka protseduuriliselt pean täiesti sobimatuks, et me kolmandal lugemisel arutame niisugust põhimõttelist probleemi, millega oleks pidanud alustama, ja ma ei saa hästi aru, kuidas saab kolmandal lugemisel apelleerida sellist asja, mida täiskogu ei ole üldse arutanud. Ma rõhutan kiiresti ja veel kord: see, mida pakub meile praegu välja härra Adams, tähendab seda, et just nimelt see kogu, kelle kohta ka härra Adams ütles, et see oskab halvasti hinnata isikute kompetentsust, hakkab seda kompetentsust hindama. Tuleb täpselt see olukord, kus kristlikku või meie oma ülemjuhatajakandidaati ja Rahva-Keskerakonna oma ülemjuhatajakandidaati hääletatakse siin konkureerivalt, või ma ei tea kuidas, ja selle tulemuseks ei ole kindlasti kompetentsed riigitegelased. Nii et ma palun väga tungivalt ja tõsiselt kõikidel enne hääletamist selle asja

peale mõelda. See on väga tõsine asi ja me võime praegu tõepoolest kogu oma senise töö tühjaks teha ühe väikese hääletusega. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Arjukese, teil on sõna.

R. Arjukese: Tänan, lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin kõigepealt juhtida tähelepanu sellele, et see asi ei ole päris uus, mida härra Adams praegu välja pakkus. Esialguses variandis, mille me võtsime töö aluseks, oli see just niiviisi kirjas. Nüüd on kaks võimalust. Kui riigipea teeb eelvaliku ise, siis on tema võim kaunikesti piiramatu, nagu ka härra Erm välja tõi. Tähendab, ta võib pakkuda, eks ole, täiesti üksteise järel vastuvõetamatuid kandidaate – see on üks võimalus. Sel juhul jäetakse ju riigipeale minu arust liiga suur võim. Teine võimalus on see, kui ta ainult edastab parlamendile asutuste või riigiorganite ettepanekuid ja sealjuures ei ole sel riigipeal üldse mingit võimu. Siis on ta ainult postkast, eks ole? Kui talle edastatakse ettepanekuid ja ta annab need parlamendile. Mis puudutab veel protseduurireegleid (nagu härra Kama siin ütles, et on protseduuriliselt kõlbmatu praegu niisugust apellatsiooni esitada), siis minu meelest on hullem see, kui me teeme niisuguse põhiseaduse, mida keegi meist ei ole tahtnud. Ma tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Rebas, palun!

H. Rebas: Lugupeetud juhataja! Mu daamid ja härrad! Need viimaste nädalate töö ja hääletuste keerdkäigud, mis ei ole praeguses olustikus vist ebaloomulikud, näitavad meile, et võib-olla me peaksime üldse siin kõrges kogus hakkama ette valmistama kaht või kolme peensusteni väljatöötatud põhiseaduse varianti rahvale esitamiseks, aga see protseduur vist naeruvääristaks meid natuke. Aga ma ei saa praegu aru, kuidas me teistmoodi saame. Nüüd koostame, nagu mulle näib, rohkem niisuguse superkompromissi, millel kangem joon hakkab nagu kaduma. Ma ei kuulunud Jüri Adamsi põhiseaduse eelnõu koostajate meeskonda, aga tean üldiselt, et tal on õigus. Ma oleksin muidugi näinud temapoolset väljatöötatud konkreetset ettepanekut meie lugemislaua meelsasti mõni nädal tagasi. Eile redutseeriti päris äkitselt ja isegi vist natukene pooljuhuslikult riigivanema staatust üsna jõuliselt. Täna võtsime tema positsioonist veel natuke maha. Jüri Adamsi põhimõtteline seisukoht üritab, esiteks, taastada selgust Eesti Vabariigi riigivõimude erinevate kompetentside vahel, ja teiseks, nagu ma aru saan, tõsta riigivanema avalikku staatust. Ma arvan, et see oleks päris hea. Lisaks teistele argumentidele, mis ma olen juba kuulnud, võiks öelda ka, et riigivanema ja kõrgete riigiametnike ametisse määramist nimetas härra Adams arhailiseks või tinglikuks. Mulle tundub, et Adamsi ettepanek lisaks selgusele ja tasakaalule tooks tulevikus tõepoolest ka natukene pidulikkust meie avalikku ellu. Ja ma arvan, et see ei oleks sugugi paha. Riigivanema kõrgete riigiametnike ametisse nimetamise ja vabastamise protseduure võib vabalt avalikeks üritusteks teha. Rahva ja meediumide osavõtt ning vastav ametlik festivitas selle toiminguga ümber arendaks üldist kokkukuuluvustunnet, tõstaks ametnike staatust ja nagu printsiipaalsust, mis, ma arvan, on üldisele asjale kasuks. Nii et teiste sõnadega ma pooldan Adamsi taastavat sõnavõttu, näeksin aga hea meelega konkreetset väljatöötatud alternatiivi nii kiiresti kui võimalik.

Juhataja: Tänan! Härra Adams, ehk teeksime niimoodi. Ilmselt on kolleegidel Seppal, Korrovitsil, Hallastel, Jürgensonil midagi nii tähtsat öelda, mida kõik eelnevad sõnavõttud ja kõned pole suutnud väljendada. Ma arvan, et see, mida soovivad välja öelda neli kolleegi, tuleb

assamblee tööle ainult kasuks. Ehk on mõistlik, kui teie lõppsõna on pärast nelja kolleegi sõnavõtu ära kuulamist? Kas nii? Tänan! Härra Seppa, me jääme teilt uusi mõtteid ootama. Palun, teil on sõna!

Ü. Seppa: Austatud kolleegid! Ma ei taha siin uusi mõtteid välja tuua. Ma tahaksin ütelda ainult väga lühidalt, et mitte olla suurkõneleja. Mina kui üks inimene, kes võttis kaasautorina osa Adamsi eelnõu väljatöötamisest, olen alati toetanud Adamsi seisukohti. Ja ma tahaksin ütelda, et hääletamise juures tuleb võib-olla kasuks teadmine, et see, mida väljendas kuuenda toimkonna juht Jüri Rätsep, et kuuendas toimkonnas on selles küsimuses täielik ühtsus, ei vasta päris tõele. Me arutasime neid küsimusi alguses, kusjuures mina olin erinevatel seisukohtadel, ja hiljem ei ole me sellest rääkinud. Seisukohad kujunesid välja nii, et kui kogu otsustas võtta hääletenamusega uue variandi, siis meil vaidlusi selle üle ei olnud. Nii et ühtsust kuuenda toimkonna töös selles küsimuses ei ole. Tänan!

Juhataja; Suur tänu nende lisanduste eest! Härra Korrovits, ka teilt me ootame uusi mõtteid. Palun!

V. Korrovits: Lugupeetud härra juhataja, tänan võimaluse eest sõna saada! Austatud kolleegid, oleme mitu korda siin saalis otsustanud mõõduka riigivanema kasuks. Sellele oli alternatiiviks tugev presidendivõim. Kui me praegu aga läheme etteantud eelnõu järgides, siis me jõuame kaunis nõrga presidendi volituste juurde ja see oleks liikumine superparlamentarismi poole. See ei ole ilmselt kunagi olnud meie eesmärgiks ja mitte sellest lähtudes ei ole me otsustanud siin saalis põhimõttelisi asju. Sellepärast on Jüri Adamsi pakutud apellatsioon selles punktis nr. 10 asjakohane ja ma kutsun kolleege kaaluma neid seisukohti, mis on välja öeldud selle toetuseks. Tänan!

Juhataja: Tänan, härra Korrovits! Kuigi ka teie sõnavõttust ma ei suutnud leida uusi momente, ikkagi suur tänu! Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste: Härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Siin on kõlanud mõtted, et Adamsi ettepaneku vastuvõtmine oleks tagasipöördumine endise kontseptsiooni juurde. Ma juhin tähelepanu, et vähemalt teine ja neljas toimkond on algusest peale töötanud sellise kontseptsiooni alusel, et riigivanem teeb ettepanekuid ja Riigikogu kinnitab, ning selle ettepaneku vastuvõtmine tähendaks, et kolmas, neljas, viies ja kuues toimkond peaksid oma tööd alustama algusest peale, et nad on kogu selle Põhiseaduse Assamblee ajal töötanud vale kontseptsiooni alusel. See tähendab Põhiseaduse Assamblee tõenäolist laialiminekut. Seda esiteks. Teiseks. Ma tooksin välja konkreetse näite, mis juhtub siis, kui see läbi läheb. Oletame, et kristlikud demokraadid tahaksid enda kätte saada kaitsejõudude ülemjuhataja kohta. Sellisel juhul nad peaksid kohe panema riigikaitsekomisjoni oma liikmetest täis, kuna see esitab riigivanemale ettepaneku. Sellisel juhul tuleb ka Riigikogu peatükis ära reglementeerida, millised komisjonid milliseid ettepanekuid teevad, kuidas need komisjonid moodustatakse, millisel alusel, kuidas valitakse nende esimehed ja aseesimehed jne. See toob kaasa miljon probleemi, mida on absoluutselt võimatu lahendada järgmise aasta 20. jaanuariks. See on põhiseaduse üleandmise tähtaeg. Kui me võtame selle ettepaneku vastu, siis see tähendab Põhiseaduse Assamblee laialiminekut, töö lõpetamist juba täna. Aitäh!

Juhataja: Aitäh! Kas need mõtted kõik õiged on, aga uued on nad kindlasti. Härra Jürgenson, me jääme ka teilt uusi mõtteid ootama. Palun, teil on sõna!

K. Jürgenson: Tänan! Härra juhataja, arvestades küsimuse kaalukust, ma julgen tõesti olla pealetükkiv, sest see, mis ma öelda tahan, on jah, natuke uus ja siia maani kõlamata, ehkki sellele kõige lähemale jõudis härra Hallaste oma äsjalõppenud tulises sõnavõtus. Tõesti, probleem tõstataks minu ette ilmekalt härra Rumesseni sõnavõtust ja ma ei saa olla nõus väitega, et kandidaadi esitamine riigivanema poolt soodustab korrupsiooni. Meil on tõesti paika panemata mehhanism, mismoodi hakkab kandidaate esitama, valima ja selekteerima nende kompetentsusest lähtuvalt Riigikogu, ja mismoodi on korrupsioon välditud, kui neid kandidaate hakkavad esitama toimkonnad või komisjonid, sest nagu härra Adams ütles, nende komisjonide põhiseadusest väljajätmisest nimetatud probleem alguse sai. Ja kui tõmmata paralleele tänase, praeguse ülemnõukoguga, siis siin on tegemist kahjuks olukorraga, kus mõne komisjoni puhul, kui temale seatakse ülesandeks niisugusele ametikohale ametnik leida, ma arvan, et ei tule isegi korrupsioon kõne alla. See toimikond ei ole võimeline seda kandidaatigi esitama, sest mõni toimikond ei ole siia maani üldse mingit tööd teinud. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Lõppsõnaks ma pakun võimaluse härra Adamsile ja pärast seda palun, et assamblee ekspert härra Jaan Kross tuleks jälle kõnepulti ja selgitaks oma seisukohta, arvamust antud probleemi kohta. Härra Adams, teil on lõppsõnaks sõna. Palun!

J. Adams: Tänan, lugupeetud juhataja! Ausalt öelda mind teeb õnnetuks see, et momendil kipub arutelu ettepaneku sisulisest küljest hoopis protseduuriliseks ja et ettepanek nagu olevat tulnud liiga hilja. Ma juhin tähelepanu, et see oli üldse esimene ettepanek. See oli sellesamas põhiseaduse projektis, mille assamblee võttis aluseks. Ma tahaksin küsida, kas ma oleks pidanud siis sama projekti esitama kaks korda või, et ta oleks arvesse võetud ettepanekuna. Peale selle on toimikondades see asi varieerunud, kuna esialgne skeem nägi ette ühe olulise erandi, kus eelvaliku teeb riigivanem, s. o. peaministri puhul. Ma tahaksin juhtida tähelepanu mõne oponendi viimastele väidetele. Kõigepealt härra Hallaste arvamusele ministri ametisse kinnitamisest keeldumisest – see on absoluutselt teoreetiline arutus. Puhtredaktsiooniliselt on võimalik ka seda asjaolu välistada. Härra Rätsepale tahaksin ma ütelda, et mulle isiklikult ei ole teada praegu maailmas ühtegi maad, kus kohtunikke kinnitaks ametisse parlament. Kui tema teab, palun nimetagu mulle, kuidas see asi nimelt on. Nüüd küsimus sellest, kuivõrd pidurdab minu apellatsiooni kasuks langetatav otsus meie assamblee praegust tööd. Ma usun, et see annab redaktsioonitoimikonnale juurde tõenäoliselt umbes kaks tundi tööd, et vastavad muudatused sisse viia. Siin on veel kõlanud ka seisukoht, nagu ma selle ettepaneku esitamisega torpedeerisin assamblee tööd, kes ei saa õigeaks ajaks valmis. Ma palun, saage aru ka minu olukorrast sellepärast, et peale selle, et ma arvan, et see ettepanek on õige, on mul moraalne kohustus kõikide nende inimeste ees, kes koostasid esialgset projekti, ka nende ees, kes siin hääletasid selle poolt, ja osalt ka väliseksperptide ees, kes selle põhimõtte heaks kiitsid. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Adams! Härra Jaan Kross, me palume, et te ütleksite assambleele oma eksperdisõna. Palun kõnepulti! Sõna on härra Jaan Krossil. Palun, Jaan Kross!

J. Kross: Head kolleegid, ma tahaksin lihtsalt jagada teiega mõningaid oma arutlusi, aga mitte pakkuda retsepti küsimusse suhtumise kohta. Esiteks, mulle tundub, et lähtuma peaks muu seas

ühelst seigast. See kümnes punkt meie eelnõus on sõnastatud eilseni kehtinud printsiibil valitava riigivanema eeldusel, sest me muutsime valimise süsteemi ja seda peaks nüüd kümnenda punkti analüüsimisel ja lõppredaktsiooni leidmisel tingimata arvestama. Kas ei ole nii, et riigivanem osutub meil eilsest saadik tugevasti redutseerituks oma asendi poolest riigiorganite süsteemis? Kas ei ole nii, et seda redutseerimisprotsessi süvendades asetame ikkagi selle võimude tasakaalu idee juba märgatavasse ohtu? Praegu on nii, et Riigikogu poolt valitud riigivanem selles riigi kõrgete ametnike ... tegevuses hakkab tegema sellele samale Riigikogule ettepanekuid, kes siis kinnitab ja otsustab. Riigivanema tegevus muutub veel ühe astme võrra sekundaarsemaks. Ma usun, et üks kahtlustus, mis meile esitati, et ettenähtavate muudatuste arv saab olema väga suur, mitmes paragrahvis, mitmesse paragrahvi küündiv, ei ole väga tõsiselt võetav. Vähemalt ma olen valmis oma parima tegema, et redaktsioonikomisjon saaks nende parandustega toime. Ühesõnaga, ma palun tõsiselt suhtuda härra Adamsi apellatsioonile.

Juhataja: Aitäh, härra Kross! Jääb üle ainult ühineda härra Krossi sõnadega, et kõik assamblee liikmed suhtuksid täie tõsidusega eelolevasse hääletusse. Pole ju mingit kahtlust, et § 54 punkti 10 muutmise taga ei ole mitte redaktsioonilised küsimused, vaid väga tõsine riigivõimude jaotumise küsimus. Teen sellise ettepaneku. Teeksime kümme minutit vaheaega, pärast vaheaega viime läbi selle hääletamise. Pärast seda jääb meil veel käsitleda teise toimikonna apellatsioon redaktsioonikomisjonile § 42 kohta ja lõpetada arutelu või lükata see edasi § 116 osas – see probleem kandus tänasesse eilsest. Niisiis on ette näha meie töö peatset lõppu. Ma palun mitte kellelgi lahkuda, vaid mõelda selle üle, kuidas me selle tõsise probleemi § 54 punktis 10 lahendame. Kohtume kümne minuti pärast. Vaheaeg

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, vaheaeg on lõppenud. Viime läbi kohaloleku kontrolli. Assamblee liikmeid on kohal 40. Ja kuigi vaheajal proua Aaskivi tantsis valssi härra Saatpaluga, arvan ma, et kohe saab selgeks, kes kellega tegelikult tantsib, ja me asume hääletama. Lugupeetud kolleegid! Küsimus, mille juhatus teile esitab ja mida me katsume otsustada hääletamise kaudu, on üsna konkreetne. Paragrahvis 54 on punkt 10, mille sisu on selline, et riigivanem teeb Riigikogule ettepaneku nimetada ametisse terve rida ametimehi, kes selles punktis loetletud on. Härra Adams on apellatsioonile korras teinud meile ettepaneku, et nimetatud ametimehed peaks ametisse nimetama mitte Riigikogu, vaid riigivanem. Niisiis, härra Adamsi apellatsioonile sisu on selline, et mitte riigivanem ei tee Riigikogule ettepanekut nende ametimeeste ametisse nimetamiseks, vaid riigivanem nimetab nad ametisse ise. Meil tuleb teiega otsustada küsimus, kas me toetame teematoimikonna ja redaktsioonitoimikonna teksti või teile ettekantud härra Adamsi ettepanekut. Hääletamisele läheb ainult härra Adamsi ettepanek, loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Palun, kas me võime alustada hääletamist? Kes on selle poolt, et muuta § 54 punktis 10 esitatud mõtet ja anda nimetatud ametimeeste ametisse nimetamise õigus riigivanemale? Kes on selle poolt, et vastavalt härra Adamsi apellatsioonile muuta § 54 punkti 10 ja anda seal nimetatud ametimeeste ametisse nimetamise õigus riigivanemale? Hääletame. 15 poolt- ja 23 vastuhäälega otsustas assamblee, et § 54 punkti 10 jääb tekst, nagu ta seal kirjas on, ja et härra Adamsi apellatsioonile on tagasi lükatud. Meil oli härra Adamsiga selline kokkulepe, et pärast selle küsimuse otsustamist ütleb härra Adams, kas meil on mõtet edasi käsitleda tema poolt esitatud apellatsioonile teist poolt või on see omaette apellatsioon, mida me saaksime nüüd edasi arutada. Ei saa? Täna!

[...]

J. Adams: Härra juhataja, te võtsite mind kui redaktsioonitoimkonna liiget. Sellega seoses ma pean teatama, et ma olen alati arvanud, et me peame oma tegevuses oskama ka kaotada ja käituda vastavalt. Tänapäevane hääletus on minu jaoks täiesti piisav alus, et tunda ennast kohustatuna astuma tagasi redaktsioonitoimkonna koosseisust, mille ma teengi teile praegu teatavaks selleks, et teil oleks võimalik veel otsustada, keda minu asemel määrata redaktsioonitoimkonda. Täna!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et mitte ainult juhatus, vaid me kõik mõistame härra Adamsit ja tema taotlust, kuid ma sooviksin siiski, et me kõik, sealhulgas ka härra Adams, käsitleksid tööd assamblees kui kohustust, mitte kui õigust. Ja kui härra Adams ei protesti, siis ma siiski ei paneks härra Adamsi ettepanekut hääletamisele, vaid paluksin, et härra Adams mõtleks veel oma ettepaneku üle, sest redaktsioonitoimkonna liikmetele anti ülesanne, mitte õigus. Härra Adams soovib veel kord sõna. Palun!

J. Adams: Ma arvan, et see ei ole üldse mitte hääletamise probleem. Minu edasine viibimine redaktsioonitoimkonnas ainult pikendaks redaktsioonitoimkonna tööd, kuna ma ei saa teha tööd, mis ei ole mu enda veendumusega kooskõlas. Redaktsioonitoimkonna töö kiiremaks sujumiseks on see ka hädavajalik ja ma ei kujuta ette, et minu lahkumine redaktsioonitoimkonnast ei oleks täiesti õigustatud, kui ma teen seda oma parema äratundmise järgi. Täna!

Juhataja: Täna! Härra Adams, ma arvan, et sellest ei kujune siiski iseseisvat päevakorraküsimust, kuid ma palun, et härra Lauri Vahtre samuti väljendaks oma seisukohta. Palun, härra Vahtre!

L. Vahtre: Ma arvan, et ma samuti mõistan härra Adamsi pettumust. Omalt poolt lubage mul põhjendada, miks ma jagan härra Antoni seisukohta. Nimelt sel põhjusel, et see põhimõte, mis me läbi hääletasime ja milles apellatsioon läbi ei läinud, ei ole mitte kogu põhiseadus. On aga tõenäoline, et ka muudes paragrahvides ja peatükkides on veel tööd teha eeloleval nädalal – seda esiteks. Ja teiseks, ma ei saa hästi aru väitest, et härra Adamsi edasine viibimine redaktsioonitoimkonnas raskendab selle tööd, sest läbihääletatud küsimus ei saa enam redaktsioonis kõne alla tulla. Kõne alla võivad tulla muud küsimused, kus härra Adamsi abi oleks vajalik. Aga kui Jüri Adams jääb endiselt oma seisukoha juurde, siis ma olen sunnitud tegema omalt poolt ka ettepaneku panna see küsimus hääletusele.

Juhataja: Me kuulame veel ära proua Hänni, redaktsioonitoimkonna esimehe seisukohta ja pärast seda juhatus otsustab, mis saab edasi. Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Austatud härra Jüri Adams! Redaktsioonitoimkonnale on laekunud mitmed teie ettepanekud, mida me ei ole veel jõudnud käsitleda. Paljud nendest ettepanekutest on väga sisukad ja mul oleks tõsiselt kahju, kui peaksime neid ettepanekuid arutama ilma teie juuresolekuta. Sellepärast ma palun, kui vähegi võimalik, veel kord tõsiselt järele mõelda ja ikkagi jätkata tööd redaktsioonitoimkonnas. Aitäh!

J. Adams: Proua Hänni! Loomulikult ja arvatavasti laekuvad minult veel mitmed muud kirjalikud ettepanekud, kuid praegu on redaktsioonitoimkonnas kujunenud minu arvates välja väga hästi ja sujuvalt koos töötav meeskond, ja ma usun, et ta saab suurepäraselt hakkama ka minuta. Miks ma tõstatasin selle küsimuse? Ma ei kavatsenud teha teatraalset žesti, see on lihtsalt tõde, aga ma tean, et mitmed redaktsioonitoimkonna liikmed sõidavad nüüd vähemalt nädalaks ajaks ära ja sellepärast ma arvan, et redaktsioonitoimkonna täiendamise probleem on ka sõltumata minu avaldusest. Tänan!

Juhataja: Härra Adams, kas te protestite, kui juhatus realiseerib oma ettepaneku ja paneb hääletusele küsimuse, kas assamblee soovib vabastada redaktsioonitoimkonna liikme kohustustest härra Adamsi? Palun, härra Adams!

J. Adams: Loomulikult ma protestin. Tähendab, selline küsimus vabastamise või lahkumise kohta on siiski antud juhul minu privileeg. Ei ole demokraatlik niisugust küsimust hääletada. Ma ütlen, et hääletatakse siiski usalduse küsimust, aga mitte seda, kas ma momendil olen töövõimeline.

Juhataja: Juhatus otsustas järgmiselt. Antud küsimust hääletamisele ei panda. Assamblee on võtnud vastu otsuse redaktsioonitoimkonna koosseisu kohta ja teinud selle teatavaks ja vastavalt sellele otsusele osalevad redaktsioonitoimkonna liikmed antud toimkonna töös. Kui üks või teine liige ühel, teisel või viiendal põhjusel toimkonna tööst osa ei võta – mis parata. Assamblee on oma seisukohta väljendanud ka ilma hääletamiseta ja assamblee loodab, et härra Adams mõistab seda sama hästi kui meie härra Adamsit.

PA 07.12.1991 redaktsioon³⁷

IV PEATÜKK

Riigivanem

§ 53. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 54. Riigivanem:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse § 65 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt põhiseaduse §-dele 65, 85, 101 ja 113;

³⁷ ERA.R-2324.1.24, 1 87–89.

- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le 73 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;
- 5) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;
- 6) peaministri ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretäri;
- 7) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse §-le 99.
- 8) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 103 ja § 104;
- 9) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjärgu vastavalt põhiseaduse §-le 79;
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 11) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 12) kaitsevägede ülemjuhataja ettepanekul nimetab ametisse kaitsevägede juhtkonna;
- 13) annab armu;
- 14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks;
- 17) sõjalise kallaletungi korral kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni;
- 18) täidab muid põhiseadusega temale pandud ülesandeid.

§ 55A. Riigivanema valib Riigikogu. Riigivanema valimise korra sätestab seadus.

§ 56. Riigivanemaks võib kandideerida iga sünnijärgne Eesti kodanik.

§ 58.³⁸ Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud Riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku. Riigivanem astub ametisse ametivande andmisega Riigikogu ees.

§ 58A. Riigivanem määrab uue Riigivanema korralised valimised, mis toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Riigivanema ametiaja lõppemist.

§ 59. Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;

³⁸ Sic!

3) Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega vastuvõetud otsuse alusel, kui Riigivanema tervislik seisund takistab püsivalt tema ametiülesannete täitmist;

4) Riigivanema surma korral.

§ 60. Kui Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks. Riigikogu juhataja ülesandeid täidab üks Riigikogu asejuhatajatest.

§ 61. Riigivanem ei tohi olla Riigikogu liige ega töötada mingil teisel palgalisel ametikohal. Kui Riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogus asendusliige.

§ 62. Riigivanemat saab kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab koosseisu enamus.

PA 13.12.1991 redaktsiooni I versioon³⁹

V PEATÜKK

Riigivanem

§ 71. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem riigivõimu ühtsuse kandja.

ALTERNATIIV: § 71 lg 2 välja jätta.

§ 72. Riigivanem:

1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;

2) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;

3) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse §-le 55 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt põhiseaduse §-dele 55, 82, 99 ja 111;

4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le 62 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;

5) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;

6) peaministri ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretäri;

³⁹ ERA.R-2324.1.24, 1 108–109.

- 7) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse §-le 97.
- 8) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 101 ja § 102;
- 9) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjärgu vastavalt põhiseaduse §-le 68;
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 11) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 12) kaitsevägede ülemjuhataja ettepanekul nimetab ametisse kaitsevägede juhtkonna;
- 13) annab armu;
- 14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks;
- 17) sõjalise kallaletungi korral kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni;
- 18) täidab muid põhiseadusega temale pandud ülesandeid.

§ 73. Riigivanema valib Riigikogu.

Riigivanema kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust. Riigivanema kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik.

ALTERNATIIV: lisada § 73 lg. 3 lõppu: kes on vähemalt 40 aastat vana.

Riigivanem valitakse salajasel hääletamisel. Valituks tunnistatakse kandidaat, kes on saanud enamuse kehtivatest häältest. Kui ükski kandidaat ei saa esimeses hääletusvoorus nõutavat häälteenamust, korraldatakse kahe enim häält saanud kandidaadi vahel teine hääletusvoor. Riigivanema valimise täpsema korra sätestab seadus.

§ 74. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Riigivanema ametisse rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Riigikogu määrab Riigivanema korralised valimised, mis toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Riigivanema ametiaja lõppemist. Riigivanem astub ametisse ametivande andmisega Riigikogu ees.

§ 75. Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) Riigikogu koosseisu häälteenamusega vastuvõetud otsuse alusel, kui Riigivanema tervislik seisund takistab püsivalt tema ametiülesannete täitmist;
- 4) Riigivanema surma korral.

§ 76. Kui Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale. Riigikogu määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks. Riigikogu juhataja ülesandeid täidab üks Riigikogu asejuhatajatest.

§ 77. Riigivanem ei tohi olla üheski muus valitud või nimetatud riiklikus ametis ega kuuluda tulundusliku ettevõtte juhatusse või nõukogusse.

§ 78. Riigivanemat saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Kaido Kama 13.12.1991 apellatsioonid⁴⁰

I apellatsioon: § 73 alternatiivis vähendada riigivanema vanusetsensust 40 aastalt 35 aastale.

II apellatsioon: § 73 IV lõige riigivanema valimiste kohta tekstist välja jätta.

PA 13.12.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Mis siis on muutunud käesolevas põhiseaduse eelnõus? Kõigepealt me leidsime, et on vaja veidi muuta põhiseaduse struktuuri. Nimelt, arvestades meie eelmise hääletuse tulemust – riigivanema valib Riigikogu –, on igati loogiline, et Riigikogu käsitlev peatükk põhiseaduses eelneks riigivanema peatükile. Vastavalt sellele on praeguses eelnõus IV ja V peatükk ümber järjestatud.

S. Vahtre: Austatud ettekandja! Mul on küsimus IV–VI peatüki järjekorra kohta. Need on järjestatud praegu järgmiselt: "Riigikogu", "Riigivanem" ja "Valitsus". Kas oli arutlusel ka järjekord "Riigikogu", "Valitsus" ja siis "Riigivanem"? Minu arvates oleks see, arvestades praegust põhiseaduse sisu, nende ametiisikute ja asutuste pädevust, tunduvalt loogilisem.

L. Hänni: Ei, selline järjekord ei olnud arutlusel. Minu arusaamist mööda ei ole see ka päris loogiline, sest valitsus tuleneb kahest eelnevast institutsioonist – Riigikogust ja riigivanemast. Nende omavaheline koostöö on Eesti Vabariigi valitsuse moodustamisel aluseks. Selle tõttu on igati loogiline, et valitsuse peatükk peab järgnema Riigikogu ja riigivanema peatükile.

L. Hänni: [...] Riigivanema peatükk. Selles peatükis on mitmeid alternatiive. Samuti on lisandunud mõningad sätted, mis tulenevad sellest, et põhiseaduslikult on vaja täpsemalt sätestada riigivanema valimise korda. Kõigepealt, meie esimene alternatiiv § 71 teise lõigu kohta: "Riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja." See säte pärineb härra Adamsi esialgsest eelnõust ja on sinna ilmselt üle võetud 1938. aasta põhiseadusest. Praeguse põhiseaduse kontseptsiooniks on võimude lahusus ja volituste kindel piiritlemine erinevate riigivõimuinstitutsioonide vahel. Säte "riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja" tähendab

⁴⁰ ERA.R-2324.1.16, 1 234.

seada, et riigivõimu teostamise seisukohalt on riigivanemal eriline roll. Kahtlemata oli tal selline roll 1938. aasta põhiseaduse järgi, kuid praeguse eelnõu põhikontseptsioon ei ole kooskõlas selle üldise normiga. Sellepärast teeb redaktsioonitoimkond teile ettepaneku veel kord kaaluda selle sätte vajalikkust ja selle kooskõla kogu meie põhiseaduse ülesehitusega. Vastavalt meie kokkuleppele, et riigivõimu eri institutsioonide volitused oleksid võimalikult täpsed, täpselt määratletud ja ka piiratud, on § 72 viimasest lõikest, kus on presidendi funktsioonide n.-ö. laiendav sätestamine, välja jäetud "ja seadusega temale pandud ülesanded". See tähendab seda, et riigipea roll on määratud põhiseadusega, tema ülesannete loetelu on ammendavalt antud põhiseaduses. Järgmine alternatiiv on §-s 73. See alternatiiv tuleneb loogilisest vastuolust, mis meil on tekkinud §-ga 56, mis sätestab Riigikogu liikmeks kandideerijale vanusetsensuse 21 aastat. Eelmine kord me hääletasime välja riigivanema vanusetsensuse, kuid arvestades §-s 56 sätestatud vanusetsensust, tekib kummaline olukord, kus me Riigikogu liikmelt nõuame teatud vanust, samal ajal aga riigipea vanusetsensuse jätame sätestamata. Hääleõiguslik ollakse 18-aastaselt. Selle tõttu me kirjutasimegi eelnõusse alternatiivi, et meil oleks veel kord võimalik kaaluda, kas jätta seadusesse selline loogiline vastuolu või siiski sätestada riigivanema jaoks vanusepiir. Paragrahvis 73 on täpselt püütud sätestada ka riigivanema valimise korda. Kandidaadi ülesseadmise õigus on antud vähemalt viiendikule Riigikogu koosseisust. Samuti on sätestatud, et riigivanema valimisel peab hääletamine olema salajane. Hääletamise enda korra kohta ja selle kohta, missuguse häälteenamusega valitakse riigivanem, oli redaktsioonitoimkonnas üsnagi mitmesuguseid arvamusi. Üks kaalutus valimise korra sätestamisel on see, et valimine peab tagama riigivanema rolli, mis on talle põhiseadusega pandud. Ühelt poolt peab ta olema mingis mõttes konsensuslik kandidaat, aga teiselt poolt peab valimise kord olema selline, mis võimaldab riigivanema valida, sest võib näha ette olukorda, kus konsensust leida on raske. Kuna riik vajab riigivanemat ja Riigikogu peab selle protseduuriga hakkama saama, siis me leidsime, et meie arutelu aluseks võiks olla valimiskord, kus riigivanemaks valitakse kandidaat, kes on saanud enamuse kehtivatest häältest, ja valimine võiks toimuda ka kohe voores. Paragrahvi 75 punkti 3 on sisse viidud muudatus Riigikogu häälteenamuse nõudes, millega langetatakse otsus riigivanema tervisliku seisundi kohta. Varem seisis siin nõue, et otsus tervisliku seisundi kohta tuleb langetada kahekolmandikulise häälteenamusega, kuid samal ajal sätestati §-s 78 vastutusele võtmine Riigikogu enamuse otsuse alusel. Me leidsime, et selline vahetegemine ei ole piisavalt põhjendatud, ja ühtlustasime selles suunas, et mõlemal juhul, nii tervise üle otsustamisel kui ka kriminaalvastutuse küsimuse otsustamisel, peaks normiks olema Riigikogu koosseisu häälteenamus. Teeme ettepaneku lisada § 77 veel üks alternatiiv, mis kahjuks ei ole teile väljajagatud tekstidesse sisse lülitatud. Nimelt, lisada selle paragrahvi lõppu järgmine lause: "Riigivanem peatab oma erakondliku kuuluvuse." Selleks et riigivanem oleks riigivõimude tasakaalustaja ja vahekohtunik, ta peab olema ka poliitiliselt neutraalne isik. [...]

M. Lauristin: Ma tahan küsida kahe paragrahvi kohta. Paragrahvis 73 on nüüd esmakordselt kindlaks määratud riigivanema valimise kord Riigikogu poolt. Mulle jääb arusaamatuks, mis on see enamuse kehtivatest häältest. Ei ole määratletud kvoorumit. Kui meil on veerandiline kvoorum, mida see siis tähendab? Kas on selle taga ka mingit reaalset kaalutlust, arvutust vm? [...]

L. Hänni: Kõigepealt riigivanema valimise korrast. Nagu ma juba ütlesin, on need uued sätted, mida ka toimkond ei ole jõudnud ilmselt veel arutada. Ma loodan, et härra Peet Kask, kes oli nende põhiautor, jagab selle paragrahvi kohta täpsemaid selgitusi. Probleemiks oli meil leida

selline hääletusmehhanism, mis võimaldaks riigivanema kindlalt valida. "Kehtivatest häälest" tähendabki seda, et aluseks on need hääletusedelid, mis on kehtivad. Nendest üle poole peavad toetama antud riigivanemakandidaati, siis loetakse ta valituks. Kuid ma usun, et diskussiooni antud küsimuses me võiksime avada siis, kui me jõuame selle alternatiivi arutamise juurde. [...]

S. Vahtre: Austatud ettekandja! Mul on küsimus IV–VI peatüki järjekorra kohta. Need on järjestatud praegu järgmiselt: "Riigikogu", "Riigivanem" ja "Valitsus". Kas oli arutlusel ka järjekord "Riigikogu", "Valitsus" ja siis "Riigivanem"? Minu arvates oleks see, arvestades praegust põhiseaduse sisu, nende ametiisikute ja asutuste pädevust, tunduvalt loogilisem.

L. Hänni: Ei, selline järjekord ei olnud arutlusel. Minu arusaamist mööda ei ole see ka päris loogiline, sest valitsus tuleneb kahest eelnevast institutsioonist – Riigikogust ja riigivanemast. Nende omavaheline koostöö on Eesti Vabariigi valitsuse moodustamisel aluseks. Selle tõttu on igati loogiline, et valitsuse peatükk peab järgnema Riigikogu ja riigivanema peatükile.

L. Hänni: Austatud kolleegid! Nagu me kokku leppisime, alustame praegu alternatiivide läbiarutamist ja hääletamist. Ma loodan, et toimkonnad said aega, et kujundada oma seisukohad nende töövaldkonnas olevate alternatiivide suhtes. Praeguseks on laekunud mulle kuuenda teematoimkonna kaks apellatsiooni ja samuti seitsmenda toimkonna apellatsioonid, mis puudutavad § 72 ja § 73. Põhilised apellatsioonid, mis praegu vaatluse alla tulevad, puudutavadki peatükki "Riigivanem". Esimene apellatsioon on § 71 kohta. Alternatiiv seisneb selles, et jätta välja § 71 lõige 2. Ma tuletan teile veel kord meelde neid dokumente, mille tulemusena redaktsioonitoimkond sellise ettepaneku tegi. Põhiseaduse eesmärk on luua tasakaalustatud võimumechanism, et igal võimuinstitutsioonil oleksid oma kindlad volitused ja et oleks tagatud võimude lahusus. Riigivanema rolliks Eesti Vabariigis on olla erinevate võimupooluste, valitsuse ja parlamendi tasakaalustaja. Riigivanem ei ole otseselt seotud võimu teostamisega. Ta ei ole täitevvõimu osa ja selle tõttu üldnorm – riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja – ei ole kooskõlas põhiseaduse kontseptsiooniga. See võib kujutada teatud ohtu nende olukordade jaoks, kus põhiseadus täpselt ei reguleeri erinevate riigivõimuinstitutsioonide toimet, andes riigivanemale võimaluse selle üldnormi rakendamisel koondada riigivõim ühe isiku kätte. Kindlasti on Eesti Vabariigi riigivanem rahva ühtsuse kehtastaja. Seda väljendabki § 71 lõige 1, kus on öeldud, et riigivanem on Eesti riigipea ja riigipeana ta kannabki rolli olla Eesti rahva ühtsuse kandja. Nii et ettepanek jätta välja § 71 lõige 2 tuleneb vajadusest viia meie põhiseaduse see norm kooskõlla ülejäänud põhiseaduse mõttega. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Kas asjaomase teematoimkonna esimehel või esindajal on võimalik esitada toimkonna seisukoht?

P. Kask: Austatud kolleegid! Neljas toimkond arutas seda küsimust ja jõudis järeldusele, et lõike 2 väljajätmine ei ole hädavajalik. Toimkonna arvates ei tarvitse seda teha. Hääletamisel toetas toimkond põhiteksti. Tänan!

H. Runnel: Austatud juhataja! Austatud kolleegid! Ma tahan, kuigi võib-olla tarbetult, juhtida selle § 71 juures tähelepanu kahele asjaolule. Soovitus see lõik välja jätta tähendab väga palju. On öeldud, et riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja. Sellega on tahetud lühidalt öelda, mida sümboliseerib riigipea. Teatavasti on riigi üks oluline funktsioon esindusfunktsioon, mitmed tema organid, asutused ja sümbolid täidavad esindusfunktsiooni. Ma ei kõneleks sellest, kui eelnevalt ei oleks argumentatsioonis olnud kuulda minu meelest natuke vale põhjendus, kui

redaktsioonitoimkonna nimel öeldi, et riigivanem ei ole võimu ühtsuse kandja, vaid on rahva ühtsuse kandja. See ei ole õige väide, sest kui rahvale ei anta võimalust otse valida oma riigivanemat, siis see väide, et ta esindab rahva ühtsust, on veelgi nõrgemal põhjal. Sellepärast ma ühinen Peet Kase arusaamaga, et selle lause säilitamine on siiski oluline, kui me ei taha riigivanemat, riigipead konstrueerida selliseks, kelle kohta võiks öelda, et riigivanem on naljanumber. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Kas on veel sõnasoovijaid? Poolt- ja vastuargumendid näivad olevat välja öeldud. Niisiis, panen hääletusele § 71 kohta esitatud alternatiivi jätta välja § 71 teine lause "Riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja." Kes on selle poolt, et ettelõetud lause välja jätta? Hääletame. [...] Niisiis, assamblee on otsustanud selle ettepaneku tagasi lükata ja säilitada § 71 teine lause. Ma palun nüüd taas kõnepulti proua Hänni!

L. Hänni: Järgmine alternatiiv on §-s 73 ja puudutab riigivanema vanusetsensust. Teatavasti arutas assamblee eelmine kord seda küsimust ja leidis, et riigivanemale ei ole vaja kehtestada vanusetsensust. Kuid ometi on põhiseaduses sätestatud Riigikogu liikme vanusetsensus. See on §-s 56, kus on öeldud, et Riigikogusse võib valitud olla 21-aastane Eesti Vabariigi kodanik. Me leidsime, et antud juhul on tegemist loogilise vastuoluga, kus Riigikogu liikmele seatakse vanusetsensus, aga samal ajal riigivanemakandidaadile seda tsensusust ei seata. Meie konkreetne ettepanek – 40 aastat – ei ole mingi redaktsioonitoimkonna eelistus, vaid tulenes sellest ettepanekust, mis varem oli assamblees arutuse all. Meile on praeguseks laekunud ka neljanda toimkonna ettepanek asendada vanusetsensus 40 aastat vanusetsensusega 35 aastat. Nii et kõigepealt oleks assambleel vaja otsustada selle üle, kas me peame vajalikuks kõrvaldada loogilise vastuolu, mis praegu on, või arvame, et see võib jääda ja me ei pea vajalikuks kehtestada riigivanemale vanusetsensust. Kui me selle otsustuse oleme teinud, siis selgub, kas meil on vaja hakata valima konkreetselt vanusetsensust, mis põhiseadusesse sisse kirjutada. Aitäh!

Juhataja: Toimkonna nimel on sõna härra Kasel.

P. Kask: Kallid kolleegid! Toimikond toetas alternatiivis väljendatud mõtet, et ka riigivanemale peaks olema kehtestatud vanusetsensus. Proua Hänni juba rääkis sellest, et Riigikogu liikme vanusetsensus on 21 aastat, ehkki Riigikogu ei hakka 21-aastaseid kodanikke riigivanemaks valima. Aga keegi ei leidnud ka selle vanusetsensuse ülearuse olevat, küll aga toetas komisjon ettepanekut, et antud konstruktsiooni juures peaks vanusetsensuse allapoole viima. Kui valib Riigikogu, siis võib see tsensus olla üldiselt madalam kui siis, kui valib rahvas. Toimikond hääletades pooldas apellatsiooni esitamist, seda, et vähendada vanusetsensust 40 aastalt 30 aastale. Täna!

Juhataja: Täna! Nii, kõigepealt on üks protseduuriline õiend. Möödunud kord otsustas täiskogu kuulutada läbihääletatud asja lõplikuks. Me peame selle kõigepealt eraldi ära otsustama. Ma palun väga vabandust, sest ma oleksin pidanud seda kohe tegema! Peame ära otsustama, kas me üldse selle asja üle täna arutleme. Kui me seda teeme, siis võiks anda põhimõttelise õigustuse tõsta üles kõik möödunud nädala lõpul lõplikult läbi hääletatud variandid. Kui me otsustame seda küsimust enam mitte arutada, siis jääb põhitekst. Kui me otsustame seda arutada, siis selgub. Protseduurilistes küsimustes annan sõna proua Aaskivile.

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja! Ma tahan siiski juhtida tähelepanu sellele, et antud hääletuse taga on üks teksti sisevastuolu, mida redaktsioonitoimikond on nüüd lihtsalt sunnitud

lahendama, kuna Riigikogusse kandideerijate vanuse piir on 21, aga riigivanemaks võib praeguse seisuga kandideerida ka 18-aastane. Seda pidas redaktsioonitoimkond vastuoluks. Aitäh!

Juhataja: Seda võib pidada vastuoluks ja võib ka mitte pidada. Kõrgelt kvalifitseeritud Riigikogu teab ise, keda ta valib. Niisiis, kas härradel Salumil ja Saatpalul on kavatsus võtta sõna sisulise töö kohta? Kas see on nii? Ma panen enne hääletusele küsimuse, kas me jätkame arutelu selles punktis. Palun, kes on selle poolt, et arutelu riigivanema vanusetsensuse küsimuses jätkata? [...]

V. Salum: Kui nüüd tõesti tahetakse hakata otsast peale hääletama neid küsimusi, mida me neli korda oleme läbi hääletanud, siis ma ütlen, et vanusetsensus olgu 45 aastat ja mitte tolligi tagasi. Ma arvan, et me ei peaks seda korduvalt üle hääletama. Põhjendus, et Riigikogu poolt valitud president peaks olema noorem, ei ole sugugi kaalukas. Mida suurem kisakõri, seda kergem on tal parlamenti enda taha saada. Just parlamendi poolt valitud riigivanem peaks olema soliidsem ja suuremate kogemustega.

V. Saatpalu: Ilmselt teate minu seisukohta, et ma olen igasuguste numbrite sissekirjutamise vastu. Ma hääletasin loomulikult selle 21 aasta vastu ja olen täiesti veendunud, et see on valimisseaduse küsimus. Ma olen kategooriliselt selle vastu, et jälle siia numbreid sisse kirjutada. Alahinnatakse meie Riigikogu kompetentsi, tema tarkust leida riigivanem. Püüame jälle ette kirjutada mingeid norme, kusjuures me ei tea, kas see vanus sobib sajandite pärast. Järjekordselt me ei usalda esindusdemokraatiat. Mingit vastuolu siin loomulikult ei ole, kui me jätame siia numbri kirjutamata. Me lihtsalt usaldame esinduskogu ega arva, et ta hakkab poisikest riigivanemaks valima. Tänan!

A. Erm: Tahan juhtida tähelepanu sellele, et seda vastuolu, mida siin nähakse, on võimalik likvideerida ka teisel viisil. Me võime mõelda, kas seda 21 aastat on sinna tsensusesse vaja või mitte. Kui me selle ka välja jätame, siis pole mingit vastuolu. Tänan!

Juhataja: Kahjuks on see protseduuriliselt võimatu. Jutt saab olla ainult §-st 73. Sõna on Ülo Seppal.

Ü. Seppa: Lugupeetud härra esimees! Mina tahan protesteerida selle vastu, et me korduvalt hääletame selliseid küsimusi. Kui me seda küsimust niimoodi hääletame, siis ma tahan toetada härra Ermi ja see 21 tuleks maha võtta. Miks me ei võiks siis seda ka uuesti hääletada, kui me üldse hakkame küsimusi ümber hääletama? Aitäh!

S. Sovetnikov: Lugupeetud kolleegid! Minu ettepanek on ikka hääletada põhiteksti poolt. Minu arvates ei ole mõtet niisugust tsensust siia panna, sest me ei tea veel, kuidas rahvas selle küsimuse lahendab. Võib-olla on niisugune lõpptulemus, et me hakkame presidenti valima ikka üldrahvalikult. Ettepanek on hääletada.

V. Kois: Mina olen neljanda toimkonna liige. Kui praegu see meiepoolne pakkumine nii palju vaidlusi tekitab, siis mina panen ette arutada seda küsimust meie toimkonnas ja võib-olla võtta oma ettepanek tagasi. Aitäh!

Juhataja: Vabandust, kuid minu arust on tegemist redaktsioonitoimkonna ettepanekuga!

V. Kois: Ei, 35 aastat oli pakutud meie toimkonna poolt.

Juhataja: 35 aastast praegu keegi ei räägi. 35 üle hakkame arutama siis, kui me oleme sisse hääletanud vanusetsensuse 40 aastat ja võtame käsile apellatsioonid, et seda viie aasta võrra vähendada.

V. Kois: Selge.

T. Velliste: Austatud juhataja! Minu arvates oli redaktsioonitoimkonna esitatud küsimus täiesti põhjendatud. Kuna me oleme vabad otsustama selle poolt, kas me järgime redaktsioonitoimkonda või mitte, siis me otsustasime selles küsimuses avada arutelu ja ma arvan, et arutelu pole mõtet enam jätkata. Teen ettepaneku asuda hääletama.

Juhataja: Suur tänu eriliselt sisuka sõnavõtu eest, mida juhatus otsekohe arvestab! Ma panen hääletusele redaktsioonitoimkonna pakutud alternatiivi § 73 lõike 3 kohta, milles sisaldub ettepanek lisada kõigi vajalike omaduste hulka riigivanema puhul vanusetsensus vähemalt 40 aastat. Kes on redaktsioonitoimkonna ettepaneku poolt lisada vanusetsensus? Hääletame. Poolt on 22, vastu 12. On otsustatud sätestada vanusetsensus 40 aastat. Nüüd on sellele laekunud apellatsioon. Pannakse ette vähendada vanusetsensust 40 aastalt 35-le. Ma arvan, et eelnevas arutelus öeldi ära ka need poolt- ja vastuargumendid, mis käivad vanusetsensuse vähendamise kohta. Kui proteste ei tule, siis panen hääletusele apellatsiooni, mille kohaselt § 73 lõikes 3 vähendatakse riigivanema vanusetsensust 40 aastalt 35 aastale. Kes on selle poolt? Hääletame. Poolt on 15, vastu 17. Apellatsioon otsustati tagasi lükata. Praeguse seisuga jääb eelnõusse nõue, et riigivanemakandidaat peab olema vähemalt 40-aastane. Ma palun proua Hänni uuesti kõnepulti!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek arutada läbi neljandalt toimkonnalt laekunud apellatsioon § 73 kohta, et meil oleks selge pilt, millisel kujul see paragrahv jääb. Neljanda toimkonna apellatsiooni sisu on järgmine: jätta välja § 73 lõige 4, mis sätestab riigivanema valimise korra põhimõtted. Redaktsioonitoimkond lähtus selle sätte sisseviimisel arusaamast, et riigivanema valimine on väga tähtis riigielu sõlmküsimus, mis peaks olema põhiseaduses lahendatud kui mitte lõplikult, siis vähemalt peaksid olema antud põhimõtted. Need põhimõtted me püüdsimegi esitada § 73 lõikes 4, kus on põhiprintsiip, et see peab toimuma salajasel hääletamisel, samuti see, millise häälteenamusega valitakse riigivanem. Kui neljandal toimkonnal on vahepeal tekkinud kahtlusi selle sätte otstarbekuses, siis on loomulikult vaja need ära kuulata ja langetada oma otsus. Ettepanek oli jätta välja § 73 lõige 4. Aitäh!

P. Kask: Austatud kolleegid! Kuna redaktsioonitoimkond oli lisanud selle lõike, siis tekkis neljandas toimkonnas võrdlemisi kriitiline diskussioon, mis lõppes apellatsiooni esitamisega, et kogu lõige välja jätta. Mille kohta siis märkusi tehti ja millised olid argumendid? Esiteks vaidlustati küsimus, miks riigivanem valitakse salajasel hääletamisel. Teiseks vaidlustati väike kvoorum. Kardeti, et sellised detailid teevad paragrahvi ja kogu eelnõu kergesti rünnatavaks. Leiti, et need detailid langevad põhiseaduse üldisest stiilist välja. Keegi kritiseerijatest ei teinud konkreetseid ettepanekuid teistsuguse redaktsiooni kohta. Võrdlemisi üksmeelselt esitas toimkond ettepaneku kogu see lõik välja jätta. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Kas on sõnasoovijaid? Palun, proua Marju Lauristin!

M. Lauristin: Lugupeetud assamblee liikmed! Mulle tundub, et selle küsimuse arutamisel oleme sattunud assamblee jaoks sobimatusse pendlisseisu, me pendeldame ühest olukorrast teise. Me oleme siin hääletanud seda, kas riigivanema valib rahvas, ja oleme hääletanud seda,

kas riigivanema valivad valijamehed. Nüüd oleme lõpuks jõudnud olukorda, kus riigivanema võib valida veerand Riigikogu koosseisust. Mulle tundub, et kui me oleme sellesamas põhiseaduse tekstis väga täpselt sätestanud, kuidas valitakse teisi asjamehi, ministreid, rääkimata peaministrit, Eesti Panga presidenti ja nõukogu liikmeid ning kõiki muid riigitegelasi, siis peame ütleva ka sama selgesti, kuidas ikkagi valitakse riigivanem. Tähendab, ma oleksin selle lõigu väljajätmise vastu, aga ma olen ka selle praegusel kujul esitamise vastu. Mulle tundub see redaktsioon ebaõnnestununa ja ma ei pea üheainsa variandi esitamist rahvaarutelule õigeks. Ma kordan oma ettepanekut, mille ma tegin eelmisel istungil, et rahvaarutelul peaks olema kaks või kolm varianti. Siis oleks võimalik selgitada, mis on ühe või teise taga, miks me oleme valinud ühe või teise, ja arutelu jõuaks tõesti ratsionaalsele tasandile. Kui me esitame ainult ühe variandi, siis peab see tõepoolest olema tõsiselt läbi kaalutud. Valimise protseduur peaks olema selline, et riigivanem saaks täita talle §-s 71 pandud kohustusi. Selle üks eeldus on, et kui ta valitakse viieks aastaks, kui ta valitakse pikemaks ajaks kui Riigikogu koosseis, siis peab teda aktsepteerima ka Riigikogu järgmine koosseis. See eeldab aga, et tema poolt peab hääletama mitte ainult Riigikogu n.-ö. väike enamus, vaid tegelikult ka küllalt suur osa Riigikogu opositsioonist, kes tõenäoliselt võib olla järgmises Riigikogus enamuses. Muidu ei saa see riigivanem enam tegutseda talle §-s 71 antud volituste piires. Mina isiklikult pooldasin oma toimkonnas seda vahepealset varianti, valijamehi, just seetõttu, et valijate koosseis on laiem kui ühe Riigikogu koosseis. Nüüd on see aga veel hoopiski kitsam. Mulle tundub, et redaktsioonikomisjon koos vastava teematoimkonnaga peaks selle lõigu uuesti läbi töötama ja uuesti esitama, kuid selle lõigu kindlasti sisse jätma.

Juhataja: Täna! Kas härra Kask soovib uuesti sõna? Palun!

P. Kask: Võtan praegu sõna assamblee liikmena. Ma arvan, et see, mis Marju Lauristin rääkis, on tõsi. Selle küsimusega on meil asjaolude sunnil olnud väga vähe aega tegelda. Mul on ettepanek, et me praegu siiski jätkaksime diskussiooni selles küsimuses ja kuulaksime ära inimeste seisukohad, lõpphääletuse aga korraldaksime võib-olla tõesti pärast seda, kui redaktsioonitoimkond ja neljas toimkond on saanud asja veel arutada. Mis puutub sellesse, et konsensus peaks olema suurem kui Riigikogu lihthäälteenamus, siis ma olen sellele vastu. Mis saab siis, kui näiteks esimeses voorus on viis kandidaati ja keegi ei saa 50%, kui teises voorus jagunevad hääled kahe kõige tugevama kandidaadi vahel nii, et 45% on ühe poolt ja 40% teise poolt, ning ülejäänud puuduvad või on erapooletud? Kas siis jääb riigivanem valimata? Kas me tõepoolest lubame nn. mustade hobuste sissetoomist või klaverit põõsas? Niisugune reegel kehtis Soomes juhuslikult hulk aega, kuni see möödalask tõepoolest ära kasutati ja lõpuks sellest reeglist loobuti. Ma ei pea seda ausaks, et alguses kukutatakse läbi vastaskandidaadid ja pärast võetakse klaver põõsast välja. Kui valimised, siis olgu nii, et kohe alguses avatakse kõik kaardid. Kvalifitseeritud häälteenamuse nõuet on võimalik peale panna sel juhul, kui meil on midagi juba olemas. Näiteks siis, kui meil on põhiseadus ja me tahame seda säilitada, tahame kaitsta seda juhuslike muudatuste eest ja hoida stabiilsena. Aga kui meil on riigivanem, siis me ei saa kvalifitseeritud häälteenamuse nõuet esitada. Ma saan aru sellest murest, et kui me läheme ka selles küsimuses välja üldkehtivate kvoorumireeglitega, siis on tõesti väga kerge demagoogiliselt rünnata, aga nüüd saab ju riigivanema valida ainult 25, vabandust, 26 Riigikogu liikmega saalis, kellest ainult 1 on poolt ja mitte keegi ei ole vastu, kõik teised on erapooletud. Ma olen sellega nõus, aga ma ei näe muud väljapääsu kui suurendada selles küsimuses kvoorumit näiteks 50%-le, ehkki sel juhul me programmeerime vähemalt põhimõtteliselt sisse ka punnituatsiooni, sest vähemus võib hakata hääletama

kohalolekunupuga, võttes ära riigivanema valimiseks vajaliku kvoorumi. Küsimus ongi selles, kas me tahame tagada, et riigivanem oleks valitud igal juhul, või tahame demonstreerida suurt kvoorumit ja suurt konsensust. Ma kuulaksin meelsasti ka teiste arvamusi ja argumente, enne kui me seda küsimust lõplikult lahendama hakkame. Kordan seda, millest alustasin ja millega Marju Lauristin lõpetas: ma toetan ettepanekut, et me enne lõpliku otsuse langetamist annaksime asja veel kord redaktsioonitoimkonna ja neljanda toimkonna ühiskoosolekule. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõna on Jüri Adamsil.

J. Adams: Tänan! Härra Kask ütles mitmel korral, et ta saab aru. Mina pean ütlema vastupidi, et ma ei saa aru. Pooldanud algusest peale seda, et põhiseadus määraks täpsemalt ära riigivanema valimise korra, tean ma, et see idee oli kuni tänase päevani valdavalt tagasi lükatud ja on öeldud, et selle peab lahendama riigivanema valimise seadus. Nüüd, selle kahekuise töö viimasel päeval jookseb meil konkreetne valimise kord, üks sadadest võimalikest, tekstina sisse ja me peame ütlema oma seisukoha. See on iseendast nii keeruline teema, et mina ei pea üldse võimalikuks seda praegu lahendada. Ainuke võimalus on tulla selle juurde tagasi, nagu vahepeal oli otsustatud. Ma ütleksin, et mitteametlikult leppisid peaaegu kõik sellega tegelejad kokku jätta täpne protseduur põhiseadusest välja. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõna on härra Seppal.

Ü. Seppa: Ma tänan! Tahan toetada oma sõnavõttus härra Adamsit. Minu meelest on ka lugu nii, et see tuleks välja jätta. Praegune sõnastus on väga imelik ja ma ei saa aru, kas see sisaldab mingisugust peidetud mõtet. Teine lause selles ütleb, et valituks tunnistatakse kandidaat, kes on saanud enamuse kehtivatest häältes. Kas on siis tõesti kunagi vormistatud ka kehtetuid hääli? Ma ei saa aru, mida tähendab see kehtivate häälte arvestamine.

Juhataja: Tänan! Mõte, mille üle võib vaielda. Sõna on proua Aaskivil.

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Võib-olla oleks ka siin kõige mõistlikum lahendada probleem järgmiselt: panna hääletusele põhimõte, kas peetakse vajalikuks fikseerida riigivanema valimise kord põhiseaduses, ja edasi toimuksid siis tõepoolest juba redaktsioonitoimkonna ja neljanda toimkonna ühised arutelud, kuidas seda võimalikult täpselt teha, kui peetakse vajalikuks see fikseerida. Ma tahan juhtida lugupeetud kolleegide tähelepanu ka sellele, et kui otsustatakse riigivanema valimise protseduuri põhiseaduses mitte avada, siis tekib minu arvates vastuolu sellega, et valitsusjuhi ametisse panekut on põhiseaduses väga üksikasjalikult seletatud. Kui aga lõpuks tõepoolest jäädakse selle juurde, et riigivanema valib Riigikogu ja samas ei ole üldse määratud kindlaks protseduuri, siis ma pean seda üheks põhiseaduse vastuoluks. Ma arvan, et pärast avalikustamist tuleb Põhiseaduse Assamblee päris kindlasti riigivanema valimise korra juurde tagasi, nimelt selle juurde, kes ta valib. Seetõttu oleks assambleel kõige mõistlikum valmistada ette terved plokid, et olenevalt lõppotsusest oleks võimalik kiires korras asendada. Aitäh!

Juhataja: Tänan! Nüüd tuleb sellest keerulisest olukorrast mingisugune väljapääs leida. Minu ettepanek on korraks järele mõelda, sest õnneks või kahjuks ei tee me lõppvarianti. Me peame ära otsustama, kas selles redaktsioonis, mille me esitame rahvale arutamiseks, sisaldub kõnealune lõik, kas ei või jaa. See ei tähenda niikuinii mingit lõplikku otsust. Nüüd on kuu või veidi vähem aega eksperdiarvamuste ärakuulamiseks. Otsuse võib teha jaanuaris. Palun, sõna on härra Adamsil!

J. Adams: Tahan avaldada protesti asja niisuguse käsitlese vastu. Ma kordan: võimalikke valimiskordi on vähemalt kümneid. Ma ei näe momendil seda aega, et nende kallal töötada ja kaaluda, milline on õige. Arvan ka seda, et kui me viimasel hetkel kiirustades ja läbimõtlematult kirjutame sisse ükskõik millise variandi, siis rahvaarutelul saab see olema arvatavasti aluseks, kuidas hinnatakse tervet institutsiooni. Ma leian, et ainuke kompromissivõimalus on jätta see praegu välja, kuna lihtsalt enam ei jõua.

Juhataja: Suur tänu! Härra Vooglaid, palun!

Ü. Vooglaid: Austatud kolleegid! Ma tahan härra Adamsit ja paljusid teisi natukene rahustada, kuna ma olen praegu veendunud, et nii see asi ei jää. Seetõttu langeb üldse ära vajadus seda protseduuri täpsustada. Ma olen küll mõelnud, millest võiks olla tingitud niisugune lahendusteede otsimine. On kaks võimalust: kas ei teata kuigivõrd, milline on rahva seisukoht selles punktis, või siis teatakse küll, aga ignoreeritakse seda teadlikult ja kindlalt. Mõlemad variandid on kahetsusväärased, aga rahvaarutelu teeb asja selgeks. Siis langeb see küsimuste ring meie tähelepanu alt hoopis välja. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Täna! Kas on veel sõnasoovijaid? Ei ole. Sellisel juhul panen hääletusele ettepaneku jätta praegu põhiseaduse eelnõust välja § 73 lõige 4, mis sätestab riigivanema valimise korra. Kes on selle poolt, et § 73 lõige 4 eelnõust välja jätta? Hääletame. Häältega 25 : 4 on Põhiseaduse Assamblee otsustanud selle lõike välja jätta. Sõna on proua Hännil.

L. Hänni: Järgmine alternatiiv on §-s 77. Kahjuks ei ole see trükitud, sest otsus vastav mõte teile alternatiivina esitada langetati alles täna hommikul. Alternatiivi sisu on lisada § 77 lõppu järgmine lause: "Riigivanem peatab oma erakondliku kuuluvuse." Ma arvan, et ei ole vaja pikalt seletada selle sätte otstarbekust, sest eelnevast diskussioonist on ju välja tulnud, et meil on vaja vastavate mehhanismidega tagada riigivanemale tema põhiseaduses ettenähtud roll – olla tasakaalustaja erinevate võimuinstitutsioonide vahel. Seda saab kõige paremini siiski teha isik, kes aktiivselt ei toeta ühtki poliitilist jõudu ega ole seotud ainult ühe erakonna või poliitilise organisatsiooniga. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Kas teematoimkonnal on mõni kommentaar? Sõnasoove ei näi olevat. Siiski, härra Adams, palun!

J. Adams: Mul on proua Hännile lihtsalt küsimus. Ma isiklikult olen veendunud, et sedamoodi mängud on lihtsalt mängud. Aga kas proua Hänni oskaks tuua näite mõne teise maa kohta, kus riigipeale on põhiseadusega niisugune nõue esitatud?

L. Hänni: Lugupeetud härra Adams! Minul ei ole kindlasti kõigi maade põhiseadustest nii head ülevaadet nagu teil, aga viimane põhiseadus, kust ma sellise mõtte leidsin, oli Ungari põhiseadus. Seal peatab riigivanem või president samuti oma tegevuse poliitilistes organisatsioonides. Ma arvan siiski, et meil tasuks seda mõtet kaaluda, sest riigipea seotus ühe poliitilise jõuga võiks takistada tal täitmast oma põhiseaduslikku rolli. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Peet Kask, palun!

P. Kask: Aitäh! Minu teada peab isegi Soome president oma erakondliku kuuluvuse peatama, ehkki Soome presidendil on tegeliku võimu volitused võrdlemisi laialdased olnud. Selle sätte sissekirjutamine, ehkki see võib tunduda mänguna, sisuliselt midagi ei muuda. See rõhutab tema olemust, tema ülesannet olla riigisüsteemis vahekohtunik, olla sõltumatu, olla erapooletu. Täna!

Juhataja: Tänan! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots: Mind huvitab see, et juhul kui me sellise klausli sisse kirjutame, milline on siis piir, kust alates riigivanem hakkab rikkuma põhiseadust. Oletame, et ta joob kohvi oma endiste parteikaaslastega. Kas ta siis rikub põhiseadust või mitte? See ei ole mitte seaduserikkumine, vaid see on ka põhiseaduse rikkumine, mis tähendab seda, et president peab tagasi astuma. Järelikult, me paneme ta õigupoolest koduaresti. Ma olen sellise formulatsiooni vastu.

Juhataja: Nüüd peavad kõik erakonnad selle võimaluse peale mõtlema ja sätestama oma põhikirjades väga selgelt, kes kuulub erakonda ja kes ei kuulu sinna mitte, sest igale erakonnale võib osaks saada see õnn, et tema liige valitakse riigivanemaks. Palun, sõna on härra Fjukil!

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja! Kunagi ma juba nimetasin, et mida kõrgem on isik riigis või mida erakordsemad on tema volitused, seda tõsisem ja ka ebamugavam on etikett, mida ta peab täitma, seda karmimad on konventsionaalsused, millest ta peab lähtuma. On täitsa loomulik, et riigivanem peab järgima teatud norme ja reegleid, mis on märksa tõsisemad kui lihtsal kodanikul, ja seetõttu ma toetan ettepanekut sätestada põhiseaduses, et riigivanemaks olemise ajal ei tohi kuuluda mitte ühtegi erakonda. Ma tean, et näiteks Eesti Komitee esimeeski pidi vastavalt kongressi otsusele peatama erakondliku kuuluvuse. Nii on see tõesti väga paljudes riikides, eriti demokraatias sünnitavates riikides. Mind kutsus kõnelema Uluotsa väide. See, kui härra Uluots joob kohvi mõne abielus naise või daamiga, ei tähenda veel, et ta temaga läbi käib. Hoiame ikka poliitika kohviasjadest lahus. Aitäh!

Juhataja: Ma tänan! Kas austatud kolleegid on nõus, et viimasena saab sõna härra Kaalep ja pärast seda hääletame? Kui proteste ei ole, siis, palun, sõna on härra Kaalepil!

A. Kaalep: Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mind ajendas sõna võtma härra Uluotsa kohvijoomise näide. Mulle tundub, et riigipeal on isegi kohustus juua kohvi oma parteikaaslastega, aga ka teiste parteide esindajatega, see võiks kuuluda koguni tema töö juurde. Asjalikuma märkusena tahan lisada veel seda, et demokraatlike riikide riigipead on mingil määral samas osas mis monarhiate riigipead – kuningad, kuningannad –, ja on endastmõistetav, et ka kuningad ja kuningannad ei kuulu ühesegi parteisse. See oleks kõik.

Juhataja: Täname! On ammu tähele pandud, et näljased inimesed hakkavad omavahel rääkima moorpraest. Viimasest kolmest sõnavõtust jäi domineerima sõna "kohv". Ma loodan, et me viime nüüd kiiresti ja korralikult läbi ühe hääletuse. Kes on selle poolt, et § 77 lisada teine lause: "Riigivanem peatab oma erakondliku kuuluvuse"? Hääletame. Häältega 26 : 5 on Põhiseaduse Assamblee otsustanud selle lause sisse võtta. Kuulutan välja vaheaja kella kolmeni. Ühtlasi annan teada, et apellatsioonide esitamiseks antud aeg on läbi.

[...]

Juhataja: Nüüd on veel paar apellatsiooni. Esimene neist on seitsmendale toimkonnalt ja käsitleb § 72, kusjuures ka juhatus ei jõudnud päris selgusele, kui õiguspärane on praegu selle apellatsiooni esitamine. Tõenäoliselt see seda ei ole, sest ei tänases tekstis ega ka eelmistes tekstides ei ole sees lauset, mille kohta seitsmes toimkond teeb ettepaneku see sisse panna. Nimelt, lisada § 72 omaette punkt: "Kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanemad ja linnapead." Härra Koha!

K. Koha: Austatud juhataja! Protseduuriliselt ma palun kõiki neid apellatsioone, mis ei ole seaduspärased, mitte hääletusele panna. Muidu me loome pretsedendi ja kõik võimalused on lahti. Aitäh!

Juhataja: Jah. Ma olen selle ettepanekuga väga nõus. Seda enam, et apellatsioonid on võimalik esitada ka rahvaarutelu ajal ja lõpliku hääletamise ajaks jaanuaris. Kuigi peame kibedusega meenutama, et ühe korra me täna juba reglemendi hetkeks ära muutsime. [...]

[...]

K. Jürgenson: Ma esitan mõne lausega seisukohad seoses meie apellatsiooniga, mis siin täiesti õigesti tagasi lükati. Ma ei hakka puudutama küsimusi, mis seonduvad meie varasema apellatsiooniga ja selle kahetsusväärse kadumaminekuga redaktsioonitoimkonnas. Kuid ma tahan paluda, et see apellatsioon tuleks pärast n.-ö. rahvaarutelu teksti lõplikul hääletamisel jaanuaris uuesti hääletusele. Seepärast ma palun redaktsioonitoimkonda arutada meie tänase kuupäevaga apellatsiooni ja mitte seda ära kaotada. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! See on nüüd kõigi kuuldes avalikult välja öeldud ja peaks olema kindlustatud, et vajalik hääletus toimub jaanuaris.

PA 13.12.1991 redaktsiooni II versioon⁴¹

V PEATÜKK

Riigivanem

§ 70. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.

Riigivanem on riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 71. Riigivanem:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt põhiseaduse §-le 54 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt põhiseaduse §-dele 54, 81, 97 ja 109;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le 61 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;
- 5) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;
- 6) peaministri ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretäri;

⁴¹ ERA.R-2324.1.4, l 160–162.

- 7) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt põhiseaduse §-le 95.
- 8) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 99 ja § 100;
- 9) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjärgu vastavalt põhiseaduse §-le 67;
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 11) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;
- 12) kaitsevägede ülemjuhataja ettepanekul nimetab ametisse kaitsevägede juhtkonna;
- 13) annab armu;
- 14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;
- 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks;
- 17) sõjalise kallaletungi korral kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni;
- 18) täidab muid põhiseadusega temale pandud ülesandeid.

§ 72. Riigivanema valib Riigikogu.

Riigivanema kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust. Riigivanema kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Riigivanema valimise täpsema korra sätestab seadus.

§ 73. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Riigivanema ametisse rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Riigikogu määrab Riigivanema korralised valimised, mis toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Riigivanema ametiaja lõppemist.

Riigivanem astub ametisse ametivande andmisega Riigikogu ees.

§ 74. Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega järgmistel juhtudel:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) Riigikogu koosseisu häälteenamusega vastuvõetud otsuse alusel, kui Riigivanema tervislik seisund takistab püsivalt tema ametiülesannete täitmist;
- 4) Riigivanema surma korral.

§ 75. Kui Riigivanema volitused lõpevad enne tähtaega lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale. Riigikogu määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks. Riigikogu juhataja ülesandeid täidab üks Riigikogu asejuhatajatest.

§ 76. Riigivanem ei tohi olla üheski muus valitud või nimetatud riiklikus ametis ega kuuluda tulundusliku ettevõtte juhatusse või nõukogusse. Riigivanem peatab oma erakondliku kuuluvuse.

§ 77. Riigivanemat saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Redaktsioonitoimkonna 9.01.1992 ettepanek §-ide 72 ja 73 kohta⁴²:

§ (72) Riigivanema valib Riigikogu.

Riigivanema kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust. Riigivanema kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt 40 aastat vana.

Riigivanem valitakse salajasel hääletamisel, kusjuures igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub kandidaatide uus ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel kolmas hääletusvoor. Kolmandas hääletusvoorus enam hääli saanud kandidaat tunnistatakse valituks. Häälte võrdse arvu korral heidetakse liisku.

§ (73) 2. lõige: Riigivanema korralised valimised toimuvad varemalt kolmkümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Riigivanema ametiaja lõppemist.

⁴² ERA.R-2324.1.16, l 268.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 11.01.1992 koosoleku protokollist:⁴³

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku
p r o t o k o l l

Koosolek toimus Toompeal 11.01.92
Kell 10.00 - 20.45

Koosolekust võtsid osa: H.Runnel, Ü.Aaskivi,
L.Hänni, P.Kask, V.Rumessen, K.Jürgenson,
K.Kama, J.Rätsep, J.-K.Talve, A.Laido,
J.Adams, I.Hallaste

Eksperdid: J.Raidla, M.Rask, R.Lang, J.Pöld,
E.Truuväli, Schneider, E.Markvart.

Kask: Kas on võimalik parlamentaarsüsteemis rahva poolt valitud riigipea?

Raidla: On, kui vaja selgelt ja ammendavalt määrata volitused.

Hallaste: Võiks minna teksti juurde. Lõpetada üldarutelu.

Runnel: Riigipea probleem tuleb lahendada.

Kama: Teen ettepaneku jätta see probleem hilisemaks, kõige lõpu.

Hänni: Rahvas on selgelt otsevalimiste poolt, näitavad kirjad ja rahvaküsitlused.

Lang: Riigipea kompetents vaja väga täpselt määrata.

Raidla: Peame laskma teha Assambleel otsustuse, kes valib riigipea arvestades rahva arvamust.

⁴³ ERA.R-2324.1.25, 155-61.

Kask: Juristidel tuleks selgitada parlamentaar-presidenti iseloomu.

Schneider: Presidendil peaks olema haldusfunktsioon pluss riigivõimude seostaja roll.

Raidla: Praegune eelnõu teks on rohkem presidentaalne kui oli "Raidla" projekt.

Hallaste: Teen ettepaneku minna konkreetse teksti kallale.

Põld: Kui ei ole teada, milleni tahame jõuda, võime teksti veel halvemaks teha.

Kama: Ühist kandepinda on küllalt, et minna konkreetsemalt edasi?

Markvart: Rahvas teostab kõrgeimat riigivõimu hääleõiguslike kodanike kaudu:

Ühitada §46-47 ja sõnastada järgmiselt: Kõrgeimat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu:

1) Riigikogu valimisega;

2) rahvahääletusega.

Alternatiiv: lisada §46 p. 2 riigivanema valimisega.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 13.01.1992 koosoleku protokoll.⁴⁴

Eesti Vabariigi Põhuseaduse Assamblee toimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 13.01.1992 kell 18.15-22.35

Koosolekust võtsid osa: L.Hänni, P.Kask, J.Rätsep, Ü.Aaskivi, T.Anton, K.Kama, I.Hallaste.

Ekspertid: A.Markvart, R.Lang, J.Raidla

§71 järg. Presidendile tuleks anda seaduste algatamise õigus. Teeb esildise valitsusele seaduse algatamiseks.

Kask: Ei tohi anda. Austria väide: Ei ole seaduste algatamise õigust. Riigipeal ei ole ametkonda ja tal ei tohigi seda olla. Kas kuulutab välja või kirjutab alla? Kirjutab alla - annab legitiimsuse seadusele.

⁴⁴ ERA.R-2324.1.25, 183-85.

Kama: Minu arvates võib anda presidendile seaduse algatamise õiguse.

Lang: Põhiseaduse algatamise õigus peaks olema igal juhul.

Anton: Rahva poolt valitud president. Algatab seaduseelnõud, *Saldes* et see on rahva tahe. Presidendi mandaat suurem kui Riigikogul ja R.K. jääb valida, kas sattuda konflikti või alistuda Riigivanema algatusele.

Raidla: Ettepanek valitsusele seaduseelnõu algatamiseks. Kas president võib teha ettepanekuid ainult valitsusele või ka mõnele muule organile?

Põhiseaduse muutmise algatamine presidendi poolt:

Kask: läbi valitsuse

Hänni: Kas anda, kahtlen!

Raidla: Kui me presidendile ei anna mingeid tasakaalustamise mehhanisme, tuleb neid otsida rahva juurest.

Parlamendil puudub tasakaalustusmehhanism. Võib teha mida soovib.

Anton: Anda valitsusele võimalus tellida parlamendivalimised enda lahkudes.

Kask: Siis teha seda üle riigipea.

Hallaste: Valitsus ainuisikulisena ei tohi tellida neid. Umbusaldusavalduse juures võib see kõne alla tulla.

Anton: Umbusalduse korral valitsusel võimalik tellida parlamendi laialisaatmine presidendi kaudu.

Rätsep: *Ei* annaks seadusandliku ega põhiseaduse seaduseelnõu algatamise õiguse.

Kask: seaduseelnõu algatamise vastu, põhiseaduse puhul - kõhklen.

Hänni: ettepaneku õigust pole mõtet põhiseadusesse kirjutada.

Kama: Valitsusel õigus üle presidendi parlamenti laiali saata.

Aaskivi: Ei annaks seaduse ega põhiseaduse algatuse õigust.

Hallaste: Ei saa seaduse ega põhiseaduse algatamise õigust.

Ettepanekut teha *võib ta* loomulikult. Tasakaalustumehhanism: umbusalduse korral valitsusele üle presidendi võib kõne alla tulla. Kas juristid apelleerivad täiskogule?

Lang: Tuleks hiljem tagasi. Meie eriarvamus. Presidendil peaks olema seaduse algatamise kui ka põhiseaduse eelnõu algatamise õigus.

§72 Alternatiiv: rahva poolt valitud riigipea. Sellisel juhul võtta "Raid//la" P.S. tekst §70 ja muuta seda natuke.

Lang: sünnijärgne. Kui elanud Eestis teatud aja. Kaks tsensust võiks olla. Presidendi valimise põhiparameetrid peaks põhiseadusesse kirja panema.

Kask: Otsevalimiste miinused: 1. võib viia demokraatia lämbumiseni, kuna *Riigikog* maine käib alla ja seega tõuseb presidendi autoriteet.

2. teeme poliitilise figuuri.

Markvart: Riigivanema võib tagandada P.S. rikkumise korral. Sissekirjutada.

Kask: Kui rahvas valib presidendi, võib parlament 2/3 häälteenamusega kutsuda tagasi - Austrias - referendum. Vanem kandidaat.

§74

Lang: Vabariigi presidendi volitused lõpevad:

1. ametist tagasiastumisega
2. Tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega
3. surma korral
4. uue presidendi ametisse astumisega. Sellist teksti ka aktsepteeriti.

§75

Lang: Kui vabariigi president ei saa Riigikohtu otsusel ja enda tahtel ametikohuseid täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle (Riigikogu juhatajale) peaministrile. Kas spiiker või peaminister?

Kas riigivanema asetäitjal on veto või ei ole?

Lang: Asetäitjal võiks olla vetoõigus, mida kontrollib Riigikohus.

Jätaks lahtiseks peaministri ja R.K.juhataja *Kõigimuse*.

Koosoleku juhataja

K.Kama

Protokollija

H.Sibul

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 14.01.1992 koosoleku protokoll:⁴⁵

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku
p r o t o k o l l

Koosolek toimus
Toompeal 14.01.92 kell 18.30 - 23.00

Koosolekust võtsid osa:
P.Kask, L.Hänni, I.Hallaste, K.Kama

Eksperdid: R.Lang, M.Rask, R.Vare.

§75

Langi Valitsuse "kett" palju pikem.
Riigikogus vaid 2 Riigikogu juhataja asetäitjat.
Ekstreemaalsetes olukordades katkeb Riigikogu juhataja poolne kett
liialt kergelt. Seda tuleb vältida.

§72 Alternatiiv:
Kui presidendi valib rahvas.
Kes võivad esitada?

Langi: 5000 allkirja
Kaski: 2000 allkirja

lg. 4 Presidendikandidaate võivad esitada kõik Eesti kodanikud
ja nende ühendused. Kui nad esitavad oma kandidaadi toetuseks
vähemalt tuhat allkirja.

ALTERNATIIV: 5 tuhat allkirja.

Vare: 1 variant on parim, kui soovime säilitada rahvust.

Arvestada tuleb kodakondusseadust ja sellega kaasnevat
200 000 muulase saamist Eesti kodanikeks.

1 variant:

Presidendikandidaate võivad esitada seaduses ettenähtud
korras registreeritud erakonnad, kes esitavad oma kandidaadi
toetuseks vähemalt viis tuhat allkirja ja kohalike omavalitsuste
liidud.

Langi: Nii saame muulasest riigipea.
v.t. lisa §72 teistel lehtedel.

§75 Riigivanema asendamise probleem: "Kui president ei
saa omal tahtel mõjuvatel põhjustel ..."

Kas asendab Riigikogu juhataja või peaminister.

Langi: Peaministri variant parem asendajate kett pikem.
Kuni on elus viimane suursaadik, kestab järjepidevus.

Riigikogu juhataja asetäitja asemele ei tule kedagi -
kett lühike 3 inimest.

§76. Ametisse astumisega lõpevad Vabariigi riigivanema

⁴⁵ ERA.R-2324.1.25, 190-92.

volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§77. Riigivanema saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

VALITSUS

§78

Lang: Kas valitsusele kuulub kogu täidesaatev võim riigis? Aga omavalitsused.

Vare: Kõik käib seadusega määratud piirides.

Hallaste: Mis on täidesaatev võim?

Lang: Kes viib seaduseid ellu?

Kui jääb midagi seaduse raamest välja, peaks seda korraldama omavalitsus mitte valitsus.

Kama: Mis on ripakil, see riigivõimu asi.

§79.

Vare: toetan "riigipoliitikat"

Hänni: Et oleks selge "välispoliitika" on valitsuse ülesanne, mitte kellegi teise.

Lang, Vare: Nõus.

p.3. korraldab seaduste, Riigikogu otsuste ja riigivanema aktide täitmist.

p.3A esitab Riigikogule seaduseelnõusid samuti välislepinguid ratifitseerimiseks ja ~~deklaratsioonideks~~.

p.4. viimases reas lisada "riigieelarve".

p.5 annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi;

p.6 jääb samaks.

p.7. Lang pakkus uue punkti

kuulutab loodusõnnetuse korral või haiguste leviku tõkestamiseks välja eriolukorra riigis või selle üksikutes osades;

Kama: Valitsuse tasemel hakata piirama kodanike põhiõigusi.

Jätame esialgu lahtiseks.

§81

Langi variant laseb Riigikogu liiga lihtsalt laiali saata. Riigivanem esitab 3 kehva kandidaati peaministriks ja neid ei kinnitata.

Lang: Absurd on see, et Riigikogu saab panna riigivanemale vastuvõetamatu kandidaadi peaministriks.

Kask: Assamblee skeemile tuleks lisada, et kukutatud valitsus võib tellida erakorralised Riigikogu valimised. See toimuks läbi riigipea.

Kas riigivanem peab või võib parlamendi laiali saata.
 Aksepteeriti: Umbusalduse saanud valitsus tellib erakorralisi Riigikogu valimisi läbi riigivanema, kes võib need välja kuulutada.

Langi: Jätta riigivanemal ära 2 katse esitada lg. 2 peaministri kandidaat.

Poolt: Kask, Hallaste

Vastu: Hänni.

I etapp. 14 päeva aega

Riigivanem leiab kandidaadi (peaministri)

II etapp. Pall läheb Riigikogu kätte, kui esimene peaministri kandidaat ei saa valitsuse moodustamisega hakkama.

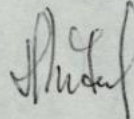
Valitsuse moodustamise üldpikkus aga kõigil kokku 60 päeva.

Koosoleku juhataja

L. Hänni

Protokollija

H. Sibul

PA 16.01.1992 istungi stenogrammist:

K. Kama: [...] Mitmed asjad on praegu veel küsimärgi all. Kas riigisekretär on ministritega võrdne isik, kelle nimetab ametisse president, või me loeme ta lihtsalt kantselei ametnikuks, kelle nimetab ametisse peaminister? [...]

K. Kama: [...] Veel on mindud seda teed, et on katsutud riigivanema volituste ja ülesannete loetelu täiesti ammendavaks teha, vältimaks igasugust kaksipidi mõistmist. Riigivanema ülesannete hulgas on loetud üles absoluutselt kõik tema kohustused ja mingeid muid kohustusi ei saa talle panna seadusega ning ka ta ise ei saa põhiseadust tõlgendades neid endale võtta. Viimasena nimetaksin seda, et riigivanema asendamise juures oli lahendamata probleem, mis juhtub siis, kui riigivanem on Eestist ajutiselt ära, näiteks puhkusel või väliskomanderingus. Kes ja kuidas siis kirjutab alla aktile ja kuulutab välja seadused? Meil oli lahendus ainult selleks juhaks, kui tema volitused ennetähtaegselt lõpevad, aga puhkusele minnes riigivanema volitused kahtlemata ei lõpe. Uues redaktsioonis on proovitud ka sellele küsimusele lahendus anda.

[...]

M. Lauristin: Mu küsimus puudutab riigipea nimetust. Härra Kama oma kõnes rääkis kord riigivanemast, kord presidendist.

K. Kama: See tuleneb redaktsioonitoimkonna ja ekspertide ühistööst, kuna üks lauaots, kus istub redaktsioonitoimkond, kasutab sõna "riigivanem", ja teine lauaots, kus istuvad eksperdid, kasutab sõna "president". Sellest mul ka need väärarused.

A. Kaalep: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma pean tähendama, et mind teeb murelikuks teatud osa ajakirjanduses avaldatud kriitikast meie töö kohta ja samuti mõned materjalid, mida Tõnu Anton siin ette lugese. Ma tahaksin kinnitada kõiki kolleege nende senises töös ja nende hinnangus oma töö kohta. Mulle tundub, et assamblee on teinud igal juhul ära suure töö ja see töö on tehtud heas kollegiaalses vaimus. Ei ole olnud selliseid konflikte, mille pärast peaks piinlikkust tundma. Ja loomulikult tuleb eriti hinnata redaktsioonitoimkonna lausa üliinimlikku pingutust, et laekuvast väga kirevast materjalist leida see, mis on oluline. Muidugi peaksime aga assamblee tööd oma valijatele küll suuliselt, küll kirjalikult paremini tutvustama, et rahval oleks meie tööst selgem pilt. Kui tahta midagi kritiseerida, siis on mind isiklikult kurvastanud kolm eriti levinud stamparvamust, mida ma, nii teadliku liialdusega, ühel puhul isegi nõukogulikuks nimetasin. Need oleksid järgmised. Esiteks seisukoht, nagu oleksid maailma demokraatlikes riikides olemas ainult parlamentaarsed ja presidentaalsed süsteemid, mida siis omavahel vastandatakse. Tegelikult on neid puhtal kujul maailma ajaloos äärmiselt harva esinenud. Tegemist on ikka mõlema võimu – parlamendi ja presidendi võimu, sinna juurde ka valitsuse võimu – tasakaalustamisega. Nii et niisugune dihhotoomiline jaotamine – kas see või too – ei ole üldse õige. Teine stamparvamus on, et rahva poolt valitav riigipea peab tingimata muutuma diktaatoriks, võim peab talle tingimata pähe lööma. Üks näide oli, tänu professor Taagepera eruditsioonile, Haitist, nüüd on hoopis ligem ja võimsam näide – Gamsahhurdia. Võiks aga tuua ka hoopis teistsuguseid näiteid, kus rahva poolt valitud presidendil ei ole võim sugugi pähe läinud. Niimoodi on see olnud Euroopa riikides ja isegi kriisihetkel ei ole seal seda juhtunud. Ja kolmas, eriti kurvastav seisukoht oleks kokku võetav lühikeses lauses: rahvas on manipuleeritav. See on seisukoht, mida laiadele massidele ükski meist, ka nendest, kes seda salaja arvavad, loomulikult ei julge esitada, aga siin saalis olen ma seda lauset kuulnud. See on minu arvates sügavalt ekslik arvamine. Manipuleeritav on ju alati väiksem kollektiiv. Terve rahvas, kes ei tarvitse isegi eriti haritud olla, on lihtsalt kas või liiga inertne selleks, et temaga saaks nii lihtsalt ja kergelt manipuleerida. Mingis kriisiseisundis võib ta küll üles ässitada, aga manipuleerida niimoodi nagu näiteks ükskõik millise parlamendiga ei saa terve rahvaga kunagi. See on väga kurvastav seisukoht. Niisugust arvamust, mida ma siin saalis aeg-ajalt olen kuulnud, ei tohiks küll tõsiselt võtta. On väga tore, et doktor Heinrich Schneider on esitanud objektiivse analüüsi meie olukorra kohta. Muu seas näitab ka tema seda, et kui hakata riike liigitama, siis just see parlamendi- ja presidendisüsteem muutub kohe küsitavaks, pigem võib rääkida seadusriigist, haldusriigist ja kohturiigist. Ja selge on see, et igasugune demokraatlik riik peab tänapäeval põhinema Montesquieu poolt esmakordselt nii hästi sõnastatud võimude lahususe printsiibil. Võimud peavad olema lahus, aga sealjuures omavahel sellistes sõltuvussuhetes, et ränki konflikte nende vahel tekkida ei saaks. Pinge on loomulikult paratamatu. Seisukoht, et näiteks riigipea ja parlament peavad igal juhul tülli minema, kui riigipeal vähegi võimu on, on jälle hirmus liialdus. Keegi ei sunni neid tülli minema. Teatud olukordades võib vahekord muidugi pingeliseks muutuda, kuid selleks ongi vaja õigusriiki, et see pinge ka laheneks. Näiteks võib tuua meie lähima naaberriigi, demokraatliku Soome. Tema kui demokraatliku vabariigi ajaloo jooksul on seal korduvalt olnud situatsioone, kus riigipea ja parlament, sealjuures tugeva võimuga parlament, võiksid tülli minna. Näiteks pärast kodusõda, kui võim kuulus 1930. aastatel Mannerheimile, kuid

presidendiks oli Svinhufvud. Diktatuuri ometi ei tekkinud, demokraatia säilis tõesti pingelistest olukordadest hoolimata. Meie põhiseadus näeb igal juhul ette piiratud võimuga presidenti. Ka sel juhul, kui temal see väike suspensiiivse veto õigus on, millest on juttu olnud ja mida ka paljud kirjad toetavad, ei ole põhiseadusesse sugugi sisse kirjutatud konflikt. Minu nägemuses peaks riigipea olema parteitu reguleerija ja selleks ongi vaja, et terve rahvas valiks ta kui isiku, mitte aga kui teatava partei juhi. On täiesti mõeldav, et üks hääletaja valib riigipeaks näiteks sotsiaaldemokraatliku partei juhi, aga parlamendivalimistel annab oma hääle konservatiivsele parteile. Sotsiaaldemokraatliku partei juht on selles minu näites võib-olla just see isiksus, kes parteitaks reguleerijaks paremini sobiks. Ja tema ei tohiks olla ühegi võimu koostisosa, ta peaks olema nendest kõrgemal, reguleerija, kes ei kuulu ei seadusandlikku, täidesaatvasse ega kohtuvõimu, vaid reguleerib nende omavahelist vahekorda. Kõigest sellest tulenevalt tahaksin ma toetada alternatiivsetest ettepanekutest §-le 72 seda, mis on antud lehe paremal poolel, kusjuures ma siiski ei tarvitaks nime president, vaid riigivanem. Seda on juba põhjendatud ja kui tuntakse muret, kuidas seda tõlkida, teeksin ma ettepaneku, et õige kiiresti või isegi eestikeelse põhiseadusega samaaegselt antaks välja näiteks ingliskeelne tõlge. Selle koha peal, kus eesti keeles seisab sõna "riigivanem", seisaks inglise keeles siis vastav sõna "president". Üks konkreetne ettepanek, mille ma hiljem ka kirjalikult esitan, oleks mul veel riigivanema ametivande kohta. Sõnadele "seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest" lisaksin ma veel kõrvallause "austada kõigi Eesti Vabariigi kodanike inimõigusi". Nimelt rõhutamaks seda, et riigivanema kohus on just kõigi kodanike eest seista. See oleks minu poolt kõik. Aitäh tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu, härra Kaalep! Esiteks tuleb otsustada, kas "riigivanem" või siiski "president". Proua Liia Hänni kandis ette, et paljudes kirjades kritiseeritakse meid ja tehakse ettepanek kaaluda veel kord presidendi nimetust. Teeme siis seda, kaalume ja otsustame veel kord. Riigipeaga seoses tuleb otsustada ka tema valimise küsimus. Kas riigipea valib rahvas, valijamehed või parlament? Ilmselt ei pääse me nende probleemide veelkordsest päevakorda võtmisest, läbikaalumisest ja otsustamisest. Juhatusel on ettepanek, et me selles ülikeerulises ja minu arvates siiski ka tähtsas küsimuses ei paneks täna veel punkti, küll on aga põhjust seda arutada.

[...]

Juhataja: [...] Kui te seda võimalikuks peate, siis esimesena on ettepanek võtta kõne alla riigipea nimetus – kas riigivanem või president – ja tema valimise kord. [...]

V. Saatpalu: Lugupeetud kolleegid! Mul on nüüd mõningaid rahvaga silmast silma kohtumise kogemusi. See seeria, mis ma olen ette võtnud, jätkub laupäeval n.-ö. hundikoopas, Viljandis, järgmisel päeval olen Rakveres jne. Ma võin öelda, et meie selgitustöö on olnud siiski äärmiselt napp, eriti just nende inimeste poolt, kelle meelsus on kantud parlamentaarsusest. Presidentaalsuse pooldajad on juba oma iseloomult hoopis häälekamad ja nende häälel kostab ka ajakirjandusest läbi. Ma ei tahaks halvasti ütelda, aga tavaliselt on nad ka kuidagi hingelt kurjemad. Niisugused à la Voldemar Pinn, kelle esinemistes on sõltumata teemakäsitlest alati tunda midagi sapimaigulist. Mina ütleks küll, et kui inimesele rahulikult rääkida ühest, teisest ja kolmandast, sellest, mida me oleme mõtelnud eelnõusse panna, siis saab ta aru ja on ka parlamentaarse süsteemiga nõus. Kui nüüd minna lihtsama küsimuse juurde, kas president või

riigivanem, siis ma arvan, et see vist ei olegi tegelikult vaidlust väärt. Kui just keelemehed nii kangesti tahavad, olgu ta siis riigivanem. Kui väidetakse, et väljamaalased ei saa aru, siis tuleks ka kõigi riikide parlamente nimetada just nimelt parlamentideks ja mitte nii, nagu neid kusagil riigis kutsutakse. Üks on Riksdag, teine Storting, kolmas Bundestag ja jumal teab, kuidas nad kusagil on, aga kõik saavad siiski aru, sest kõik kutsuvad neid ikkagi parlamentideks. Meie kutsume siin naabrite oma Riksdagiks, sest me lihtsalt teame, et see on nende parlament. Loomulikult on meie riigivanem välismaal ka president, selles pole ju kahtlust. Ma arvan, et see on mingi kunstlik probleem. Mis puutub riigipea valimisse, siis tuleb inimestele seletada, et vaadake, assamblee ei alustanud mitte sellest otsast, kuidas leida ametikohale inimest, vaid alustas normaalsel kombel mõtlemisest, et kõigepealt on vaja üks amet paika panna, siis selle funktsioonid määratleda ja alles seejärel hakata otsima inimest nende täitmiseks. Ja nii me jõudsimegi selleni, et nende funktsioonide täitmiseks, mis me praegu oleme Eesti riigi juhtimiseks plaaninud, võib inimese valida kas Riigikogu või valijameeste kogu. Uskuge, need auditooriumid, kus mina olen pikemalt saanud kõnelda, on soostunud sellega. Nad on nõus, et seda pidu katku ajal, valimiskampaaniat ja miljonite tuuldloopimist ei ole praegu igatahes mõtet korraldada. Me nägime, mis juhtus Bulgaarias, kui kellel tahes oli võimalus esitada presidendikandidaati. Seega ma usun, et assamblee selgitustöö aeg on alles ees. Kui me nüüd selle versiooni, mis me siin ühiselt ja rahulikus meeles välja töötame, oleme esitanud ülemnõukogule, meie kõrgeimale seadusandlikule kogule, siis peame kõik võtma südameasjaks need asjad ka omalt poolt selgeks kõnelda, sest meie häält ei ole tegelikult kuulda. Ma usun, et kui me suudame selle rahuliku meelega siin saalis säilitada ja toimida ka edasi Eduard Laamani põhimõtte järgi, et kõik suur on sündinud kirgede taltsutamise kaudu, siis me jõuame hea tulemuseni ja Eesti rahvas jääb meie tööga rahule. Aga me peame rahvale selgitama ka seda, et Eestis on üksikuid täiesti vastutustundetuid inimesi, kes on harjunud kritiseerima kritiseerimise pärast, teatud populismi lainel hõljuma. Ja vaat need inimesed on praegu jäänud meile peale. Me oleme siin kogu aeg silmas pidanud seda kõnekäändu, et targem annab järele, aga ma juhin tähelepanu ühele faktile. Karel Čapek täiendas seda kõnekäändu niimoodi: niikaua kui targem annab järele, annab kavalam peksta. Ja sellega ma ka lõpetaksin, aga enne tahaksin veel südamest tänada redaktsioonitoimkonda, kes on teinud ära tohutu süstematiseerimistöö. Nüüd saame tõsiselt asja kallale asuda. Ma soovin redaktsioonitoimkonnale igati edu ja kutsun ka teisi kaasa lööma selles töös. Aitäh!

E. Leisson: [...] Miks ei võiks olla Eesti Vabariigi kõrgeimaks ametiisikuks riigivanem, sulgudes president? Me teame praegugi, et härra Rüütli, kes on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees ja saanud selleks n.-ö. lihtsa semantilise nipitamisega, mille puhul mõned tähed – NSV – on välja jäetud jne, võttis rahvas juba Eesti NSV päevil nimetada presidendiks. Vaevalt nüüd tema või mõne teise riigivanema või presidendi jaoks sellest midagi muutub, et see on põhiseadusesse sisse kantud, aga selguse ja lihtsuse mõttes võiks selle nii ära teha ja iseendale mitte rohkem tööd välja mõelda. Kuid kahtlemata võiks selle küsimuse jätta ka rahvale otsustamiseks: jätta vastav paragrahv seaduseelnõus tühjaks ja selle asemele kirjutada küsimus, kuidas nimetatakse Eesti Vabariigi kõrgeimat ametiisikut, ning anda ka vastusevariandid: president, riigivanem. Las tõmbavad maha või kuidas tahes, sest igaüks kutsub teda ikka nii, kuidas tema süda ihkab, on see siis sätestatud või ei ole. Kes valib riigipea? Siin võib samuti anda kolm varianti: rahvas, valijamehed, Riigikogu. Ja ongi meil vastus käes. [...]

H. Runnel: Kallid kolleegid! Minu jutt peaks küll olema niisugune 15-minutiline veste, aga ma püüan viie või seitsme minutiga natuke kirjeldada, miks rahvas tahab valida riigivanemat. Me oleme põhiseadust tehes keskendunud riigiehitusele kui insenerlikule ülesandele, kui aritmeetilisele või mehhaanilisele ülesandele ja kasutanud vahel isegi sõna "disainima". Aga me teame, et rahvas on ka loomariigi esindaja ja mina, kes ma olen natuke EPA-s käinud, vaatan vahel samuti rahva peale kui loomariigi peale. Ma tean, et igal elaval olekusel on tungid, mida ei saa aritmeetika ja mehhaanika alla panna. Kui ma põllumajandusest liigun veel edasi etnoloogia ja folkloristika valdkonda ja vaatan seda rahva elu kui etnose elu, siis selguvad seal mingid väga lihtsad, aga väga olulised ja vääramatud asjad. Te olete kõik olnud arvatavasti küla- või linnapeol, kus 12–13-aastased poisid on kakelnud tüdrukute pärast. Osa poisse ei kakle kunagi, nende kohta öeldakse, et need pole suguliselt nii aktiivsed. Poliitikud tõusevad nendest kaklejatest, ühed lähevad valitsusse ja peksasaanud lähevad põranda alla. Ja kui vaadata täiskasvanute elu, siis silma ees on mul kunstnike naised, kes vahetavad teatud ajal mehi. Tekib küsimus, mille põhjal nad valivad, kas suurema sugutungigi või paksema rahakoti järgi. Etteruttavalt ma ütlen, et lõpuks need langevad kokku. Nii etnoloogid, folkloristid kui ka jahimehed teavad, et elav kari või elav ühtsus, mida me võime nimetada etnoseks, kes tunneb ennast sellisena, valib tavaliselt ka ühe juhi. Ta on tugev bioloogilises mõttes ja tal on ka mingi intellektuaalne üleulatuvus, aga ikkagi on suguline kandvus väga oluline. Suured rahvad on ju alla käinud, dekadentlikud ja nendel puudub etnilise ühtsuse tunne oma riigis. Väikerahvad nagu meie on säilitanud selle etnilise terviklikkuse tunde ja selles mõttes meie peal toimivad need seaduspärasused, mida etnoloogid on n.-ö. loodusrahvaste juures kirjeldanud. Sellest põhilausest järeldub, et rahvas tahab valida enda juhti ja kuna rahva hulgas on enamasti naised, nende hulk on suurem, siis on selge, et nad tahavad oma etnose juhiks valida suurt isast. Ja kui nüüd meie disainime oma riiki insenerlikul kaalutlusel ja selle bioloogilise vajaduse kuulutame naeruväärseks, me ütleme, et näe, rahvas armastab ja vaat kui lollid nad on, siis see ei ole lolluse asi, vaid see ongi see bioloogiline paratamatus. Kui nüüd valijamehed tahavad võtta selle oma kätte (me teame, et valijamehed on ju mehed), siis psühhoanalüütikud ütlevad, et nemad hakkavad tõrjuma seda, keda rahvas valiks, nad tahavad tema võimet ja võimu natuke vähendada. Me teame, et põllumajanduses on isegi niisugune võte: et tätku tööle panna, tehakse temast pooltäkk, siis saab temaga künda, ja kui temaga kirikusse sõita, siis hirnub ka. Tähendab, ta täidab kahte funktsiooni. See, mida valijameeste ja Riigikogu kaudu tahetakse presidendivalimisel teha, on just see toiming. Minu jutt ei ole paljas bluff, ma juhin teie tähelepanu kahele tendentsile. Kui tuli vabaduse aeg, pääses stiihiliselt valla igasugune pornograafia ja seksuaalteemade tungimine ka poliitilistesse ajalehtedesse. Kõik raamatud, brošüürid on ainult selle märgi all ilmunud, just nagu oleks maailma kõrgeim saavutus täielik seksuaalvabadus ja nagu see suure isase valimise jutt oleks täielik vale. Aga pange tähele, on ka teine tendents – suurema rahakotiga mehed on hakanud tegelema missivalimistega. Mis see on? See on jällegi seesama asi, mis on loomariigis ja etnoses ja folkloristikas tuntud. Soliidsem seltskond valib enda jaoks kuninganna. Ta tõrjub ühe naisolevuse pööblile kättesaamatusse kaugusesse ja sellepärast on see võrreldav rahva sooviga valida president. Eesti traditsioonis on need vanad folkloristlikud asjad olemas, veel nähtavad. Setumaal on eriti teada Peko kultus. Sisuliselt on see rahva soov valida oma riigipead kokkuviidav sellesama Peko kultusega. Ta oli viljakuse jumal ja jõu ja etnose ühtekuulumise sümbol ning kui me hakkame riigivanema nimetust ümber valima, siis me peaksime Eesti riigi juhi lihtsalt nimetama Pekoks. Ja ikkagi andma rahva valida. Täna tähelepanu eest!

P. Kask: Austatud kolleegid! Sellest on küll palju juttu olnud, aga üks ettepanek valijate kirjades viis siiski mu mõtted nendele radadele, millest enne pole assamblees juttu tehtud. Paljusid kirju läbis mõte, et president on riigi juht, rahva juht ja sellepärast peab rahvas ta ise valima. See on vastuolus parlamentaarskeemiga. Teatavasti parlamentaarpresident ei ole mingi riigijuht ega rahvajuht. Ta on neutraalne ametiisik, kõrgem vahekohtunik poliitilises mängus, sümboolne juht ja tegelik poliitikaelu strateegiline kujundaja, teostaja on parlamendi poolt ametisse nimetatud peaminister koos oma valitsusega. Ja vaat see rahva ebaadekvaatne ettekujutus ongi see, mis tekitab ohu, et meie poliitikaelu kaldub kõrvale parlamentaarskeemist, kui me valime otseselt presidenti. Ma kardan, et meie poliitilise kultuuri ja ka ajakirjanduskultuuri olemasoleva taseme puhul on raske vältida olukorda, kus presidendikandidaadid omandavad valimisvõitluse, valimiskampaania käigus poliitilise värvingu, kui nad pakuvad välja oma nägemuse sellest, millises suunas peaks riiki juhtima, annavad sellekohaseid lubadusi jne. Teine, millest ma tahtsin rääkida, on vähemalt teoreetiline võimalus, et assamblee jätab selle küsimuse siiski lahendamata ja annab kahe- või kolmevariantsena põhiseaduse eelnõu teksti ülemnõukogule. Olgu siis ülemnõukogu see paha, kes võtab vastu selle otsuse. Ma usun, et ülemnõukogus on selles küsimuses häälejaotus võrdlemisi samasugune nagu siin. Mis selles variandis halba on, on see, et me tirime ülemnõukogu põhiseaduse sisusse. Sel juhul võib ta oma käised üles käärida ka teistes küsimustes. Ja see kaldub kõrvale sellisest põhiseaduse eelnõu käigust, nagu me seda ette kujutame.

Ü. Vooglaid: Härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Loodan, et minu jutt siit puldist seondub Ain Kaalepi mõtetega, ja tahaksin, et järgnev oleks nende jätkuks. Ma olen täiesti päri kõige sellega, mis ta ütles, ja paluksin märgata, et üksnes olupoliitilised kaalutlused on selle küsimuse niisugusesse valgusesse seadnud ja nii teravaks muutnud. Minu arvates oleks meil tarvis hoolitseda selle eest, et ka põhiseadusesse oleksid monteeritud mitmed Eesti rahvuslikku integratsiooni tootvad (tootvad on siin muidugi n.-ö. tinglikult) mehhanismid, mis toimides toovad kaasa rahvusliku integratsiooni, kindlustavad ja hoiavad seda. Mis see tähendab? See tähendab, et Eestimaal peavad olema sellised tegevused, mille kaudu inimesed tunneksid oma identiteeti, saaksid seda väljendada, tunnetaksid end ühena kõigi teiste hulgas. Mees, kelle sõnu ma nüüd siit tsiteerin, on minu jaoks sedavõrd antipaadne, et ma ta nime ei nimeta, aga ta jättis meile sellise mõtte (kõik vist teavad seda), et rahvas on rumal, rahvas ei otsusta midagi, rahva eest otsustavad juhid. Mulle on see mõte põhimõtteliselt talumatu. Rahvas oli täiesti teadlikult ja pidigi olema selles ühiskonnas, kust me tuleme, manipuleerimise objektiks. Ja mitte ainult rahvas, vaid üldse inimesed pidid igal regulatsiooni tasandil olema desinformeeritud, harimatud, mänguliselt osalema otsustamisprotsessides. Rahvas teadis väga hästi, et otsustasid teised. See roll on tänaseks samuti talumatuks muutunud ja minu arvates me peaksime hoolt kandma selle eest, et inimesed Eestimaal saaksid tasapisi hakata tegelikult kujunema ja end ka tundma enesejuhtimise ja sotsiaalse juhtimise subjektidena, mitte kellegi käes manipuleerimise objektidena. Ma tahaksin paluda, et jutt ei oleks praegu ainult riigivanemast, vaid igasugusest juhtivast hierarhiast, et valimine ei oleks mitte mäng, vaid tõsine protseduur, milleks inimesed valmistuvad. Valmistuvad need, keda valitakse, ja need, kes loodavad, et neid kunagi valitakse, kõige enam need, kes valivad. Inimesed, kes tõesti ei orienteeru, ei saa sisuliselt valimistest osa võtta, nende osavõtt on fiktiivne. Me peaksime hoolt kandma, et ajakirjandus hoolitseks selle eest, et inimesed saaksid paremini aru, mida nad teevad, et nad teaksid, kes on kes, kes on valetaja, kes räägib tõtt, kes teeb seda, mida räägib, ja kes räägib selleks, et varjata seda, kes ta on ja mida ta teeb ja mida ta kavatseb teha. Tähendab, selles kõiges on vaja inimestel

orienteeruda, lõpetada see aeg, kui inimesed tundsid end manipuleerimise objektidena. Ja et nad tõepoolest seda olid, ei ole meile praegu mingil juhul argumendiks, et nad ei suudakski, ei saakski ja põhimõtteliselt ei võikski tõusta tasemele, kus nad suudavad valida omale riigipea ja kõik teised isikud, kes neid esindavad ja kes peaksid korraldama vastavat juhtimist ja ka valitsemist. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Aitäh, härra Vooglaid! Sõnavõttud toimuvad kohalt kestusega kuni kaks minutit. Ma tuletan meelde, et arutelu objektiks on terminid "riigivanem", "president" ja riigipea valimise kord. Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu: Ma palusin esmalt sõna sellepärast, et vabandada viljandlaste ees, kui nad said minust aru niimoodi, et ma lähen Viljandisse kui hundikoopasse. Ma mõtlesin muidugi Maapäeva, kes seal võttis vastu võrdlemisi karmisõnaliselt otsuse siin istuva kogu kohta. See oleks siis lühidalt selle kohta. Ma vabandan, ma ei mäleta, kas proua Hänni või härra Kama tegi ettepaneku, et riigivanema valimisega seoses täpsustataks ka riigivanema funktsioonid, õigused ja kohustused ning need võiks alternatiividena rahvale otsustada anda. Ma arvan, et see võiks tõesti niimoodi olla, siis oleks inimestel selge, missugune on presidendivõim ühe või teise valimisviisi puhul. Sel juhul hääletaksin Jüri Adamsiga ühel meelel olles selle poolt, et rahva poolt valituna ei ole riigipea siis enam see persoon, kellele anda nii palju võimu, et ta võiks leida persoane ja kooskõlastada nendega oma poliitilist tegevust, keda esitatakse Riigikogule kinnitamiseks. Ma mõtlen selle all õiguskantslerit, Riigikohtu esimeest, Eesti Panga esimeest, riigikontrolöri jne. Siis tuleb Riigikogul leida enda hulgast see persoon, kes need konsultatsioonid läbi viib, ja jäägu siis sel juhul, kui president on rahva poolt valitud, talle õigus lihtsalt heaks kiita need persoonid. Ja ma arvan, et ka seadluse andmise õigusi tuleb temalt, kui ta on rahva poolt valitud, mõneti maha võtta, sest see tasakaalustaks seda legitiimsuse suurendamist, mida ta sellega saab. Ma usun, et mõistlik kompromiss on võimalik. Lõpetuseks tahan öelda, et ma toetan Enn Põldroosi avaldust selle kohta, et tema ei tea praegu Eesti riigis taolist persooni, kelle kätte usaldada suurt võimu. Ka mina kirjutan sellele avaldusele alla. Aitäh!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Ma tahan juhtida tähelepanu kõigepealt sellele, et on ilmunud EKE Ariko küsitlustulemused ja sealt võis välja lugeda, et 60% potentsiaalselt valijaskonnast toetab tugevat parlamenti ja suhteliselt nõrka presidenti ja võib-olla 40% maksimaalselt vastupidist varianti. Ma viitan sellele sellepärast, et minu meelest ei ole see rahva arvamus praegu sugugi nii selge, nagu seda püütakse teatud ringkondades meile serveerida. Ja samal ajal on jäetud kasutamata üks argument presidendi otsevalimise vastu, seda ei ole ajakirjanduses näha olnud. Alati räägitakse, et kas me siis ei usalda rahvast. Lõppkokkuvõttes on ju rahvas see, kes valib Riigikogu, ja kui räägitakse, et Riigikogus käib lehmakauplemine ja Riigikogu ei ole see kogu, kes peaks presidendi valima, siis see on täpselt samamoodi rahva mitteusaldamine. Ma tahan toetada eelöeldud mõtet, et tegelikult võiks selle küsimuse, kes valib Riigikogu, panna tõepoolest alternatiivina rahvahääletusele. See annaks võimaluse objektiivselt selgitada neid küsimusi. See võtaks ära ohu, et tegelikult teisejärgulise küsimuse pärast põhiseadust vastu ei võeta. Tänan!

V. Korrovits: Austatud juhataja! Head kolleegid! Riigipea nimetus peaks tõesti olema riigivanem, sest üleeuroopaline terminoloogia ei tohiks meile olla eesmärk omaette. Nüüd

riigipea valimisest. Meile on esitatud kaks varianti § 72 kohta. Kuid selle kõrval peaks ka kolmas olema – nimelt, et riigipea valivad valijamehed, sest ka see mõte on kirjades esinenud ja see on meil siin arutlusel olnud. Nii et kui me nii tähtsat küsimust hakkame arutama, siis peaks pidama aru kolme võimaluse üle. Nüüd diskussioonist, mis praegu käib. Siin on tõesti väga ründavad seisukohad selle kohta, et riigipea peab valima rahvas ja kui rahvas ei vali, siis ei tea, mis saab. Ja räägitakse sellest, et rahvast ei usaldata, rahvast peetakse rumalaks, kui tal ei lasta riigipead valida. No see ei ole ju ometi nii, sest me ei saa ju öelda, et mõni nendest rahvastest, kes ei vali otseselt riigipead, oleks rumal või antud riigi elu korraldaja, olgu see siis parlament või kes iganes, ei lase rahval sellepärast valida, et nende rahvas ei ole selleks veel küps. Võtame stabiilsed Euroopa demokraatiad, võtame kuningriigid. Seal on elu rahulik, vaatamata sellele, et riigipea ei ole otseselt valitav. Aga ka teised riigid, kus otseselt riigipead ei valita. Küsimus ei ole mitte selles, kes seda riigipead valib, vaid selles, kuidas kindlustada stabiilne riigikord. Ja meie tingimustes tuleb kõige mõistlikum tulemus, kui valida riigipea valijameeste kogus. Meie mureks ja meie rahva põhiülesandeks on praegu vastu võtta põhiseadus. Ja ma olen kindel, et ta võtab selle vastu. On hääli, et eelnõu ei kõlba ja isegi et assamblee tuleb laiali ajada, kuid vaadake, kui palju neid on. Nad küll vahel kostavad tugevalt ja teravalt, aga nende arv ei ole kuigi suur ja juba sellest võib järeldada, et põhiseadus võetakse vastu ja sellesse tuleb suhtuda rahulikult. Ning vaatame, kes on sellele vastu. Selleks on vana nomenklatuur. Viimane näide on maaomavalitsuste päev, kus omavalitsused jäetakse vahele ja öeldakse, et see on Maapäev, niiviisi tuntakse end tähtsamana, ja kuhu läks nagu poolkogemata ka härra Rüütel, kuigi oli teada, et Kadrioru nomenklatuur on selles asjas kaasosaline. Kuid arvestagem sellega, et nende jõudude positsioonid hakkavad järjest nõrgenema ja sellega ongi seletatav nende ründav iseloom. Sama rahulikult me peame suhtuma XVI peatükki, sest selle kohta käivad negatiivsed vastukajad, kus paragrahv aetakse segamini peatükiga ja milles räägitakse, et § 16 ei olevat tahtlikult avaldatud (kuigi seda ei saanudki avaldada, sest seda siis veel ei olnud), näitavad, et tegemist on niisuguste hüsteeriliste hõisetega, millele ei tasu tähelepanu pöörata. (Ma mõtlen siin Herbert Vainu kirjutist "Päevalehes".) Ja viimane asi, millest ma tahtsin rääkida, on rahvahääletusele panemine. Nimelt, seda peab tegema nii, et pannakse rahvahääletusele kogu põhiseadus, ei saa panna mingisuguseid otsustavaid põhimõtteid. Kui hääletatakse üht või teist põhimõtet, siis tuleb jälle ringi teha kogu põhiseadus, sest põhiseadus ei ole ju liidetavate summa. Tänan!

S. Sovetnikov: Lugupeetud assamblee liikmed! Venekeelses tekstis, mis avaldati 24. detsembril "Estonija" lehes, on juba kirjutatud kõikjal "president" ja V peatükk on "President". Me peame kokku leppima, et nimetame teda presidendiks. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud assamblee liikmed, me oleme läbi arutanud need märkused ja ettepanekud, mis seonduvad terminitega "riigivanem", "president" ja riigipea valimisega. Palun, kas meil on võimalik ja vajalik hääletada terminite "riigivanem" ja "president" küsimust, sest kui te vaatate meile teatavaks tehtud märkusi ja ettepanekuid leheküljel 11, siis näete, et just selles küsimuses on korduvalt meie poole pöördutud? Härra Salum, palun!

V. Salum: Vabandan, et tülitan sama mõttega. Kas meil on vaja uuesti need läbi hääletada? Laseme rahval valida, kas jääb president või riigivanem ja kes tema valib, sest me oleme kõik variandid juba läbi hääletanud.

Juhataja: Võib-olla on juhatus valesti mõistnud enamiku assamblee liikmete tahet, sellisel juhul on vaja hääletada. Kuid me oleme mõistnud nii, et me peaksime ülemnõukogule üle andma põhiseaduse eelnõu ja kui seal erandina ongi mõnes küsimuses sees alternatiiv, siis tõenäoliselt jääb ülemnõukogule langetada otsus, kas valida üks või teine variant. Ei ole ka minule praktikast teada niisugust juhtumit, kus üheaegselt põhiseaduse vastuvõtmisega referendumil lahendatakse selle põhiseaduse sisulisi küsimusi rahvahääletamise teel. Tuleks muidugi kontrollida, kas sellist praktikat on kunagi kasutatud, kuid ühtegi sellist juhtumit meelde ei tule. Palun, kas on vaja läbi viia hääletamine selleks, et teha kindlaks, kas me peame vajalikuks ja võimalikuks formeerida oma seisukoht nende korduvate ettepanekute ja märkuste suhtes, mis käsitlesid termineid "riigivanem" ja "president"? Kas on vaja hääletada? Härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu: Ma siiski usaldaksin redaktsioonitoimkonda ja eksperte, kes, nagu me täna rõõmustavalt kuulsime, on asunud koostööle. Ootame ära nende ettepanekud. Ma arvan, et nad lähtuvad mõistlikust otsast ja hakkavad riigipea funktsioone täpsustama. Kuivõrd riigipea funktsioonid ei ole praegu täpsustatud sellise kompetentse kogu poolt, siis ma arvan, et vähemalt riigipea valimise küsimuses ei ole meil täna otstarbekas hääletada. Kui selle emotsionaalsema küsimuse juurde minna, siis riigipea nimetuse küsimuses võiks ju hääletada. Aga ma arvan, et selles küsimuses ma jään erapooletuks.

H. Runnel: Kui tohib kokku võtta muljeid sellest tööst redaktsioonitoimkonna ja ekspertide grupi vahel, siis mul on küll selline tunne, et ega edasilükkamine asja ei lahenda, sest nemad on ka delikaatsed ja tahaksid ikkagi kogu assamblee lõplikku otsust või seisukohta. See on umbes nii, nagu me kolm korda soojendame suppi, keegi ei tule ja jälle paneme supi sooja. Räägime, räägime läbi ja siis hakkame jälle nullist peale. Ega see venitamine ei aita. Tänan!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! See, kas Eesti riigipea nimetus on riigivanem või president, ei ole juriidiline ega ka redaktsiooni küsimus, see on meie eelistuste küsimus. Ma lihtsalt tuletan veel meelde mõned argumendid, mis on korduvalt esitatud kirjades presidendi nimetuse sissetoomise kasuks. Leitakse, et sõna "riigivanem" on Eesti Vabariigi eelmisest iseseisvusajast omandanud teatud negatiivse kõla, kui riigivanemad väga tihti vahetusid. Samuti leitakse, et see on ülioriginaalitsemine ja vanamoeline. Tahetakse, et Eesti oleks võrdne Euroopas, et tal oleks president, riigipea, kelle ametikoht ja ametinimetus on ka teistele arusaadav. Sellepärast oleks meil edaspidise jaoks küll üsna hea, kui assamblee täna vähemalt selles nimetuses jõuaks kokkuleppele. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Ma mõistan, et me võime hääletamise läbi viia ka sel teel, et kõik võtavad sõna ja me püüame Lauriga kahekesi panna neid plusse ja miinuseid kirja. Mul on siiski ettepanek kasutada seda tehnikat, mida meile see saal pakub. Kuid enne, kui me seda teeme, lepime palun nii kokku, et härra Arjukese on viimane sõnavõtja. Palun, kas te soostute sellega? Härra Arjukese, teil on sõna.

R. Arjukese: Tänan! Ma tahtsin ainult öelda, et eesti keeles rääkimine on üldse suur originaalitsemine ja vanamoeline asi. Ma tänan!

Juhataja: Me jätkame siiski eesti keeles. Palun, kas on proteste ettepaneku kohta viia täna siiski hääletamine läbi selleks, et kujundada meie lõplik seisukoht terminite "riigivanem" ja

"president" suhtes? Me oleme sunnitud koostama lõpliku teksti, meil ei ole võimalik enam küsimust edasi lükata. Juhatus ettepanek on läbi viia lõplik hääletus ja rohkem me enam selle küsimuse juurde tagasi ei tule. Kas on proteste? Proteste ei ole. Palun kohaloleku kontroll! Kohal on 34. Me otsustasime nii, et paneme hääletamisele, kes on selle poolt, et asendada meie eelnõus termin "riigivanem" terminiga "president". Niisiis, küsimus: kes on selle poolt, et asendada meie eelnõus termin "riigivanem" terminiga "president"? Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Hääletame. Poolt 16, vastu 14 ja 4 erapooletut. Assamblee otsustas viia eelnõusse sisse paranduse, asendamaks termini "riigivanem" terminiga "president". Juhatus tegi samuti assambleele ettepaneku täna mitte langetada lõplikku otsust küsimuses, kes valib riigipea. Juhatus põhjendab oma ettepanekut sellega, et me peaksime selle keerulise küsimuse lõplikult lahendama pärast seda, kui selles küsimuses on lõpetatud meile laekunud ettepanekute ja märkuste, eksperdiarvamuste läbivaatamine, ja tegema seda üsna viimasel hetkel, selleks, et me tõepoolest kogu selle tarkuse, milleks me võimelised oleme assamblee tööd lõpetades, paneksime sellesse, küllap üsna tähtsasse viimasesse otsusesse. Palun, kas assamblee liikmed soostuvad sellega või me valime teise taktika? Proteste ei ole. Me jätkame. [...]

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 16.01.1992 koosoleku protokollist.⁴⁶

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku
p r o t o k o l l i

Koosolek toimus Toompeal 16.01.92 kell 18.30 - 23.15

Kohal olid: V.Saatpalu, K.Jurgenson, L.Hänni, P.Kask,
J.Rätsep, AõKaalep, V.Rumessen, Arjukese.

Ekspertidid: E.Truuväli, R.Lang, J.Põld.

Lang: Hr. Kaalep. Kas näeteksite "presidenti" või "vabariigi
"president" mõiste kasutamist.

Kaalep: "Vabariigi president".
Ka "Vabariigi Valitsus", kuid ainult pealkirjas ja esimeses
paragrahvis.

⁴⁶ ERA.R-2324.1.25, l 102.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 20.01.1992 koosoleku protokollist:⁴⁷

Kaljuvee: presidendil peab olema seaduse algatamise õigus. See on parlamentaarsete süsteemide koostisosa.

Kask: Austria näide räägib sellele vastu.

Lang: piirduks presidendi puhul põhiseaduse algatamise õiguse andmisega. Kui tal teatud tingimustes on seaduste andmise õigus, siis põhiseadust võiks ta küll algatada.

Hallaste: Ei taha, et tema autoriteet saaks kahjustatud, kui ta sekkub sellise initsiatiivi kaudu poliitikasse. Selleks pole talle seaduste algatamise õigust vaja.

Kask: Peaks vastavad pretsedendid välja otsima, kui leiame, võiksin mina küll anda põhiseaduse algatamise õiguse.

Ekspertidid nõuavad ALTERNATIIVI presidendiga osas.

p. 5 Vabariigi president põhiseaduse muutmiseks vastavalt PS § 150.

§ 95: Kas kuulutab välja või kirjutab alla?

Kui kirjutab alla ja ei kuuluta välja.

Raidla: poliitiline vastutus.

Ekspertide alternatiiv: Koosseisu häälteenamus.

Lang: Superparlamentaarne süsteem kui poolthäälteenamus veto kummutamiseks.

Mõttetu presidendi funktsioon kui veerandiga võetakse vastu.

Hänni: Kui juriidilise apsu puhul saadetakse tagasi, lahendab Riigikogu selle ära. Kui poliitiline lahendus ei meeldi, on halb kui presidendi veto on kummutatav kõrgelt.

Kask: Kodukorra seaduses võib sätestada, et presidendi parandused tuleb läbi arutada ja hääletada.

Hänni: Jääb alternatiiv.

§ 96: jääb samaks.

§ 99: Lang: Miks peab Riigikogu juhataja alla kirjutama?

Lahendus: presidendi ja peaministri kaasallkirja.

Raidla: Loome kunstlikult ühe poliitilise tippfiguuri juurde, kui Riigikogu juhatajale allkirjaõiguse.

Tema asi on parlamenti juhatada - sealjuures neutraalselt. Nüüd hakkab kandma võimufunktsiooni.

Kaljuvee: Ta võib teha kõik temast sõltuva, et Riigikogu kokku ei tuleks.

Kask: Tugevad argumendid:

Kui Kama ja Anton oleksid head spiikrid, siis mitte head presidendi asendajad ja kaasallkirja andjad. Nii hakatakse valima kehvi spiikreid.

Hallaste: Riigikogu juhataja aga teab, mis läheb Riigikogus läbi ja mis ei lähe.

Kaljuvee: Inglise neutraalne spiiker olgu eeskujuks.

Lang: On tahetud rõhutada parlamendi primaarsust, kuid on kukkunud midagi kunstlikku välja. Kaks kuju võivad mängida kokku. Siin peaks Riigikogu juhataja hoopis saama piduri peale panna ja Riigikogu tühistab seadluse. Presidendi asendamise

⁴⁷ ERA.R-2324.1.25, l 123–125.

korraga on see probleem tihedalt seotud, kuid me tuleme selle juurde tagasi.

§ 99 lg 1: President võib edasilükkamatute riiklike vajaduste korral, kui Riigikogu ei saa kokku tulla, anda seaduse jõuga seadlusi, mis kannavad peaministri kaasallkirja.

Lg 2.

Lang: Seadlus loob hulgaliselt õigussuhteid. Kui Riigikogu tühistab, mis saab neist suhetest? 14 päeva jooksul - kas kinnitab või tühistab presidendi seadluse.

Kask: Kui seadlus kinnitatakse, kas see on seadus seejärel? Kui eriolukord on kestnud aasta, tuleb tal 14 päeva jooksul läbi töötada 260 seadlust. Kui ei tee seda, rikub põhiseadust.

Lg 2 ootaks sõnastuse osas hr. Truuvälja.

§ 100

Lisada Riigikogu kodukorra ja töökorra seadusi p 6 asemele.

Lang: P 4 võiks olla - presidendi valimisseadus.

Kohtuliku vastutuse seadus!

Hallaste: Mitte ainult valimsseadus.

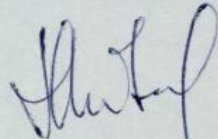
Presidendi puhul on vaja reguleerida rohkem küsimusi.

Lang: Muud asjad peavad olema põhiseadused, kuid vastutusele võtmise küsimus on oluline.

Uus 7A) Vabariigi presidendi ja valitsuse kohtulikule vastutusele võtmise seadust.

Hallaste: Kas nende seaduste puhul ei peaks olema kõrgem kvoorum?

Protokollis

H. Sibul

PA 26.01.1992 redaktsioon⁴⁸

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 70. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 71. President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu uue koosseisu korralised valimised ja vastavalt põhiseaduse §-dele 81, 87, 109 ja Riigikogu erakorralised valimised;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu, vastavalt põhiseaduse §-le 61 ja avab selle esimese istungi;

⁴⁸ ERA.R-2324.1.24, l 126–129.

- 5) esitab Riigikogu juhatajale nõude Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks;
 - 6) kuulutab välja Riigikogu poolt vastuvõetud seadused vastavalt põhiseaduse §-le 95 ja kirjutab alla ratifitseerimiskirjad;
 - 7) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele 99 ja § 100;
 - 7A) ALTERNATIIV: algatab põhiseaduse muutmist.
 - 8) teeb peaministri kandidaadile ülesandeks valitsuse moodustamise vastavalt põhiseaduse §-le 81;
 - 9) nimetab ja vabastab ametist põhiseaduse § 82 korras valitsuse liikmed;
 - 10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge juhataja ametisse nimetamiseks;
 - 11) nimetab ja vabastab ametist Eesti Panga nõukogu ettepanekul Eesti Panga presidendi;
 - 12) nimetab Riigikohtu esimehe ettepanekul ametisse kohtunikud;
 - 13) nimetab ja vabastab ametist kaitsevägede juhataja ettepanekul kaitsevägede juhtkonna;
- ALTERNATIIV: Nimetab ja vabastab ametist valitsuse ja kaitsevägede juhataja ettepanekul kaitsevägede juhtkonna.
- 13A) ALTERNATIIV: Nimetab valitsuse ettepanekul maavanemad;
 - 14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;
 - 15) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht;
 - 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt põhiseaduse §-le 120 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;
 - 17) sõjalise kallaletungi korral Eesti Vabariigile kuulutab vastavalt põhiseaduse §-le 118 välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni;
 - 18) annab riiklikke autasusid;
 - 19) vabastab kohtute poolt süüdimõistatud isikuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
 - 19A) ALTERNATIIV: seadusega ettenähtud juhtudel ja korras peatab valitsuse ettepanekul kohaliku omavalitsuse organite tegevuse või tunnistab nende tegevuse lõppenuks.
 - 20) algatab seaduses ettenähtud korras Riigikogu ees õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise;

§ 72. Presidendi valib Riigikogu.

Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Presidendi kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

President valitakse salajasel hääletamisel, kusjuures igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor.

Enne teist hääletusvooru toimub kandidaatide uus ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel kolmas hääletusvoor. Kolmandas hääletusvoorus enam hääli saanud kandidaat tunnistatakse valituks. Häälte võrdse arvu korral loetakse valituks vanem kandidaat.

§ 73. President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Presidendi korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 73A. President astub ametisse ametivande andmisega rahvale Riigikogu ees: „Astudes Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest, ustavalt, õiglaselt ja erapooletult täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Eesti Vabariigi kasuks.“

ALTERNATIIV OTSE VALIMISE PUHUL:

§ 72. President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Presidendiks võib valida sünnijärgse Eesti Vabariigi kodaniku, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Presidendi korralised valimised kuulutab välja Riigikogu ja need toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne tema ametiaja lõppemist.

Presidendikandidaate võivad esitada kõik Eesti kodanikud ja nende ühendused kui nad esitavad oma kandidaadi toetuseks vähemalt viis tuhat allkirja. ALTERNATIIV: 2000–5000 allkirja.

Juhul kui keegi kandidaatidest ei saa hääletamisel enamust kõigist antud häälest, viiakse kahe enam hääli saanud kandidaadi vahel neljateistkümne päeva pärast läbi uus hääletamine. Valituks osutub enam hääli saanud kandidaat.

Presidendi valimise korra sätestab seadus.

§ 73. President astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: „Mina, N.N., astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Vabariigi kasuks.“

§ 74. Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) Presidendi surma korral;
- 4) uue Presidendi ametisse astumisega.

§ 75. Kui President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid ajutiselt täita oma vabal tahtel või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Ajaks, mil Riigikogu juhataja täidab Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Kui President ei saa oma ametikohuseid täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, kuulutab Riigikogu koheselt välja Presidendi valimised, mis viiakse läbi seitsmekümne viie päeva jooksul.

Riigikogu esimehel Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ja keelduda seaduste väljakuulutamisest.

ALTERNATIIV: Kui President on Riigikohtu otsusel kehvalt võimetu oma ametikohuseid täitma või ei saa ta neid ajutiselt täita omal vabal tahtel või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle peaministrile.

Peaministri ülesandeid täidab sel ajal üks ministritest põhiseaduse § 83 kohaselt.

Peaministril Presidendi ülesannetes ei ole õigust ilma Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamist.

Kui President ei saa oma ametikohuseid täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, kuulutab Riigikogu koheselt välja Presidendi valimised, mis viiakse läbi seitsmekümne viie päeva jooksul.

§ 76. Ametisse astumisega lõpevad Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 77. Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 29.01.1992 koosoleku protokollist:⁴⁹

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 29. jaanuaril 1992. a, kell
18.30 - 22.00.

Koosolekust võtsid osa: P. Kask
L. Hänni
A. Kaalep
T. Käbin
J. Adams
I. Hallaste
K. Kama

Ekspertid: R. Lang

Kas Vabariigi President või President?
Jäi lahtiseks.

⁴⁹ ERA.R-2324.1.25, l 166–168.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 30.01.1992 koosoleku protokollist.⁵⁰

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 31. jaanuaril 1992. a, kell
10.25 - 21.30.

Koosolekust võtsid osa: L. Hänni
P. Kask
A. Kaalep
T. Käbin
I. Hallaste
V. Salum
J. Rätsep
Ekspertid: E. Markvart
J. Raidla
R. Lang
J. Põld

Koosoleku juhataja: R. Lang

Sama paragrahvi raames esimest korda Vabariigi President,
järgmised Presidendid.

§ 79 p 13B Nimetab seaduse alusel ametisse teisi
riigiametnikke. Ei lähe teksti.

19A Riigikohtu ettepanekul ja vastuolus põhiseadusega.

Valituks tunnistatakse kandidaat, kes sai enamuse kõigist
antud häältest.

Kui esimeses hääletusvoorus ükski kandidaat ei osutu valituks,

⁵⁰ ERA.R-2324.1.25, l 176–177.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 4.02.1992 koosoleku protokollist:⁵¹

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 4. veebruaril 1992. a,
kell 10.00 - 22.00.

Koosolekust võtsid osa: L. Hänni
P. Kask
I. Hallaste
T. Käbin
V. Salum

Ekspertdid: R. Lang
E. Truuväli
J. Põld
J. Kaljuvee
J. Raidla

V peatükk

§ 79 ALTERNATIIVI sõnastus:

"Teeb Riigikogule esildise põhiseaduse muutmise algatamiseks"
või "omab põhiseaduse muutmise algatamis õigust".

P 12

"nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud". Seda tuleb
tõlgendada nii, et President nimetab kohtunikud nii ametisse
kui ka kohtunikuks.

§ 83

"...täitma, mida kinnitab Riigikohtu otsus".

PA 06.02.1992 redaktsioon⁵²

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 78. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 79. Vabariigi President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;

⁵¹ ERA.R-2324.1.25, l 182.

⁵² ERA.R-2324.1.24, l 153–156.

- 3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt Põhiseaduse §-dele 90, 97, 105 ja 119 Riigikogu erakorralised valimised;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 67 ja avab selle esimese istungi;
- 5) teeb Riigikogu juhatajale esildise Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks;
- 6) kuulutab välja seadused vastavalt Põhiseaduse §-dele 105 ja 107 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 7) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 109 ja § 110;
- 7A) ALTERNATIIV: lisada: algatab Põhiseaduse muutmist.
- 8) teeb peaministri kandidaadile ülesandeks Vabariigi Valitsuse moodustamise vastavalt Põhiseaduse §-le 89;
- 9) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse liikmed vastavalt Põhiseaduse §-le 91;
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 11) nimetab ametisse Eesti Panga nõukogu ettepanekul Eesti Panga presidendi;
- 12) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;
- 13) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhtkonna;
- 13A) ALTERNATIIV: Nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ettepanekul maavanemad;
- 14) annab riiklike autasusid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht;
- 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt Põhiseaduse §-le 129 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;
- 17) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja vastavalt Põhiseaduse §-le 128;
- 18) vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
- 19) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt Põhiseaduse §-le 145.

§ 80. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus. Kui ükski kandidaat

ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub kandidaatide uus ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel kolmas hääletusvoor. Kolmandas hääletusvoorus enam hääli saanud kandidaat tunnistatakse valituks. Häälte võrdse arvu korral loetakse valituks vanem kandidaat.

§ 80A. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse Eesti rahvale Riigikogu ees järgmise ametivande andmisega: „Mina, N.N., astudes Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest, ustavalt, õiglaselt ja erapooletult täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Eesti Vabariigi kasuks.“

ALTERNATIIV OTSEVALIMISE PUHUL:

§ 80. Vabariigi President valitakse vabadel valimistel üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise teel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised kuulutab välja Riigikogu. Valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

Presidendikandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana. Presidendikandidaate võivad esitada kõik Eesti kodanikud ja nende ühendused, kui nad esitavad oma kandidaadi toetuseks vähemalt kolm tuhat allkirja. Valituks tunnistatakse kandidaat, kes saab enamuse kõigist antud häältelt.

Kui ükski kandidaat ei saa esimeses hääletusvoorus nõutavat häälteenamust, korraldatakse kahe enam hääli saanud kandidaadi vahel neljateistkümne päeva pärast teine hääletusvoor. Valituks tunnistatakse teises voorus enam hääli saanud kandidaat.

Vabariigi Presidendi valimise korra sätestab Vabariigi Presidendi valimise seadus.

§ 81. Vabariigi President astub ametisse Eesti rahvale Riigikogu ees järgmise ametivande andmisega: „Mina, N.N., astudes Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest, ustavalt, õiglaselt ja erapooletult täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti Vabariigi ja rahva kasuks.“

§ 82. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 83. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Ajaks, mil Riigikogu juhataja täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu juhatajal Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ja keelduda seaduste välja kuulutamisest.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohuseid täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul Vabariigi Presidendi.

ALTERNATIIV: § 83 lg 1–3: Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ametikohusi täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle peaministrile.

Peaministri ülesandeid täidab sel ajal üks ministritest Põhiseaduse § 93 kohaselt.

Peaministril Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust ilma Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

ALTERNATIIV: § 83 lg 4 (rakendub Presidendi otsevalimise korral): Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohuseid täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, kuulutab Riigikogu kohe välja Presidendi valimised, mis korraldatakse seitsmekümne viie päeva jooksul.

§ 84. Ametisse astumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 85. Vabariigi Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

PA 06.02.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: [...] V peatükis "Vabariigi President" on §-s 79 alternatiiv selle kohta, et Vabariigi Presidendil võiks olla põhiseaduse muutmise algatamise õigus. Samuti on lisandunud teine alternatiiv selle kohta, et Vabariigi President nimetab Vabariigi Valitsuse ettepanekul ametisse maavanemad. Alternatiiv on ka selles eelnõu plokis, mis puudutab Vabariigi Presidendi valimise korda. Eelnõusse on praegu sisse kirjutatud kaks teed. Esiteks, Vabariigi Presidendi valib Riigikogu. Paragrahvi 80 lõige 4 määrab riigipea valimise täpsema korra. Alternatiiv otsevalimiste puhul sellisel kujul on ette valmistatud ekspertide poolt, kes toetavad Vabariigi Presidendi otsevalimist. Oluliselt on täpsustatud ka seda, mis juhtub, kui Vabariigi President ei saa oma volitusi täita, s. o. § 83. On öeldud, et kui ta ei saa neid kestvalt täita, siis peab olema selle kohta Riigikohtu otsus, või kui ta ei saa neid seaduses sätestatud juhtudel ajutiselt täita, sel juhul lähevad presidendi ülesanded üle Riigikogu juhatajale. Juhul kui võimetus oma kohustusi täita kestab üle kolme kuu, asutakse uue Vabariigi Presidendi valimistele. Selles osas

on ka alternatiiv, mis näeb ette, et Vabariigi Presidendi ülesandeid ei hakka täitma mitte Riigikogu juhataja, vaid peaminister. [...]

Edasise arutluse all on ka §-s 107 väljendatud alternatiiv, millise häälteenamusega saab Vabariigi Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse Riigikogus uuesti vastu võtta. Siin on alternatiivis välja pakutud, et see peaks toimuma koosseisu häälteenamusega. [...]

J. Raidla: [...] Käesoleva põhiseaduse eelnõu sünd on ilmselt olnud hirmu ja armu omavahelise võitluse ere näide. See hirm ja arm on olnud põhiliselt poliitilist laadi. Need hirmud ja armud on olnud täiesti mõistetavad ning need on väljendunud enamikus põhiseaduse peatükkides. Kõige selgepiirilisem on olnud hirmu ja armu vahetõttu parlamendi ja presidendi suhte käsitlemisel. Ühed tunnevad hirmu nn. presidendidiktatuuri ees, teiste jaoks pole vähem jube nn. parlamenditürannia. Ühed tunnevad hingetäitvat sümpaatiat parlamendi suhtes, teiste jäägitu armastus kuulub jälle presidendile. Kesktee leidmine nende vahel polegi nõnda lihtne. Ometi oli ekspertide ülesandeks selliste lahendite konstrueerimine, mis võimaldaks tekkinud dilemmasid lahendada. Me oleme arvamusel, et Põhiseaduse Assamblee 6. veebruari 1992. aasta eelnõu koos esitatud alternatiividega võib osutada rahuldavaks lahendiks. 6. veebruari eelnõu on traditsioonilise parlamentarismi ja mõõduka presidentiaalsuse süntees. [...]

Mõistagi võtsime arvesse rahvaarutelu seisukohti. Nende ignoreerimine oleks meie arvates nii poliitiline, sotsiaalpsühholoogiline kui ka riigiõiguslik viga. Näiteks Emori 22.–28. jaanuarini käesoleval aastal tehtud küsitlus kinnitab, et 71% inimestest, s. t. küsitlenuist toetab presidendi otsevalimist rahva poolt. Seejuures on huvitav märkida, et eestlaste hulgas on see protsent kõrgem kui muulaste hulgas, vastavalt 72,5% ja 70%. Lähtuda taoliste küsitlustulemuste puhul presidendi valimisest parlamendi poolt tundub väga suure riskina põhiseaduse rahvahääletuse edukuse suhtes. Ma tahan siinkohal rõhutada ekspertide grupi jaoks ühte olulist detaili, et vältida vääriti tõlgendamist. Rahva emotsionaalsete ja argumenteeritud seisukohtade hulgas (ma arvan, et leidub mõlemaid) on kaks valupunkti: presidendi valimine ja parlamendi kvoorum. Nõutakse väga sageli otsevalimisi ja kvoorumiks 50%. Ekspertide seisukoht on sama. See seisukoht pole aga mitte kujunenud populistlikel kaalutlustel rahvaarutelu käigus, vaid on olnud meiepoolse riigiõigusliku kontseptsiooni üheks nurgakiviks, üheks elemendiks. Eelõeldu kinnituseks võib viidata 19. septembril assambleele üle antud nn. Raidla töögrupi § 52 punktile 2 ja §-le 66. Tol ajal polnud rahvaarutelu veel alanud, ka ei avaldanud me oma eelnõu ajakirjanduses, et vältida süüdistusi populismis. [...]

Järgnevalt alternatiividest. Minu käsitlust mööda jagunevad alternatiivid praegu tinglikult kolme gruppi. Esimene grupp alternatiive väljendavad ekspertide eriarvamusi 13. detsembri projekti suhtes. Need on kontseptuaalset laadi. Redaktsioonitoimkond ei saanud nendega nõustuda kas oma seisukohtade tõttu või assamblees juba langetatud otsuste tõttu. Siia gruppi kuuluvad näiteks presidendi otsevalimist puudutavad ja sellest tulenevad alternatiivid. [...]

Juhataja: [...] Järgmine alternatiiv on leheküljel 9 § 56 kohta. Selles küsimuses võtab ekspertidest sõna härra Raidla. Vabandust, eksperdid jõudsid siiski kokkuleppele, et sõna võtab härra Lang.

R. Lang: Austatud juhatus! Lugupeetud Põhiseaduse Assamblee liikmed! Rahva poolt kõrgeima riigivõimu teostamise viiside loetelu taandub tahes-tahtmata küsimusele, kes valib

tulevase Eesti Vabariigi riigipea, kas rahvas või teeb Põhiseaduse Assamblee rahvale ettepaneku delegeerida see õigus uue põhiseaduse vastuvõtmisega Riigikogule. Sellel küsimusel on tegelikult kolm aspekti: poliitiline, sotsioloogiline ja riigiõiguslik. Asja otsustamisel tuleks arvesse võtta kõiki aspekte ning mitte absolutiseerida mõnda neist. Poliitilisest aspektist tuleks probleemile läheneda mitte riigipea ametikoha seostamisega teatavate konkreetsete isikutega, vaid üritada analüüsida neid tegureid, mis ühel või teisel juhul viiksid riigivõimud tasakaalust välja, kuidas üks institutsioon võiks teisi endale allutades omandada ühiskonnas määrava positsiooni. Kui läheneda asjale just sellisest vaatenurgast, võime tõdeda, et normaalselt toimida võiva ühiskonna puhul on see väljapakutavat põhiseadust järgides väga raske, kui isegi mitte võimatu. Küll on aga see võimalik erakorralistes situatsioonides. Põhiseaduses võib ette näha ja peabki ette nägema käitumisreeglid piirsituatsioonides, kuid ei ole veel leiutatud ühtki seadust, mis sajabrotsendiliselt välistaks võimu usurpeerimise erakorralistes tingimustes. Ainus, millele meil teiega sellistel puhkudel loota on, on rahva tarkus. Ajaloost on teada, et rahvas ei vali diktaatoreid, vaid need tekivad aste-astmelt oma volituste laiendamise teel, kuni nad rahva taatele toetudes usurpeerivad võimu. Poliitilisest ajaloost võib siin tuua sadu näiteid, alates Caesarist ja lõpetades Hitleriga. Seega ei pea meie arvates paika väide, et parlamendi poolt riigipeale antav mandaat välistaks domineerimise kiusatuse, pigem on ajalugu tõestanud siin vastupidist. Keskendugem aga selle küsimuse riigiõiguslikule aspektile. Tänapäeva demokraatlik maailm tunneb kolme riigivalitsemise vormi: parlamentaarset ehk briti süsteemi, presidentaalset ehk ameerika süsteemi ja rahvaesinduslikku ehk šveitsi süsteemi. Neist viimane, mis põhineb Rousseau õpetusel vahetust demokraatiast, on teatavasti tänapäeval kasutusel Šveitsis. Selle elemente, nagu näiteks rahvaalgatuse põhimõte, oli üle võetud ka Eesti Vabariigi 1920. aasta põhiseaduses. Puhtal kujul nimetatud tüüpe tänapäeva maailmas praktiliselt ei leidu. Konkreetse riigi valitsemisvormis leiame enamasti elemente kõikidest tüüpidest, ehkki üks neist on tunnustatud ülimuslikuks. Presidentaalset süsteemi iseloomustab eelkõige võimude lahusus, täidesaatev ja seadusandlik võim ei ole teineteisest sõltuvuses ja riigipea on reeglina täitevvõimu pea. See süsteem on omaks võetud Ameerika kontinendil ja tundub, et võetakse omaks ka mitmes kommunismist vabanenud Ida-Euroopa riigis, eelkõige Venemaal ja Ukrainas. Kui me käsitleme põhiseadust kui teatavat rahvuslikku lepingut, siis võime päris kindlalt väita, et Eesti ühiskonnas on sellise lepingu sõlmimise eelduseks olemas teatav poliitiline kokkulepe. Me oleme aru saanud, et see kokkulepe seisneb parlamentaarse valitsemisvormi valikus. Meie arvates ei ole Eesti ühiskond ilmutanud soovi aktsepteerida presidentaalset valitsemisvormi ja seda ei ole keegi Eestis seni ka tõsiselt välja pakkunud. Parlamentaarset valitsemisvormist on lähtunud kõik arvestatavad projektid. See on loogiliselt seletatav sellega, et parlamentarism on omaks võetud eelkõige Euroopas, kuhu me loodame tulevikus kuuluda täieõigusliku liikmena. Parlamentarismi kui sellist ei ole võimalik defineerida, see on üldine printsiip, mille kohaselt täidesaatev võim riigis on vastutav rahva poolt valitava seadusandja ehk parlamendi ees. Seda printsiipi järgides on võimalik kujundada kõige mitmekesisemaid suhteid riigipea, parlamendi ja valitsuse vahel. Teoreetiliselt on üritatud konstrueerida kahte parlamentaarset süsteemi. Dualistliku kontseptsiooni kohaselt on parlamentarism seadusandliku ja täidesaatva võimu tasakaalustamise süsteem. Seadusandlik ja täidesaatev võim on sõltuvas vahekorras, kuid mitte teineteisele absoluutselt allutatud. Seega on siin olemas ka elemente võimude lahususest. Süsteem näeb seadusandjale ette õiguse täidesaatvat võimu kõrvaldada, kuid vastukaaluks on riigipeale kui arbiterile antud võimalus vetoõiguse ja seadusandliku organi laialisaatmise näol. Dualistliku kontseptsiooni aluseks on

Prantsusmaalt pärit kaaluvihthide teooria, mille kohaselt poliitiline mõju ja vastumõju peaksid teineteist tasakaalustama. Ühel või teisel viisil on selle dualistliku kontseptsiooni alusel koostatud praegu enamik Euroopa vabariikide põhiseadusi. Teise ehk monistliku kontseptsiooni kohaselt saab riigis olla ainult üks võim, kellest valitsus ja riigipea on täielikus sõltuvuses. Selle kontseptsiooni kohaselt ei saa me rääkida võimude lahususest, vaid eelkõige nende jaotusest. Monistlik lähenemine oli omane ka Eesti Vabariigi 1920. aasta põhiseadusele. Nagu ajalugu näitas, ei osutunud see eriti toimivaks. Eksperdid on seisukohal, et tulevase Eesti riigipea parlamendist sõltuvusse seadmine on lähenemine monistlikule kontseptsioonile, millest enamik riike on tänaseks loobunud. Vaatleme nüüd, kuidas on riigipea institutsioon paika pandud Euroopa riikides, kes on valinud parlamentaarse valitsemisvormi. Me ei ole siinjuures vaadelnud Venemaad ja Ukrainat, kus on selge tendents presidentaalse korra poole, samuti ei ole me vaadelnud Valgevenet, Moldaaviat, Lätit, Leedut, Sloveeniat, Horvaatiat, Albaaniat, Jugoslaaviat, Tšehhoslovakkia ja Rumeeniat. Meie käsutuses lihtsalt ei ole olnud materjale, mille alusel otsustada nende valitava tee või juba valitud tee toimivuse üle. Meie vaateväljas on olnud Põhjamaad, Bulgaaria, Ungari, Poola, Kreeka, Itaalia, Austria, Saksamaa, Holland, Belgia, Luksemburg, Suurbritannia, Iirimaa, Prantsusmaa, Portugal ja Hispaania – kokku 20 riiki. Nimetatutest kaheksa on monarhiad. Teatavasti on just need riigid selle poolest väga õnnelikus olukorras, et seal puudub vaidlus, kuidas monarh saab ametisse, sest ta lihtsalt pärrib selle trooni. Euroopa monarhide õiguslik seisund on väga erinev ja ka nende sekkumine riigi ellu pole ühene. Näiteks on Hispaania kuningas vägagi aktiivne osaleja riigi elus. Kuid kõiki monarhe iseloomustab just seesama arbiteri roll, mida me ka oma riigipea puhul näha tahame. Ülejäänud 12 vabariigist kaheksas – Islandil, Bulgaarias, Poolas, Austrias, Iirimaa, Prantsusmaal, Portugalis ja Soomes – valib riigipea rahvas. Soomes on otsestele presidendivalimistele üle mindud hiljuti, selle reservatsiooniga, et juhul kui keegi kandidaatidest ei saa hääletamisel absoluutset häälteenamust, valivad presidendi valijamehed, kes valitakse rahva poolt, nagu see on olnud viimased 60 aastat. Seega jääb Euroopas alles vaid neli vabariiki, kus rahvas ei teosta riigivõimu riigipea valimisega. Neist Itaalias valib presidendi parlamendi mõlema koja ja kõigi maakondade esindajate üldkogu. Kuna meil puudus võimalus kõrvutada Põhiseaduse Assamblee pakutavat riigipea valimise süsteemi teiste riikide analoogidega, sest meil ei läinud korda selliseid leida, võime väita, et pakutava näol on tegemist küllaltki põhimõttelist laadi riigiõigusliku uuendusega. Pakutava konstruktsiooni analüüs lubab aga selle toimes kahtlust avaldada. Nii näiteks ei anna pakutav § 80 vastust küsimusele, mis juhtub siis, kui Riigikogus ei seata õigeaegselt üles ühtki presidendikandidaati, kuna kellegi taha ei rühmitu viiendikku Riigikogu koosseisust, või kui teises voorus suudetakse üles seada ainult üks kandidaat, kes ei saa koosseisu häälteenamust. Kuid me ei saa unustada ka selle küsimuse sotsioloogilist aspekti. Peale põhiseaduse eelnõu avaldamist mullu detsembris olime paljude üheselt riigipea otsevalimist pooldavate arvamusalvade tunnistajaks. Kui isegi arvata, et vaikiv enamus pooldaks pakutud varianti, siis jaanuaris läbiviidud küsitlus näitab, et 71% vastanutest pooldab riigipea otsevalimist ning vaid 10% vastanuist on nõus andma selle õiguse parlamendile. Tõuseb küsimus, kas sellisele rahva arvamusele on meil vastu seada kaalukaid riigiõiguslikke argumente. Ekspertide ühise arvamuse kohaselt selliseid argumente ei ole. Lähtudes eespool toodud küsitlusest, mille järgi põhiseadus on ühiskondlik leping, oleme jõudnud järeldusele, et Eesti Vabariigi president tuleks valida vabadel valimistel Eesti Vabariigi kodanike poolt. Teeme Põhiseaduse Assambleele ettepaneku, lähtudes eelnõu §-st 4, mille kohaselt Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtute tegevus on korraldatud võimude lahususe ja tasakaalustatuse

põhimõttel, lisada eelnõu § 56 punktina 2 sõnad "Vabariigi Presidendi valimisega", nii et praegune teine punkt läheks kolmandaks. Tänan!

V. Rumessen: Mul on ettekandjale küsimus. Praegu on seaduslik riigivõim ju tegelikult taastamata, demokraatia on lapsekingades, rahvas on väga manipuleeritav ja me tuleme totalitaarsest süsteemist. Kuidas te näete, mis põhjusel peaks praegu valima presidenti Eesti Vabariigi kodanikkond, kes ei ole varem mitte kunagi otsestest valimistel presidenti valinud? Miks peaks ta seda tegema nüüd, kui seaduslik riigivõim on veel taastamata?

R. Lang: Ma arvan, et seaduslik riigivõim taastub uue konstitutsiooni ellurakendamisega. Minu meelest need kolm komponenti, mis ma siin ette lugesin, nii poliitiline, sotsioloogiline kui ka riigiõiguslik aspekt, annavad sellele küsimusele vastuse. Me ei ole leidnud ühtegi kaalukat argumenti, et lükata tagasi praegu rahva esitatud arvamus ja tahe valida endale otsestest valimistel president.

H. Rebas: Ma tahan ainult küsida, kuidas me teame, et rahvas just nii väga tahab valida omale presidenti. Kes on see rahvas, kes seda nii väga tahab?

R. Lang: Sellele küsimusele saan ma vastata, tuginedes nendele andmetele, mis on meie käsutusse laekunud, s. o. viimastele sotsioloogilistele uurimustele, mis on tehtud detsembris ja viimane veel 28. jaanuaril. Mingit muud alust meil siin kahjuks pakkuda ei ole, sest vastab tõele, et ajakirjanduses avaldatud artiklid võivad anda ainult mingisuguse ülevaate mingisugustest tendentsidest, kuid ei suuda anda sellele küsimusele ammendavat vastust.

P. Kask: Austatud kolleegid! Kõigepealt võtan sõna kolmanda ja neljanda toimkonna nimel. Me arutasime oma ühisistungil läbi kõik need alternatiivid, mis meie toimkonna piiridesse sattusid, ainult ühte ei jõudnud arutada. Esimene neist oli see, kes valib presidendi. Kahjuks oli see esimene ja kahjuks ei jõudnud diskussioon veel õieti käima minna, kohal oli ainult viis inimest. Üks kohalolija tunnistas, et see sotsioloogiline argument on pannud ta oma seisukohta muutma. Kui ta enne oli Riigikogus presidendi valimise poolt, siis seekord jäi ta erapooletuks. Ta kõhkles. Ta arvas, et meie ühiskonnas on liiga nõrgalt lahendatud vastutuse küsimus, ja arvas, et otsesed presidendivalimised võiksid seda probleemi paremini lahendada. Kokku võttes: 5 kohalolijast 2 olid presidendi kaudse valimise poolt, 2 olid nõus ekspertidega ja nagu öeldud, 1 jäi erapooletuks. Ma arvan, et "dualistlik süsteem" ja "monistlik süsteem" ei ole ühetähenduslikud. Dualismi all võib mõelda niihästi seda, et rahvas valib kaks erinevat esindusorganit, parlamendi ja presidendi, aga selle all võib mõelda ka seda, et seadusandliku ja täidesaatva võimu vahel kas on või ei ole tasakaalu, kas üks prevaleerib teise üle, kas teine on ainult fassaadiks esimesele või täidavad nad mõlemad võrdlemisi tasakaalukalt, suhteliselt iseseisvalt oma ülesandeid. Nende kirjandusallikate järgi, mida ma olen lugenud, millega mul on võimalik olnud tutvuda, on parlamentaarsüsteemi põhiliseks eeliseks just see, et rahvas valib ainult ühe esindusorgani ja see välistab igasugused konfliktid. Sel juhul on võimalik korraldada ülejäänud võimuorganite tööd nii, et konfliktid on välistatud. Parlamentaarsüsteem ongi selles mõttes väga hea süsteem, et ta otsekohe lahendab konflikti, kui see ka parlamendi ja valitsuse vahel tekib. Valitsus, mis on läinud konflikti parlamendiga, kas kukutatakse ja moodustatakse uus valitsus, millel on parlamendi toetus, või teine võimalus on, et kui süsteem on tasakaalustatud, siis võib ka täidesaatev võim tellida erakorralised parlamendivalimised, anda

kohtuniku rolli rahvale, kes otsustab, kummal on õigus, kes jääb selles konfliktis peale. Enamik parlamentaarriike ongi tasakaalustatud nimetatud viisil: täidesaatev võim ei ole lihtsalt parlamendi käsualune, vaid ta on iseseisev. Paljudes riikides ta faktiliselt isegi prevaleerib parlamendi üle, eriti kaheparteilistes ühiskondades. Üks põhilisi mehhanisme, mida tasakaalu tekitamiseks pakutakse, on mitte presidendi olemasolu, vaid just valitsuse õigus kutsuda esile erakorralisi valimisi. See, kui me loome otseselt valitava presidendi, tekitab otsekohe vajaduse vastata küsimusele, mis saab siis, kui need kaks organit on omavahel konfliktis. Kui presidendil ei ole parlamendi enamuse toetust, kuidas siis lahendatakse potentsiaalne konflikt? Kui seda konflikti ei ole, siis on olukord kahtlemata kergem, aga just konfliktiolukord on see, mis võib komplikatsioone tekitada. Kui presidendil on liiga palju võimu, siis hakkab ta lihtsalt parlamendile ja tema moodustatud valitsusele vaikselt kõikaid kodaratesse puistama. Reeglina on tähtsates demokraatias parlamendi maine võrdlemisi tagasihoidlik, presidenti armastavad kõik. Seda sorti konflikt võib parlamendi mainet ja üldse demokraatia alust ohtu seada. Ma ei taha nüüd väita, et otseselt valitav president oleks vastunäidustatud või oleks võimatu või selle alusel ei saaks demokraatiat luua. See on suuresti maitseasi, kumma süsteemi me loome, ja kahtlemata on ekspertidel õigus, et sotsioloogiline argument on olemas. Kära selle üle, et rahvas tahab ise presidenti valida, oli küllaltki tugev. Mina tean kahe sotsioloogilise uuringu andmeid. Esimene viidi läbi novembris või detsembris, siis tahtis 77% küsitletuist otse valida. Teine küsitlus viidi läbi jaanuaris ja protsent oli 71. Ei saa väita, et see näitaks mingit tendentsi. Aga teisest küljest ei tahaks ma siiski seda argumenti üle tähtsustada, sest enamik inimesi, kellelt küsitakse, ei oma ettekujutust, kes on president. Enamik inimesi kujutab presidenti ette poliitilise liidrina, tegelikku riigielu juhtiva isikuna. Parlamentaarmudeliga selline ettekujutus kokku ei lähe. Häda on lihtsalt selles, et parlamentaarmudeli presidendid ei paista välja, küll aga paistavad hästi välja presidentaalmodeli presidendid ja peaminister-presidentliku süsteemi mudelid. Viimaste all pean silmas Prantsusmaa ning Soome ja Portugali laadis riike, kus presidendiks kandideerivad poliitiliste erakondade liidrid, kes võtavad väga aktiivselt osa tegelikust poliitilisest elust ja riigijuhtimisest. Siin on ...

Juhataja: Palun väga vabandust, aga kõne on kestnud üheksa minutit!

P. Kask: Tänan!

I. Hallaste: Lugupeetud härra juhataja! Austatud Põhiseaduse Assamblee liikmed! See küsimus on olnud siin tihti vaidluse all. Kas president valitakse rahva poolt või valitakse ta Riigikogu poolt? Kui meil oli alguses olemas ka kolmas variant, et valitakse valijameeste poolt, siis ma toetasin seda. Nüüd aga, kui meil on valida ainult kahe võimaluse vahel, tuleb küsida, millest lähtudes me selle valiku teeme. Üks argument on sotsioloogiline argument, et suur osa rahvast tahab seda. Selline arvamus on kujundatud ka tõele mittevastavate argumentidega. On olnud ajaleheartikleid, kus on väidetud, et rahvas mäletab, kuidas valiti rahva poolt Konstantin Pätsi jne, mis päris niimoodi ei ole. Siinamaani ei ole Eesti rahvas oma juhte otsevalimistel valinud. Öelda, et Eesti rahvalt võetakse ära mingisugune õigus, mis on kogu aeg olemas olnud, ei vastaks tõele. Kui ei suudeta just tõestada näiteks Lembitu valimist otsevalimistel. Praegu tuleks lähtuda sellest, millised saavad olema presidendivalimised. Ärgem vaadake mitte järgmisi presidendivalimisi, mis peaksid siis, kui president valitakse rahva poolt, toimuma ilmselt koos Riigikogu valimistega, vaid vaadake viis aastat edasi. Mis siis juhtub? See inimene, kellele praegu kogu panus tehakse, argumentatsiooniga, et vaat see on see mees, keda

me tahame kindlasti valida presidendiks (mille kohta Liia Hänni esitas siin ühe luulevormis arvamusaavalduse), see mees ei pruugi enam kandideerida. Siis kandideerivad tõenäoliselt juba erakondade liidrid või vähemalt piisavalt tugevad poliitilised isiksused, kes hakkavad valimiskampaania käigus selgitama, mida kõike head nad teevad, milliseid muudatusi riigi poliitikas nad hakkavad ellu viima, kui nad valituks peaksid osutama. Asudes aga presidendi kohale, selgub, et neil ei ole olemas mingisugust reaalselt võimu seda kõike läbi viia. Valida presidenti, kes on täidesaatva võimu pea, otse rahva poolt, see on arusaadav. Sellel presidendil on reaalne võim midagi riigi elus muuta või teha. Aga valida vahekohtunikku üldrahvalikel valimistel, kas see on ikka nii tark? See seab ta väga suurde kiusatusesse, millele viitasid ka väliseksperdid, et äkki ta hakkabki seda poliitikat teostama, mida ta on valimiskampaania käigus lubanud. Ei ole mõeldav, et valimiskampaania käib selliselt, et presidendikandidaat ütleb, et ta ei taha tegelikult üldse mingit poliitikat teha, ta tahab olla vahekohtunik. Ta ütleb, et ta ei ole ei sotsiaaldemokraat ega kristlik demokraat, ta ei kuulu ka keskerakonda, tal pole üldse mingeid poliitilisi vaateid, ta tahab lihtsalt olla vahekohtunik ja stabiliseerida ühiskonda, erinevate poliitiliste erakondade vahelist poliitilist võistlust. Sellist inimest, kes läheb presidendivalimistel sellist valimiskampaaniat tegema, kindlasti presidendiks ei valita. Siis me saame presidendi kohale väga tugeva isiksuse, kes hakkabki seda võimu teostama, ning konstitutsiooniline konflikt parlamendi ja presidendi vahel on käes. Kui sellises konfliktis hakkab toimuma heitlus presidendi ja Riigikogu või presidendi ja valitsuse vahel, siis võib tekkida olukord, kus kaotajaks jääb seesama president seoses sellega, et konstitutsioon ei ole talle neid võimuhoobasid kätte andnud. See mõjuks halvasti tema autoriteedile, järelikult oleks halb. Veelgi halvem oleks, kui ta olukorrast võitjana välja tuleks. Sellisel juhul eksiks ta põhiseaduse, põhiseadusliku korra vastu ja me jõuaksime diktatuuri. Üks näide hiljutisest minevikust, mitte Eestist, natukene lõuna poolt, Gruusiast, näitab, et selline olukord võib viia ka kodusõjani. Eestlased on loodetavasti tagasihoidlikum ja külmem rahvas kui grusiinid, kuid sellist ohtu oma põhiseadusesse sisse planeerida ei ole kuigi tark. Mis puutub meie rahvasse, kes tuleb vastu võtma põhiseadust, siis ma usun, et ta võtab põhiseaduse vastu just nii, nagu see on rahvahääletusele pandud. See poliitiline otsus, millisel viisil valitakse president, tuleb meil enestel siin saalis langetada. Lähtugem vähem emotsioonidest ja rohkem kainest kaalutlusest ning meie rahva tulevikust, nii nagu me andsime ka oma töötuse, kui me siia kogusse tööle tulime. Aitäh!

J. Adams: Head kolleegid! Ain Kaalep küsis, mis on manipuleerimine. Ma arvan, et antud juhul ma võin anda kaks vastust sellele, mis on manipuleerimine. Manipuleerimine on see, kui kedagi sunnitakse otsustama kiirustades, enne kui tal on otsus küps, või sunnitakse otsustama, ilma et otsustamiseks oleksid kõik algandmed olemas. Me kuulsime siin sotsioloogilist argumenti, mis on väga oluline argument, kuid keegi ei ole Eesti rahvalt praegu küsinud sellist küsimust: kas te tahate otse valida presidenti, kes teeb need 19 asja, mis on antud §-s 79? Ma arvan, et veel ei ole hilja seda küsida. Ka Eesti avaliku arvamuse instituudid võiksid kas või nädala jooksul selle küsimuse esitada ja vaatame siis, millised on tulemused. Nüüd natukene hääletamise meetodikast. Ma ei tea, kas te jõudsite põhiseaduse uue variandi läbi lugeda. Mina ei jõudnud. Mul on vaja vähemalt kolm korda lugeda, et tabada sisemisi seoseid. Toimkonnas jõudsiime praegu paari tunni jooksul läbi vaadata paar peatükki. Nendes paaris peatükis oli minu jaoks vähemalt kolm väga olulist uudsust, mis laiendasid presidendivõimu. Esiteks, presidendi õigus määrata oma suva järgi kohale Eestis maavanemaid, niisiis, 15 kõrgemat riigiametnikku, kes alluvad ainult talle. Siis oli presidendile antud õigus nimetada ainult üks peaministri kandidaat.

Kui te mäletate, kunagi oli neid kaks. Kolmas oli presidendi õigus korraldada peaministri palvel ennetähtaegsed parlamendivalimised. Need on minu arvates niisugused asjad, mis õigustavad presidendi valimist otseselt rahva poolt, sest need on presidendi käes tõelised võimuhoovad. Ma arvan, et meie juhatus paneb praegu küsimuse valesti arutusele. Me peaksime presidendiküsimusele lähenema mitte sellest lõppküsimusest, kes ta valib, vaid nendest uudsetest võimuaspektidest. Ma teen ettepaneku, et hakkame noid küsimusi enne hääletama, sest nendele küsimustele vastamisest, sellest, kuidas need meie süsteemis on paika pandud, oleneb suurel määral presidendi valimise meetod. Lõpetuseks tahan ütelda ühte asja. Mina ei kujuta tõesti ette (härra Hallaste alustas seda teemat, ma jätkan veidikene piltlikult), kuidas hakkavad Eestis toimuma presidendivalimised. Näiteks, ma kujutan ette, et kaks presidendikandidaati võiksid olla härra Hallaste ja härra Kask. Kujutame nüüd ette neid omavahel võistlemas. Kummagi pooldajad ja nemad ise püüavad tõestada, et nad on paremad presidendid. Presidendil on 19 ülesannet. Härra Kask ütleb, et tema esindab Eestit rahvusvahelises suhtluses paremini kui härra Hallaste. Härra Hallaste ütleb aga, et tema kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja erakorralised valimised. Härra Kask ütleb, et tema hakkab autasusid ja ametinimetusi andma paremini kui härra Hallaste. Härra Hallaste tuleb välja sellega, et ta lubab anda Eestile 15 tunduvalt paremat maavanemat, kui seda tegi härra Kask. Kuna kummalgi oleks õigus esitada üks peaministrikandidaat, siis härra Hallaste võib näiteks ütelda, et tema esitab oma erakonnakaaslase Mart Laari, kellest saab parem peaminister, ja ma ei tea, võib-olla härra Kask esitab kellegi teise. Minu arvates ei ole need ju presidendikampaania argumentid. Mis jääb presidendikampaaniast järele? On ainult üks võimalus: negatiivne kampaania, nende toetajad hakkavad vastaskandidaati poriga määrima. Minu arvates on see reaalne alternatiiv. Ma teen kaks konstruktiivset ettepanekut ja kui neid ei võeta vastu, siis kolmanda, ajutise. Esiteks, mitte alustada hääletamist valimismeetodist, vaid nendest uutest funktsioonidest, mis on teistes peatükkides. Teiseks, lükata see küsimus nädala võrra edasi ja korraldada minu soovitatud küsitlus, avaldada ajalehes need 19 funktsiooni, teha kas või pisteliselt telefoniküsitlusi. Ma olen sügavalt veendunud, et Eesti rahvas on tark ja arukas rahvas. Kui ta loeb küsimuse läbi, siis ta vastab ka küsimusele adekvaatselt. Siis minu arvates ei ole manipuleerimist. Kolmas ettepanek on selline. Kui praegu tunduvad minu esitatud ettepanekud võimatute ja täidetamatutena, siis ma toetan härra Ants Ermi. ERSP-lased paluvad kindlasti vaheaega nii omavahel kui ka teiste fraktsioonidega nõupidamiseks. Täna teid!

H. Runnel: Austatud juhatus! Austatud assamblee ja austatud juristid! Oma sõnavõtukesega tahan lihtsalt avaldada solidaarsust juristide seisukohaga ja tahan meenutada, et siit puldist ma kõnelesin, aga nende kõrvad võib-olla ei kuulnud, ka etnoloogilisest ja folkloristlikust aspektist, mis väga selgelt ütleb, et kõikide rahvaste ja etnoste imperatiiv on valida oma karja juht ise, terve rahva poolt, aga selle kitsama ringkonna instinkte võib mõõta psühhoanalüütilise meetodiga. See on see kastratsioonikompleks, mis tahab võtta selle rahvale kuuluva õiguse ja toimetuse väga kitsa seltskonna kätte. Nii et ma ikkagi julgen toetada rahva loomulikku õigust valida oma riigipea. Täna tähelepanu eest!

L. Hänni: Austatud assamblee juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahan teie tähelepanu juhtida sellele, et meil on põhiseaduse eelnõu sees veel mitmeid alternatiive, mis seonduvad just nimelt Vabariigi Presidendi valimise küsimusega. Need on alternatiivne valimise kord §-s 80 ja samuti Vabariigi Presidendi volituste küsimus. Nagu härra Adams juba tähelepanu juhtis,

on siin kaks alternatiivi. Et meil oleks küsimus igakülgsest läbi kaalutud, teen ma siiski ettepaneku teha vähemalt sõnavõttud kõigi nende alternatiivide kohta ja siis asuda hääletamisele. Ma võin anda nende alternatiivide täpse loetelu, mis kõik puudutavad ühte ja sama küsimuste kompleksi.

L. Vahtre: Austatud kolleegid! Ma olen siinamaani, kui selle küsimuse üle on vaieldud, ikka kaitsnud seisukohta, et küsimus otsevalimisest või kaudsest valimisest ei ole hetkel mitte niivõrd põhiseaduse headuse küsimus, kuivõrd küsimus selle põhiseaduse eelnõu läbimineku šanssides rahvahääletusel. Loomulikult on siin esitatud vastuväiteid, et me ei tea, millised need arvamused tegelikult rahva hulgas praegu on, aga ma usun, et igapähe on selle kohta mingisugune arvamus ja ka küsitlus ei anna meile tõsikindlat vastust. See arvamus on meil juba olemas ja selle tõttu ma toetan seda ettepanekut, et lahendada praegu ära küsimus, kas meie arvates on rahvahääletuse kordamineku huvides vajalik sätestada otsevalimine või mitte. Kui me oleme selle ära otsustanud, siis saab ka järgmised alternatiivid läbi hääletada. Mõned neist langevad siis juba ka ise ära. See küsimus ei ole meil täna ootamatult tekkinud. Seda ei saa ka niimoodi võtta, et me peame nüüd kuidagi kiiruga otsustama. See küsimus on väga kaua aega üleval olnud. Lõpmatuseni viivitada ei ole mõtet, sest viivitamine moondab meie otsuse ausust ja objektiivsust rohkem kui nn. kiirustamine. Ma tänan!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Minul ei ole kahtlust, millise süsteemi poolt või mille poolt ma hääletaksin. Ma arvan, et enamikul teist on ka selge, mida te ise arvate asjast, milline süsteem oleks parem, on see siis see või teine. Aga argumendina käiakse meile praegu välja rahva arvamus. See on tõesti niisugune omapärane argument, mida võib alati vaidlustada, aga küsitlustel on alati ka teatud tõepõhi all. Sellepärast ma tahan siiski veel rõhutada, et me ei saa selle küsimuse otsustamisega praegu kiirustada. Mitte sellepärast, et me ei teaks, mida me tahame, aga me peame ikka tõsiselt arutama, millised on tulemused. Mul on ettepanek, et me ei hakkaks täna neid küsimusi hääletama, sest me saime kõik need materjalid kätte täna kell 11, kui me siia tulime ja olime hääletanud ühte asja. Nüüd on meile pandud ette teine asi ja meilt nõutakse kohe otsustamist. Minu meelest on see assamblee saadikute õiguste ahistamine. Ma tänan!

J. Adams: Paar sõna Lauri Vahtrele. Ma arvan niimoodi, et tõepoolest ei mulle ega kellelegi teisele ei tule üllatusena, et me varem või hiljem seda küsimust jälle uuesti arutame. Aga Lauri Vahtre ei ole korrektne, kui ütleb, et muudatusi üldse ei ole. Minu jaoks oli neid palju ja ma usun, et ka teiste assamblee liikmete jaoks oli presidendi volituste laiendamises küllaltki palju üllatusi. Mul on hirmus kahju, kui härra Vahtre ei jaga minu võib-olla vähemusse jäävat seisukohta. Ma oleksin heameelega näinud, et ta jagab seda arvamust, et presidendi volitustel ja tema valimise viisil on siiski mingisugune sisemine seos. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, lugupeetud kolleegid! Pole mingit kahtlust, et kogu põhiseaduse eelnõu on üks selline süsteem, mille iga osa on teistega kas lähemalt või kaudsemalt seotud. Ma mõistan täielikult ka seda, et raske on kanda vastutuse koormat, eriti sellisel juhul, kui tahetakse teha sellist otsustust, mis ei teeni ära rahva heakskiitu. Juhatus on siiski seda meelt, et see raske samm tuleb meil astuda, poolt- ja vastuargumente me oleme siin saalis ära kuulanud juba oma pool tosinat korda. Kellelegi ei tohiks tulla üllatusena see, et nüüd on vaja veel kord mõõta, mis me selle küsimusega teeme. Nõus tuleb olla selle ettepanekuga, et on vaja teha vaheaeg,

selleks et igäüks saaks veel kord iseendaga ja, kui vaja, sõbraga nõu pidada, kas hääletada alternatiivi poolt või vastu. Härra Erm! Teie tegite ettepaneku, et ERSP vajab vaheaega. Palun, kui kauaks? Lugupeetud assamblee liikmed, vaheaeg veerand tundi. Töö jätkub kell 18.20.

Juhataja: Niisiis, kell on 18.20. Vaheaeg on lõppenud ja me jätkame tööd. Kohaloleku kontroll, palun! Meid on kohal 32. Küsimus, millele me peame vastuse andma, on leheküljel 9 §-s 56. Küsimuse sisu seisneb selles, kas Vabariigi President valitakse rahva poolt või teeb seda siiski parlament. Alternatiivina on meile esitatud tekst, et presidendi valib rahvas. Hääletamisele lähebki alternatiiv. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Kui poolthääli on rohkem, siis kirjutatakse § 56 mõte, et presidendi valib rahvas. Kes on selle poolt, et lisada § 56 alternatiivina esitatud tekst, et kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu ka Vabariigi Presidendi valimisega? Hääletame. Katkestan selle hääletusvooru. Kahjuks tuli kolm assamblee liiget parasjagu sisse. Vabandust, me teeme veel kord kohaloleku kontrolli! Kohal on 35 assamblee liiget. Hääletamisele läheb § 56 alternatiiv. Kes on §-s 56 esitatud alternatiivi poolt? Hääletame. 13 poolt- ja 21 vastuhäälega on assamblee langetanud otsustuse, et § 56 ei lisata teksti. Seega on assamblee pärast väga pikki vaidlusi ja korduvaid hääletusi teinud lõpliku otsustuse, mille sisuks on see, et presidendi valib parlament. Järgmine alternatiiv on leheküljel 11 §-s 71. See käsitleb Riigikogu otsustusvõimet. Palun, kes ekspertidest tuleb ja selgitab seda alternatiivi? Härra Raidla, palun!

J. Raidla: [...] Küll aga on mul enne järgmiste alternatiivide juurde minekut assambleele ettepanek anda ekspertgrupile võimalus otsustada enne homset ülejäänud alternatiivide saatus, millised tagasi võtta, millised mitte, sest on vaieldamatult selge, et suur osa esitatud alternatiividest olid omavahelises üksüheses seoses alternatiiviga §-s 56. Neid otsuseid käigult tegema mind ei ole volitatud.

[...]

Juhataja: [...] Lugupeetud kolleegid! Nagu te kuulsite, vajavad eksperdid nõupidamiseks aega, et põhjendada või võtta tagasi neid alternatiive, mis järgnevad. Ma usun, et samas situatsioonis oleme meiegi, sest järgnevad alternatiivid käsitlevad otseselt neid probleeme, mis on seotud riigipeaga. Juhatus pidas nõu ja otsustas, et on otstarbekohane täna tööpäev lõpetada ja jätkata homme kell 11. [...]

07.02.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Eile tegi assamblee väga tähtsa ja põhimõttelise otsuse, kui me hääletasime veel kord läbi Vabariigi Presidendi valimise viisi. Assamblee oli juba varem väljendanud oma seisukohta, et Vabariigi Presidendi valimine peaks olema kaudne, ja eilne hääletus kinnitas veel kord, et assamblee on oma seisukohas veendunud. Me võtsime endale sellega väga suure vastutuse, sest antud juhul peab assamblee suutma tagada, et oleksid garantiid, et Riigikogu poolt valitud president oleks kõrgemal poliitilistest erihuvidest ja võiks esindada seda rolli, mida põhiseadus talle ette näeb. Kahjuks on meie diskussioon olnud küllaltki pealiskaudne, õieti võib öelda, et seda ei olegi olnud ühes väga

olulises küsimuses – see on Vabariigi Presidendi valimise täpsem kord. Ma mõtlen meie põhiseaduse praeguse eelnõu § 80, mis sätestab, et Vabariigi Presidendi valib Riigikogu. Teatavasti puudus ka selles eelnõus, mille me avaldasime rahvale tutvumiseks, Vabariigi Presidendi valimise täpsem kord ja see oli üks etteheide, mis meie eelnõule tehti. Kahtlemata on riigipea valimise küsimus põhiseaduslik küsimus ja peab olema ka võimalikult detailselt põhiseaduses lahti kirjutatud. Meie praegune Vabariigi Presidendi valimise kord, mis on sätestatud § 80 lõikes 4, on ette valmistatud redaktsioonitoimkonna poolt. Ma ei oska öelda, kui põhjalikult see on läbi arutatud vastavas teematoimkonnas, kuid olukorras, kus me oleme endale võtnud kogu vastutuse, tuleb just nimelt Vabariigi Presidendi valimise korra juurde tagasi pöörduda. Praegu nähakse ette, et Vabariigi President valitakse Riigikogu koosseisu poolthääaltenamusega ja kui seda nõuet kahes voorus ei saavutata, siis osutub kolmandas voorus valituks kandidaat, kes saab rohkem hääli. Me peame praegu endalt küsima, kas see püstitatud konsensuse nõue on piisav. Näitena võib tuua, et Ungari põhiseaduses, kus riigiõiguslik mudel on sarnane meie eelnõus esitatud mudeliga, nõutakse kahes esimeses voorus siiski suuremat konsensust – kahekolmandikulist hääaltenamust. Meil tasub mõelda, kas mitte tõsta siin konsensuse nõuet, nii et Riigikogu, asudes üles seadma riigipeakandidaati, vaagiks siiski väga põhjalikult, milline ja kes võiks olla see üksmeelne kandidaat. Vastasel korral võib juhtuda, et Riigikogu ei suuda leida kandidaati, kes võiks olla neutraalne vahekohtunik, keda sellisena tunnistab Riigikogu poliitiliste jõudude esindus. Sellepärast on minu palve arutada täna põhjalikult § 80 esitatud teksti ja langetada põhjendatud otsused, milline peaks olema riigipea valimise kord Eesti Vabariigis, et see tagaks need püstitatud eesmärgid.

J. Raidla: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Põhiseaduse Assamblee liikmed! Ekspertgrupp arutas eile õhtul põhiseaduse eelnõu teksti praegust olukorda ja leidis, et esitatud alternatiive ei ole otstarbekas tagasi võtta, pakkudes sellega assambleele võimalust langetada oma otsustused nende alternatiivide suhtes. Vaatamata hääletustulemustele võib eeldada, et paljude alternatiivide puhul on vaidlusküsimusi. Mitteametliku informatsiooni põhjal on assamblee liikmetel mitme alternatiivi suhtes eriarvamusi ja seetõttu tundus meile olevat otstarbekas, et assamblee liikmed saaksid ka langetada oma lõpliku otsustuse paljude alternatiivide suhtes. On arusaadav, et mitmed alternatiivid, mis olid seotud alternatiiviga §-s 56, muutuvad automaatselt mõttetuks, sest presidendi valimise süsteem on otsustatud teisiti, kui see oli välja pakutud § 56 alternatiivis. Samal ajal asus ekspertgrupp ka seisukohale, et allesjäänud alternatiivide suhtes ei ole ekspertidel otstarbekas pidada ettekandeid ega esitada täiendavat argumentatsiooni, kuna probleemidering on assamblee liikmetele pikaajalise töö tulemusena kahtlemata selge ja seisukohad on välja kujunenud. Põhimõtteliselt on ees vaid otsuste langetamine. Ekspertid on seisukohal, et tehtud töö suhtes kannavad nad just erialast vastutust, professionaalset vastutust, ja leiavad, et nad jagavad seda vastutust koos assamblee redaktsioonitoimkonnaga ja assamblee täiskoguga kuni § 56 hääletamiseni teksti osas, mis on väljapakutud alternatiividega hõlmamata. [...]

P. Kask: Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Kallid eksperdid! Algatuseks ma toetan seda ideed, mis eksperdid kõige lõpus välja ütlesid, s. o. riigiõigusliku instituudi loomise mõtet. Üksiti avaldan kahetsust, et nad oma alternatiive siia siiski seletama ei tahtnud tulla. Eilsel kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungil me arutasime läbi suure hulga alternatiive ja järgnevate hääletuste ees ma hakkangi nüüd käima siin puldis, et esindada niihästi eksperte kui

ka kolmandat ja neljandat toimkonda. Presidendile põhiseaduse muutmise algatamise õiguse andmise ettepaneku tegid algselt eksperdid. Nad tahtsid talle koguni ka seaduste algatamise õigust anda. See, et nad olid nõus piirduma ainult põhiseaduse algatamise õigusega, oli juba nendepoolne kompromiss. Mõte on selles, et poliitiline mäng kipub ikka vahetevahel ummikusse jooksuma ja vahekohtuniku ülesanne võiks olla hoolitseda selle eest, et see ummikusse ei läheks, aidata nendest seisudest välja. Ja arvatavasti mõni neist ummikutest võib tekkida ka vigade tõttu põhiseaduses. Veel üks argument, mida eksperdid esitasid, oli see, et reeglina on parlamentaarsüsteemis riigipeal seaduste algatamise õigus. Toimkond võttis järgmise seisukoha: arvuliselt 2 toimkonna liiget toetasid alternatiivi, 6 olid vastu ja 1 jäi erapooletuks. Põhjendused olid järgmised. Osa arvas, et kohtuniku, vahekohtuniku osa poliitilises mängus on siiski erinev ja poliitilised jõud peavad ise suutma ummikolukordadest välja rabelda. Ei arvatud, et vahekohtunik võiks selles suhtes erilist abi pakkuda, sest hääletavad ikkagi poliitikud. Teiseks kardeti, et selle initsiatiivi õigus tekitab presidendis kiusatust ikkagi poliitilisest mängust osa võtta. Kolmas argument oli vastuseisjatel see, et presidendi üldine ülesanne ei ole mitte tegutseda omal käel, vaid leida need poliitilised jõud, kes tema seisukohti esindavad, ja iga arvestatava põhiseaduse muudatuse puhul peaks leiduma 21 parlamendiliiget, kes presidenti toetavad. Üks vastuargument oli, et presidendil ei ole niikuinii õigust tulla parlamenti oma ideid esitama, oma ettepanekut põhjendama ja selle eest võitlema, et see kisuks ta küll oma vahekohtuniku positsioonilt alla parlamendiliikme tasemele. Poolt olid need, kes nägid selles kompromissi, et anda põhiseaduse algatamise õigus ja seadusandliku algatuse õigust mitte anda. Nemad tunnetasid, et vahetevahel on võib-olla tõesti vajalik, et vahekohtunik vilistab ja teeb ettepaneku mängureegleid muuta. Kahjuks ei saadud selget vastust küsimusele, millistes riikides riigipeal on põhiseaduse või ka seaduste algatamise õigus ja millistes ei ole. Toimkonnas toodi ainult kolm näidet. Austrias presidendil seda õigust ei ole, ehkki ta on otseselt rahva poolt valitav. Soomes jälle on, ehkki see õigus teostub läbi valitsuse. Rootsis ka ei ole kuningal seda õigust. Umbes sellises staadiumis jõudis asi hääletamisele. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Kas me saame asuda hääletama? Viime veel kord läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 31 assamblee liiget. Hääletama asume § 79 ja selle alapunkti 7a, mis on esitatud alternatiivina: lisada, et Vabariigi President saab algatada põhiseaduse muutmist. Kes on selle poolt, et lisada § 79 punktina 7a esitatud alternatiiv? Hääletame, palun! Poolt on 13 häält, vastu 14. Assamblee on langetanud oma lõpliku otsuse, et punktis 7a esitatud alternatiiv ei kuulu lisamisele § 79. Järgmisel, 13. leheküljel on sama paragrahvi osas lisatud alternatiiv alapunktina 13a. [...]

P. Kask: Ma pean jällegi esindama mõlemat poolt, mida on väga raske teha. Kui ma eelmine kord olin ise erapooletu, siis ülejäänud küsimustes olen ma alati ikka ühel või teisel pool olnud. Maavanema küsimuses on põhiargumentid, mis on kõlanud, järgmised. Ühelt poolt kardetakse, et kui me anname riigivõimuorganitele võimaluse maavanemaid nimetada (valitsuse ettepanekul presidendi poolt), siis me elimineerime võimaluse, et teisel tasandil luuakse omavalitsustasand. Ekspertide pool väidab, et see ei ole päriselt elimineeritud, et maavanem võib olla riigivõimu poolt määratud ka siis, kui see omavalitsus on olemas või on olemas vastav volikogu. Nende põhiargument oli see, et kui me jätame praegu asja põhiseaduses lahtiseks, siis me tegelikult ei jäta seda lahtiseks, sest me võtame ära võimaluse, et president nimetaks maavanemad. Nende arvates alternatiivne võimalus, et neid hakkaks

nimetama valitsus, oleks liiga ohtlik. Asi läheks kõik ühe võimu kontrolli alla. Nad pidasid väga tähtsaks, et kui maavanem on riigivõimu esindaja maakonnas, siis tema nimetamisest võtaks osa ka president. President ei saaks sellest osa võtta, kui seda ei ole põhiseaduses määratletud, sest vastavalt üldkontseptsioonile peavad presidendi funktsioonid olema põhiseaduses ammendavalt loetletud. Me ei saa neid laiendada seadustega. Need on kaks argumenti, poolt ja vastu. Ühest küljest, kui me jätame määratlemata, siis sisuliselt me sunnime peale kahetasandilise omavalitsuse või vähemalt tekitame selle järele tungiva vajaduse, tungivama vajaduse kui muidu. Teiselt poolt, kui me jätame alternatiivi sisse, siis vähenevad võimalused niisuguse korraliku ja efektiivse teise tasandi maavalitsuse tekkimiseks. Kolmas ja neljas toimikond hääletasid ja tulemused olid: 2 olid alternatiivi poolt ja 6 vastu. Tänan!

Juhataja; Tänan, härra Kask! Järgmisena saab kõneks sõna härra Jürgenson. Seitsmes toimikond on esitanud assambleele apellatsiooni ka just selle punkti kohta.

K. Jürgenson: Aitäh! Lugupeetud juhataja! Lugupeetud assamblee liikmed! Selles küsimuses on meil ka varem arutelu olnud. See punkt on esitatud apellatsiooniks ja siis redaktsioonitoimkonna poolt välja võetud, nii et probleemistik on ilmselt tuttav. Mis poolest ta meie toimikonnale huvi on pakkunud ja millele tuginedes me selle apellatsiooni varem esitasime ning ka nüüd selle punkti sõnastamiseks oma täienduseettepaneku tegime? Kõigepealt, kui kuulata maavanemate endi arvamusi, siis neid puudutab tõsiasi, et nende ametikoht ei ole põhiseaduslikult fikseeritud. Olles ise vallavanem, ma ei leia, et see on suur õnnetus, kui vallavanema kohta ei ole põhiseaduses nimetatud, ehkki meie algses omavalitsuste peatüki redaktsioonis oli see sees. Kuid samal ajal pean siiski võimalikuks ja vajalikuks, et mõlemal juhul, kas me hakkame siis tulevikus liikuma kahetasandilise omavalitsuse kindlustamise ja täiendamise ning väljaarendamise poole või me pöörame suuna ühetasandilise omavalitsuse poole, ei kao maavanem institutsioonina Eestimaal kuhugi. Sellisel juhul oleks tõesti mõeldav ja vajalik, et maavanem isikuna oleks põhiseadusesse sisse toodud, ja nendelsamadel kaalutlustel, mis Peet Kask teile ette kandis, oleks otstarbekas, et teda kinnitaks ametisse just president. Lisaks sellele peab meie toimikond jätkuvalt vajalikuks – täiendus, mis sellele alternatiivile esitati, rõhutab samuti seda tõsiasi –, et maavanem, nimetatuna ametisse, oleks usaldatav ka teiste maakonnas olevate kohalike omavalitsuste poolt. Meie täiendus sellele punktile olekski järgmine: nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ettepanekul maavanemad, kuulates ära vastava maakonna kohalike omavalitsuste arvamuse. See tagaks juhul, kui me liigume kahetasandilise omavalitsuse poole, et maakonna huve esindava omavalitsuse eesotsas oleval mehel on esimese tasandi omavalitsuste usaldus. Teisel juhul, kui me liigume ühetasandilise omavalitsuse poole ja maavanemast ja maatasandist saab riigivõimu esindaja, jäi nõupidamiselt maavanematega, kui nad siin olid, kõlama mõte, et puhas riigivõimu esindamine maakonna tasandil ei tule kõne alla. See tähendab, et kõige otstarbekam oleks mingisugune sümbioos kohaliku omavalitsuse huvidest ja riigi huvidest maakonna tasandil. Ja see toetab ka seda asjaolu, et sellisel juhul oleks maavanematel riigivõimu esindajana kohalike maavalitsuste toetus. Selle tõttu meie toimikond, kes viimasel apellatsioonide esitamise ajal seda küsimust arutas, toetas just niisuguse punkti siseseviimist koos selle täiendusega, et maavanemal, kes presidendi poolt ametisse kinnitatakse, on kohalike omavalitsuste nõusolek, heakskiit. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Loen veel kord ette, millise täienduse soovib teha seitsmes toimkond. Nimelt on ettepanek asendada praegune sõnastus punktis 13a järgmisega: nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ettepanekul maavanemad, kuulunud ära vastava maakonna kohaliku omavalitsuse arvamuse. Järgmisena saab kõneks sõna härra Hallaste. Palun!

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Punkt 13a presidendi pädevuse paragrahvis on tegelikult omamoodi salakaup. Selle kaudu tahetakse sisse tuua selgelt, ühemõtteliselt ühetasandiline omavalitsus. Kui selle küsimuse üle vaieldi kohaliku omavalitsuse peatüki juures, siis selgus, et nii siin saalis olijad kui ka ilmselt Eesti ühiskond ei ole hetkel valmis seda küsimust lõplikult lahendama, otsustama seda, kas Eestis jääb kohalik omavalitsus ühe- või kahetasandiliseks. Nüüd, tuues sellise punkti sisse presidendi volituste juurde, tahetakse tegelikult selles peatükis fikseerida ära, et tegemist on ühetasandilise omavalitsusega. Omavalitsuse üks tunnus on see, et ta valitakse antud paikkonna elanike poolt otsese, ühetaolise, üldise ja salajase hääletamise teel. Kui aga kõige tähtsama isiku, maavanema nimetab ametisse president valitsuse ettepanekul, kuulates või mitte kuulates kohalike omavalitsuste arvamusi, siis on tegemist ikkagi riigi esindajaga kohapeal. Riigivõim kohapeal kindlalt suureneb ja kohaliku omavalitsuse õigus ajada kohapeal oma asju oma rahva valitud organite kaudu väheneb. Ma ise olen kahetasandilise omavalitsuse pooldaja, kuid ei pea ka vajalikuks ega õigeks selle kahe tasandi fikseerimist põhiseaduses. Minu arust me jõudsimme möödunud aasta lõpul kokkuleppele – võib-olla ei ole see kokkulepe kuskil kirjalikult fikseeritud, kuid see oli 13. detsembri tekstis sees –, et põhiseadus ei lahenda ära omavalitsuse tasandite arvu küsimust. Kas omavalitsus on kahe- või ühetasandiline, see jääb tulevikus Riigikogu poolt vastu võetava seaduse lahendada. Nüüd aga, tuues § 79 sisse punkti 13a, tahetakse see asi siin kõrvalt ära lahendada. Ma ei pea sellist talitusviisi päris ausaks. Kui tahetakse välja öelda, et Eestis on ühetasandiline omavalitsus, siis tuleks see välja öelda kohaliku omavalitsuse peatükis ja vaielda selle juures need asjad läbi. Seda niimoodi sisse tuua, punkti 13a kaudu, ei ole õige. Kui maavanema valib volikogu, kes on valitud antud maakonna elanike poolt, siis sellisel juhul on volikogu pädev ka seda maavanemat vabastama, kui ta ei vii ellu neid otsuseid, mida volikogu on maakonnas vastu võtnud. Kui ta on aga nimetatud ametisse presidendi poolt, siis tegelikult on tegemist täiesti puutumatu isikuga, kellele antakse kätte suur võim jagada riigi raha, kuid kes ei kannu otsest vastutust kohaliku rahva ees. Seetõttu ei pea ma sellist punkti siin ka sisuliselt õigeks ja ma kutsun hääletama alternatiivi vastu, ükskõik, kas sinna tuleb seitsmenda toimkonna lisatud täiendus või mitte. Aitäh!

L. Hänni Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Alternatiivi 13a puhul tuleb meil kõigepealt selgeks teha, kas siin on tegemist Trooja hobusega, mille kaudu me märkamatuult seame Eestis sisse ühetasandilise omavalitsuse. Ma tahan väita, et nii see ei ole. Omavalitsusliku võimu ja riigivõimu vahekorra küsimus on olnud Eestis kõne all juba alates meie esimesest põhiseadusest, kus sätestati, et kohaliku omavalitsuse kaudu teostab kohapeal valitsemist riigivõim. Järelikult ei olnud juba siis omavalitsusliku võimu ja riigivõimu vahel väga selget piiri. Tegelikult on ju tegemist riigi ühtse halduskorraldusega. Praegune sõnastus ei tähenda sugugi seda, et vabariigis teine tasand, teine omavalitsuslik tasand likvideeritakse. Küll aga tähendab see seda, et maakonna tasandil põimuvad riigi ja kohaliku omavalitsuse huvid. Mina olen samuti kahetasandilise omavalitsuse poolt, kuid me ei saa võtta ainult mustvalget pilti, kus maakonna tasandil oleks kopeeritud riigi tasand ja ilmtingimata maakonnavalitsus ning maavanem peaks olema ametisse nimetatud maakonna volikogu poolt. Maailmas, Euroopas on

mitmeid näiteid, kus on olemas teisel tasandil valitud volikogu, kuid samal ajal teise tasandi kõrgeima ametiisiku nimetab ametisse kas riigi valitsus või riigipea. Näitena võiksin tuua kas või Hollandi omavalitsussüsteemi. Maavanema kui väga tähtsa riigiehitusliku elemendi põhiseaduslik sätestamine on kahtlemata vajalik. Vastuolud, mis on omavalitsuste ümber olnud, ei ole lasknud meil süveneda kõigisse üksikasjadesse ja on tähelepanu koondanud ainult tasandite küsimusele. Ma arvan, et praegu alternatiivi üle otsustades me võiksime jõuda lahenduseni, mis on optimaalne, sest selle lahendusega ei hävitata Eestis teist omavalitsuslikku tasandit. See jäetakse kohalike omavalitsuste peatükis sätestatud korra järgi seaduse otsustada. Me ei saa sugugi eeldada, et huvid peaksid igal juhul omavahel kokku pörkama. Vastupidi, meil on lootus, et tulevikus hakkabki riigivõim Eestis tegutsema eelkõige kodanike huvides. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Järgnevad sõnavõttud kohalt. Härra Salum, palun!

V. Salum: Mul on tõsine küsimus ühele kolmandikule juhatausest, kes kohal on. Kas see on nüüd koostöötahte avaldus, kui riiklikud eksperdid täies koosseisus saalist välja marssisid, olles enne just deklareerinud, et nad ei esitanud kirjalikku eksperdihinnangut assamblee tööle, kuna tõhusam on otsene kontakt ja koostöö? Meil ei ole nüüd ei kirjalikku ekspertiisi ega ka mitte ühtegi riiklikku eksperti, kes hääletamisel osaleks ja puhtpõhimõttelistes küsimustes oma korrektiivid teeks. Mul nagu Runnelilgi tekib küsimus, milleks me siis hääletasime. Üks ühes saalis, teine teises saalis – see ei ole ju koostöö.

Juhataja: Mul on hea meel, et mitte üksnes juhatus, kellest on kohal juba kaks kolmandikku, vaid ka assamblee tervikuna, keda on kohal üle ühe kolmandiku, tunneb muret selle pärast, et meile tavapärasel viisil on seal, kus on koos kolm eestlast, vähemalt viis arvamust. Kuid eks juhatause ülesanne ongi selles, et klaarida ka neid vastuolusid, mis assamblee töös tekivad. Ma arvan, et küllap juhatus leiab lahendi ka sellele vastuolule, millele härra Salum põhjendatult juhtis tähelepanu. Mis puudutab aga ekspertgruppi, keda juhtis härra Raidla, siis ma arvan, et ei ole mingit kahtlust, et assambleel tervikuna, eriti aga redaktsioonitoimkonnal, on põhjust olla neile tänulik selle põhiosa töö eest, mis on ju tehtud koos ja mis on meie ees. Ja ma arvan, et on siiski võimalik seda tööd härra Raidla juhitava ekspertgrupiga ka jätkata. Järgmisena saab sõna härra Erm.

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Kõigepealt ma tahaksin avaldada tänu redaktsioonitoimkonnale just seoses selle 13a alternatiiviga, sest siin on tõesti lähenetud küsimusele nii, nagu ma oleksin oodanud kõikides küsimustes. Tähendab, kui on ikkagi tulnud sisse uus põhimõte, siis on see pandud alternatiivina eelnõusse ja me saame seda arutada ja hääletada. Kui nüüd tulla konkreetselt selle punkti juurde, siis ma tuletan ikkagi meelde seda, mida härra Hallaste juba enne ära rääkis. Me arutasime seda asja assamblees väga pikalt ja jõudsime järeldusele, et me ei fikseeri omavalitsuse tasandite arvu põhiseaduses, kuna küsimus ei ole praegu veel selge ja see tuleb lahendada edaspidi. Ja lähtudes just sellest printsiibist – ma ei hakka isegi ütlema, kas ma olen ühe- või kahetasandilise omavalitsuse poolt, see ei ole praegu tähtis –, et me ei ole veel valmis seda otsustama, teen ma ettepaneku hääletada selle alternatiivi vastu ja jätta see küsimus tulevase Riigikogu või tulevaste Riigikogude lahendada. Ma tänan!

S. Sovetnikov: Austatud juhatus! Lugupeetud assamblee liikmed! Mina olen täiesti nõus härra Jürgensoni ettepanekuga, aga minu arvates võiks see alternatiiv kõlada nii: nimetab ja vabastab linna- või maavolikogu või valitsuse ettepanekul maavanemad. Esialgu me peame ikka arvestama maakonna ja linna volikogu arvamust selles tähtsas küsimuses. Mina olen selle alternatiivi poolt. Tänan!

L. Mäll: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud juhatus, keda on kohal juba kolm kolmandikku! Lugupeetud assamblee liikmed! Ma ei poolda seda alternatiivi ja ma ei poolda seda sellepärast, et see ei püüa luua teise astme kohalikku omavalitsust, vaid otse vastupidi, püüab tuua keskväimu alla kohalike omavalitsuste ja päris keskväimu vahele. Eesti sõna "vanem" on alati eeldanud, et see isik on mingil moel valitud. Aga kui see alternatiiv sisse jääb, siis ma teeksin ettepaneku nimetada seda presidendi määratud isikut mitte maavanemaks, vaid kuberneriks, selles peegeldubki tsaariväimu kubeneri idee, või mis veel parem, satraabiks. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtusoove rohkem ei ole. Lugupeetud kolleegid! Selle paragrahvi punkti 13a hääletamine on pisut keerulisem kui eelmiste paragrahvide hääletamine. Põhiseaduse eelnõu leheküljel 13 on punktis 13a teie ees alternatiivne tekst. Sellele tekstile lisaks pakub seitsmes toimkond apellatsiooni korras järgmist lause teist poolt: pärast sõna "maavanemat" tuleks koma ja siis järgnevad sõnad "kuulanud ära vastava maakonna kohalike omavalitsuste arvamuse". Härra Jürgenson, kas juhatus võiks panna need kaks probleemi hääletusele nii, et esmalt me hääletame, kas ollakse alternatiivi 13a poolt, ja kui see alternatiiv leiab poolehoidu, siis on meil võimalik hääletada, kas lisada alternatiivina esitatud tekstile sõnad "kuulanud ära vastava maakonna omavalitsuste arvamuse"? Härra Jürgenson!

K. Jürgenson: Kuna algselt oli see alternatiiv esitatud ekspertide poolt ja viimasel esimese ja seitsmenda toimkonna ühiskoosolekul me arutasime seda ka koos ekspertidega, siis eksperdid olid põhimõtteliselt nõus selle alternatiivi meie toimkonna poolt sõnastatud variandiga. Sellepärast oleks mul ettepanek panna see hääletusele toimkonna esitatud redaktsioonis. Aitäh! Juhataja: Ma palun, et oma seisukoha ütleks ka proua Liia Hänni redaktsioonitoimkonna esimehena, sest meie ees olevas tekstis pole lisatud neid sõnu, mille osas seitsmes toimkond pidas vajalikuks lisada apellatsiooni. Proua Liia Hänni, palun!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkonna käsutuses ei olnud seda praeguse alternatiivi lisandust, mille esitas härra Jürgensoni toimkond. Kuid kuna tegemist on täiesti uue tekstiga, mida varem selles paragrahvis ei ole olnud, siis on põhimõtteliselt võimalik, et me hääletame neid kahte redaktsiooni konkureerivalt.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Selgituseks veel niipalju, et lisandus "kuulanud ära vastava maakonna kohalike omavalitsuste arvamuse" ei ole õiguslikult täpne sellel põhjusel, et pole selge, millised tagajärjed saavad siis, kui kohalike omavalitsuste arvamus ei lange kokku otsustusega, mille teeb Vabariigi President. Sel põhjusel paneksime hääletamisele kõigepealt alternatiivi, mis on punktina 13a teile välja jagatud eelnõu tekstis, ja sõltuvalt hääletustulemustest me kas täiendame seda alternatiivi või ei.

P. Kask: Mul on märkus selle kohta, mis te ütlesite, et ei ole selge, mis saab siis, kui see lisandub. Eksperdid, kes töötasid koos redaktsioonitoimkonnaga, tegid selgeks, et kahe mõiste,

ettepaneku ja esildise vahel on suur erinevus. Kui on tegemist kellegi ametisse nimetamisega esildise alusel, siis ei ole ametisse nimetajal valikut: ta peab nimetama selle, kes on ette pandud. Kui on tegemist ettepanekuga, siis on tal valikuvabadus. Ja selle otsuse juures on praeguse redaktsiooni järgi kohalike omavalitsuste esindajatel õigus presidendile nõu anda. Teine ettepanek on panna siiski kõik need kolm varianti konkureerivale hääletusele, et ei tekiks segadust, mis järjekorras hääletatakse jne. Täna!

Juhataja: Niisiis on konkureerivalt hääletamisel kolm varianti. Esiteks, jääda põhiteksti juurde, kuhu pole lisatud alternatiivi punktina 13a; teiseks, täiendada eelnõu vastavalt punktis 13a lisatud alternatiivile; kolmandaks, täiendada eelnõu vastavalt punktis 13a lisatud alternatiivile, millele järgneb seitsmenda toimkonna apellatsiooni korras esitatud ettepanekul järgmine tekst: kuulunud ära vastava maakonna kohaliku omavalitsuse arvamuse. Need kolm varianti lähevad hääletamisele konkureerivalt. Loevad ainult poolthääled. Variant, mis saab teises voorus enim poolthääli, on konkursi võitnud. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 34 assamblee liiget. Hääletamine toimub konkureerivalt kolme variandi vahel. Esimene variant on § 79 põhitekst, millele ei ole lisatud alternatiivi 13a ja järelikult ka mitte seda teksti, mille seitsmes toimkond on apellatsiooni käigus pakkunud. Teisena nimetan ettepanekut lisada §-le 79 alternatiiv vastavalt alapunktile 13a. Kolmas on ettepanek lisada nimetatud paragrahvi alternatiiv 13a koos selle täiendusega, mille on teinud seitsmes toimkond. Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et §-le 79 mitte lisada alapunkti 13a? Kas koos härra Jürgensoni esitatud tekstiga või ilma, see pole oluline. Kes on selle poolt? Hääletame. Poolt on 25. Teine küsimus teise variandi kohta. Kes on selle poolt, et §-le 79 lisatakse alapunktis 13a alternatiivina esitatud tekst? Hääletame. Poolt on 4. Viimane küsimus. Kes on selle poolt, et täiendada § 79 tekstiga, mis on esitatud alternatiivina alapunktis 13a, lisades sellele seitsmenda toimkonna apellatsioonina esitatud teksti "kuulunud ära vastava maakonna kohaliku omavalitsuse arvamuse"? Hääletame. Poolt on 14. Teine voor. Konkureerima jäävad esimene ja kolmas ettepanek. Esimese ettepaneku sisu oli see, et § 79 ei täiendata alternatiiviga, mis on esitatud alapunktis 13a, ja variant 3 seisnes selles, et nimetatud paragrahvi täiendatakse tekstiga, mis on esitatud alternatiivina alapunktis 13a, lisades sellele teksti, mille seitsmes toimkond on esitanud apellatsiooni korras. Niisiis, kõigepealt veel kord küsimus: kes on selle poolt, et § 79 ei lisata alternatiivi, mis on esitatud alapunktina 13a, ükskõik kas siis ainult sellise tekstina, nagu see on meie eelnõus kirjas, või koos seitsmenda toimkonna tehtud täiendusega? Hääletame. Kes on esimese variandi poolt? Poolt on 22. Teine küsimus teises voorus. Kes on selle poolt, et täiendada § 79 tekstiga, mis on esitatud meile väljajagatud põhiseaduse eelnõu alternatiivina alapunktis 13a, lisades sellele seitsmenda toimkonna poolt apellatsiooni käigus esitatud teksti "kuulunud ära vastava kohaliku omavalitsuse arvamuse"? Hääletame. Poolt on 10. Teises voorus võitis esimene variant, mille kohaselt §-st 79 jääb välja meie eelnõu punktina 13a esitatud alternatiiv. Hääletustulemuste põhjal jääb rahuldamata ka seitsmenda toimkonna esitatud apellatsioon. Vastavalt redaktsioonitoimkonna nõuandele tuleks meil erilist tähelepanu pöörata §-le 80. Ma palun veel kord kõnetooli proua Liia Hänni, selleks et juhtida meie tähelepanu põhilistele probleemidele, mida see paragrahv kätkeb.

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Selle paragrahvi lõiked 1, 2 ja 3 oleme oma eelnenud töös väga põhjalikult läbi arutanud. Küll on aga seni läbi arutamata paragrahvi neljas lõige, kus räägitakse Vabariigi Presidendi valimise korra. Küsimuse all on, millise hääletamisega valitakse Vabariigi President. Just selles sättes peaks väljenduma nõue, et Vabariigi President

oleks konsensuskandidaat. Juba eile juhtisid eksperdid tähelepanu sellele, et maailmas on üsna vähe riike, kus riigipea valitakse otse rahvaesinduse poolt ilma seda laiendamata. Üks neist riikidest, kus see nii toimub, on Ungari, kus teatavasti põhiseadus võeti ka vastu üsna hiljuti. Ka seal valib rahvaesindus, parlament, riigipea ja valimise kord on järgmine. Kõigepealt nõutakse esimeses voorus, et kandidaat saaks kaks kolmandikku parlamendi koosseisu hääletenamusest. Kui ükski kandidaat seda nõuet ei täida, korraldatakse teine hääletusvoor, kusjuures enne teist vooru on uus kandidaatide ülesseadmine. Kuid kui ka teises hääletusvoorus keegi ei saa kahte kolmandikku rahvaesinduse häälest, siis korraldatakse kolmas hääletusvoor kahe teises hääletusvoorus enim hääli saanud kandidaadi vahel. Nii et sellise valimiskorra puhul on eesmärk leida selline kandidaat, kelle suhtes on parlamendil üksmeel. Meie praegune valimiskord seab väiksema konsensusnõude, s. o. koosseisu hääletenus kahes esimeses voorus. Küsimus on selles, kas ka meie ei peaks latti kõrgemale tõstma, seadma Riigikogu ette ülesande teha rohkem tööd, leida poliitiliste jõudude vahel tõeline kompromiss Vabariigi Presidendi küsimuses. Sellepärast teen ma ettepaneku veel kord põhjalikult kaaluda § 80 lõike 4 teksti, et leida kõige otstarbekam kord Vabariigi Presidendi valimiseks. Aitäh!

Juhataja: Proua Liia Hänni, ma siiski palun veel kord assambleele täpselt öelda, mida redaktsioonitoimkond neljanda lõike osas soovitab. Lugupeetud kolleegid, palun tähelepanu!

L. Hänni: Neljanda lõike osas tuleks kaaluda, kas senises tekstis esitatud koosseisu enamuse nõue kahes hääletusvoorus mitte asendada koosseisu kahekolmandikulise hääletenusnõudega. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Kõneks on palunud sõna härra Peet Kask.

P. Kask: Austatud kolleegid! Kui me seda küsimust hakkame lahendama, siis kõige esimene asi, mis meil ära tuleb otsustada, on see, kas Riigikogu peab ilmtingimata ise valima presidendi või on olemas võimalus, et ta ei tule ise sellega toime ja presidendi valimine läheb kuhugi mujale. See on seotud ka konsensusnõuetega. Kui me nõuame kõrgemat enamust kui lihthääletenus, siis valitseb alati oht, et ükski kandidaat ei osutu valituks. Aga põhiseadus peab andma igal juhul vastuse, mis siis saab. Kui me esitame kõrgeid kvalifikatsioonihääle nõudeid, kvalifitseeritud hääletenusnõudeid, siis on see asi põhjendatud ainult juhul, kui on olemas väljapääs ka selleks puhuks, kui ükski kandidaat sellist hääletenusnõuet ei saa. Esitada kõrge kvooruminõue ainult esimeses kahes voorus ei olegi väga loogiline. Kui lattu on kõrge kahes voorus ja mõni kandidaatidest on võimeline ületama madalamat latti, aga mitte seda kõrgemat, siis on niikuinii ette teada, et kolmandas voorus jääb ta ikkagi kandidaadina järele ja need hääled, mis tulid temale esimeses või teises voorus, antakse talle ka kolmandas voorus ja ta ületab selle latti siis kolmandas voorus. Järelikult ei ole mõttekas nõuda väga kõrget konsensusnõuet ainult esimeses ja teises voorus ning lasta kolmandas voorus lattu madalamale. Kõrge hääletenusnõue saab olla ainult sel juhul, kui on varuväljapääs, ja ma arvan, et esimene küsimus, mille me peame ära otsustama, on see, kas me jätame varuväljapääsu selleks juhuks, kui Riigikogu ei jõua konsensusnõuet. Ma isiklikult eelistaksin kõrget konsensusnõuet, sest sellega me saaksime tõepoolest neutraalsema riigipea. Kui me nõuame viimases voorus lihthääletenusnõuet, siis on oht, et enamuskvalifikatsioon parlamendis paneb sellele kohale oma esindaja, kes hakkab teostama tema erakondlike huvisid. Kui me paneme Riigikogule surve, et ta peab saama presidendi valitud väga kõrge konsensusnõudega, ja kui ta ei saa, siis hakkab

teda rahvas valima, on väga tõenäoline, et leitakse neutraalne kandidaat ja ei minda valimistele. Seejuures on meie poliitilistel jõududel, kel on oma väga populaarne kandidaat, kes arvatavasti võidaks rahvahääletusel, väga tugevad trumbid käes. Need poliitilised jõud ei tarvitse oma kandidaadi tagant ära minna, nad võivad avaldada ülejäänutele survet ja minu arvates on see surve õigustatud. Ülejäänutel on valida, kas ei saavutatagi konsensust ja president valitakse rahva poolt, ta saab rahva mandaadi, või lähevad nad selle rahva hulgas väga populaarse kandidaadi taha ja valivad ta ikkagi Riigikogus ära. Mõnes mõttes on tulemus sama või läheneb sellelesamale tulemusele, mille me saaksime otsevalimisel, aga me saaksime sama tulemuse kätte odavamalt, ilma otsevalimist korraldamata, ja me saaksime ta kätte nii, et presidendil ei ole võimalust uhkeldada rahva mandaadiga. Tal ei ole niisugust lisapõhjendust selleks, et hakata teostama poliitilist võimu, hakata võitlema Riigikoguga. Ma teen kolmandat korda juhatusele ettepaneku, et otsustame ära küsimuse, kas kõrge kvoorum ja varuvariandina presidendi otsevalimised või madal kvoorum ja igal juhul valimine Riigikogu poolt. Mina kolmandat võimalust ei näe või ei pea seda loogiliseks. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Adams, palun!

J. Adams: Head kolleegid! Ma usun aru saavat Liia Hänni murest, miks ta tõstatab selle küsimuse. Küsimus on tõesti mõnes mõttes delikaatne ja seondub meie põhiseaduse stiiliga, ma ütleksin, täiuslikkuse taotlustega ja meie enda veendumustega, sellega, kuidas me oskame poliitilist arengut, samuti vastuvõetavaid juriidilisi lahendusi prognoosida. Ma usun, te teate, ma ei ole seda vist varjanud, et ma ei ole kunagi täielikult pooldanud presidendi parlamendi poolt valimist. Ma olen oma hinges pooldanud kompromissvarianti, presidendi valimist valijameeste kogu poolt. See hääletati omal ajal välja ja mul oli juba siis tunne, et probleemid tekivad meie Riigikoguga. Peet Kask loetles neid praegu, mul ei ole põhjust neid üle korrata – need probleemid ongi meie ees. Teine probleem, mis mulle natuke muret teeb. Ma oleksin tahtnud, et meie põhiseadus oleks minimalistlikum, s. t. asjad, mida ei pea tingimata põhiseaduses fikseerima, jäetaks fikseerimata, et tulevasel Riigikogul või mõnel teisel oleks ka midagi välja mõelda. See stiil on osutunud vastuvõetavaks. Redaktsioonitoimkond on momendil pakkunud täiesti ammendava variandi, kuidas Riigikogu presidendi valib. Ma olen nõus, et me ilmselt peame ühe sellise variandi tegema, aga me võime ka kindlad olla, et pärast esimesi presidendivalimise kogemusi tuleb tõenäoliselt vastavat korda muuta. See viib mind arvatavasti ühe põhiseaduse muutmise küsimuse juurde. Põhimõtteline probleem on selles, et mida rohkem poolthääli nõutakse, seda rohkem tuleb anda hääletusvoorusid. Ideaalis, kui me läheme lõpmatuseni, nagu Rooma paavsti valitakse, kus nõutakse 100% poolthääli, on lõpmatu hulk hääletusvoorusid ja lõpmatu hulk kandidaatide ülesseadmisi ja tagasivõtmisi. Ma võin ette kujutada olukorda, et me seame suure kvoorum nõude, millega seame tulevased presidendikandidaadid mõnes mõttes halba olukorda, sest nad peavad hakkama häälte värbamiseks andma mingeid poliitilisi lubadusi. See oht on Riigikogus olemas. Võib-olla ma kuritarvitan kõnetoolis viibimise aega, kui ma tulen siia ette nendest kõhklustest rääkima, sest mul ei ole paragrahvi praeguse variandi asemele uut head varianti pakkuda. Minu arvates see täiuslik mehhanism, mis on antud §-s 80, on täpselt sama hea või halb kui mõni teine, milleni me praegu võiksime jõuda. Ainukene alternatiivne lahendus, mida mina omalt poolt pakuksin, oleks jätta see paragrahv vähem täiuslikuks. Näiteks kirjutada välja nõutav kvoorum, aga mitte ütelda tema saavutamise tãpset viisi, s. t. jätta midagi Riigikogule endale nuputamiseks. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Adams! Härra Salum, palun!

V. Salum: Austatud Põhiseaduse Assamblee! Peet Kask ütles väga õigesti, et varuväljapääs peaks olema. Mina olen kõrgema kvoorumi poolt: kolmandas voorus kaks kolmandikku. Ja kui siis tulemust ei saavutata, läheb asi valijameeste kätte. See oleks varuväljapääs ja seda peaks näitama. Võib ju kaaluda ka teist varuväljapääsu – panna hääletusele –, aga üks neist võimalustest peaks olema põhiseaduses ette nähtud. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Sõnavõtusoove rohkem ei ole, kuid juhatusel on järgmine ettepanek. Kuivõrd § 80 sisaldab neid põhimõtteid, mida meil on põhjust väga tõsiselt kaaluda, kaaluda nii neid variante, mida esitas redaktsioonitoimkond, kui ka neid variante, mida esitas Peet Kask, siis teeksime praegu vaheaja, sest me oleme järjest töötanud tund ja 20 minutit. Koguneme siis saali otsustamiseks 20 minuti pärast, kell 12.40. Töö jätkub kell 12.40.

Juhataja: Vaheaeg on lõppenud. Palun läbi viia kohaloleku kontroll! Kohal 26 assamblee liiget. Juhatusel on ettepanek jätkata tööd järgmiselt. Ilmselt on § 80 toonud kaasa nii palju uusi probleeme, et meil ei ole võimalik neid vähemalt kahes toimkonnas läbi kaalumata otsustama asuda. Sellepärast tuleks praegu jätkata teiste alternatiivide läbiarutamise ja otsustamisega, alustada kella kahest ettenähtud lõunavaheaga, kuid pikendada seda näiteks kella viieni selleks, et kahel teematoimkonnal ja kõigil assamblee liikmetel, kes suudavad ja tahavad § 80 teemal kaasa rääkida, oleks võimalik töötada meile välja uued tekstid, mille alusel õhtul viia läbi hääletamine. Järgmine alternatiiv, mida meil tuleks arutada, on leheküljel 15 § 83 kohta. Kõneks saab sõna härra Peet Kask.

P. Kask: Austatud kolleegid! Ma alustan jälle sellest, et esindan eksperte. Seekord on mul seda kergem teha, sest ma ise olen ekspertide pakutud alternatiivi poolt. Mis argumentide alusel nad pidasid tähtsaks, et presidenti asendaks peaminister? Kõigepealt kriisiolukorras, eriolukorras on presidendil meie praeguse põhiseaduse kohaselt teatavasti seadluste andmise õigus ja ta on ka riigikaitse kõrgeim juht. Kui teda asendaks Riigikogu juhataja, siis oleks see reservuaar, kust taas tekib asendajaid, väga väike. Riigikogul on juhataja ja kaks asejuhatajat ja sellega on reservuaar ammendunud. Pikemaegses kriisiolukorras ei teki ka uusi liikmeid juurde, kui Riigikogu ei saa koos olla. Teisiti on lugu siis, kui asendab peaminister, sest uusi valitsuse liikmeid saab teatavasti juurde tekitada ilma Riigikoguta, peaministri ettepanekul ja presidendi nimetamisel. Seega on see reservuaar asendajate taastootmiseks ammendamatu. Ja see on ka väga oluline argument, kui tekib asendusküsimus. Silmas tuleb pidada just eriolukorda, sest siis vajab president tõepoolest asendamist, kui ta peaks rivist välja langema. Muudes olukordades parlamentaariis riigipea kohalolek hädavajalik ei ole, tema ajutine rivist väljasolek ei tekitaks riigis mitte mingisuguseid ummikuid. Näiteks Austria presidenti ei asenda mitte keegi ja ka monarhistlikes riikides minu teada ei asendata kuningaid ajutiselt kellegi teisega, kui kuningas on haige või viibib välismaal. Need, kes pooldasid asendajana Riigikogu juhatajat, esitasid oma argumentina eelkõige selle, et Riigikogu juhataja esindab parlamenti ka kriisiolukorras ja normaalolukorras on Riigikogu juhataja neutraalne isik, samal ajal kui peaminister esindab vaid teatud poliitilist jõudu. Argumendiks peaministri vastu võib arvestavalt pidada ka seda, et presidendi haigused või eemalolekud võivad tekitada segadust riigivalitsemises. Näiteks Soomes ei saa peaminister ajal, mil ta peab minema presidendi lossi, olla peaminister, aga parlamentaariis on peaministri amet tähtsam kui presidendi oma. Need

olid minu mälu järgi kõige olulisemad argumendid, mis ühistoimkonnas kõlasid, ja hääletamisel oli alternatiivi poolt 3 ja vastu 5 häält. Tänan!

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Küsimus, kellele lähevad üle presidendi volitused, kui president peaks ennetähtaegselt ametist lahkuma, on sisuline küsimus. Peet Kask tõi enne välja argumendid, mis puudutasid kriisiolukorda, ja argumendi, et võib järjest juurde nimetada ministreid või peaministri asendajaid, kes siis võiksid olla ka peaministriks presidendi ülesannetes või Vabariigi Presidendi asendajaks. Kui vaadata meie põhiseaduse eelnõu teksti, siis tegelikult on Riigikogu juhataja ja peaminister enam-vähem võrdses olukorras. Paragrahvi 93 lõige 2 sätestab, et peaminister nimetab kaks ministrit, kes teda asendavad. Selle, kas need asendavad ministrid võivad nimetada uusi ministreid, kes asendavad peaministrit, sätestab juba seadus valitsuse kohta. Praegu põhiseaduses selle kohta midagi öeldud ei ole. Samas § 70 ütleb, et Riigikogu juhatajale valitakse kõrvale kaks asetäitjat – asejuhatajad, kes asendavad Riigikogu juhatajat. Kas on olemas isikuid, kes võiksid olla Riigikogu juhataja staatuses siis, kui Riigikogu ei saa kokku tulla uut Riigikogu juhatajat valima ja kui kaks asejuhatajat peaksid olema võimetud oma ametit täitma – selle, mis saab siis, võib sätestada Riigikogu kodukorra seadus. Põhimõtteliselt ei ole raske sõnastada seal paragrahv, et juhul kui juhataja on läinud kriisiolukorras asendama presidenti ja asejuhataja on asunud juhataja kohale või juba mõlemad asejuhatajad on kadunud, hakkavad asejuhataja kohtadele koos õigusega liikuma mööda redelit edasi näiteks Riigikogu komisjonide esimehed, aseesimehed jne. Ja kui võtta selle järgi, et valitsuse liikmete arv on 15–20 – ma loodan, et nii suureks Eesti Vabariigi valitsus tulevikus ei jää – ja Riigikogus on 101 liiget, siis on see tagamaa Riigikogus võrreldamatult suurem. On võimalik teha selline säte kodukorra seaduses. Ma juhin tähelepanu, et lihtsalt praegu on põhiseaduse järgi võimalused võrdsed. Mõlemal on kaks asetäitjat, nii peaministril kui ka Riigikogu juhatajal on kaks asejuhatajat. Kuid ärme mõtleme ainult kriisiolukorrale, et mis saab siis, kui Eesti uuesti okupeeritakse ja Eesti Vabariigi president peaks ametist kõrvaldatama ning riik jääb sellisesse olukorda aastakümneteks, kui palju on meil siis neid asendajaid tarvis. Tuleme parem tavalisse olukorda tagasi. Kui president peaks surema või mingil muul põhjusel, näiteks tervise tõttu, ametist tagasi astuma, siis tekib olukord, kus teda peab asendama kas Riigikogu juhataja või peaminister. Kui teda asendab peaminister, siis tekib kaks probleemi. Üks on see, et peaminister on tegelikult riigis suurema võimuga isik kui president. Seega toimub nagu peaministri degradeerimine, tegelikult võimust lahutamine, kusjuures tal tekib väga suur kiusatus jääda edasi täitma selle koha peal ka peaministri ülesandeid. Teine probleem. Mis saab siis, kui sel ajal ei ole valitud uut presidenti, peaminister asendab presidenti ja valitsusele avaldatakse umbusaldust? Peaminister on presidendi koha peal ja nüüd peaks tema kui Vabariigi Presidendi kohusetäitja nimetama uue peaministri kandidaadi, tegema kellelegi ettepaneku valitsuse moodustamiseks. Tekib omamoodi küllaltki absurdne olukord. See on peaministrile psühholoogiliselt väga raske olukord. Seetõttu olen ma põhiteksti poolt, selle poolt, et Vabariigi Presidendi asendaks Riigikogu juhataja ning siis toimuksid kiiresti presidendivalimised. Kriisiolukordade asendamised (mis saab näiteks siis, kui kaks asejuhatajat on juba mõlemad asendama läinud) saab lahendada kodukorra seadusega. Aitäh!

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Härra Hallaste ütles olulisema osa ära, ma ei hakka tema argumentatsiooni kordama. Olukord on tõesti mingil moel veider. Kõigepealt see, et põhiseadus peab kindlasti ära näitama, kes on automaatne asendaja, kui näiteks president jääb

auto alla. Minu arvates teise astme asendamist ei pea põhiseaduses käsitlema. Peaministri asendamise küsimus on selles, kas ta töötab samal ajal edasi peaministrina või ei. Minu arvates neid kahte ametikohta ühendada ei saa. Järelikult ta peab peaministri kohalt lahkuma ja see tähendab, et sellest päevast peab hakkama uut peaministrit sisuliselt ametisse panema tema. Minu arvates on Riigikogu juhataja antud juhul sobivam kandidaat ka sisuliste omaduste tõttu. Ma ei tea tänapäeva maailma poliitilisest praktikast ühtegi näidet, kus parlamendi juhataja on poliitiline figuur. Ma saan aru, et meil siin Eestis tekkis ülemnõukogus see probleem, et härra Nugis muutus nagu üheks poliitiliseks liidriks. Reeglina on ta – ja ma loodan, et tulevikus ka Eestis – akadeemiline ja konsensuslik figuur, vastasel juhul ei saaks ta oma kohta täita. Tema kvalifikatsiooninõuded on kindlasti lähedasemad presidendi valimise nõuetele kui näiteks peaministri kvalifikatsiooninõuded. Ma julgeksin isegi prognoosida, lähtudes näiteks Saksamaa eeskujudest, et kauaaegsed Riigikogu juhatajad hakkavadki tulevikus oma karjääri lõpul saama regulaarselt riigivanema kohale. Nii et ma usun, et ma ei pea kordama, millist versiooni ma toetan. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Adams! Kas on veel sõnavõtte? Ei ole. Me saame asuda hääletama. Kohaloleku kontroll, palun! Kohal on 35 assamblee liiget. Meie eelnõu leheküljel 15 on §-s 83 kaks alternatiivi. Viimase alternatiivi võite maha kriipsutada, sest selle küsimuse on assamblee juba otsustanud. Esimene alternatiiv hõlmab lõikeid 1–3. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Kes on selle poolt, et lisada §-le 83 alternatiiv? Hääletame. Poolt on 4, vastu 29. Assamblee on otsustanud jätta § 83 nii, nagu on esitatud põhitekstis, alternatiivteksti ei lisata.

[...]

Juhataja: [...] Nüüd on meil võimalik pöörduda tagasi § 80 juurde. Selle kohta on kaks toimkonda esitanud meile uue redaktsiooni, mis peaks ka kõigil käes olema. Kas selles küsimuses võtab uuesti sõna proua Hänni või härra Kask? Palun, proua Hänni!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Kahtlemata näitab § 80 teksti praegune arutelu seda, et meie töö on mõnevõrra rabe. Me jõuame nii tähtsa küsimuse sisulise aruteluni alles siis, kui me peaksime juba otsad kokku tõmbama. Kuid praegu on teie ees tekst, mis on sündinud meie riigipea valimise korra kohta avaldatud mõtete ja kahtluste valguses. Praegu toimub riigivanema või riigipea valimine kahel erineval viisil. Juhul kui Riigikogu ei suuda valida kolmes hääletusvoorus oma koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega Vabariigi Presidenti, tuleb kasutusele teine presidendi valimise viis, kus Riigikogu liikmetele tulevad lisaks omavalitsuste volikogude esindajad. Seejuures on määratud, et iga omavalitsuse volikogu valib valimiskokku ühe esindaja. Niisuguse skeemi väljatöötamisel lähtuti eesmärgist, et valitav Vabariigi President oleks konsensuskandidaat. See tähendab, et Riigikogu jaoks jääb igal juhul kehtima kahekolmandikulise koosseisu häälteenamuse nõue. Juhul kui Riigikogu sellist kandidaati ise leida ei suuda, viib teine valimisviis riigipea valimise palju laiemale alusele, mis igal juhul võimaldab valida kandidaadi, kes peaks olema ühiskonna poolt aktsepteeritud kui konsensuskandidaat. Läbi on töötatud ka see viis, kuidas peaks toimuma presidendi valimine valijakogu poolt. Nõutakse, et valituks osutub kandidaat, kes saab hääletamisest osavõtnute häälteenamuse, ja kui esimeses voorus sellist kandidaati ei leita, siis korraldatakse samas ka teine hääletusvoor. Hinnangud näitavad, et selline valimisviis, juhul kui Riigikogu tõepoolest ei suuda Vabariigi Presidenti valida, võtab küll rohkem aega (üle ühe

kuu), kuid siiski valitakse president mõistliku aja jooksul ja tähtis on see, et ta kindlasti valitakse. Nii et ma soovitan avada arutelu praegu teile väljajagatud redaktsiooni üle, kuid samal ajal võib kõrval võrdluseks silmas pida ka seda redaktsiooni, mis oli välja pakutud teile kättejagatud eelnõus. Aitäh!

Juhataja: Proua Hänni, suur tänu! Üks küsimus meie käes oleva teksti kohta: kas kõigis kolmes voorus on tegemist koosseisu kahekolmandikulise enamusega?

L. Hänni: Jah, seda ütleb üldnorm: valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Ja see kehtib loomulikult kõigi voorude kohta.

Juhataja: See on esimene põhiline erinevus eelmise tekstiga võrreldes. Teine erinevus peaks seisnema selles, et Riigikogu juhatajal tekib teatud juhtudel võimalus kutsuda ühe kuu jooksul presidendi valimiseks kokku valimiskogu. Kas on nii?

L. Hänni: Seejuures on ka täpsemini sätestatud, mida valimiskogu endast kujutab. Tema moodustamise alused on põhiseaduses sätestatud, küll aga peab Vabariigi Presidendi valimise täpsema korra sätestama seadus.

Juhataja: Suur tänu! Kas proua Hännile on küsimusi?

L. Hänni: Ühele asjale ma juhiksin veel tähelepanu. Kui te mäletate, siis meie arutelu käigus jäädi samuti vahepeal peatuma valijakogule. Üks vastuväide oli siis, et sinna võiksid saada valitud ka mittekodanikud, mistõttu riigipead ei vali enam ainult kodanikud. Seetõttu on tehtud täpsustus, et iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskokku ühe esindaja, kes peab olema Eesti kodanik.

Juhataja: Aitäh, proua Hänni! Kas härra Runnel soovib sõna võtta või küsimust esitada? Palun, härra Runnel!

H. Runnel: Lugupeetud ettekandja! Kui olla natuke noriv, siis ma julgeksin küsida, et kui valimiskogu ka teises voorus ei suuda otsustada, kas siis järgneb veel mingisugune retsept? Kõige vanem saab või midagi muud sellist?

L. Hänni: Võimalus on, et kui näiteks kaks kandidaati saavad võrdse arvu hääli, siis tuleb tõepoolest seaduslikult sätestada, kes osutub valituks. Aga ma arvan, et kusagile me võime tõmmata piiri, öelda, et siitsaadik on valimise kord põhiseaduse küsimus, põhimõttelised küsimused peaks lahendama põhiseadus ja teatud tasemest alamal seisvad küsimused võiks jätta teiste seaduste lahendada.

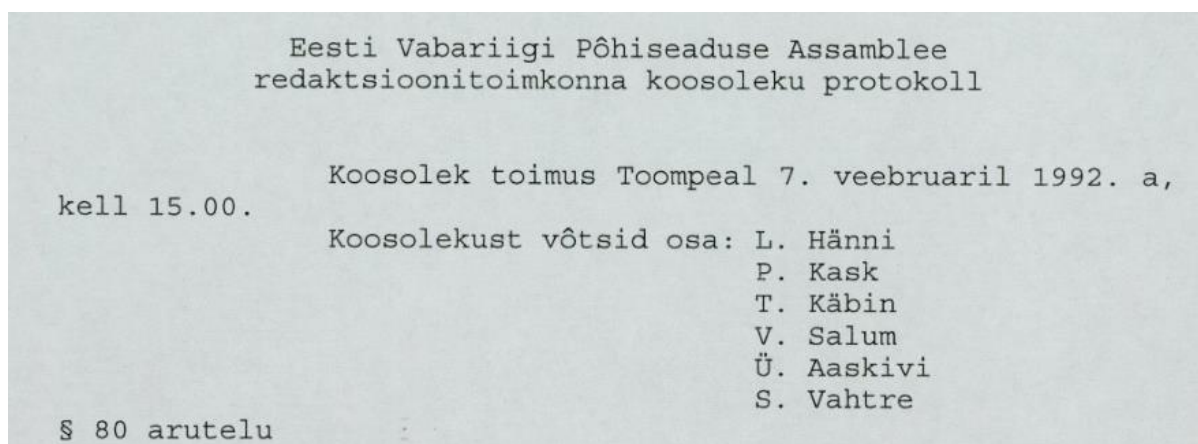
Juhataja: Sellele vist juhib tähelepanu ka uue redaktsiooni viimane lõik. Aitäh veel kord, proua Hänni! Härra Adams, palun!

J. Adams: See paragrahv on tõenäoliselt üks põhiseaduse pikemaid ja võib-olla esimesel lugemisel raskesti taibatav, lihtsale lugejale kindlasti. Aga minu arvates on väljapakutud

lahendus täiesti mõistlik ja samal ajal on sel vähemalt kahes suunas arukas kompromiss. Ma kutsun üles seda toetama ühe reservatsiooniga. Nimelt tahab paragrahvi teine osa, s. t. see, mis toob sisse valimiskogu, ehk veel lihvida. Mulle tuleb praegu pähe näiteks niisugune asi, et võib-olla ühe esindaja ette kirjutada sõna "vähemalt". Võib ju arvata, et eri suurusega omavalitsusüksuste vahel tekib vaidlusi, kui palju nad esindajaid saadavad, ja seepärast võiks valimiskogu käsitleda osa veel detailiseerida.

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Arutame, kas meil on võimalik teha otsustus järgmiste reeglite järgi. Paragrahvi 80 uus redaktsioon toob sisse kaks väga tähtsat uut põhimõtet. Esimene neist on see, et presidendi valib parlament koosseisu kahekolmandikulise enamusega. Teine väga tähtis uus põhimõte on see, et kui parlament ei saa oma tööga hakkama, siis teatud tingimustel jätkab tema tööd moodustatav valimiskogu. Need on kaks tähtsat uut mõtet. Kas meil on võimalik hääletada, kas me toetame neid põhimõtteid? Kui selgub, et me neid toetame, siis on redaktsioonitoimkonnal võimalik jätkata § 80 lihvimist ja järgmise nädala lõpul saame langetada lõppotsuse. Kui aga ühte või teist nendest põhimõtetest ei toetata, siis tuleb meil jätkata otsimist. Palun, kas me võiksimme selle hääletuse läbi viia, selgitamaks, kas assamblee on kahe põhimõtteliselt uue alusega päri? Palun veel kord kohaloleku kontroll! Kohal on 29 assamblee liiget. Esimene küsimus, mida me hääletame § 80 kohta: kes on selle poolt, et viia sisse nõue, mille kohaselt Vabariigi Presidendi valib Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise enamusega? Poolt 26, vastu ei olda, erapooletuid 1. Seda põhimõtet toetati. Teine põhiline erinevus. Paragrahv 80 sätestab juhu, kui parlament oma tööga hakkama ei saa. Sisu on see, et siis moodustatakse valimiskogu. Kes on selle poolt, et § 80 uues redaktsioonis sätestatud tingimustel moodustataks presidendi valimiseks valimiskogu? Hääletame. Poolt 27, vastu 1. Seega on assamblee otsustanud toetada põhimõtet, mille kohaselt § 80 uues redaktsioonis sätestatud tingimustel moodustatakse presidendi valimiseks valimiskogu. Tänan! Kui proua Liia Hänni ja härra Peet Kask on sellega nõus, siis on juhatusel ettepanek § 80 sellise tekstiga, nagu see praegu meie ees on, siiski mitte veel hääletamisele panna. Lihvida tuleks eriti selle paragrahvi teist poolt. Tänan!

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 07.02.1992 koosoleku protokollist:⁵³

PA 07.02.1992 redaktsioon⁵⁴

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 78. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 79. Vabariigi President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt Põhiseaduse §-dele 91, 98, 106 ja 120 Riigikogu erakorralised valimised;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 67 ja avab selle esimese istungi;
- 5) teeb Riigikogu juhatajale esildise Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks;
- 6) kuulutab välja seadused vastavalt Põhiseaduse §-dele 106 ja 108 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 7) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 110 ja § 111;
- 8) teeb peaministri kandidaadile ülesandeks Vabariigi Valitsuse moodustamise vastavalt Põhiseaduse §-le 89;
- 9) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse liikmed vastavalt Põhiseaduse §-le 90;

⁵³ ERA.R-2324.1.25, l 185.

⁵⁴ ERA.R-2324.1.24, l 181–183.

- 10) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;
- 11) nimetab ametisse Eesti Panga nõukogu ettepanekul Eesti Panga presidendi;
- 12) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;
- 13) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhtkonna;
- 14) annab riiklike autasusid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht;
- 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt Põhiseaduse §-le 130 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;
- 17) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja vastavalt Põhiseaduse §-le 129;
- 18) vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
- 19) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt Põhiseaduse §-le 146.

§ 80. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu või käesoleva paragrahvi lõikes neli sätestatud juhul valimiskogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub kandidaatide uus ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel kolmas hääletusvoor. Kui Vabariigi Presidendi ei valita ka kolmandas hääletusvoorus, kutsub Riigikogu juhataja ühe kuu jooksul Vabariigi Presidendi valimiseks kokku valimiskogu.

Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskogusse vähemalt ühe esindaja, kes peab olema Eesti kodanik.

Riigikogu esitab valimiskogule presidendikandidaadiks kaks Riigikogus enam hääli saanud kandidaati. Presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on samuti vähemalt kahekümne ühel valimiskogu liikmel.

Valimiskogu valib Vabariigi Presidendi hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete häälteenamusega. Kui esimeses voorus ükski kandidaat ei osutu valituks, korraldatakse samal päeval kahe enam hääli saanud kandidaadi vahel teine hääletusvoor.

Vabariigi Presidendi valimise täpsema korra sätestab Vabariigi Presidendi valimise seadus.

§ 81. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 82. Vabariigi President astub ametisse Eesti rahvale Riigikogu ees järgmise ametivande andmisega: „Mina, N.N., astudes Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest, ustavalt, õiglaselt ja erapooletult täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Eesti Vabariigi kasuks.“

§ 83. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 84. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Ajaks, mil Riigikogu juhataja täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu juhatajal Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ja keelduda seaduste välja kuulutamisest.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul Vabariigi Presidendi.

§ 85. Ametisse astumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 86. Vabariigi Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

PA 14.02.1992 redaktsioon⁵⁵

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 78. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 79. Vabariigi President:

⁵⁵ ERA.R-2324.1.24, 1 207–209.

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt Põhiseaduse §-dele 91, 98, 106 ja 120 Riigikogu erakorralised valimised;
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 67 ja avab selle esimese istungi;
- 5) teeb Riigikogu juhatajale ettepaneku Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks vastavalt Põhiseaduse §-le 69;
- 6) kuulutab välja seadused vastavalt Põhiseaduse §-dele 106 ja 108 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 7) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 110 ja § 111;
- 8) määrab peaministri kandidaadi vastavalt Põhiseaduse §-le 90;
- 9) nimetab peaministri ettepanekul ametisse ja vabastab ametist ministrid;
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametissenimetamiseks;
- 11) nimetab Eesti Panga nõukogu ettepanekul ametisse Eesti Panga presidendi;
- 12) nimetab Riigikohtu esimehe ettepanekul kohtunikud;
- 13) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhtkonna;
- 14) annab riiklike autasusid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;
- 15) on Eesti riigikaitse kõrgeim juht;
- 16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt Põhiseaduse §-le 130 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;
- 17) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja vastavalt Põhiseaduse §-le 129;
- 18) vabastab süüdimõistetuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
- 19) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt Põhiseaduse §-le 146.

§ 80. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu või käesoleva paragrahvi neljandas lõikes sätestatud juhul valimiskogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib seada sünnilt Eesti kodaniku, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub uus kandidaatide ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahte teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel samal päeval kolmas hääletusvoor. Kui Vabariigi Presidenti ei valita ka kolmandas hääletusvoorus, kutsub Riigikogu juhataja ühe kuu jooksul Vabariigi Presidenti valimiseks kokku valimiskogu.

Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskogusse vähemalt ühe esindaja, kes peab olema Eesti kodanik.

Riigikogu esitab valimiskogule presidendikandidaadiks kaks Riigikogus enim hääli saanud kandidaati. Presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on ka vähemalt kahekümne ühel valimiskogu liikmel.

Valimiskogu valib Vabariigi Presidenti hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete häälteenamusega. Kui esimeses voorus ükski kandidaat ei osutu valituks, korraldatakse samal päeval kahe enim hääli saanud kandidaadi vahel teine hääletusvoor.

Vabariigi Presidenti valimise täpsema korra sätestab Vabariigi Presidenti valimise seadus.

§ 81. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidenti korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidenti ametiaja lõppemist.

§ 82. Vabariigi President astub ametisse järgmise ametivande andmisega Eesti rahvale Riigikogu ees: „Astudes Vabariigi Presidenti ametisse, annan mina, (ees- ja perekonnanimi), pühaliku töotuse kaitsta vankumatult Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult kasutada minule antud võimu ning täita ustavalt oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Eesti Vabariigi kasuks.“

§ 83. Vabariigi Presidenti volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidenti ametisseastumisega.

§ 84. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seadusega sätestatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused enne tähtaega lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Ajaks, mil Riigikogu juhataja täidab Vabariigi Presidenti ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu juhatajal Vabariigi Presidenti ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on enne tähtaega lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul uue Vabariigi Presidendi.

§ 85. Ametisseastumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 86. Vabariigi Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

PA 14.02.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: [...] V peatükk – Vabariigi President. Paragrahvi 79 punktist 3. Kõigepealt palun ära parandada see: loetelus § 91 asemel peab seisma § 90 ja paragrahvile palun esialgu teha juurde küsimärk. See paragrahv on sisse jäänud veel eelmisest redaktsioonist, kus oli võimalus, et umbusaldushääletuse korral võib Vabariigi President valitsuse ettepanekul välja kuulutada erakorralised valimised. Me julgesime veel kord selle küsimuse ka täna teie ette tuua, aga me ei ole seda veel otsustanud. Nii et viide §-le 98 on siin praegu selle tõttu enneaegne. Paragrahvi 79 alapunkt 8 on samuti muutunud vastavalt sellele, et me pakume uue valitsuse moodustamise korra uue redaktsiooni. Varem oli: teeb peaministri kandidaadile ülesandeks jne. Nüüd on: määrab peaministri kandidaadi. Muutunud on ka alapunkt 9, samuti seoses uue redaktsiooniga valitsuse moodustamise korra osas. Enne seisis punktis 9: nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse liikmed. Nüüd asendub see ainult ministrite ametisse nimetamise ja vabastamisega. Paragrahv 80 – Vabariigi Presidendi valimistest. Siin on tehtud redaktsiooniline täpsustus seoses sellega, et me asendasime sünnijärgse kodaniku mõiste mõistega "Eesti Vabariigi kodanik sünnilt". Nii et vastav muudatus on tehtud § 80 lõikes 3. Paragrahv 82 – Vabariigi Presidendi ametivanne. Siin on lähtutud 1938. aasta põhiseaduses olnud Vabariigi Presidendi ametivande tekstist, tehes siia mõned keelelised muudatused seoses sellega, et eesti keel on poole sajandi jooksul siiski veidi muutunud ja, nagu arvasid ka meie keeletekspertid, kõlas presidendi ametivande tekst 1938. aasta versioonis mitte päris eesti keele päraselt.

Redaktsioonitoimkonna ja ekspertgrupi 24.03.1992 koosoleku protokollist:⁵⁶

Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee
redaktsioonitoimkonna koosoleku protokoll

Koosolek toimus Toompeal 24. märtsil, 1992.a.
kell 9.00.

Koosolekust võtsid osa: L. Hänni

P. Kask

I. Hallaste

Ü. Aaskivi

T. Anton

K. Kama

Ekspertdid: J. Raidla

R. Lang

M. Rask

E. Truuväli

Schneider

III peatükk

Presidendi otsevalimine alternatiiviks.

Redaktsioonitoimkonna alternatiivid.

PA 27.03.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: On olnud etteheiteid, et meie praegune eelnõu annab presidendile liiga suured volitused. See on vastupidine sellele, mida me siimaani oleme kuulnud ja mis sisaldub meile saadetud kirjades. Näiteks on härra Israeljan leidnud, et Vabariigi Presidendil ei tohiks olla õigust Riigikogu laiali saata. Mäletatavasti me analüüsisime siin seda võimalust saata Riigikogu laiali, leidsime, et see on siiski oluline tasakaalustav hoob erinevate võimuinstitsioonide omavahelistes suhetes.

[...]

Härra Raidla töörühma alternatiivid. Need on teile veel kord välja jagatud, mis võimaldab nendele uuesti pilku heita, vaadata, milliseid põhiseaduse muudatusi nad endaga kaasa tooksid. Me arutasime ka redaktsioonitoimkonnas üsnagi üksikasjalikult need ettepanekud veel kord läbi. Me leidsime, et osa on kahtlemata seotud poliitilise valikuga, eelkõige Vabariigi Presidendi valimise kord, mis tooks endaga kaasa muudatusi mitmetes põhiseaduse sätetes. Riigikogu otsustusvõimelisus – ma juba ütlesin, et ka siin on võimalik veel kompromissvariant meie praeguse eelnõu sõnastuse ja selle vahel, mida on välja pakkunud ekspertdid. Samuti me leidsime redaktsioonitoimkonnas, et mõningad härra Raidla töögrupi alternatiivettepanekud kahtlemata ei muudaks meie riigiõiguslikku kontseptsiooni. Nad võib-olla isegi aitaksid seda viia veelgi paremasse vormi. Eelkõige toetas redaktsioonitoimkond seda võimalust, et

⁵⁶ ERA.R-2324.1.25, l 201.

Vabariigi President võiks saada võimaluse algatada põhiseaduse muutmist. Põhjenduseks eelkõige asjaolu, et Vabariigi Presidendil peavad olema adekvaatsed võimalused mõjutada olukorda, kui mingil põhjusel on tekkinud kriis. Tema roll on olla tasakaalustajaks seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu vahel. Juhul kui on näha, et põhiseadus ei reguleeri nende võimude vahetõhku piisavalt täpselt ja tasakaalustatult, peab olema Vabariigi Presidendil põhiseaduse muutmise algatamise kaudu võimalus viia erinevad riigivõimuinstitsioonid omavahel paremasse kooskõlla. Me oleme korduvalt vaielnud selle üle, kellele peaksid minema Vabariigi Presidendi volitused juhul, kui ta oma kohustusi ei saa ajutiselt täita. Kaalumise all on olnud kaks võimalust – et need volitused lähevad üle Riigikogu esimehele või peaministrile. Nii ühe kui ka teise kontseptsiooni poolt on toodud küllalt kaalukaid argumente. Redaktsioonitoimkond vaagis neid veel koos ekspertidega ja me leidsime, et riigiõiguslikult on nende volituste üleminek põhjendatud pigem peaministrile kui Riigikogu esimehele. Ja redaktsioonitoimkond peab võimalikuks, et Põhiseaduse Assamblee seda küsimust veel kord kaaluks.

[...] Jällegi on teie ees alternatiiv, millise hääleteenamusega saab Riigikogu kummutada Vabariigi Presidendi veto. See on üks tundlikumaid valikuid presidendi poliitilise võimu tugevuse osas. Ka siin on assamblee korduvalt oma valikuid teinud, öeldes ja valides selle võimaluse, et meie president ei peaks olema ilmtingimata poliitiline otsustaja seaduste üle.

[...]

L. Hänni: Järgmine redaktsioonitoimkonna ettepanek ei ole kahjuks ka lülitatud sellesse tabelisse. See puudutab § 80 ja ettepaneku sisu saab teile selgitada, kui võtta ette järgmine tabel, kus on alternatiivid, ekspertgrupi alternatiivid leheküljel 2. Ettepanek seisneb selles, et anda Vabariigi Presidendile õigus algatada põhiseaduse muutmist. See tähendab, et sellesse loetellu, mis on esitatud §-s 80, tuleks juurde lisapunkt, ilmselt punkti 4 järele: "... algatab põhiseaduse muutmise." Koos selle alternatiivi lisamisega toimuksid muutused ka §-s 105, mis käsitleb seaduste algatamise õigust ja sinna lülituks "Vabariigi Presidendil põhiseaduse muutmiseks", samuti §-s 163 "põhiseaduse muutmise algatamise õigus on vähemalt ühel viiendikul Riigikogu koosseisust" ja lisandub "ja Vabariigi Presidendil." Me leidsime redaktsioonitoimkonnas, et see muudatus ei muuda meie põhiseaduse eelnõu põhikonstruktsiooni ega tasakaalu, küll aga annab Vabariigi Presidendile adekvaatsed vahendid mõjutada olukorda, kui on tekkinud vajadus tasakaalustada põhiseaduslikult täidesaatva, seadusandliku ja kohtuvõimu vahetõhku või mõnda muud riigiõiguslikku küsimust. See on ainult põhiseaduse muutmise algatamise õigus. Edasine põhiseaduse muutmist läheb tavalises korras, nagu see on kirjas põhiseaduse viimases peatükis.

Juhataja: Täna! Redaktsioonitoimkond teeb meile ettepaneku täiendada § 80 uue alapunktiga, mille kohaselt Vabariigi President võiks ka algatada põhiseaduse muutmist. Kas võime asuda hääletama? Kes on selle poolt, et täiendada § 80 punktiga, mis annab võimaluse algatada põhiseaduse muutmist? Hääletame, palun! 25 poolthäält, 8 vastuhäält. Assamblee on otsustanud, et § 80 lisatakse: "algatab põhiseaduse muutmist." Palun, proua Hänni!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Järgmine redaktsioonitoimkonna ettepanek puudutab § 85 ja seda ettepanekut on samuti kõige lihtsam jälgida, kui me võtame lahti sama lehekülje, kust me leidsime eelmise ettepaneku sisu. Paragrahvis 85 on ettepanek, et Vabariigi Presidendi asendamisel läheksid tema ülesanded üle mitte Riigikogu esimehele, vaid peaministrile. Põhiline argument selle ettepaneku tegemiseks seisneb selles, et Riigikogu esimees oma

ametiseisundi järgi peab olema poliitiliselt neutraalne isik, kelle ülesandeks on juhatada Riigikogu tööd, lubada poliitilistel fraktsioonidel vabalt väljendada oma seisukohta. Vabariigi Presidendi asendamisel aga on vaja täita ka teatud poliitilisi funktsioone. Eriti puudutab see näiteks juhtu, kui Vabariigi President annab välja seadlusi ja sellepärast on riigiõiguslikult otstarbekam, et Vabariigi Presidenti asendaks peaminister kui poliitiliselt täitevvõimu teostamise eest vastutav isik, kelle suhtes neutraalsuse nõuet ei ole. Ma arvan, et selles küsimuses me oleme ka eelnevalt väga põhjalikult ja pikalt sõna võtnud ja nii poolt kui ka vastuargumendid on korduvalt esile toodud. Me peame lihtsalt veel kord kaaluma, millised argumendid on mõjusamad.

J. Adams: Lugupeetud proua Hänni! Te lugesite praegu üles kõik need põhjused, miks redaktsioonitoimkonna arvates peaminister on selleks ülesandeks sobivam kui Riigikogu esimees. Ma esinesin siin kunagi, mitte väga ammu, oma seisukohtadega ja ma olen nõus seda täna uuesti tegema, et tõestada, et täpselt samu asjaolusid, mida teie nimetasite, pean ka mina kõige olulisemaks asetäitja puhul ja järelikult on kõige sobivam isik Riigikogu esimees. Meie aeg on piiratud ja võib-olla sellepärast oleks kasulik, kui assamblee juhataja teeks praegu kiire hääletuse, kas assamblee liikmed tahaksid selles küsimuses üldse ümberotsustamisele asuda. Juhul kui asutakse ümber otsustama, siis ma paluks võimalust veel kord põhjalikult põhjendada oma seisukohti.

[...]

J. Adams: Paragrahvi 85 puhul on tegemist väga põhimõttelise, väga poliitilise ettepanekuga, mille me oleme juba varem läbi debateerinud. Ma ei tahaks ütelda, et me ei tohiks üldse uuesti debateerida, sest kogu meie assamblee töö ajalugu näitab, et väga olulistest küsimustest me oleme isegi kolm-neli korda ümber otsustanud. Edasi tuleks minna järgnevalt: korraldada praegu hääletus, kas me peame üldse vajalikuks redaktsioonitoimkonna selle ettepaneku nimel § 85 veelkordse tagasimuutmise teemat hakata arutama. Juhul kui vastus on positiivne, siis hakakem arutama. Juhul kui ei, siis mingem päevakorras edasi.

Juhataja: [...] Meie arutelu katkes seal, kus jutt oli § 85 lõigust 1. Ja viimane ettepanek selles küsimuses oli härra Adamsilt, kes palus, et tal võimaldataks kõneks sõna võtta selleks, et selgitada, kas sellist muudatust on põhjust teha või mitte. Härra Adams, palun!

J. Adams: Lugupeetud juhataja, te ei saanud minu ettepanekust aru. Juhul kui tuleb selline debatt, siis ma tahaksin esineda ka kõnepuldil ja lugeda üles veel kord kõik need põhjendused, mida ma tegin eelmine kord. Ma ei ole praegu kindel, et assamblee liikmete enamus tahab üldse selles küsimuses debatti alustada, s. o. üldse tahab arutada § 85 muutmist. Minu ettepanek on teha kiires korras läbi vastav hääletus. Kui hääletus on positiivne, s. t. tahetakse seda muutmist arutada, siis minna arutamise juriidilise külje juurde.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Me äsja otsustasime, et me usaldame redaktsioonitoimkonda. Redaktsioonitoimkond on probleemi meile esitanud ja selgitanud, mida ta taotleb. Meie ei pruugi selle taotlusega nõustuda. Kes soovib kohalt sõna võtta? Härra Adams, palun, teil on kõneks sõna!

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Mul on väga kahju, aga ma pean nüüd teie aega raiskama selle ülekordamisele, kuna juhataja ei teinud siiski seda hääletust, mida ma kolm korda palusin. Niisiis, meile on esitatud siin taas ettepanek, mis on absoluutselt süsteemiväline, mis lähtub presidentiaalsest riigikorra tüübist, kus riigipead tema ajutise puudumise hetkel asendab peaminister. See tuleneb sellest, et suure võimuga riigipea kõige paremaks asendajaks on nimelt peaminister kui praktiline riigielu juhataja. Meie praeguses konstruktsioonis on väikese võimsusega riigipea, president, ja mina sean kahtluse alla, et peaminister oleks sisuliselt või formaalselt kõige sobivam tema asendaja. Võtame mõned kujuteldavad olukorrad. President jääb auto alla, presidendil on südamerabandus, presidendi lennuk kukub alla, väga palju võimalusi on. Kõigepealt esimene küsimus. Kas riik saab mõnda aega olla ilma presidendita? Vaadates meie põhiseaduse projekti, me näeme, et riigi elus on ette nähtud väga paljud funktsioonid, mille täitmiseks peab olema igal hetkel kõrgem ametnik. Siin on nüüd kaks põhimõttelist lahendust. Ühte on isegi assamblee töö käigus puudutatud. Tähendab, et riigipeal oleks juba ette nähtud oma alaline asetäitja. Me debateerisime seda küsimust ja leidsime, et asepresidenti meie konstruktsioonis ei ole vaja, järelikult kerkib üles asendamise küsimus. Nüüd on küsimus, kes teda asendab. Siin on siis kaks võimalust, on peaminister, on Riigikogu juhataja, võimalused hargnevad järjekordselt kaheks. Kujutame ette normaalset ühiskondlikku korda. Midagi juhtub presidendiga, tema asetäitja põhiline kohustus on uute, meie konstruktsiooni järgi uute presidendivalimiste korraldamine. Kas selleks on vaja peaminister valitsusjuhina oma töökohalt ära võtta ja panna tema presidendi ülesannetesse, hakata samal ajal otsima, kes tuleb peaministri asemele, kes on tema asetäitja? Minu arvates selle ülesande täitmiseks ei ole vaja peaministrit. Sellega saaks suurepäraselt hakkama Riigikogu juhataja, kelle positsioon on ka juriidiliselt tunduvalt lähedasem presidendi omale kui peaministri oma. See on esimene võimalus. Teine võimalus. Meil on tegemist mingil moel erakordse situatsiooniga riigi elus. On sõjaolukord, on mingi muu olukord, mille tõttu Riigikogu ei saa seadusandlikult parasjagu koos käia. Selliseks olukorraks oleme konstrueerinud võimaluse, et riiki valitsetakse ajutiselt seadlustega, kusjuures seadlusi antakse välja kolme kaasallkirjaga. Kui ma ei eksi, oli viimases niimoodi: presidendi, Riigikogu juhataja ja peaministri ühisotsustega. Sellisel juhtumil seadustega. Kui me vaatame sellises situatsioonis olukorda, et riik jääb ilma peata, on väga küsitav, miks peaks kahest kaasallkirja omanikust presidendiks saama just peaminister. Me võime veel kujutleda niisugust olukorda, mis ka ei ole sugugi väga hüpoteetiline, vaid väga tõenäoline, et peaministriks ei ole mitte poliitiline isik, on n.-ö. tehniline kabinet. Mingil põhjusel on määratud ja Riigikogu poolt aktsepteeritud peaministri ametisse näiteks mingisuguse tehnilise eriala spetsialist. Nii et sellises ebaolukorras on kahtlemata Riigikogu juhatajal parem kvalifikatsioon selle ametipositsiooni täitmiseks. Kui ma ütlen parem kvalifikatsioon, siis ma mõtlen selle all, et Riigikogu juhatajaks saamise protseduur, juriidilised vahendid ja ka temale esitatud tingimused on tunduvalt sarnasemad presidendi omadega kui peaministriks saamise tingimused. Ma kutsun üles siiski hääletama redaktsioonitoimkonna praeguse ettepaneku vastu. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu, härra Adams! Palun, kas keegi soovib veel sõna võtta? Sõnavõtusoove rohkem ei ole. Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et § 85 lõikesse 1 viia sisse järgmine parandus? Meil on eelnõus tekst: "lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu esimehele". Paranduse sisseviimisel oleks tekst: "lähevad tema ülesanded ajutiselt üle peaministrile". Hääletamisele läheb küsimus sellest, kes toetab etteloetud parandust. Niisiis, kes on selle poolt, et § 85 lõikes 1 asendada sõnad "Riigikogu esimehele" sõnaga "peaministrile"? Hääletame,

palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt on 7, vastu on 24. Assamblee otsustas, et selle redaktsioonitoimkonna ettepanekuga nad päri ei ole.

PA 03.04.1992 istungi stenogrammis:

V. Korrovits: Austatud ettekandja! Mis kaalutlustel sai sisse võetud küsimus presidendivalimistest? See on meil teatavasti mitu korda läbi hääletatud, selle alusel on vastu võetud ka kogu põhiseaduse eelnõu tekst ja nüüd tuleb see jälle arutusele. Palun seletage, mis kaalutlustel!

L. Hänni: Ma juba juhtisin tähelepanu sellele, et see ettepanek on tabelis vormistatud kaheosalisena. Kõigepealt tuleb assambleel langetada otsus, kas pöördutakse selle küsimuse juurde tagasi. Redaktsioonitoimkond leidis, et kuna sellel küsimusel võib olla määrav osa põhiseaduse eelnõu saatusel, siis ainult redaktsioonitoimkonna otsus selle kohta, et seda küsimust mitte enam arutada, võib tõstatada küsimuse meie toimkonna liiga suurtest volitustest. Kõigepealt otsustagem, kas seda küsimust arutada, ja kui otsustatakse seda arutada, alles siis tulevad sisulised ettepanekud.

[...]

Juhataja: [...] Enne kui teeme väikese vaheaja, arutame läbi ka 21. ettepaneku ja püüame otsuse selles küsimuses vastu võtta. 21. ettepanek käsitleb § 109 lõiku 2. Proua Hänni, palun!

L. Hänni: Paragrahvi 109 lõik 2 on olnud assamblees korduvalt arutluse all, kuid mitte sellest vaatenurgast, nagu toob teie ette praegu pakutud redaktsioon. Me oleme põhiliselt arutanud ja hääletanud, kui tugev peaks olema Vabariigi Presidendi veto, tähendab, millise häälteenamusega saaks Riigikogu selle veto kummutada. Siin on assamblee jäänud seisukohale, et vetot ei tohiks tugevdada. Teiselt poolt on olnud etteheiteid, et on ebaõige Vabariigi Presidendi suhtes, kui Riigikogu vaatab samasuguse häälteenamusega läbi temale uuesti tagasi saadetud seaduse, kuna ta sunnib Vabariigi Presidenti alla kirjutama seadusele, mida ta ei toeta. Vabariigi President võib seadusele allakirjutamisest keelduda kahel motiivil. Kõigepealt sellepärast, et seadus ei meeldi talle poliitiliste lahenduste poolest, kuid kuna Riigikogu meie põhiseaduse eelnõu kohaselt teostab seadusandlikku võimu ning sellisena esindab rahvast ja rahva tahet, siis poliitilise veto tugevdamine viiks meid ilmselt vastuollu sellesama põhimõttega, et seadusandlik võim kuulub rahvaesindusele. Teine põhjus, miks Vabariigi President võib keelduda seadusele allakirjutamisest, on see, et ta leiab, et vastuvõetud seadus on põhiseadusega vastuolus. Riigikogu võib ka sel juhul jääda oma arvamuse juurde. Just sellise olukorra jaoks on redaktsioonitoimkond pakkunud välja edasise käigu. Kui Vabariigi President ikkagi leiab, et antud juhul Riigikogu poolt vastu võetud seadus ei ole kooskõlas põhiseadusega, peaks ta saama selle seaduse suunata Riigikohtusse, et see langetaks otsuse, kas seadus on põhiseadusega kooskõlas või ei. Vastavalt põhiseaduse §-le 154 on Riigikohtule antud õigus otsustada, kas seadused vastavad põhiseadusele. Nii et antud juhul me anname presidendile võimaluse kaitsta oma seisukohta, kui see on tingitud õiguslikest argumentidest. Lõpliku otsuse langetab sel juhul Riigikohus. Kui Riigikohus tunnistab, et

seadus on põhiseadusekohane, ei ole Vabariigi Presidendil enam põhjust mitte alla kirjutada Riigikogu poolt vastu võetud seadusele. Sellise lisanduse tegemine § 109 lõigule 2 täpsustab teiselt poolt Riigikohtu võimalusi arutada seaduste vastavust põhiseadusele, sest antud juhul lisaks õiguskantslerile ja alamatele kohtutele, kust võib tulla ettepanek arutada seaduste vastavust põhiseadusele, saab selleks ajendiks ka Vabariigi Presidendi pöördumine Riigikohtu poole. Nii et sellistel põhjustel me teeme ettepaneku täiendada § 109 lõiget 2. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Küsimused. Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots: Proua Hänni! Paragrahvi 54 (154?) lõik 2 kõlab nii: "Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega." See on samahästi kui käskivas kõneviisis. Te ütlesite, et tal on võimalus seda teha. Ei ole, ta on kohustatud seda tegema. Sellepärast ma leian, et see, mis te nüüd siia juurde tõite – kui Riigikohus tunnistab jne. –, on tegelikult § 154 kordus. Niikuinii on Riigikohus kohustatud seda tegema, kui seadus ei vasta põhiseadusele. Ma ei näe praegu mingit mõtet selle viimase osa sissetoomises. Minu ettepanek on pöörduda uuesti tagasi koosseisu enamuse veto juurde.

L. Hänni: Ma ei saa siin päriselt nõustuda härra Uluotsa sellise interpretatsiooniga, et Riigikohus teeb seda igal juhul. Kohus rakendub töösse tavaliselt siis, kui ta saab mingisuguse kaebuse, ja meil on põhiseaduses viidatud mitmele mehhanismile, kuidas võib Riigikohtuni jõuda ettepanek arutada seaduse vastavust põhiseadusele. Põhiseaduses ei ole tõepoolest üksikasjalikult kirjas, kuidas, millise menetluse kohaselt Riigikohus arutab seaduse vastavust põhiseadusele. Kuid ka arutlustes ekspertidega jäi kõlama mõte, et ta ikkagi tegutseb kohtuna, s. t. hakkab kaebuse ja ettepaneku põhjal arutama seaduse vastavust põhiseadusele, mitte aga üldise järelevalve korras, omal algatusel.

Juhataja: Suur tänu! Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson: Ma sain ka selle paragrahvi algsest mõttest aru, et siin on just silmas peetud mitte seaduse juriidilist külge, vaid selle poliitilisi põhimõtteid. Kui rääkida juriidilistest külgedest ja vastuolust põhiseadusega, siis selline õigus peaks presidendil olema, sõltumata seaduse edasi- või tagasisaatmisest Riigikohtusse. Kui vastav seadus, mis presidendile esitatakse, on põhiseadusega vastuolus, vähemalt presidendi arust, siis võiks ta selle kohe Riigikohtusse esitada. Miks peaks ta selle enne veel Riigikogule tagasi saatma?

L. Hänni: Teatavasti on kohus konfliktide lahendamise vahend. Meie põhiseadus ei peaks tegema rõhuasetust konfliktide kohtulikule lahendamisele. Praegu on tõepoolest nii, et kui Vabariigi President näeb, et vastuvõetud seadus on vastuolus põhiseadusega, siis teeb ta kõigepealt Riigikogule ettepaneku kogemata sisse lipsanud viga parandada ja kui Riigikogu peab presidendi ettepanekut põhjendatuks, siis ta selle vea ka parandab. Aga kahjuks võib tekkida ka selline olukord, et küsimus, kas seadus on kooskõlas põhiseadusega või ei ole, on vaieldav. Sel juhul on ilmne, et president ja Riigikogu on eriarvamusel. Alles sellisel tingimusel peaks rakenduma tööle Riigikohus. Seaduste tühistamine Riigikohtu kaudu on konflikti lahendamise abinõu.

Juhataja: Suur tänu! Härra Järlik!

R. Järlik: Austatud proua Hänni! Paratamatult läheb jutt §-le 154, millele on viidatud ka arutatavas parandusettepanekus. Kas Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega, ainult sellisel juhul, kui keegi tema poole pöördub, või on ta seda kohustatud niikuinii tegema?

L. Hänni: Ma juba viitasin sellele, et meie põhiseadus ei anna sellele küsimusele täpset vastust. Küll aga on põhiseaduses olemas mitmed mehhanismid, mis näitavad, kuidas ettepanek arutada seaduse vastavust põhiseadusele Riigikohtusse jõuab. Seda sel juhul, kui madalama astme kohtud ei rakenda seadust, kuna nad leiavad, et see on põhiseadusega vastuolus. Nendel endal puudub õigus seadust tühistada. Igal juhul peavad nad sel juhul pöörduma Riigikohtu poole vastava ettepanekuga. Peale selle on antud õiguskantslerile õigus apelleerida Riigikohtus, kui ta leiab, et on vastuolu põhiseadusega. Meie ettepanek on anda selline võimalus ka Vabariigi Presidendile. Ilmselt võib kohtute peatükile ette heita seda, et selles on kirjutatud liiga üldsõnaliselt, kuidas Riigikohus toimib põhiseaduse järelevalve kohtuna. Need küsimused, mis on siin praegu tõstatatud, tulenevad õigusliku lahenduse pealiskaudsusest, mida me põhiseaduses anname. Kuid ma rõhutan veel kord, et valides kahe variandi vahel – Riigikohus teostab omal initsiatiivil järelevalvet või rakendub tööle konkreetse kaebuse põhjal –, tuleks ilmselt eelistada seda võimalust, kus ta ikkagi tegutseb kohtuna, s. t. astub vahele ja teeb otsuse, kui on tekkinud konflikt.

Juhataja: Suur tänu! Härra Kama, palun!

K. Kama: Mul ei ole küsimust. Ma tahan repliigi korras öelda, et kui me lähtuksime kontseptsioonist, et Riigikohus järelevalveorganina peab omal algatusel hakkama tühistama neid seadusi, mis on vastuolus põhiseadusega, siis kaotab see peatükk, kus on juttu õiguskantslerist, täielikult oma mõtte. Just nimelt õiguskantsleri peatükk näitab seda, et ikkagi peab keegi Riigikohtu poole pöörduma, selleks et kogu see protsess käima läheks. See mehhanism, mis on praegu pakutud, on teatud mõttes presidendi kaitse, et ta ei oleks põhiseaduse järgi kohustatud välja kuulutama sellist seadust, mille puhul ta ise leiab, et see on vastuolus põhiseadusega. Samal ajal, kui ta on selle juba välja kuulutanud, siis ei tohiks tal olla ka enam asja pöörduda Riigikohtu poole. Kui ta ise on selle välja kuulutanud, siis ei ole nagu midagi enam pärast protestida. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu! Härra Rätsep!

J. Rätsep: Ma soovin eksperdi abiga juhtida tähelepanu ühele kahtlusele selle sätte formulatsioonis. Nimelt kuulutab president seaduse välja või pöördub Riigikohtu poole ettepanekuga tunnistada seadus kehtetuks vastavalt põhiseaduse §-le 154. Siin mõtles ekspert Kiris minu arvates küllaltki põhjendatult, et sel juhul seadus veel ei kehti. Ta peaks pöörduma Riigikohtu poole seisukoha võtmiseks. See viimane fraas tuleks minu arvates täpsemalt formuleerida.

Juhataja: Suur tänu! Härra Runnel!

H. Runnel: Austatud kolleegid! Ma ühinen Jüri Rätsepa märkusega sõnastuse kohta. Samal ajal tahan juhtida puhtalt stiili mõttes tähelepanu §-le 91, kui me hääletasime lisalehelt Jüri Adamsi

varianti, kus me andsime presidendile pikema tsükli. Minu meelest on täiesti sümmeetriline, kui §-s 109 pakutakse sedasama pikemat menetlust. Selle sümmeetria tõttu leian, et selle läbimine kaunistaks põhiseadust.

Juhataja: Suur tänu! Härra Korrovits!

V. Korrovits: Tänan, härra juhataja! Ma toetan niisugust parandust just sellepärast, et kohus peab ikka olema kohus. Temale peab tõesti keegi midagi otsustada andma. See väide, et põhiseaduses on vähe öeldud selle kohta, kes need materjali esitajad on, on võib-olla õige, aga see ei takista ametiisikuid või esinduskogusid, kes on selleks pädevad, neid asju pärast reguleerimast ja täiendamast. Aga mingil juhul ei tohiks lasta kohtul omapead niisugust tegevust arendada, siis me viiksime ta välja kohtu rollist. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Algab hääletamine. Ma tuletan meelde härra Rätsepa ettepanekut kaaluda veel kord sõnastust, et ei juhtuks nii, et tuleks tunnistada kehtetuks seadus, mis veel seaduseks pole saanudki. Kuid ma arvan, et see redaktsiooniline küsimus ei sega meid praegu hääletamast, sest ilmselt on kõigil selge ettekujutus, millisest täiendavast mehhanismist käib jutt § 109 lõigu 2 osas. Algab hääletamine. Kes on selle poolt, et muuta § 109 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 17, vastu 4. Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 109 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

Juhataja: [...] Lugupeetud kolleegid! Me oleme ära teinud väga suure töö, kuid jäänud on veel üks tähtis ja keerukas küsimus. Redaktsioonitoimkond on viiendal lehel teinud meile ettepaneku otsustada, kas me soovime tagasi pöörduda korduvalt käsitletud ja otsustatud küsimuse juurde, kes valib Vabariigi Presidendi. Mul on palve, et redaktsioonitoimkonna esimees proua Hänni esitaks kaalutlused, miks toimkond arvab, et võib olla vajalik ja võimalik selle küsimuse juurde tagasi pöörduda. Palun, proua Hänni!

L. Hänni: Lugupeetud assamblee! Redaktsioonitoimkond tõi teie ette need seisukohad, milles me olime üksmeelsed, et vastav muudatus tuleb teha. Mis puutub presidendi otsevalimisse, siis on selge, et siin ei ole tegemist mitte niivõrd õigusliku probleemiga, kui võrd poliitilise küsimusega. See on muutunud küsimuseks, mis võib määrata meie põhiseaduse eelnõu saatuse. Redaktsioonitoimkonnas oli eile koosolekul kohal neli inimest. Olles teie poolt määratud eelfiltriiks, oleksime võinud neljakesi langetada otsuse, et seda küsimust Põhiseaduse Assamblee enam ei aruta ega hääleta, kuna me oleme siin korduvalt oma seisukohta väljendanud. Redaktsioonitoimkonna 4 kohalolevast liikmest olid aga 2 kindlal seisukohal, et seda küsimust enam käsitleda ei tule, ja 2 olid seda meelt, et küsimust tuleks käsitleda. Selline viigiseis redaktsioonitoimkonnas ja vastutus, mida me kanname just nimelt selle valiku tegemisel, sundiski meid tulema teie ette ettepanekuga, et küsimust, kes valib Vabariigi Presidendi, hakkame arutama ainult siis, kui Põhiseaduse Assamblee on nõus seda arutama. Ma loodan, et te saate aru redaktsioonitoimkonna olukorrast, kus neli inimest ei olnud pädevad otsust langetama, seda enam, et meie hääled kippusid jagunema. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu, proua Hänni! Arutelu objektiks on see, kas me peame vajalikuks veel kord kaaluda küsimust, kes valib presidendi. Kas keegi soovib enne sõna, kui me hääletame? Härra Salum, palun!

V. Salum: Redaktsioonitoimkonna esinaine põhjendus oli, et päevapoliitistel kaalutlustel peame selle järele päevakorda võtma. Aga me andsime ju töötuse päevapoliitistel kaalutlustel põhiseadust mitte teha. Leian, et me ei peaks seda enam uuesti arutama. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Adams, palun!

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Mul on olnud juhust vastata mitmel maal ja mitmes keeles küsimusele, mida me siin assamblees teeme. Ma olen püüdnud inimestele selgitada, et me töötame siin välja poliitilisi kompromisse, mis tihtipeale kukuvad välja kaunis kunstlikud, aga need on vähemalt saavutatud nii, et kõik sellega lepivad, kuigi võib-olla ükski poliitiline jõud otseselt ei ole tulemusega rahul. Presidendiküsimustes on meil olnud äärmiselt palju vaidlusi ja lõpuks me jõudsim kompromissini, mille sisu on ühest küljest äärmiselt keerukas paragrahv põhiseaduse tekstis ja teisest küljest paragrahv rakendusotsuses. Ma tunnistan, et see ei ole ilmselt tõesti ideaalne tee ja mitte lihtsaim tee. Alternatiivettepanek on see jõupingutus kõrvale pühkida ja minna tagasi äärmiselt lihtsa tee juurde, mille suhtes me võime kindlad olla, et ükskõik mis see ka ei oleks, ei ole see enam poliitiline kompromiss. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, kas te lepite sellega, et viimane sõnavõtja on kolleeg härra Ants Erm? Tegemist on ju selle valdkonnaga, millega me vist kõik oleme hästi kursis, ja hääletamisele tuleb vaid üks küsimus, kas hakkame arutama või mitte. Palun, kas on proteste, kui viimane sõnavõtja on härra Erm? Proteste ei ole. Sõna on härra Leissonil. Palun!

E. Leisson: Lugupeetud kolleegid! Ma ei jaga seda arvamust, et meie põhiseadus on algusest lõpuni valmis tehtud ja et meil ei ole enam mitte midagi teha. See töö, mis me oleme teinud täna ja ka eelmisel reedel ja mis tõenäoliselt seisab ees järgmisel kokkutulekul, on äärmiselt meeldiv just selle poolest, et me ei ole kaotanud huvi selle töö vastu, mis meile on usaldatud. Aga sealjuures ei maksa ka seda unustada, et põhiseaduses on siiani sätestamata meie riigikord ja järjepidevus. Ei ole sätestatud meie suhtumist kõige hirksamasse totalitarismi ja diktatuuri, mis võiks samuti olla üldalustes toodud. Riigivõimu usurpeerimine on raskeim riiklik kuritegu. Sõnagagi ei ole sätestatud Eesti kuulumist maailmaorganisatsioonide täieõiguslike liikmete hulka ega nii mõndagi muud. Ma ei saa kahjuks nõustuda redaktsioonitoimkonna esimehe seisukohaga, et presidendi valimine on kujunenud poliitiliseks probleemiks. Ei ole kujunenud poliitiliseks probleemiks, see on kujunenud meie põhiseaduse I peatüki § 1 tõlgendamiseks. Kui kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas, miks peame siis meie seda küsimust otsustama? Kas rahvas delegeerib selle õiguse Riigikogule või ei delegeeri, see on tema otsustada. Ma arvan, et see otsustus tuleb võimaldada teha rahval. Täpselt samuti ei jää rahvas ilma põhiseaduse algatamise õigusest, kui see kuulub Riigikogu liikmetele, komisjonile või fraktsioonile. Ta saab seda sel teel teostada, kuid kas ta soovib seda teha, seda tuleks küsida rahvalt. Ma tänan!

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kui on võimalik, siis ma palun jääda arutletava küsimuse juurde. Arutame seda, kas assamblee peab vajalikuks ja võimalikuks pöörduda tagasi presidendivalimiste probleemide juurde. Härra Käbin, palun!

T. Käbin: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ei saaks nõustuda sellega, et küsimus, kes valib presidendi, on päevapoliitiline küsimus. Mina isiklikult olen algusest peale olnud

sellel arvamusel, et see õigus peab olema rahval. Pigem on päevapoliitika see, mida nimetati kompromissiks, et olgu peale, lubame esimene kord rahval presidenti valida, hiljem aga mitte. Sel juhul võib-olla nad hääletavad põhiseaduse poolt. Minu arvates on küsimus nii oluline, et assamblee peab selle juurde tagasi tulema. Tänan!

Juhataja: Suur tänu! Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov: Austatud kolleegid! Minu arvates peame kindlasti seda küsimust arutama, aga meil on saalis ainult 25 assamblee liiget. Kui ma õigesti mäletan, siis viimast korda oli see küsimus kõne all 6. veebruaril, kui me arutasime Jüri Raidla alternatiivi. Siis oli selle alternatiivi vastu 21 häält ja üldse hääletas 34 assamblee liiget. Minu arvates, kui asja arutada, siis järgmisel korral. See ei ole tõsine lahendamise, kui me hakkame veel täna arutama ja hääletama. Tänan!

Juhataja: Aitäh! Härra Jürgenson!

K. Jürgenson: Aitäh! Presidendivalimised pole põhiseaduse kui terviku seisukohalt kontseptuaalne küsimus. See ei ole kõige põhilisem, põhiseaduses on märksa tõsisemaid küsimusi, mida võiks tõesti veel kord arutama hakata. Ma arvan, et me ei hakka seda tegema. Just presidendivalimiste küsimuse uuesti tõstatamine, jätkuvalt tõstatamine on päevapoliitiline küsimus. Ma arvan, et oleme seda korduvalt hääletanud ja sellele vastuse andnud. Asjaga uuesti otsast pihta hakata ei ole mitte mingit mõtet. Aitäh!

Juhataja: Suur tänu! Härra Erm, palun!

A. Erm: Lugupeetud kolleegid! Ma tulen siiski kõigepealt selle juurde, kuidas assamblee moodustati. See valiti tükk aega pärast seda, kui oli valitud ülemnõukogu ja Eesti Kongress. Kahjuks ei ole ilmselt meie kellegi n.-ö. valimisplatvormis seda küsimust põhjalikult käsitletud, kas toetatakse presidendi otsevalimist või parlamendi poolt valimist. See arvamus on meil tegelikult kujunenud hiljem. Me kaitseme seda praegu n.-ö. oma poliitilisest platvormist lähtudes, oma maailmavaatest lähtudes. Seetõttu on väga raske sellele ühe sõnaga apelleerida. Selles mõttes on see kompromiss, et esimene kord valib presidendi rahvas, tõesti poliitiliste jõudude vaheline kompromiss, mis on tehtud päevapoliitikast lähtudes. Mul on küll ettepanek lõpetada selle küsimuse arutelu ja jääda selle juurde, mis on juba otsustatud. Kui selgub, et Eesti rahvas kindlasti tahab presidendi alati otse valida, siis on võimalik põhiseadust ka edaspidi muuta. Selle küsimuse võib ju jätta tulevase valimiskampaania küsimuseks, kuna ma ütlen, et tegemist on päevapoliitilise, mitte kontseptuaalse küsimusega. Tänan!

Juhataja: Suur tänu, härra Erm! Me asume kohe hääletama. Palun teeme veel kord kohaloleku kontrolli! Saalis on 27 assamblee liiget. Kes on selle poolt, et assamblee veel kord arutaks presidendivalimiste küsimust? Hääletame, palun! Poolt on 7, vastu on 16. Assamblee on asunud seisukohale, et ta ei pöördu tagasi presidendivalimiste küsimuse arutamise juurde.
